

VOLUM 20 GENER 2005

CENTRE D'ESTUDIS MOLLETANS

Notes

MONOGRÀFIC:

El Baix Vallès: realitat o ficció?

AQUEST LIBRE HA ESTAT EDITAT AMB EL SUPORT DE L'EMPRESA

Kao Corporation S.A.

És rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

Les lletres **Notes** de la portada han estat dibuixades per Joan Abelló

© TEXT: Els autors

© EDICIÓ: Centre d'Estudis Molletans-Ajuntament de Mollet del Vallès
(La Marineta, plaça de l'Església, 7)

CONSELL DE REDACCIÓ NOTES 20: Glòria Arimon i Ventura, Jordi Bertran i Duarte,
Consol Garcia-Moreno i Marchan, Xavier Ludevid i Massana, Maria Carme Macià i
Gràcia, Maria Àngels Suárez i González

DISSENY GRÀFIC: Laia Bosch (Servei Municipal d'Arts Gràfiques)

TIRATGE: 900 exemplars

IMPREMTA: IG Santa Eulàlia de Ronçana

ISSN: 1578-6009

DL: B-37-059-1987

SUMARI

EDITORIAL.....	7
----------------	---

PRESENTACIÓ.....	9
------------------	---

MISCEL·LÀNIA

<i>Els invertebrats de Gallecs: primeres passes cap al seu coneixement</i>	11
--	----

Laura Celià i Gelabert i Iolanda Grau i Coll

<i>Nota biogràfica d'Andreu Malgà i Bonastre (1873-1919), prevere i botànic</i>	19
---	----

M. Àngels Bonet, Jordi Camprubí, Mònica Roldán i Joan Vallès

<i>Gallecs, vers el final de 30 anys de lluita</i>	33
--	----

Pilar Laso Oliveros i Xavier Ludevid i Massana

<i>Pere de Rovira, un templer del Vallès</i>	43
--	----

Jaume Vilaginès i Segura

<i>Estudi de les primeres fonts publicades de Parets del Vallès (s. X-XII)</i>	63
--	----

Alba Díaz Torrecillas i Nùria Santiago González

<i>La segregació de Parets del Vallès</i>	75
---	----

Maria Carme Macià i Gràcia

<i>La masia de can Coll: símbol de la pagesia benestant de Lliçà de Vall</i>	91
--	----

Anna M. Busto Veiga

<i>Federalisme i Segona República a Sta.Perpètua (1931-1936)</i>	113
--	-----

Ernesto Vilàs Galindo

<i>Com i què votem a Mollet?</i>	131
--	-----

Alba Palma Rosanes i Mar Segura Hidalgo

<i>La XCEM, un projecte global per a l'ensenyament obligatori a Mollet</i>	145
--	-----

Consol Garcia-Moreno i Marchan i Alberto Sáez Gordo

MONOGRÀFIC

<i>Presentació</i>	161
--------------------------	-----

Consol Garcia-Moreno i Marchan i Xavier Ludevid i Massana

<i>El Baix Vallès: una comarca sense fronteres</i>	163
--	-----

Oriol Fort i Marrugat

Cap a una nova organització territorial de Catalunya?

<i>El cas del Baix Vallès</i>	171
-------------------------------------	-----

Josep Roca Cladera

<i>Interrogants sobre el Vallès</i>	187
---	-----

Joan Tort i Donada

<i>Planejament territorial de la Regió Metropolitana de Barcelona</i>	211
Juli Esteban i Noguera	
<i>El Baix Vallès a debat</i>	233
Ramon Torrents i Panés	
RESSENYA BIBLIOGRÀFICA . Josep M ^a . Bernís i Pueyo	241
FITXA ARTÍSTICA . Josep Fèlix Bentz i Oliver	243
PUBLICACIONS DEL CEM	247
Sumari dels volums publicats de "Notes" (1 al 20)	253

editorial

i l'any passat celebràvem el desè aniversari del naixement del Centre d'Estudis Molletans, enguany tornem a estar de celebració: surt el número 20 de **Notes**. Durant aquest temps, cada any, fidel a la tradició, per Sant Vicenç, patró de la vil·la, la nostra revista ha sortit a la llum. Aquest gener de 2005, doncs, de nou us presentem un seguit d'articles que esperem que siguin del vostre interès.

A la miscel·lània trobareu tres articles relacionats amb Gallecs: un estudi dels invertebrats, fet per Laura Celià i Iolanda Grau, una nota biogràfica sobre mossèn Andreu Malgà, botànic que passejà i estudià l'entorn, a càrrec de M. Àngels Bonet, Jordi Camprubí, Mònica Roldán i Joan Vallès, i un darrer escrit que valora els trenta anys de lluita per preservar el territori, ara que s'ha aprovat el Pla Director de Gallecs. Jaume Vilaginés, amb el seu profund coneixement de l'època medieval, ens aproxima a un templer, Pere de Rovira, i Ernesto Vilàs estudia la segona república a Santa Perpètua. Dos altres articles ens parlen de la història de Parets del Vallès: l'estudi de les primeres fonts de toponímia, onomàstica i història, de les joves Alba Díaz i Núria Santiago (guanyadores del V Premi Juvenil Vicenç Plantada), i l'article de M. Carme Macià sobre la segregació de la vil·la. De ben a prop, Lliçà de Vall, Anna M. Busto ens dóna a conèixer la història de la masia de Can Coll. Finalment, hi ha una anàlisi del comportament electoral a Mollet des del 1977 al 2004, d'Alba Palmes i M. del Mar Segura, i l'explicació d'un projecte global educatiu a Mollet, per Consol Garcia-Moreno i Joan Albert Sáez.

La monografia recull els temes tractats a les Jornades de tardor de 2004, coordinades per Consol Garcia-Moreno i Xavier Ludevid, amb el tema *El Baix Vallès, realitat o ficció?*

Hi ha cinc articles, el primer dels quals és del regidor Oriol Fort, on defensa el Baix Vallès sense fronteres. A continuació hi ha l'aportació de Josep Roca, que estudia la proposta comarcal dins la racionalització municipal de Catalunya. L'article de Joan Tort planteja els interrogants sobre el Vallès i el de Juli Esteban analitza la planificació territorial de la regió metropolitana de Barcelona. El darrer, de l'historiador i perio-

dista Ramon Torrents, sintetitza les aportacions a les Jornades dins la taula rodona de la qual ell fou moderador.

Acabem el **Notes** d'enguany amb la ressenya bibliogràfica de Josep M. Bernís, del llibre *Els paisatges de Gallecs*, i la fitxa artística de Josep Fèlix Benz d'una obra de l'artista Abelló, *La Pedra filosofal*. A les darreres pàgines trobareu una breu ressenya de les publicacions del CEM i els sumaris complets dels vint volums de **Notes** publicats fins ara.

Per acabar, agraïm la feina de totes les persones que han fet possible aquesta publicació: els autors i les autores, les persones encarregades del disseny i l'edició. Esperem que, per molts anys més, puguem comptar amb tots plegats.

Consell de Redacció

Gener de 2005

Presentació

El Centre d'Estudis Molletans va celebrar, l'any pasat, els primers deu anys de la seva existència. Aquest any traïem a llum –i teniu a les mans– el número 20 de la revista *Notes*, l'òrgan d'expressió i representació del Centre i de la seva activitat de recerca, estudi i foment de la reflexió i el debat al voltant de la realitat passada, present i futura de Mollet i, també sovint, del Baix Vallès.

El 2004 ha estat un any en què el CEM ha treballat amb el nivell i la dedicació a què ja ens té acostumats: presentació del número 19 de *Notes*, per Sant Vicenç del 2004, i convocatòria i veredicte de la VI Beca de Recerca Vicenç Plantada i del V Premi Juvenil Vicenç Plantada. La beca la van guanyar un grup de biòlegs mallorquins –Laura Celià, Iolanda Grau, Lluç Garcia, Antoni Sacarés i Guillem X. Pons– amb la presentació d'una proposta de treball inèdita per al coneixement de la part rural del nostre terme: *Els invertebrats a Gallecs*. El premi juvenil, se'l van endur unes alumnes de secundària, de l'IES Parets, Alba Díaz i Núria Santiago, el qual, sota el títol *Estudi de les primeres fonts publicades de Parets del Vallès (s X-XII). Toponímia, onomàstica i història*, el podeu llegir en aquest número.

També, com ja fa uns anys, vam celebrar la setena edició de les jornades d'estudi i debat del CEM, que fem a la tardor, amb un títol suggerent «El Baix Vallès: realitat o ficció?», amb la intenció, no de convèncer ningú que existeix el Baix Vallès –perquè nosaltres ja ho estem, de convençuts– sinó, i en tot cas, de conèixer i aprofundir en els arguments a favor i en contra, per alimentar un debat plenament d'actualitat al nostre país davant la imminent reorganització territorial que ha de dur a terme el govern de la Generalitat.

Els deu anys del CEM els vam celebrar d'una manera habitual en el nostre centre d'estudis: d'una forma senzilla i austera, però amb un destacat nivell de contingut, de rigor i d'amenitat, en un cicle de deu conferències –una per any–, repartides entre la primavera i la tardor que, sota el títol d'*Orígens*, ens explicaven això, l'inici i el començament, des de la nostra geologia, fins a la gestió de la nostra ben jove democràcia, en un any en què també vam celebrar els 25 anys dels

primers ajuntaments democràtics. Van ser deu conferències, fetes per deu persones representants del planter d'estudiosos, investigadors i col·laboradors actius del CEM, que han donat una visió àmplia, completa i interessant del passat i present. A tots ells: Jordi Bertran, Joan Carles Ortiz, Josep Gordi, Olga Alcaide, Jaume Vilaginés, M. Àngels Suárez, Josep M. Blanch, Angel Moreno, Xavier Ludevid i Joan Corbàlan, moltes gràcies pel seu treball i per la seva dedicació i la seva professionalitat, en benefici del CEM i, naturalment, de la ciutat.

Ara, el número 20 és també un bon número, un gran número. 20 anys de la revista *Notes* és una fita que ens fa sentir molt orgullosos, perquè és una reunió, un aplec, en vint volums, d'un material de gran valor, un material d'estudi i recerca, artístic, de testimoni directe de la nostra història, la nostra identitat i els nostres protagonistes, homes i dones de totes les edats i condicions, que han viscut el seu temps amb més o menys coratge, amb més o menys encert, però, en tot cas, amb unes veritats, les pròpies, que ens han llegat el que tenim i el que som, per a bé i per a mal. Cal dir que aquests vint números han estat possibles gràcies al treball desinteressat, voluntari i altruista d'unes persones, i és de justícia que ho reconeguem i tinguem clar que és per això que hem arribat a aquesta fita.

Dono les gràcies a tots els col·laboradors d'aquest volum, per les seves aportacions i la qualitat dels seus treballs. També vull recordar, en aquestes pàgines, la persona de mossèn Joan Miranda, que l'estiu de l'any passat va canviar de destí parroquial i per això ja no està en el Consell Directiu del CEM. Vull agrair-li, públicament, la seva tasca, les seves aportacions i el seu suport constant a les activitats del CEM; alhora que vull donar la benvinguda, al si del Consell Directiu, a mossèn José Baena.

Per acabar, vull fer un reconeixement públic a la dedicació, les hores de feina i l'interès personal dels membres del CEM, del seu Consell Directiu, ja que és gràcies a aquest fet que hem pogut celebrar deu anys del CEM, vint números del *Notes* i, sobretot, que Mollet compti amb un equip de persones que fan que el nostre orgull de ciutat, la nostra identitat, se sustenti en un coneixement real, rigorós, que ens enriqueix a tots i ens fa més grans.

Josep Monràs i Galindo
Alcalde de Mollet del Vallès

Els invertebrats de Gallecs: primeres passes cap al seu coneixement

*Laura Celià i Gelabert i Iolanda Grau i Coll **

Biòlogues

INTRODUCCIÓ

El projecte guanyador de la VI Beca de Recerca Vicenç Plantada convocada pel Centre d'Estudis Molletans (CEM) porta per títol *Els invertebrats de Gallecs. Primera aproximació al seu coneixement*. En l'article següent es presenten els aspectes metodològics i els resultats preliminars dels primers mostratges realitzats.

ANTECEDENTS I JUSTIFICACIÓ. PER QUÈ "INVERTEBRATS"?

Gallecs suposa, amb les seves 735,4 hectàrees, una gran taca verda que actua de pulmó dels municipis veïns, així com de refugi de nombroses espècies animals vertebrades i invertebrades. El seu caràcter periurbà i la diversitat d'hàbitats que presenta, fan de Gallecs un espai susceptible d'allotjar una elevada biodiversitat, distribuïda entre boscos d'alzines, roures i pins; boscos de ribera; camps de conreus; zones aquàtiques i espais ruderals més o menys antropitzats.

* L'equip complet que s'encarregarà de dur a terme el treball de recerca està format per biòlegs i naturalistes de les Illes, tots ells amb experiència dins el camp dels estudis ambientals basats en les comunitats de fauna invertebrada:

- Laura Celià, biòloga. Museu de Zoologia de Barcelona i Museu Balear de Ciències Naturals
- Iolanda Grau, biòloga. Museu Balear de Ciències Naturals
- Lluc Garcia, naturalista. Museu Balear de Ciències Naturals
- Antoni Sacarés, biòleg. Museu Balear de Ciències Naturals i Universitat de les Illes Balears
- Guillem X. Pons, Doctor en Biologia. Universitat de les Illes Balears i Societat d'Història Natural de les Balears

A més, es compta amb un llistat de taxònoms especialistes en grups concrets, que s'han prestat a col·laborar en la identificació de les mostres obtingudes.

Malgrat que existeix una extensa bibliografia sobre el territori de Gallecs i l'espai resulta molt atractiu per al seu estudi florístic i faunístic, els antecedents bibliogràfics sobre la fauna invertebrada de Gallecs són escassos.

Els invertebrats, tot i la seva mida petita, solen ser el grup amb més pes dins els ecosistemes pel que fa a diversitat d'espècies i nombre d'individus. A més, juguen un paper vital dins l'equilibri ecològic dels espais naturals (entre d'altres, com a descomponedors de la matèria orgànica) i resulten bons indicadors de la qualitat ambiental d'una zona determinada.

Els sistemes de mostreig són molt més senzills i eficaços que en el cas dels vertebrats, i les elevades densitats poblacionals de la majoria d'espècies invertebrades agilitzen el procediment i n'asseguren els resultats.

Per tots aquests motius, es va decidir presentar un projecte de recerca encaminat a augmentar els coneixements sobre la fauna invertebrada de Gallecs, amb l'objectiu general de fer les primeres passes cap a la identificació i la distribució de les espècies d'aquest espai emblemàtic de la plana vallesana.

OBJECTIUS ESPECÍFICS DEL PROJECTE DE RECERCA

- Identificar, dins de les possibilitats del projecte, la fauna invertebrada de Gallecs.
- Catalogar les espècies determinades i caracteritzar la seva distribució per hàbitats.
- Determinar l'existència d'espècies singulars o d'especial valor per a la conservació (espècies endèmiques, rares o amenaçades), així com espècies indicadores de la qualitat ambiental de l'espai.
- Divulgar els resultats per tal de donar a conèixer, dins de la comunitat científica i la població en general, el patrimoni biològic de Gallecs.

METODOLOGIA. TÈCNIQUES DE MOSTRATGE

La metodologia emprada és l'habitual en investigació biològica de camp: primer es mostregen, de manera periòdica i estacional, les zones considerades a priori més representatives dels hàbitats presents a la zona d'estudi i després es determinen les espècies.

Per tal de cobrir tota la zona d'estudi i optimitzar els recursos amb un màxim rendiment, s'ha dividit l'àrea en subzones o hàbitats ben diferenciats, els quals presenten, suposadament, una fauna invertebrada associada específica i única de cada un d'aquests hàbitats:

- Alzinars.
- Pinedes.

- Boscos de ribera.
- Zones agrícoles (camps de cereals).
- Zones aquàtiques (cursos d'aigua, zones d'aiguamoll).
- Espais ruderals, és a dir, espais on la pressió humana ha modificat la fauna associada, com per exemple marges dels camins.

Dins de cada hàbitat, es consideren una o més estacions de mostratge, on es realitzen les captures mitjançant mètodes directes o indirectes.

Les **captures directes** o **actives** són aquelles que permeten capturar els animals de forma selectiva i a criteri del recol·lector. Les tècniques més emprades són:

- *Mànega de vegetació*: consisteix en una xarxa en forma de mànega d'estructura molt resistent. Es colpeja la vegetació de manera que els invertebrats que estan sobre les plantes cauen dins la xarxa de la mànega. (Figura 1).

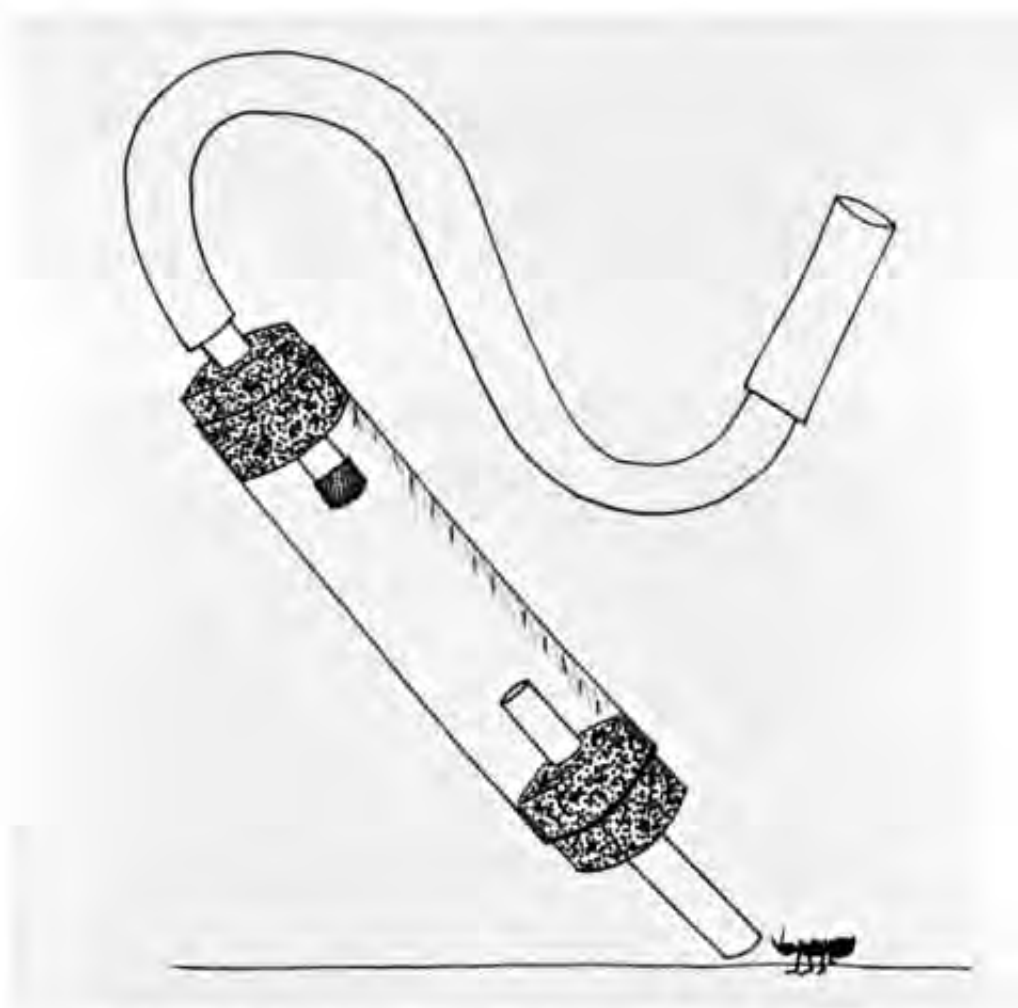

Figura 1. Mostratge directe amb mànega de vegetació.

- *Caçapapallones*: mànega d'estructura molt lleugera i delicada dissenyada per a la captura de lepidòpters (figura 2).
- *Aspirador entomològic*: recipient de plàstic amb dos tubs de goma: l'un per a l'aspiració, el qual se situa a la boca del mostrejador, i l'altre per a la captura dels invertebrats (figura 3).
- *Mànega aquàtica*: xarxa en forma de mànega dissenyada per a la captura de la fauna aquàtica.
- *Captura manual*: recol·lecció directa amb l'ajuda de pinzells o pines.

Figura 2 Mostratge directe amb caçapapallones

Figura 3 Aspirador entomològic

Les **captures indirectes** o **passives** són aquelles en què es capturen tots els animals que cauen dins les *trampes de caiguda* o *pitfall traps*, sense cap tipus de selecció, i permeten la captura d'invertebrats difícils de veure, ja sigui pels seus hàbits (nocturns o edàfics), per la seva mida o per la velocitat a què es mouen.

Les trampes de caiguda (figura 4) tenen un disseny i un funcionament molt senzills. Consisteixen en un recipient de plàstic, d'uns 10 cm d'alçada, que s'enterra en el lloc de mostratge. A dins s'hi col·loca un pot de mostra, amb anti-congelant o aigua amb sal. Finalment es posa un embut que desembocchi dins el pot de mostra. Es camufla la trampa amb fullaraca, i es recull quinze dies després.

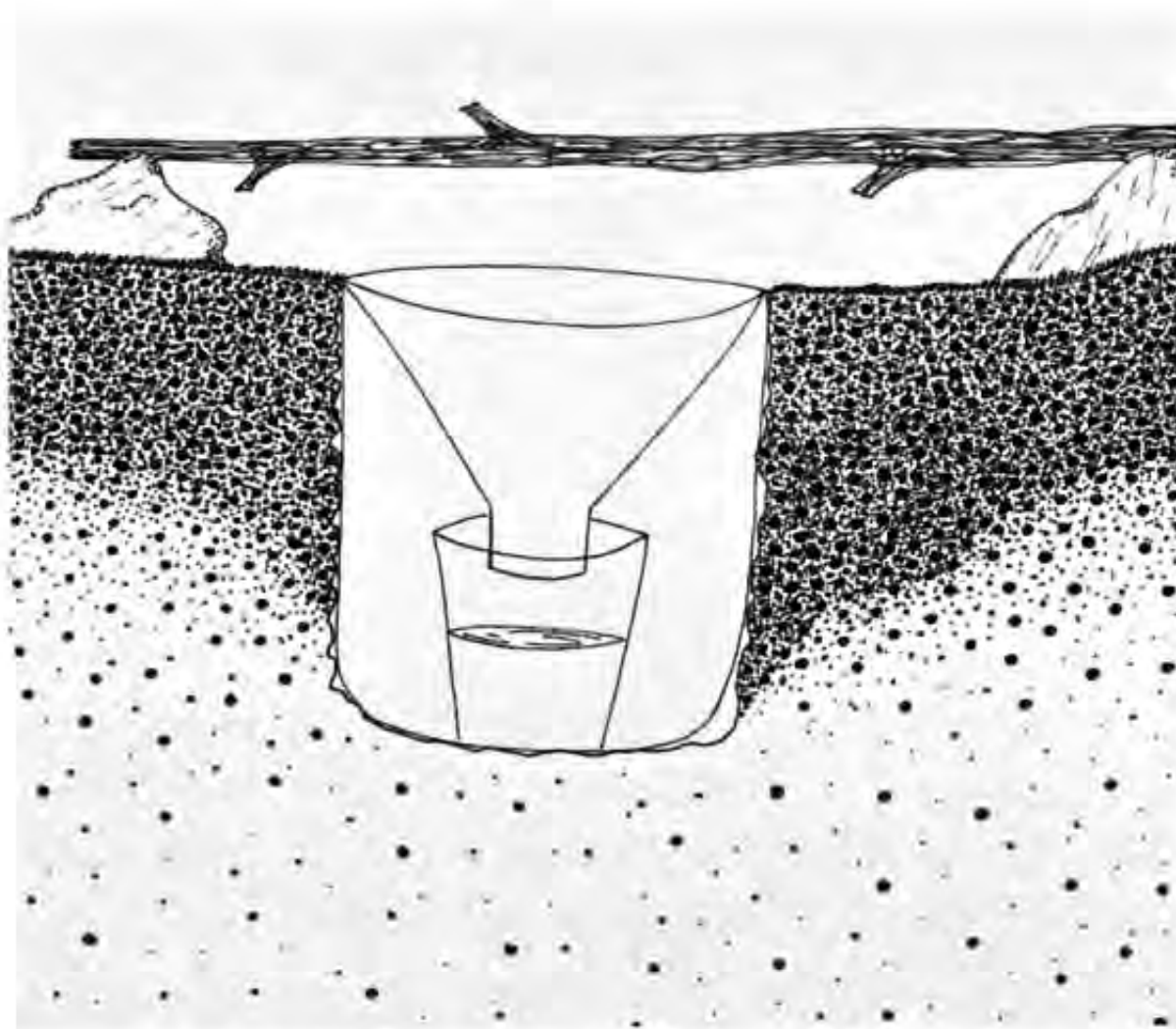

Figura 4. Mostratge indirecte amb trampa de caiguda.

Un cop recol·lectats els insectes, ja sigui mitjançant captures directes o indirectes, es maten per congelació o amb acetat d'etil. Després, les mostres es conserven en etanol al 70%, a excepció de la fauna aquàtica, que es conserva en formol a 4%. Finalment, les mostres se separen per ordre taxonòmic i s'identifiquen els individus a nivell espècie. Un cop es tenen les llistes d'espècies, s'interpreten els resultats: índexs d'abundància, presència d'espècies indicadores, endemismes, possibles noves cites per a la ciència, etc.

RESULTATS PRELIMINARS: MOSTRATGES D'ESTIU I TARDOR

Ahores d'ara s'han realitzat dos mostratges, corresponents a l'estiu (del 3 al 22 de juliol de 2004) i la tardor (del 6 al 20 de novembre de 2004). S'han recol·lectat un total de 33 mostres, provinents dels diferents hàbitats on s'han establert les estacions de captura següents:

- **Alzinars.** S'han establert dues estacions de mostratge en el bosc de Can Veire, l'una en un lloc ombrívol i l'altra en una clariana. La zona triada està formada per alzines joves (*Quercus ilex*), amb capçades d'uns 4 m d'alçada i troncs que no superen els 30 cm de diàmetre. El sotabosc és arbustiu-herbaci, amb cards, gramínies (*Avena barbata*, *Bromus sp.*, etc.) i algun esbarzer (*Rubus ulmifolius*). Cal destacar la poca fullaraca trobada en el mostratge d'estiu. Es van col·locar dues trampes de caiguda i la captura directa es va fer amb mànega de vegetació, mànega entomològica i aspirador.

- **Pinedes.** S'ha establert una estació de mostratge en el mateix bosc de Can Veire. La zona triada és una pineda de pi blanc (*Pinus halepensis*), amb capçades d'uns 30 m d'alçada. El sotabosc és herbaci i molt dens, fet que dificulta la recol·lecció de la fauna del sòl. Es va col·locar una única trampa de caiguda i mostratge directe amb mànegues i aspirador.

- **Bosc de ribera.** S'han mostrejat dos punts, l'un al torrent Caganell a l'alçada de l'església de Santa Maria de Gallecs i, l'altre, al sot dels Diablons, entre la carretera i l'aiguabarreig amb el torrent Caganell. En ambdós trams, el bosc de ribera està transformat a causa de la substitució de les espècies arbòries típicament higròfiles (àlbers, freixes de fulla petita i oms) per plantacions de plàtans. Es va realitzar un mostratge indirecte amb dues trampes de caiguda, i mostratge directe. Mostra de fauna edàfica.

- **Zones agrícoles.** S'ha triat un camp de cereals entre Can Cruz i el bosc de Can Veire. Es va col·locar una trampa de caiguda i s'hi va fer mostratge directe amb mànega de vegetació.

- **Zones aquàtiques.** S'han triat les mateixes estacions que en el cas del bosc de ribera. Els mostratges es van realitzar per captura directa d'espècies sèssils amb pinzell i pipeta, i d'espècies mòbils amb mànega aquàtica.

- **Espais ruderals.** S'han recollit mostres, mitjançant captura manual, al llarg del camí que ressegueix el torrent Caganell.

Les mostres recol·lectades fins ara s'han separat per ordres i s'han enviat a Mallorca, on seran estudiades per diferents taxònoms. Per tant, encara no es poden oferir resultats a nivell d'espècies de caire qualitatiu o quantitatiu. De forma preliminar, en la figura 5 es presenten els ordres de les espècies capturades.

Fíl·lum	Classe	Ordre	Nom comú
Mol·luscs	Gastròpodes		Cargols
Anèlids	Oligoquets		Cucs de terra
	Poliquets		
Artròpodes (Quelicerats)	Aràcnids		Aranyes, escorpins i àcars
Artròpodes (Mandibulats)	Miriàpodes		Cent peus i mil peus
	Crustacis	Ostràcodes	
		Decàpodes	Cranc de riu
		Isòpodes	Porquets de Sant Antoni
	Insectes	Odonats	Libèl·lules
		Neuròpters	Crisopes
		Isòpters	Termites
		Hemípters	Xinxes i teuladetes
		Coleòpters	Escarabats
		Dípters	Mosques
		Himenòpters	Abelles, vespes i formigues
		Lepidòpters	Papallones
		Ortòpters	Llagostes
		Fàsmids	Insectes pal
		Dermàpters	Tisores
		Colèmbols	

Figura 5. Llistat preliminar dels ordres determinats en els mostratges d'estiu i tardor de 2004.

Bibliografia

- Albertí, A., Carrillo, I. i Gordi, J. (1998). "El bosc de Can Torres de Santa Maria de Gallecs" *Notes*, 12: 29-41. Mollet del Vallès.
- Bertran, J. i Ribas, J. (1996). "Els valors geològics, vegetals, faunístics i paisatgístics de Gallecs" *In*: Nel·lo, O. (Ed.) *Gallecs espai obert*. Col·lecció Vicenç Plantada, 3: 15-50. Mollet del Vallès.
- Bros, V., Miralles, J. & Real, J. (1982, 2ª ed.). *La fauna del Vallès Occidental*. 161 p. Sabadell.
- GAIA, ASSESORIA, GESTIÓ I ESTUDIS AMBIENTALS (1998). *Els espais naturals de Mollet del Vallès*. Ajuntament de Mollet del Vallès, 26 p. Mollet del Vallès.
- Gallego, R. & Grau, M. (1996). "Gallecs: temàtica, actors i dimensions d'un conflicte" *In*: Nel·lo, O. (Ed.) *Gallecs espai obert*. Col·lecció Vicenç Plantada, 3: 81-104. Mollet del Vallès.
- González del Pozo, R.D. (2000). "Gallecs, trenta anys de conflicte urbanístic i polític". *Notes*, 15: 43-54. Mollet del Vallès.
- Gordi, J. (1999). *Els boscos de Santa Maria de Gallecs*. *Lauro*, 17: 35-42. Granollers.
- Gordi, J. (2003). *Gallecs. Més de trenta anys de propostes i accions*. Editorial Mediterrània, 191 p. Barcelona.
- Guillamon, E. i Moreno, A. (1996). "L'activitat agrícola a Gallecs i la seva relació amb el patrimoni històric i ambiental" *In*: Nel·lo, O. (Ed.) *Gallecs espai obert*. Col·lecció Vicenç Plantada, 3: 51-65. Mollet del Vallès.
- Guillamon, E. i Moreno, A. (1995). *Gallecs: un espai natural al bell mig del Vallès*. *Lauro*, 9: 29-39. Granollers.
- Plantada, V. (1903). "Vertebrats del Vallès". *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, 3: 96-101. Barcelona.
- Ribas, J. (2000). *Els ocells del Vallès Oriental*. Lynx Edicions, 453 p. Barcelona.
- Riera, J.M. (2003). *Els paisatges de Gallecs*. Editorial Mediterrània, 85 p.

Nota biogràfica d'Andreu Malgà i Bonastre (1873-1919), prevere i botànic

M. Àngels Bonet, Jordi Camprubí, Mònica Roldán i Joan Vallès

Botànics

allecs és un territori que, per circumstàncies històriques molt particulars, s'ha mantingut fins als nostres dies com a espai agrícola i forestal. Aquest és un fet insòlit a la plana vallesana i més en una àrea situada a tan escassa distància de la ciutat de Barcelona. L'agricultura –tot i els seus alts i baixos– s'hi manté, així com bona part de la cultura tradicional lligada a la vida rural. Un dels aspectes més rellevants d'aquesta cultura són els coneixements referits a les plantes, tan presents en la vida quotidiana de la societat pagesa, i usades tradicionalment amb finalitats molt diverses: en medicina popular, com a aliments i condiments culinaris, per fabricar estris de tota mena, amb finalitat ornamental, religiosa o artesanal, entre altres. Aquesta cultura botànica del poble, que anomenem etnobotànica, fou plenament vigent a la comarca fins a la dècada de 1960. A partir d'aleshores, al Vallès, com a la majoria de comarques de l'àmbit barceloní, s'inicià una constant i progressiva transformació del sòl agrícola en industrial. La creixent urbanització del territori –a causa del creixement demogràfic i industrial– ha convertit l'activitat agrícola en absolutament minoritària en l'actualitat.

El fet de constituir Gallecs una excepció d'aquesta realitat dominant ens portà a emprendre, amb el suport del Centre d'Estudis Molletans, un estudi etnobotànic d'aquesta àrea, conscients que encara podíem trobar persones capaces de transmetre'ns aquest saber del món de la pagesia, però que calia fer el treball amb una certa urgència, atès que algunes de les possibles fonts d'informació eren persones d'edat ja molt avançada.

A través de les converses mantingudes, amb la finalitat suara esmentada, amb Magdalena Torras i Malgà –la Magdalena de can Jornet de Gallecs– tinguérem coneixement d'un il·lustre botanòfil, que visqué a Gallecs durant la primera dècada del segle XX i morí l'any 1919 a Sant Pere de Ribes. Es tracta de Mn. Andreu Malgà, oncle matern de la Magdalena. Ja en una entrevista publicada per Ramon Boter de Palau a la revista *Notes* el gener del 2002 (Boter de

Palau, 2002), la mateixa Magdalena apuntava alguns trets de la personalitat del seu oncle:

“Era botànic i li agradava molt passejar pel camp per anar a buscar herbes; de fet, quan ho feia deia ‘me’n vaig a pasturar’. Va ser rector de Santa Maria de Gallecs de l’any 1902 al 1909. Durant aquells anys en què va fer estada a la rectoria de Gallecs va descobrir un parell d’espècies vegetals a les quals va posar nom. De les herbes que recollia en feia àlbums. De Gallecs va passar a fer de sacerdot a Sant Pere de Ribes. Durant aquella darrera etapa de la seva vida va fer un plànol d’aquesta població del Garraf. Va morir l’any 1919 a resultes de la grip”.

El motiu de les nostres converses amb Magdalena Torras –qui, malauradament, ens deixava a últims del passat mes de març de 2004– era la recerca d’informació sobre els usos de les plantes a Gallecs, en el marc del treball que estàvem iniciant. Així, el primer cop que enraonàrem amb ella (el novembre del 2002) ja ens parlà de l’esmentat personatge, i s’oferí a ensenyar-nos unes caixes d’herbari i llibres antics de botànica, conservats a la casa, que havien pertangut al seu oncle. Tot i advertir-nos que ella en tenia un record molt vague –quan va morir tenia només quatre anys– en parlava amb un gran respecte, donant a entendre que es tractava d’una persona d’un alt nivell intel·lectual i d’una extensa cultura. El que sabia d’ell era del record d’haver-ho sentit explicar.

En dies posteriors poguérem veure i examinar el material esmentat, entre el qual es compta una interessant biblioteca amb llibres de temàtiques diverses (religió, filosofia, dret, ciències i literatura, fonamentalment) i una caixa d’herbari que conté plecs de plantes perfectament conservats i etiquetats.

DADES BIOGRÀFIQUES I PERSONALITAT DE MN. MALGÀ

Andreu Malgà i Bonastre va néixer a Sant Andreu del Palomar el 30 d’agost de 1873. Era el tercer d’una colla de cinc germans: el gran, Josep Malgà, va morir molt jove; la segona era una noia, l’Eulàlia, el tercer era l’Andreu, després venia la Rosa –mare de Magdalena Torras– i, finalment, la Maria, la germana petita –mare de Maria Ros Malgà, resident a Martorelles, que ens ha proporcionat part del material gràfic que il·lustra aquest escrit.

L’any 1898 Andreu Malgà rebé els primers ordes i un any més tard va dir la primera missa a l’església del Sagrat Cor de Barcelona. El juny de 1899 és enviat a la localitat de Teià, al Maresme, per a exercir de vicari, però el 28 de novembre del mateix any el destinen a la parròquia de la Santa Trinitat de Vilafranca del Penedès. Cinc anys més tard, el 30 d’abril de 1904, és destinat a la parròquia de Sant Pau del Camp (Barcelona) i el 2 d’agost del 1904 és nomenat tinent de la

parròquia de Gallecs, on residí fins a l'any 1910, quan es dicta el seu trasllat a Sant Pere de Ribes (comarca del Garraf), localitat on va exercir de regent i d'ecònom (és a dir, hi féu les funcions de rector) fins a la seva mort, l'any 1919.

Els records de les dues nebodes de Mn Andreu Malgà amb qui parlàrem (Magdalena Torras i Maria Ros Malgà) i d'alguna altra persona que en tenia referències ens permeten apuntar alguns trets de la seva personalitat.

“Tothom el tenia per un savi, però era molt modest, tímid. No es feia valer el seu saber. Era un gran home”. “Feia moltes obres de caritat. Sempre estava envoltat de nens”. “Era un home alt, guapot i ben plantat”. “Es passejava enmig dels camps amb la seva llarga sotana. Era molt amic dels pagesos”. “Era diabètic. Va morir sense voler cuidar-se; deia que la diabetis era ‘malaltia de rics’” (Figures 1, 2 i 3).

Figura 1 Retrat de Mn Andreu Malgà i Bonastre

Figura 2 Fotografia feta a Gallecs a principis del segle XX on apareix Mn Malgà envoltat de gent pagesa

Mn. Malgà està enterrat al cementiri de Sant Pere de Ribes en el mausoleu dels rectors, al costat de la tomba del rector Anton Coll Netto, el seu successor. L'any 1969, amb motiu dels 50 anys de la seva mort, se li féu un homenatge, fet que indica que perdurava el record del seu pas per aquesta parròquia.

Figura 3. Bateig del germà de Magdalena Torras i Malgà a l'església de Santa Maria de Gallecs.

ACTIVITAT CULTURAL I CIENTÍFICA

Sabem, dels anys que va residir a Sant Pere de Ribes, que participà activament en la vida cultural i cívica d'aquesta població: publicà diversos articles en un periòdic setmanal local anomenat *Montgròs*, sobre temàtiques relacionades amb les plantes i l'agricultura. A part d'alguns articles que hi signà amb el seu nom o les seves inicials (A.M.), el repàs de la col·lecció de la revista permet de sospitar que també usà a vegades el pseudònim de l'Amic del Pagès, car els temes tractats amb aquest nom són similars als d'interès de Malgà, el qual, a més, era conegut com a bon amic dels camperols del poble.

Fou responsable de l'herbari de l'Ateneu de Ribes i, a més, realitzà ell mateix un herbari d'aquesta població. Segons sembla, hi fundà també una caixa rural. El seu pas per aquesta població degué ser significatiu, tal com demostra el fet d'haver-hi un carrer que porta el seu nom (figura 4). L'Ateneu de Ribes no existeix actualment i cap entitat no l'ha substituït ni n'ha heretat el llegat (J. Tort, com. pers.); de moment no s'ha trobat cap pista de l'herbari del qual mossèn Malgà tenia cura. Per altra banda, segons Jesús Mañer (com. pers.), l'herbari que confeccionà Mn. Malgà va ser 'heretat' pel seu successor, el rector Mn. Anton Coll, i després de la seva mort va desaparèixer.

Figura 4. Carrer de Sant Pere de Ribes dedicat a l'autor que estem glossant.

Cal situar la figura de mossèn Malgà en el context del noucentisme, moviment cultural i literari d'abast polític iniciat a Catalunya la primera del segle XX, que produí una cultura equilibrada i europeista. Des d'aquesta perspectiva resulta coherent la presència, a la biblioteca d'Andreu Malgà, de llibres sobre disciplines diverses, molts d'ells editats en països com França i Alemanya. Hem de suposar que les seves inquietuds culturals i científiques, i probablement la relació personal amb alguns botànics de l'època, el van empènyer a adquirir aquestes publicacions. Cal tenir en compte que no pogué viatjar fora del país, ja que la seva posició social i econòmica no li ho permetia (M. Torras, com. pers.).

El seu interès per la botànica (com també per altres branques de les ciències naturals) queda reflectit en el fet que fou soci de la Société Botanique de France així com de la Institució Catalana d'Història Natural. A la prestigiosa societat francesa hi va ingressar el 1903. Cal dir que a l'època, cap altre botànic català o espanyol no en formava part. Efectivament, als volums del *Bulletin* de la societat dels anys 1903 a 1919 les llistes de socis de l'estat espanyol es limitaven al propi Malgà i al germà Sennen, de les Escoles Cristianes, i cal tenir en compte que aquest germà de La Salle vivia a Catalunya des de 1907, però era francès d'origen. Malgà entrà a la Société presentat per dos botànics france-

sos, Auguste-Marie Hue –que, com Malgà, era capellà– i Ernest Malinvaud. Hue era liquenòleg i Malinvaud, especialista en flora vascular, va ser molts anys secretari de la Soci   , per la qual cosa J.M. Camarasa (com. pers.) pensa que l'avalador real devia ser Hue, amb el suport d'ofici de Malinvaud. El *Bulletin* de 1903 recull aquest ingrés, tot indicant l'adreça de Malg  a a Sant Andreu (carrer de Sant Antoni 68) i el de 1904, en referir els membres de l'any anterior, ja el situa a Gallecs. Més endavant, i fins a la llista de socis actualitzada el gener del 1919, altres números ja donen l'adreça de Sant Pere de Ribes. Finalment, el *Bulletin* de 1919 dóna compte, a la sessió del 10 d'octubre, de la seva mort (indicant llavors Barcelona com a lloc de procedència de Malg  a). D'altra banda, entre els anys 1904 i 1917 Malg  a figura a les llistes de socis de la institució naturalista catalana, fundada a finals de 1899 (Camarasa, 2000), de manera que en fou dels membres més primerencs. El nom de Malg  a apareix a la llista de socis en diferents Butlletins, a vegades amb l'adscripció a la disciplina que practicava –Bot  nica–, radicat primer a Gallecs i després a Sant Pere de Ribes; en alguna ocasió el seu cognom   s transcrit Melg  a i el 1917 –dos anys abans de la seva mort– hi és citat per darrera vegada. Malg  a pertany   també a la Institució Catalana de Ciències Naturals, una esciss   poc duradora dels primers anys de vida de la Institució Catalana d'Història Natural; hi figura com a soci corresponent el 1904, amb adreça a Vilafranca del Penedès (Camarasa, 2000).

Malg  a public   l'any 1904, al Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural, unes *Herborisacions per los voltants de Vilafranca del Panad  s durant els anys 1902 i 1903*. Aquest text acaba amb la indicació “continuar  ”, que fa pensar que l'autor disposava de m  s material similar publicable. Aix   no obstant, no hem pas trobat a la revista en qüestió cap altra part d'aquest treball, de manera que deduïm que algunes de les dades que tenia han quedat inèdites. En el volum de 1906 del mateix Butlletí public   unes “Notas flor  sticas” (també escrites en català encara que el títol, lògicament en ortografia prèvia a la reforma fabriana, pugui fer pensar el contrari) datades el març de 1906 a Gallecs. En el primer d'aquests escrits es troben, a més de les purament florístiques, algunes dades d'interès etnobotànic, com que alguns pagesos de Vilafranca –i també, segons diu, del Vallès i la Costa de Llevant– tenen per   rnica l'espècie *Inula helenioides*, que creix en algunes vinyes de la població estudiada; en el decurs d'estudis etnobot  nics a Catalunya nosaltres hem pogut trobar moltes plantes que duen el nom popular d'  rnica, entre elles la que Malg  a esmenta. El segon escrit, d'altra banda, correspon a la descripció d'una anomalia observada en les flors d'un peu de roman   descoberta herboritzant pels boscos de Palaudàries. Malg  a insistí més tard sobre aquest tema de les anomalies morfològiques en òrgans vegetals en un article sobre el garrofer publicat a la revista *Montgròs* de Sant Pere de Ribes abans esmentada (“Garrofers”, any 1910).

MATERIAL CIENTÍFIC I BIBLIOGRÀFIC I HERBARI

D'entre el material bibliogràfic conservat a la biblioteca de la sala de can Jornet de Gallecs, destacarem la cinquantena de títols de temàtica relacionada amb les ciències naturals (principalment botànica, però també geologia, agronomia, zoologia, astronomia, física i química, etc.). Es tracta de publicacions de la segona meitat del segle XIX i primera dècada del XX, en diverses llengües: català, castellà, llatí, francès, alemany, anglès. Moltes d'aquestes obres són d'autors de referència obligada dins la història de la ciència. Cal dir que aquesta és només una part de la seva biblioteca, ja que, després de la seva mort, una part es dispersà i actualment en desconeixem la ubicació.

Una cosa semblant passa amb l'herbari: només se'n conserva una caixa (amb un total d'uns 50 plecs), però sabem que n'hi havia hagut més. Es tracta de recol·leccions de plantes fetes per Malgà en diverses poblacions catalanes, entre les quals, Gallecs, Tiana i Sant Pere de Ribes. Aquest herbari es troba en un bon estat de conservació (figura 5). Ultra això, és de remarcar que Malgà disposava de la instrumentació bàsica per treballar en Botànica, entre la qual es comptaven alguns microscopis (Fig. 6). També tenia un moble en el qual guardava l'herbari (Fig. 7).

Figura 5. Reproducció d'un plec de l'herbari de Mn. Malgà. L'etiqueta indica el nom de la planta (nyàmera), el lloc i la data de recol·lecció (Gallecs, agost de 1905).

Figura 6 Utilitatge de treball d'Andreu Malgà microscopis i ulleres

Figura 7 Moble que havia utilitzat Malgà per a guardar el seu herbari

Hi ha encara un tercer bloc de material interessant a l'arxiu de can Jornet: es tracta de diverses llibretes manuscrites i un àlbum de dibuixos realitzats per l'autor que estem glossant. Són llibretes d'estudi i apunts de Mn. Andreu Malgà, de diferents disciplines: matemàtiques, geografia, botànica, teologia i diverses llengües, com el llatí, el francès i l'esperanto (la Magdalena ens digué que també havia estudiat l'alemany de manera autodidacta). Esmentarem, a tall d'exemple, una descripció detallada (de vint-i-cinc pàgines) de la geografia de Catalunya i una llista de noms de plantes (que titula "Noms catalans vulgars d'algunes espècies vegetals"), tots dos en català (Figura 8). Desconeixem en quina època exacta foren escrits, ja que enlloc no hi figura la data, però és remarcable la pulcritud en tots ells.

Ihs.		
Noms catalans vulgars d'algunes espècies vegetals.		
A		
1. Abellós	For de rassa	<i>Ophrys apifera</i>
2. Abet, pibet	Abet	<i>Abies pectinata</i>
3. Abet de l'alta		<i>Thuja occidentalis</i>
4. Anissa, Anissa blanca	Falsa anissa	<i>Robinia pseudacacia</i>
5. Anissa, rola	Anissa rosa	<i>Robinia hispida</i>
6. Anissa de 3 punxes	An. de 3 espines	<i>Gleditsia triacanthos</i>
7. An. taparera	An. de flors vermelles	<i>Anacardium occidentale</i>
8. Anarís	Anarís	<i>Artemisia vulgaris</i>
9. Anarís - Galana		
10. Anarís	Anarís	<i>Ononis asper</i>
11. Anarís	Pila	<i>Agave americana</i>
12. Anarís	Cupa de fusta	<i>Artemisia vulgaris</i>
13. Anarís	3 en rama	<i>Gymnocladia dioica</i>
14. Anarís	Anarís	<i>Rhus typhina</i>
15. Anarís	Anarís	<i>Rhus typhina</i>
16. Anarís	Anarís	<i>Rhus typhina</i>

Figura 8 Reproducció d'una llibreta de treball d'Andreu Malgà
Es tracta d'una llista de noms populars de plantes
amb el seu corresponent nom científic

Crida l'atenció, d'altra banda, l'habilitat que demostra per al dibuix. En aquestes llibretes es poden veure dibuixos fets a tinta, al·ludint sempre a motius religiosos i florals. Sovint apareixen com a encapçalament de la llibreta, ornamentant el nom de la disciplina que és objecte d'estudi. També es conser-

va un petit bloc amb il·lustracions de plantes, les quals signa, tot indicant si són còpia o fets del natural, i, en aquest darrer cas, hi consta el lloc i la data, com en el dibuix de la pinya de pi bord que reproduïm (figura 9).

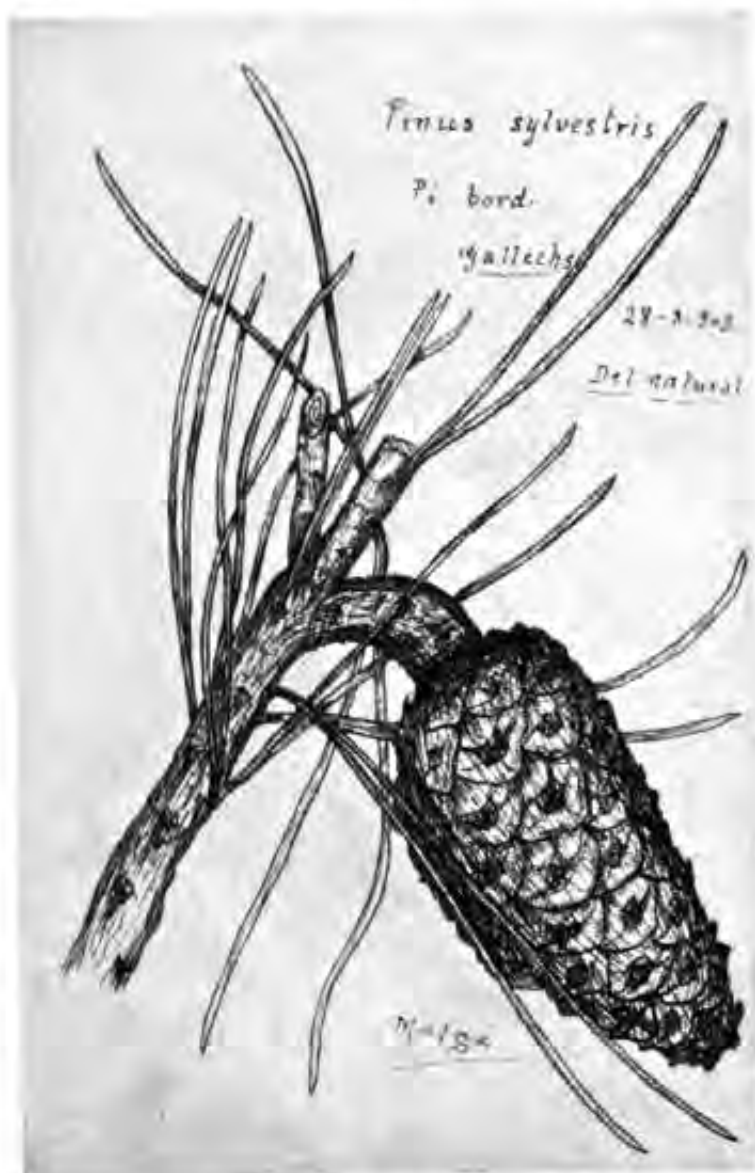

Figura 9. Dibuix d'una pinya de pi bord realitzat del natural per Mn. Malgà.

FRAGMENTS D'ENTREVISTES SOBRE PLANTES EN QUÈ ES MENCIONA MN. MALGÀ

TESTIMONI DE MAGDALENA TORRAS I MALGÀ

“El meu oncle va ser sacerdot (Mn. Andreu Malgà), i el van enviar a Sant Pau del Camp i d'allà a Tiana, i allà ja va començar l'herbari. A Gallecs s'hi va estar del 1902 al 1910 i anava pels boscs –ell deia que anava a pasturar. Fins i tot, jo sentia dir que havia batejat dues plantes completament desconegudes en aquest país, dels boscos d'aquí dalt a cal Mulà, de cal Veire. Després va continuar a Sant Pere de Ribes, on va morir i hi és enterrat. Va morir molt jove (1919), tenia quaranta-pocs anys. Sant Pere de Ribes, en aquell temps, era molt ‘catòlica, apostòlica i romana’: a les cinc del matí de cada dia ja havia de dir missa per als pagesos que anaven al camp. I quan anava a obrir l'església –l'església vella de Sant Pere de Ribes, que és molt bonica– ja es trobava els pagesos allà que s'esperaven per oir missa abans d'anar al camp. I era un poble de molt pocs habitants”.

“Hi ha un plànol de Gallecs, dels camins, que és fet d’ell. En va fer dos: un per a ell i l’altre el va donar a un oncle que és el pare de la Neus i la Maria Ros Fontserè. El seu, quan ell es va morir va venir a parar a casa, però es va perdre; l’altre el van fer enquadrar i encara el té la Maria, i sé que l’ha donat a conèixer, aquest plànol dels camins de Gallecs”.

“Quan va anar a Sant Pere de Ribes els va fer també el plànol de Sant Pere de Ribes i es va fer un mural –que jo l’havia vist a la rectoria– de tot Sant Pere de Ribes. I el sacerdot que ens va atendre quan hi vam anar per l’homenatge, ens va dir que sort en tenien perquè si havien d’anar a una casa, amb aquell mural sabien de quina casa es tractava”.

Va dir que només tenia un record llunyà del seu oncle (ella tenia quatre anys quan va morir). Recordava que havia batejat el seu germà, i que a ella l’havien hagut de fer estar quieta durant el bateig; tenia poc més de tres anys. També va fer al·lusió a mossèn Malgà en parlar-nos d’algunes plantes:

- Nyàmeres o patates nyàmeres (*Helianthus tuberosus*):

“Aquestes plantes han deixat d’existir. Era com un gira-sol, però feia una patata. La canalla anàvem a descolgar les patates nyàmeres i ens les menjàvem. A la verneda de cal Blanc n’hi havia”. (Apareix una mostra d’aquesta planta a l’herbari de Mn. Malgà, de l’agost de 1905).

- Menta (*Salvia microphylla*):

“Aquí a casa hi ha una altra menta que fa la flor vermella. Va venir per mediació de Mn. Malgà. Fa la fulla una mica més grossa que l’altra, i d’un verd més intens”. No la utilitzen per a res fora de la funció ornamental (la tenen plantada al jardí).

- Fumana (espècie per confirmar):

“Hi havia una herba que era molt igual que la farigola (no en recordo del nom, em sembla que en deien fumana). Anàvem al bosc a buscar farigola i havies de vigilar que no fos fumana, perquè era molt semblant, però havies de fer així i olorar-la, perquè la fumana no feia gens d’olor i, si bé t’ho miraves, era una mica més verda. I, per mediació de mossèn Malgà, sabíem que era molt bona per al mal de pedra”. Masclans (1981) dóna “herba del mal de pedra” com a nom popular de *Fumana laevipes*, que creiem que pot ser l’espècie a la qual la nostra informant es va referir.

TESTIMONI DE MARIA ROS FONTSERÈ:

influència de Mn. Malgà en l’afició del seu pare per les plantes

Sempre li han agradat les plantes, les coses del camp. Potser li ve de família: el seu pare també hi era aficionat. Ja de jovenet anava sovint al Farell i a altres llocs a collir plantes amb un capellà botànic, mossèn Andreu Malgà, oncle de la

Magdalena de can Jornet. “Li agradava molt, de sempre. A l’hort, allò que queda una mica pendent i hi feien una mica de marge perquè quedés més pla, allà ja havia d’haver-hi plantes. Li agradaven els gladiols, li agradaven les coronades, totes les plantes li agradaven; teníem setanta-sis clavellines. Teníem un rusc, i perquè no s’hi acostés la gent, el pare hi va fer dos rengles de clavellines, per dir-te el que li agradaven”.

Els dos testimonis anteriors donen fe de la intensa activitat botànica de mossèn Malgà. Magdalena Torras explica que Malgà va ser a Gallecs de 1902 a 1910. Aquí convé remarcar que, com hem dit, en el moment del seu ingrés a la Société Botanique de France, el 1903, l’adreça que consta al *Bulletin* és a Sant Andreu del Palomar (que havia estat agregat feia poc a Barcelona; J.M. Camarasa, com. pers.), tot i que l’any següent ja hi figura la de Gallecs. Pel que fa a l’afirmació de la mateixa Magdalena Torras que Malgà havia donat nom a dues plantes desconegudes, creiem que és inexacta, exagerada. Probablement es tracta d’aportacions florístiques d’un cert interès o d’un cert grau de novetat locals, però no pas de la descripció d’espècies noves. Hem consultat *The International Plant Names Index* (IPNI, <http://www.ipni.org/index.html>) i no hi figura Andreu Malgà ni cap planta relacionada amb ell i el nom del nostre botànic no apareix al repertori d’autors de noms científics de plantes (Brummitt & Powell, 1992).

CONCLUSIÓ

Andreu Malgà i Bonastre és una més de les moltes persones que, sent afeccionades i no pas professionals, han fet contribucions remarcables a les ciències naturals. En concret, la Botànica a casa nostra s’ha beneficiat molt d’una xarxa àmplia i activa de botanòfils que han fet créixer el coneixement sobre la ciència de les plantes al nostre país. Aquesta situació s’ha donat en temps històrics i –afortunadament, creiem– perdura encara avui. Malgà utilitzà, i això també és remarcable, la llengua catalana per difondre els seus coneixements científics. Amb tota probabilitat, si la seva vida hagués estat més llarga (va morir als quaranta-cinc anys d’edat) hauríem pogut gaudir de més dades de les seves recerques. Després d’aquesta primera nota sobre mossèn Malgà, caldria cobrir algunes llacunes que encara hi ha en la seva biografia i fer un recull complet de la seva bibliografia. A més, seria interessant localitzar el seu herbari sencer, que podria valer la pena de conservar en una de les institucions científiques catalanes que mantenen aquestes col·leccions, com és el cas d’altres de semblants a la que Malgà reuní.

Bibliografia

Treballs d'Andreu Malgà citats al text:

Malgà, A. 1904. "Herborisacions per los voltants de Vilafranca del Panadés durant els anys 1902 i 1903. Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural, any 3r, 2a. època, 1-2: 66-69.

Malgà, A. 1906. "Notas florísticas". Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural, any 3r, 2a. època, 7: 100-101.

Malgà, A. 1910. "Garrofers". Montgròs, periòdic setmanal, 7: 1-2.

Altres referències

Boter de Palau, R. 2002. "Apunts d'una conversa amb la Magdalena Torras, de can Jornet de Gallecs". **Notes** del Centre d'Estudis Molletans, 17: 75-88.

Brummit, R.K. & Powell, C.E. (eds.) 1992. *Authors of plant names*. Kew, Royal Botanic Gardens.

Camarasa, J.M. 2000. *Cent anys de passió per la natura. Una història de la Institució Catalana d'Història Natural (1899-1999)*. Barcelona, Institució Catalana d'Història Natural (Memòria núm. 14).

Masclans, F. 1981. *Els noms de les plantes als Països Catalans*. Granollers - Barcelona, Centre Excursionista de Catalunya - Montblanc-Martín.

Agraïments

Volem manifestar la nostra gratitud a les persones que ens han permès de trobar i reconstruir la figura del botànic biografiat. A Magdalena Torras i Malgà, Marina Duñach Torras, Maria Ros Malgà i Maria Ros Fontserè, que ens han permès de conèixer el personatge. A Jesús Mañer Montserrat, actual rector de la parròquia de Sant Pere de Ribes, i Joan Tort, de l'Arxiu Històric de Sant Pere de Ribes, que ens han informat sobre l'època en què Malgà va residir en aquesta vila. A Josep M. Camarasa, historiador de la Botànica, que ens ha fornint algunes dades sobre l'activitat científica de Malgà i ens ha orientat sobre com trobar-ne d'altres. Agraïm també el suport del Centre d'Estudis Molletans, a través de l'accèssit a la beca Vicenç Plantada, al treball etnobotànic que ha generat aquesta nota. Dediquem aquest article a Magdalena Torras, que ens va donar a conèixer la personalitat de Mn. Andreu Malgà, a part d'explicar-nos moltes coses sobre els usos populars de les plantes a Gallecs.

Gallecs, vers el final de 30 anys de lluita

Pilar Laso Oliveros i Xavier Ludevid i Massana

Llicenciada en dret i arquitecte

No hi ha cap dubte que el 20 d'octubre de 2004 passarà a la història com el primer pas per acabar amb 30 anys de lluita per salvar Gallecs, ja que aquest dia hi va haver l'acord entre la Generalitat de Catalunya i els municipis de l'àmbit territorial de Gallecs per a la seva protecció definitiva. Aquest acord es va traduir en l'aprovació inicial per la Comissió Territorial d'Urbanisme de Barcelona, del Pla director urbanístic de l'Actur de Santa Maria de Gallecs.

Aquest acord posa fi a un procés urbanístic conflictiu que es va iniciar l'any 1997, quan l'Ajuntament de Mollet del Vallès va decidir prendre la iniciativa per protegir urbanísticament Gallecs. Aleshores encarregà a un equip de professionals de la Universitat Politècnica de Catalunya la redacció d'una modificació puntual del Pla general municipal d'ordenació urbana de 1982 a l'àmbit de la Zona b4 Gallecs, que consistia en el canvi de la classificació, de sòl urbanitzable no programat a sòl no urbanitzable, i d'un Pla especial de protecció de l'àrea de Gallecs, que concretava de forma detallada l'ordenació de l'àmbit.

L'Ajuntament de Mollet del Vallès va aprovar inicialment, en data 23 de juliol de 1998 i provisionalment en data 24 de setembre de 1998, la modificació puntual del Pla general i el Pla especial, instruments de planejament urbanístic que posteriorment va trametre a la Comissió d'Urbanisme de Barcelona per a la seva aprovació definitiva. El 13 de gener de 1999, el conseller de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya va resoldre denegar l'aprovació definitiva de la modificació del Pla general i denegar l'aprovació definitiva del Pla especial de protecció de Gallecs. El 28 de gener de 1999, el Ple de l'Ajuntament de Mollet del Vallès va acordar, amb el suport de tots els grups municipals, interposar recurs contenciós administratiu contra els dos acords esmentats.

Fruit d'aquesta iniciativa municipal, la Generalitat de Catalunya es veu obligada a estudiar diferents propostes per tal de posar fi al conflicte iniciat l'any 1970 amb la delimitació de l'Actur de Santa Maria de Gallecs.

Si fem una mica d'història, el conflicte s'inicia amb la redacció del Pla Direc-

Figura 1 Vista general de Gallecs

tor de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (1968) i la creació de l'ACTUR de «Santa Maria de Gallecs» (1970)

El Pla Director de 1968, redactat per la Comissió de Planificació Urbana de Barcelona (1963-66) sota les directrius de la *Dirección General de Planificación Urbana*, es converteix en l'eina bàsica per al desenvolupament urbà d'un model que volia descentralitzar els municipis del voltant de Barcelona i proposava nous centres de creixement interior que permetessin equilibrar el territori i oferir alternatives al creixement en taca d'oli. Aquest Pla plantejava l'eix Mollet - Caldes de Montbui, anomenat Àrea Vallès Central, i creava el polígon Riera de Caldes, de 1.500 hectàrees de superfície (1.000 hectàrees residencials i 500 hectàrees industrials)

Aquest tipus de Planejament no estava previst a la Llei del sòl de 1956, per tant va caldre l'aprovació d'una llei específica, el Decret Llei 7/1970, de 27 de juny, "Sobre Actuaciones Urbanísticas Urgentes en Madrid i Barcelona (ACTUR)"

El 26 de novembre de 1970, mitjançant el Decret 3543/1970, es va delimitar l'ACTUR Riera de Caldes, que posteriorment es va dir Santa Maria de Gallecs, que afectava els municipis de Lliçà de Vall, Mollet del Vallès, Parets del Vallès, Montcada i Reixac, Palau Solità i Plegamans, Santa Perpètua de Mogoda i Polinyà.

Per una Ordre del *Ministerio de la Vivienda*, el 25 de novembre de 1971, es va aprovar el projecte d'expropiació de l'Actur per mitjà del Decret de 26 de juny de 1975, el Consell de Ministres va encomanar al *Instituto Nacional de Urbanización* la creació de l'empresa Santa Maria de Gallecs SA, amb la finalitat d'urbanitzar i gestionar l'Actur delimitada.

Gràcies a la crisi del petroli, que s'inicia l'any 1973, el projecte va quedar momentàniament aturat. L'any 1977 es constituí l'anomenada «Comissió per la defensa de Gallecs», i s'inicià un procés de mobilitzacions en contra de les perspectives reals d'imminent urbanització de Gallecs.

Mitjançant el Reial Decret 1503/1980, de 20 de juny, el *Instituto Nacional de Urbanismo* va traspasar a la Generalitat de Catalunya, a través de l'Institut Català del Sòl, la titularitat del sòl expropiat.

El 30 de juny de 1982 la Comissió d'Urbanisme de Barcelona va aprovar definitivament el Pla general municipal d'ordenació urbana, primer planejament del període democràtic del municipi de Mollet del Vallès. Aquest Pla ja fa un primer pas per la protecció de Gallecs. Es distingeixen dues parts clarament diferenciades, la part del nord de l'autopista AP-7 (aleshores B-30), que havia de ser una zona agrícola pública, i la part sud de l'autopista AP-7, que havia de ser una zona de reequilibri per a Mollet. Amb la signatura d'un conveni entre l'Ajuntament i l'Institut Català del Sòl, propietari dels terrenys, el 16 d'octubre de 1981, s'arriba a un acord sobre els terrenys al sud de l'AP-7, i queda pendent la resta de sòl, que el Pla general classifica com a urbanitzable no programat i estableix que qualsevol proposta de desenvolupament ha de ser acordada entre l'Ajuntament i la Generalitat de Catalunya. Els terrenys al sud de l'autopista AP-7 s'han desenvolupat aquests darrers vint anys i s'han convertit en els actuals barris de Can Borrell i Santa Rosa.

Figura 2 Els horts recreatius

Posteriorment, per mitjà de diferents resolucions, es van fent petits avanços cap a la protecció parcial de l'espai. Es regula la utilització agrícola del terrenys expropiats de l'Actur de Gallecs per mitjà del Decret 475/1982, de 2 de desembre; es declaren d'utilitat pública les forests de Gallecs (174 hectàrees) per mitjà de l'Ordre de la Conselleria d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de 6 de juliol de 1987 i es declara zona de seguretat d'acord amb la legislació cinegètica el nucli central de l'espai de Gallecs per mitjà de l'Ordre de la Conselleria d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de 10 d'octubre de 1988.

Amb el Decret 328/1992, de 14 de desembre, s'aprova el Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN), formulat d'acord amb la Llei 12/1985, de 13 de juny, d'Espais Naturals. Aquest Pla no va incloure l'espai de Gallecs. En el tràmit d'informació pública es va presentar una al·legació amb 2.000 signatures, on es demanava la seva inclusió, i els ajuntaments afectats també es van pronunciar en aquest sentit. Per aquest motiu, s'inclou dins del Programa de Desenvolupament del PEIN una determinació específica sobre la possible incorporació de Gallecs al Pla una vegada aprovat aquest. S'estableix que es faran els estudis i els treballs necessaris, i, si escau, es durà a terme la tramitació corresponent per la seva inclusió al PEIN.

Després de molts intents per arribar a un acord amb la Generalitat de Catalunya per protegir l'espai de Gallecs, i davant de la negativa reiterada, l'any 1997 l'Ajuntament de Mollet del Vallès va iniciar de forma unilateral els treballs de modificació del planejament general i del Pla especial esmentats anteriorment.

Figura 3. La plana agrícola

UNA SOLUCIÓ URBANÍSTICA COMPLEXA

Després d'estudiar totes les alternatives, la solució urbanística consensuada entre la Generalitat de Catalunya i els ajuntaments de l'àmbit de l'Actur de Santa Maria de Gallecs per a la protecció de l'àmbit central de Gallecs consisteix en la superposició de tres instruments de planejament: el Pla director urbanístic, el Pla d'ordenació urbanística municipal i el Pla d'espais

d'interès natural. Cadascun d'ells incorpora les determinacions que li són pròpies per fer efectiva la protecció.

1. Pla director urbanístic de l'Actur de Santa Maria de Gallecs.

La Llei 2/2002, de 14 de març, d'Urbanisme, regula els plans directors com a figura integrada en l'anomenat planejament de caràcter general, als quals correspon la coordinació del planejament urbanístic i l'establiment de determinacions sobre desenvolupament urbanístic sostenible, entre d'altres finalitats.

El Pla director de l'Actur Santa Maria de Gallecs estableix les directrius per tal de coordinar l'ordenació del seu territori i els mecanismes que permetin concloure el desenvolupament de l'Actur Santa Maria de Gallecs, tot donant resposta a les condicions de context i a les singulars característiques físiques i mediambientals d'aquest territori.

L'objectiu principal del Pla director és finalitzar l'Actur i garantir la protecció definitiva de l'espai central de Gallecs. Les propostes més significatives d'aquest Pla són les següents:

- el reconeixement dels espais ja desenvolupats amb una superfície de 570 hectàrees (el 38,8 % de les 1.471 hectàrees de tot l'àmbit de l'Actur). A Mollet del Vallès s'han desenvolupat els barris de Can Borrell i de Santa Rosa per mitjà del Pla parcial del Sector sud de Gallecs aprovat l'any 1983.

- la definició de quatre sectors de nou desenvolupament per completar els espais entre vies existents, amb una superfície de 61 hectàrees (el 4,15 % de les 1.471 hectàrees). Aquests àmbits es situen en els municipis de Montcada i Reixac, Palau Solità i Plegamans i Santa Perpètua de Mogoda. Aquests sectors es destinaran, el primer, a usos residencials (legalització de la urbanització de l'Estany de Gallecs), i els altres tres a activitats econòmiques.

- l'establiment de les bases per a la protecció definitiva de l'espai central de Gallecs, amb una superfície de 753 hectàrees (el 51 % de les 1.471 hectàrees). D'aquestes 753 hectàrees, 448 es situen dins del terme municipal de Mollet del Vallès, que representen el 60% de tot l'espai protegit.

El Pla director reconeix els valors ambientals de l'espai central de Gallecs a protegir que el fan mereixedor de ser incorporat al Pla d'Espais d'Interès Natural; determina que caldrà incloure-hi l'espai de Gallecs i els terrenys necessaris per establir un corredor biològic entre Gallecs i Gallifa, per connectar-lo amb la serralada prelitoral on es situen els espais protegits dels Cingles de Bertí, Gallifa, Sant Llorenç del Munt i l'Obac.

El Pla director estableix que l'espai central a protegir de Gallecs s'haurà de qualificar com a Sistema d'espais lliures públics, amb el nom de *Parc de l'espai*

Figura 4. Els aiguamolls de Can Salvi

d'interès natural de Gallecs. Això significa que ens trobem davant d'una proposta de parc públic de característiques similars als de Collserola, Montseny, aiguamolls de l'Empordà, etc.

Per tal de garantir una gestió integrada d'aquest territori, es defineix la conveniència de crear un Consorci que passarà a ser el propietari dels terrenys. En aquest Consorci podran participar-hi el Departament de Política Territorial i Obres Públiques, el Departament de Medi Ambient i el Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya; els ajuntaments de Lliçà de Vall, Mollet del Vallès, Parets del Vallès, Montcada i Reixac, Palau Solità i Plegamans, Santa Perpètua de Mogoda, i, si escau, altres administracions i/o entitats privades sense ànim de lucre.

Per tal de fer efectives les directrius per coordinar l'ordenació urbanística del territori de Gallecs establertes al Pla director, els Plans d'ordenació urbanística municipals dels municipis s'han d'adaptar al Pla director en el termini d'un any. I, per definir totes les condicions de gestió i ús de l'espai caldrà la redacció d'un Pla Especial urbanístic per a la recuperació i millora del paisatge de caràcter supramunicipal.

Amb l'aprovació definitiva d'aquest Pla director i l'adaptació dels plans d'ordenació urbanística dels respectius municipis s'haurà donat compliment a l'Actur de Gallecs i, per tant, aquest quedarà finalitzat, amb la protecció definitiva com a parc públic de 753 hectàrees de Gallecs, la meitat de les 1.471 hectàrees expropiades.

INCORPORACIÓ DE GALLECS AL PLA D'ESPais D'INTERÈS NATURAL

D'acord amb la Llei 12/1985, de 13 de juny, d'espais naturals, el Pla d'espais d'interès natural té per objecte la delimitació i l'establiment de les determinacions necessàries per a la protecció bàsica del espais naturals la conservació dels quals es considera necessari d'assegurar, d'acord amb els valors científics, ecològics, paisatgístics, culturals, socials, didàctics i recreatius que posseeixen. Aquest Pla és un instrument de planificació territorial, amb categoria de Pla territorial sectorial, ja que el seu àmbit és el territori de Catalunya i en

regula una sola matèria de planificació, com el Pla de Carreteres, el Pla de Ports, el Pla d'Equipaments Comercials

El Pla d'espais d'interès natural, aprovat pel Decret 328/1992, de 14 de desembre, defineix una xarxa de 145 espais representatius dels ambients naturals de Catalunya, de l'alta muntanya, de les planes i del litoral

Gallecs és un espai representatiu dels mosaic agroforestal de la plana vallesana que defineix un paisatge únic del territori català. Avui, aquest espai adquireix encara més singularitat en mantenir una important superfície lliure dins d'aquesta plana fortament urbanitzada

És doncs, en aquest marc de singularitat, que té sentit plantejar l'espai central de Gallecs com un àmbit adscrit al Pla d'espais d'interès natural, anomenat Parc d'interès natural de Gallecs, que asseguri la conservació de les activitats agrícoles tradicionals, conjuntament amb els boscos, per garantir unes condicions mínimes per a la fauna i compensi l'ocupació derivada del desenvolupament urbanístic de l'entorn. Alhora, com ja hem dit, Gallecs és un element clau en l'ordenació de la xarxa d'espais lliures de la Regió metropolitana de Barcelona que, per les seves dimensions i el seu estat actual, es considera que forma part d'un espai de majors dimensions, el corredor biològic Gallecs - Gallifa.

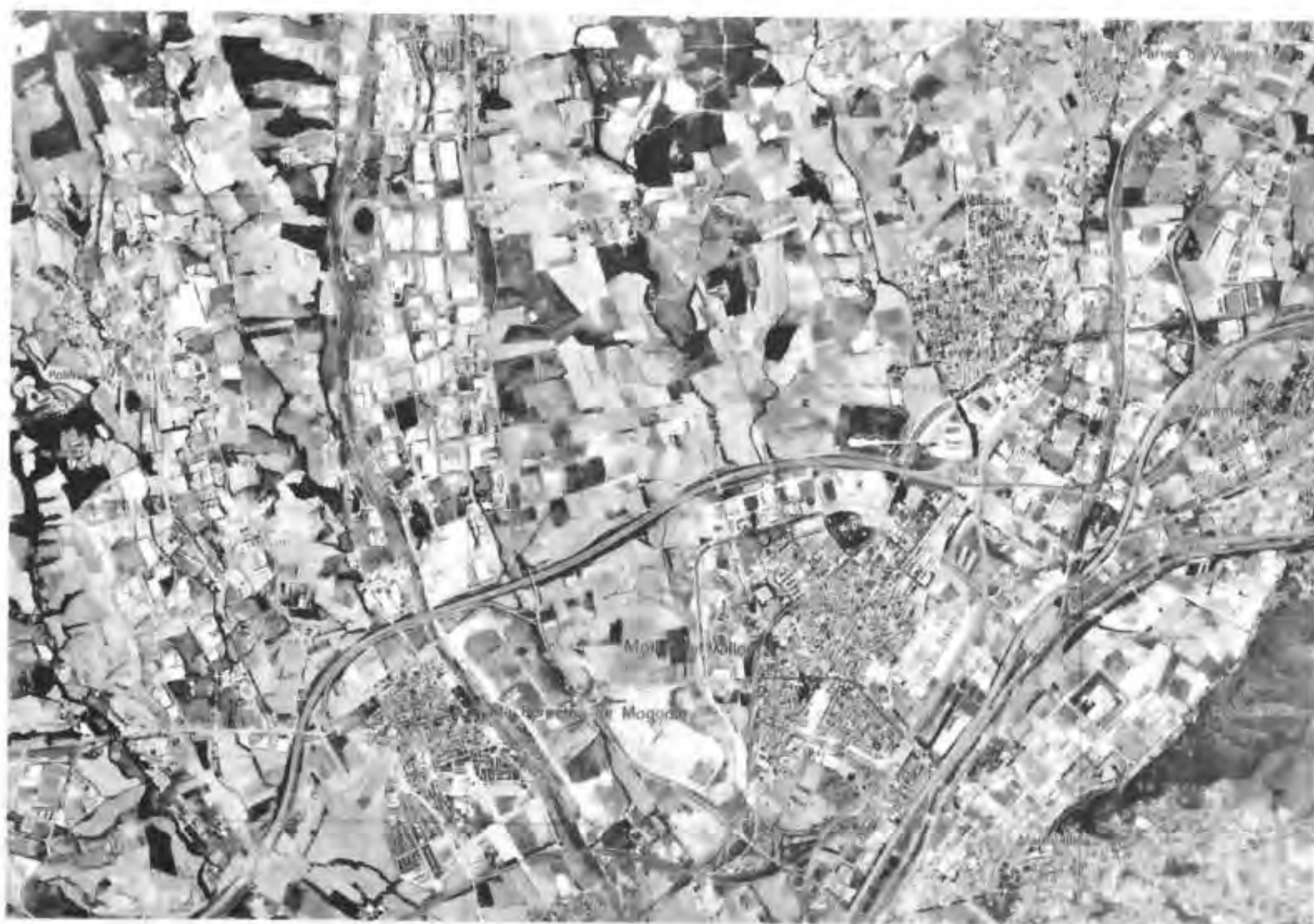

Figura 5 El mosaic agroforestal

EL PLA D'ORDENACIÓ URBANÍSTICA MUNICIPAL DE MOLLET DEL VALLÈS

Un dels principals objectius del Pla d'ordenació urbanística municipal consisteix en el canvi de classificació del sòl a l'àrea de Gallecs. El Pla d'ordenació proposa canviar l'actual classificació de sòl urbanitzable no programat per la de sòl no urbanitzable d'especial protecció. Aquest canvi de classificació es fonamenta en la necessitat de dotar d'un marc jurídic coherent la realitat territorial que presenta l'àrea de Gallecs. Aquesta realitat territorial es troba especialment caracteritzada per la presència d'importants valors ambientals, agrícoles i paisatgístics. La transcendència d'aquests valors no només justifica, sinó que, de fet, obliga a fer aquest canvi en la classificació del sòl per tal que es mantingui la necessària congruència entre aquesta i les circumstàncies existents.

El Pla d'ordenació, d'acord amb l'article 58 de la Llei 2/2002, d'urbanisme, ha de contenir, entre les seves determinacions, la classificació del sòl així com l'establiment de les mesures necessàries per a la protecció del medi ambient, conservació de la natura i defensa del paisatge i dels elements naturals i, per tant, queda jurídicament demostrada la idoneïtat del canvi de classificació dins d'aquest Pla com a via per adequar la normativa urbanística municipal de Mollet del Vallès a la realitat de Gallecs. En el mateix sentit, la Llei estatal 6/1998, sobre règim del sòl, estableix la necessitat de classificar com a sòl no urbanitzable tots aquells terrenys que el planejament general consideri necessari protegir pel seus valors agrícoles, forestals, ramaders o per les seves riqueses naturals, pressupòsits de fet aquests que clarament concorren en l'àmbit de Gallecs.

Amb el Pla general de 1982 i tot el seu desenvolupament posterior, el municipi de Mollet del Vallès ha anat consolidant un model de ciutat compacta, ha establert usos urbans en la meitat sud del municipi (per sota de l'autopista AP-7), i ha deixat la meitat nord, l'àmbit de Gallecs, per a usos agrícoles, forestals, de lleure, i d'educació ambiental, preservant l'àmbit del creixement urbà.

Aquest model de ciutat compacta, meitat urbà i meitat rural, és el que aquest Pla d'ordenació urbanística municipal vol consolidar amb les seves propostes, entre les quals és fonamental la classificació de l'àmbit de Gallecs com a sòl no urbanitzable d'especial protecció.

Aquest model de ciutat establert al planejament compleix el principi de desenvolupament sostenible proclamat a l'article 3 de la Llei 2/2002, d'urbanisme, que es defineix com la utilització racional del territori i el medi ambient que comporta conjuminar les necessitats de creixement amb la preservació dels recursos naturals i dels valors paisatgístics, arqueològics, històrics i culturals, a fi de garantir la qualitat de vida de les generacions presents i futures, i que, atès que el sòl és un recurs limitat, comporta també la configuració de models d'ocupació del sòl que evitin la dispersió en el territori, afavo-

Figura 6 Pla director urbanístic de Gallecs

reixin la cohesió social, considerin la rehabilitació i la renovació en sòl urbà, atenguin la preservació i la millora dels sistemes de vida tradicionals a les àrees rurals i consolidin un model de territori globalment eficient

Des d'aquesta òptica, el desenvolupament urbà del territori de Gallecs es considera inadequat, tal com preveu l'article 9.2.a de la Llei 6/1998, de 13 d'abril, sobre règim del sòl i valoracions, i 32.3 de la Llei 2/2002, d'urbanisme.

Sobre l'àmbit de Gallecs el Pla d'ordenació fa un conjunt de propostes que responen a l'objectiu fonamental de protegir l'espai i establir els mecanismes pel foment d'activitats agrícoles, d'esbarjo i d'equipaments compatibles, tot mantenint i potenciant els valors paisatgístics i ambientals d'aquest paratge.

La primera de les propostes, com ja s'ha dit abans, és classificar tot l'àmbit com a sòl no urbanitzable d'especial protecció, la segona és qualificar l'àmbit com a *Sistema d'espais lliures públics, Parc rural de Gallecs*, que funciona com un conjunt interrelacionat perfectament equilibrat en el qual cadascuna de les parts és imprescindible per a l'existència i bon funcionament de les altres parts, ja que es tracta d'un tot indissociable. Es diferencien les següents àrees:

- l'àrea forestal, que comprèn aquelles àrees que es caracteritzen per la presència de masses arbòries consolidades, i que es complementa amb l'àrea

forestal de repoblació, que es caracteritzen per estar properes a àrees forestals que tenen una posició aïllada en el territori i que han de convertir-se progressivament en espais amb masses arbòries consolidades per tal de donar continuïtat, potenciar i garantir la connexió i supervivència en el temps de les forests existents amb la finalitat de constituir corredors verds.

- l'àrea d'horts familiars, que comprèn aquelles àrees que es caracteritzen per integrar dins d'un mateix espai masses arbrades i lots de petites parcel·les destinades al conreu intensiu familiar. El Pla d'ordenació proposa el manteniment dels horts actuals que estan situats entre el torrent Caganell i el torrent dels Diablons i el trasllat de la resta d'horts que estan situats al costat de ponent del torrent Caganell a una nova ubicació al costat de can Vila.

- l'àrea agrícola, que comprèn les àrees que es caracteritzen per la presència de conreus tradicionals de secà i regadiu en tota la seva diversitat. Dins d'aquestes hi ha les masies i cases rurals de Gallecs que, d'acord amb la Llei 2/2002, d'urbanisme, es proposa preservar per raons arquitectòniques, històriques o paisatgístiques.

La tercera proposta és la definició d'una xarxa de camins i de vies rurals d'estructura bàsica, que relaciona els nuclis i indrets amb una especial significació amb les diferents àrees homogènies del conjunt del sòl no urbanitzable. La proposta fonamental del Pla és la transformació de l'actual carretera BV-5154 en el Camí rural central que estructura tot l'espai, amb l'objectiu de pacificar i controlar el trànsit de vehicles, evitar la seva utilització com a variant de la variant de Palau i ajustar el seu traçat al paisatge. A més, es recuperen els camins històrics públics que consten en el Plànol cadastral elaborat per l'Institut Geogràfic i Cadastral de l'any 1927.

Les determinacions del Pla director, les determinacions dels Plans d'ordenació urbanística municipal, conjuntament amb la incorporació de Gallecs al Pla d'espais d'interès natural, formen l'entramat tècnic i jurídic bàsic per protegir l'espai central de Gallecs.

Pere de Rovira, un templer del Vallès

Jaume Vilaginés i Segura

Historiador

INTRODUCCIÓ

A començaments de l'estiu de 1139, un grup de persones es reunia davant d'un mas a Santa Maria de Curtes, al comtat de Carcassona, al vessant nord dels Pirineus.¹ Una parella de pagesos cedia les seves possessions (el mas i tot el que incloïa) a la cavalleria del Temple. Com a representants de l'Orde i receptors de la donació hi eren presents Ramon de Gaure, Ug de Becià i Pere de Rovira. Els dos primers eren frares originaris de la zona, el Llenguadoc, on els templers havien aconseguit arrelar bé a la societat. El tercer, en canvi, procedia de ben lluny.

Pere de Rovira era originari del Vallès. La seva família tenia un petit patrimoni a Santa Perpètua, en els límits amb la parròquia de Palau-solità. Del seu honor havien adoptat el sobrenom, eren els Rovira.² El seu germà gran era vassall de Pere de Palau, que a la vegada ho era de Guillem Ramon II de Montcada, el senescal, braç dret del comte de Barcelona.³ Els Rovira formaven part de l'escala vassallàtica, en els nivells més baixos; eren membres de la petita noblesa i la seva situació social i econòmica els impulsava a seguir amb apassionada fidelitat els projectes dels seus senyors. L'orde del Temple va ser un d'aquells projectes encisadors. Va engrescar els comtes de Barcelona, primer Ramon Berenguer III, que deien que va morir vestint els hàbits dels templers, i després el seu fill Ramon Berenguer IV, que es va implicar des del primer moment en la protecció i foment de l'orde als seus dominis.⁴

Pere de Rovira havia partit de casa seva i havia decidit professar en un nou orde monàstic. Una regla de monjos-cavallers. Una revolucionària manera d'entendre la professió cavalleresca i, a la vegada, una paradoxal forma d'interpretar el compromís religiós. Els monjos-guerrers vivien en comunitat, feien professió dels vots monàstics, però es preparaven per combatre amb les armes contra l'infidel.⁵

L'orde del Temple havia nascut uns vint anys abans de la donació del mas de Sta. Maria de Curtes. Molt lluny, a Terra Santa, quan els cavallers de la primera

croada es plantejaven la dificultat de mantenir segurs i sota el seu control els territoris conquerits, van aparèixer els ordes militars, entitats guerreres que funcionaven com a organitzacions monàstiques: els hospitalers, els templers, el Sant Sepulcre, l'orde Teutònica i altres.⁶ L'orde del Temple va fundar-se a Jerusalem, amb el vistiplau de les noves autoritats cristianes locals, que li van cedir el lloc on instal·lar-se, precisament on es creia que havia estat ubicat l'antic temple de Jerusalem.⁷ Va ser fundat per diversos cavallers francesos, entre ells Hug de Payns, el primer gran mestre. Des d'un primer moment, els templers van esdevenir l'Orde amb una funció militar més clara, en contraposició a les activitats més de caràcter assistencial o espiritual d'alguns altres. En els anys següents i en gran part a causa de les gestions d'Hug de Payns, a l'Europa cristiana va haver-hi una onada de simpatia cap a la nova institució, que es plantejava com un instrument per defensar els llocs sagrats de Palestina de les escomeses virulentes dels sarraïns que pretenien recuperar unes terres que també eren sagrades per a ells. En relació amb la mobilització a favor de la nova cavalleria cal destacar el paper d'intel·lectuals de prestigi, com Bernat de Claraval, que va justificar que persones que professaven com a religiosos es dediquessin a la guerra. La idea no era original, perquè adoptava plantejaments de la *jihad* (guerra santa) i dels *ribats* (monestirs de guerrers), propis dels oponents religiosos i polítics.⁸

La resposta que va tenir a terres catalanes la presència de l'orde del Temple va ser entusiasta. L'implicació inicial dels comtes Ramon Berenguer III i Ramon Berenguer IV va arrossegar el compromís de la cort comtal. L'interès dels comtes no amagava la pretensió que els templers complissin un paper actiu a la frontera amb l'Islam peninsular, semblant al que feien a la Mediterrània oriental. La donació al Temple d'enclaus fortificats a la frontera va culminar amb la participació activa dels templers en la conquesta de la Catalunya nova durant el govern de Ramon Berenguer IV. Aquest comte va esdevenir príncep d'Aragó pel seu matrimoni amb la reina Peronella i va haver de negociar amb els templers la revocació del testament d'Alfons I el bataller, que va deixar el regne d'Aragó al Temple, l'Hospital i el Sant Sepulcre. L'entronització del germà d'Alfons, Ramir I, i el casament de la seva filla amb Ramon Berenguer IV posaven en una situació complicada els templers i el comte català. El comte volia que els templers desistissin d'aplicar el testament del rei aragonès i s'impliquessin activament en el control de la frontera sud. La concessió de prerrogatives a l'Orde i el desplegament que van fer a la zona de l'Ebre va acabar amb els possibles recels i va suposar que els templers esdevinguessin un poder hegemònic a l'àrea de la ribera de l'Ebre.⁹

El primer gran difusor de la nova orde a Catalunya va ser Hug Rigaud, un frare provènçal que va fer arribar el missatge de la nova cavalleria al comte barceloní. Després d'ell, va tenir un paper destacat Arnau de Bedors.¹⁰ Arnau

Figura 1. Possessions de l'Orde del Temple als territoris de la Corona d'Aragó (segle XIII).

Figura 2. Quadre sinòptic de les relacions de vassallatge de Berenguer de Rovira.

probablement era un frare d'origen osonenc que es va moure activament per gairebé tota la zona que més endavant va ser la província templera de Provença i Hispania (Provença, el Llenguadoc i la Corona d'Aragó). Arnau de Bedors va augmentar el patrimoni i va consolidar les possessions i privilegis en una de les àrees on els templers van tenir major incidència. L'objectiu era clar: crear una infraestructura econòmica que pogués mantenir de manera constant l'esforç econòmic i de personal destinat a sufragar les necessitats bèl·liques que l'Orde constantment tenia a Palestina.

L'any 1139 comencem a trobar la presència de Pere de Rovira entre la documentació que generava l'Orde.¹¹ El veiem primer al Llenguadoc, a la zona de Carcassona, on es desenvolupà la important comanda de Douzens, on actua com a frare i representant del Temple (*minister et baiulus*).¹² L'any següent el trobem a Palau-solità, on apareix ja amb el títol de mestre de Palau.¹³ Més endavant, se l'esmenta amb el títol que ostentava en la jerarquia templera, mestre d'Hispania i Provença.¹⁴ Coincidint amb la desaparició a la documentació d'Arnau de Bedors, Pere comença a aparèixer-hi, aparentment substituint-lo. Se l'esmenta amb el títol de mestre provincial, que Arnau no havia ostentat, però que indubtablement havia exercit. Pere va ser el primer mestre d'una de les províncies més importants en l'estructura organitzativa templera, la que englobava la Corona d'Aragó, Navarra i el sud de França.¹⁵ Després d'ell el van succeir 35 mestres fins a la desaparició de l'Orde, l'any 1312¹⁶. Pere va seguir la tasca organitzativa del seu antecessor i la va completar. Va presidir capítols i va viatjar molt. Durant el seu mandat van desenvolupar-se nombrosos convents templers i algunes grans comandes. Ell va fer que la casa de Palau, al Vallès, d'on era originari, esdevingués un referent importantíssim a la província. No endebades es feia dir "mestre de Rovira del lloc de Palau".¹⁷

PERE DE ROVIRA I EL SEU GERMÀ BERENGUER

Pere de Rovira era el germà petit d'una família de la petita noblesa. Els Rovira tenien un patrimoni escadusser, que havia passat al fill gran, Berenguer. A Berenguer el trobem en algun document relacionat amb el seu senyor, Pere de Palau, del qual parlarem més endavant.¹⁸ En un d'aquests documents apareix també Pere de Rovira.¹⁹ Indubtablement, el protagonisme familiar corresponia a Berenguer que, per altra banda, sabem que posseïa el domini senyorial del mas o honor de Rovira, al terme de Santa Perpètua de Mogoda.²⁰

A Pere, per tant, no li quedava altra opció que obrir-se camí a través de vies que prescindien del patrimoni familiar. Com molts altres *iuvenes* de l'època havia de fer fortuna fora de l'àmbit familiar.²¹ Va optar per vincular-se a la cavalleria templera.

L'orde del Temple ja era prou conegut al comtat de Barcelona. A través de l'interès dels comtes, la noblesa cortesana s'havia implicat personalment amb la nova milícia. Un document de 1134 mostra com el bo i millor de la cort de Barcelona havia promès col·laborar personalment o amb béns en el sosteniment del Temple.²² A la llista hi trobem el senescal, Guillem Ramon II, el seu

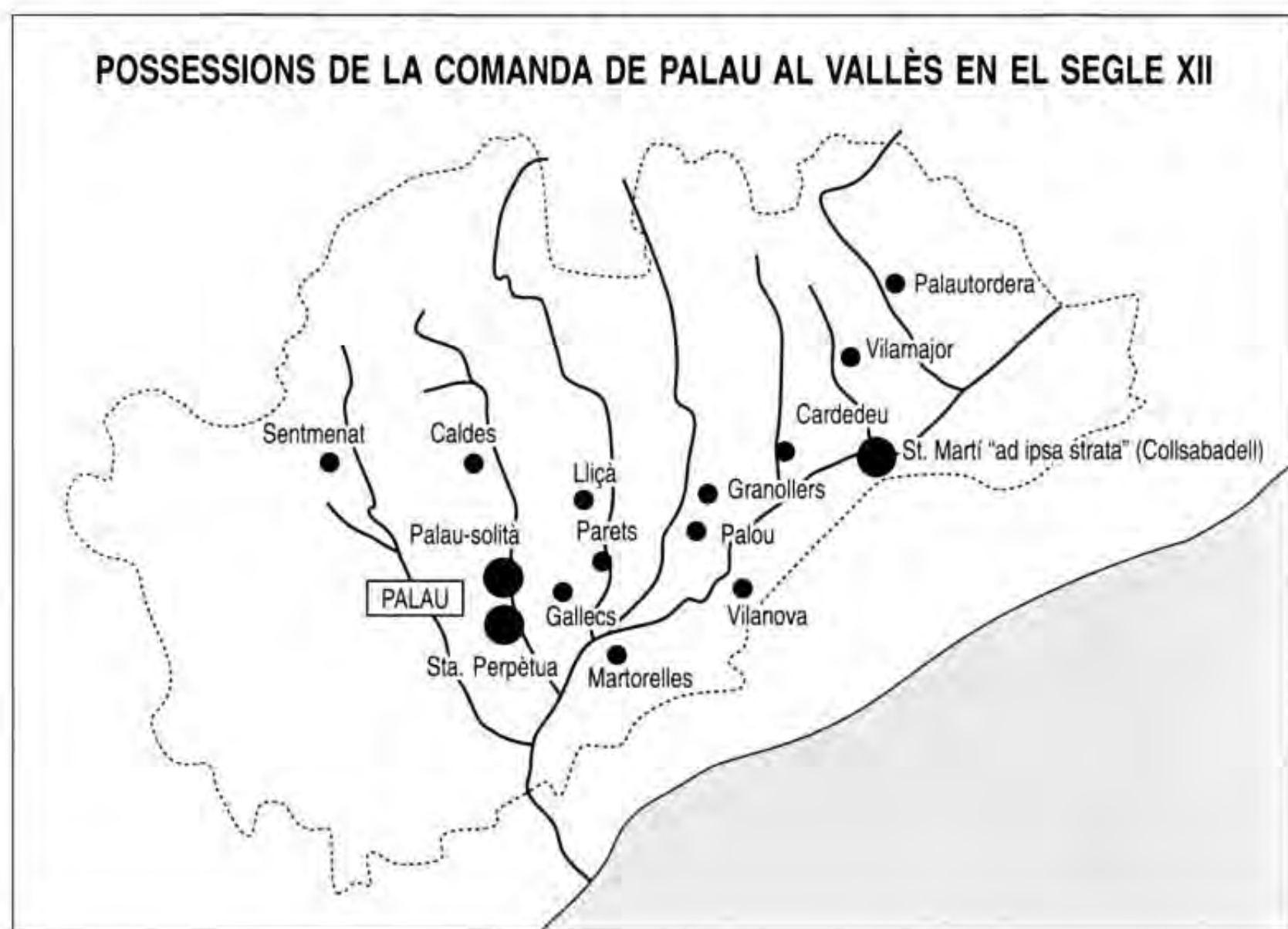

Figura 3. Mapa de les possessions templeres al Vallès al segle XII.

germà Ot, Ramon Renard de La Roca i el seu fill Bernat, Ramon de Barberà, Pere de Santa Eugènia, Arnau de Sant Martí, Pere Bertran de Belloc,...; en total 27 personatges. La majoria d'ells amb patrimoni al Vallès. Berenguer de Rovira estava vinculat vassallàticament a Pere de Palau, que a la vegada era vassall de Guillem Ramon II, el senescal, un dels nobles més influents de la cort barcelonina. Pere era el castlà dels castells de Montcada i Sentmenat, que eren patrimoni de Guillem Ramon, i tenia com a domini familiar una casa-forta al terme de Palau-solità.²³ Pere es va comprometre totalment amb el Temple, com el seu senyor, el senescal, i el mateix comte. Quan va morir va deixar tot el seu patrimoni al Temple, l'any 1135.²⁴ La seva casa-forta, anomenada de Palau, probablement va esdevenir el nucli edificat de la futura casa-convent. Abans, els templers havien centrat les seves possessions al Vallès al terme de Collsabadell, entorn d'una església, que havia pertangut als Belloc, anomenada Sta. Maria del Camí (*ad ipsa strata*).²⁵ Molt possiblement allà es generà un embrió de comunitat, com sembla deduir-se d'algun document.²⁶ Però, després de la donació de Pere de Palau i ja amb l'activa implicació dels germans Rovira, la nova casa de la comanda es va instal·lar a Palau.

L'ingrés de Pere a la milícia ens és desconegut. Tampoc l'evolució de la seva carrera fins a esdevenir un càrrec tan important. No seria descartable que hagués participat en alguna campanya a Orient. Indiscutiblement, havia fet prou mèrits com per ser triat a encapçalar el desenvolupament de l'Orde en un territori molt extens. Quan el tornem a trobar ja actua com un dels principals col·laboradors d'Arnau de Bedors.

Una vegada esdevingut mestre provincial, Pere va portar una intensa activitat viatgera. Podem seguir el seu periple mentre va ser mestre, per la Provença²⁷, on va rebre donacions. A Arlès el veiem presidint un capítol²⁸. També el trobem a Tolosa i al seu comtat, a les terres de l'Aude²⁹ i ocasionalment al Narbonès³⁰. A Catalunya la seva presència destaca a la cort barcelonina³¹, al Rosselló (Ceret, Perpinyà,...)³², a Osona i sobretot a les terres del Vallès³³. A Aragó, el veiem presidint un capítol a Montsó³⁴ i, a Saragossa, pactant amb el bisbe d'aquella ciutat³⁵. Fins i tot representà l'Orde davant del rei de Castellà Alfons VII, quan aquest va fer una donació a terres de Sòria³⁶. Pere de Rovira va tenir un paper molt important en l'organització de l'Orde a les terres del sud de França i a la Corona d'Aragó. Entre 1139 que el trobem per primer cop actuant com a representant del Temple fins a 1150 que deixa d'aparèixer com a mestre, apareix en 72 ocasions en indrets molt allunyats.³⁷ A vegades amb tan poc temps de diferència que resulta inversemblant que pogués traslladar-se tan ràpid. És probable que alguns documents es fessin sense la seva presència física, si no és que estaven mal datats. De tota manera, es pot constatar que en alguns documents hi apareixen membres de l'Orde actuant en delegació

seva, com l'any 1145, quan Bernat de Pere Lata va ser present a Perpinyà en nom de Pere, la qual cosa demostra que l'activitat del mestre era intensíssima.³⁸ El seu germà, Berenguer, va actuar com *alter ego* de Pere, molt sovint acompanyant-lo, en altres ocasions actuant com a mestre provincial.³⁹ La col·laboració del germà devia facilitar la tasca, que era en gran part itinerant, del mestre.

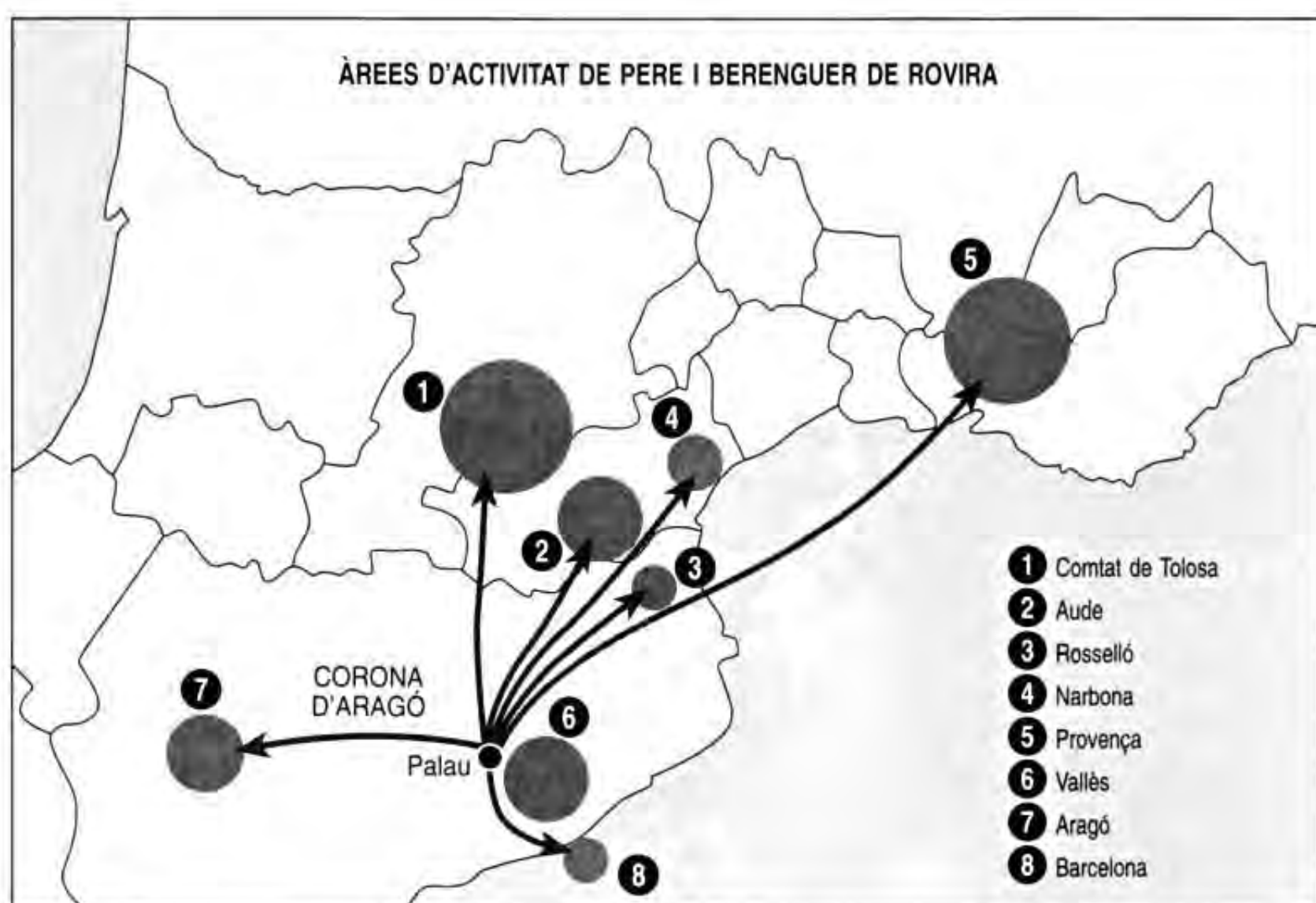

Figura 4. Mapa dels viatges de Pere Rovira.

A la documentació, Pere de Rovira apareix com a frare i ministre o com a batlle del Temple, com feia Arnau de Bedors⁴⁰; però també molt freqüentment amb el títol de mestre; mestre del Temple o dels soldats del Temple, mestre de Rovira, mestre de Palau, mestre de Provença i Hispània, mestre de la milícia d'aquesta banda del mar i mestre d'Aragó i Barcelona⁴¹. El paper que van tenir Pere i el seu germà Berenguer en el desenvolupament de l'Orde en el territori que havien de dirigir va fer que l'any 1149 hi hagués la separació de la província i Pere aparegués com a mestre d'Aragó i Barcelona. La divisió de la província és el millor indicatiu del progrés del Temple en els territoris on hi estava arrelat⁴².

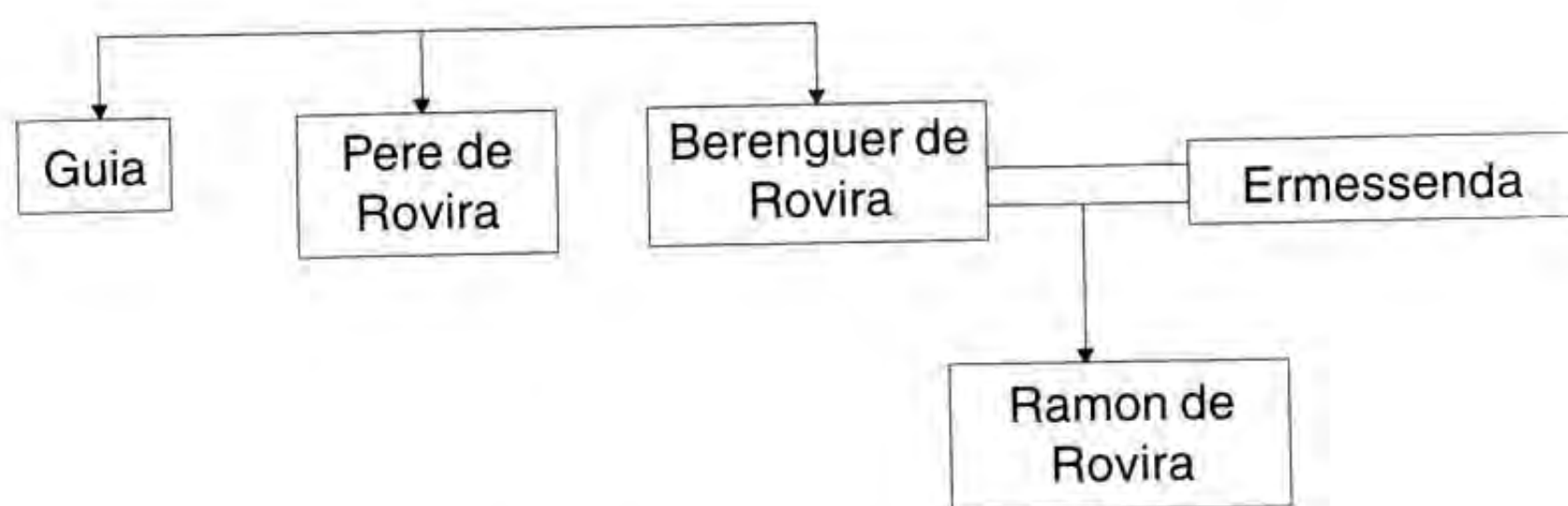

Figura 5. Quadre genealògic de la família dels Rovira.

El seu germà Berenguer devia ser el primogènit de la família, ja que era qui tenia el patrimoni familiar del mas o honor de Rovira, per feu de Pere de Palau. Berenguer estava casat i tenia un fill, quan després de conèixer l'Orde, va decidir professar-hi⁴³. Va acompanyar el seu compromís amb la donació d'un mas a Santa Perpètua. La seva dona, Ermessenda, va acceptar amb resignació i devoció la nova situació conjugal, segons demostra el to com s'expressa ella mateixa en la donació que va fer de les possessions que va rebre pel seu esponsalici⁴⁴. El seu marit va abandonar la casa familiar i va acompanyar el seu germà en el periple que feia per les terres on l'Orde difonia la seva influència. Pere de Rovira viatjava en companyia d'altres frares i entre la seva reduïda comitiva hi va ser molts cops el seu germà. El paper de Berenguer va arribar a ser tan important com el del seu germà, fins al punt que els dos apareixen representant l'Orde conjuntament, amb un grau jeràrquic equiparable⁴⁵. També Berenguer va actuar amb independència de Pere; apareix com a batlle o enviat (*minister*)⁴⁶ i al final del govern de Pere de Rovira, arriba a actuar com a mestre⁴⁷.

Els Rovira van llegar gairebé tot el seu patrimoni al Temple. Pere no va arribar a tenir fills. Probablement, ni estava casat. És possible que la part de l'herència que li pertocava la cedís al Temple, tal com feien els que hi professaven. El cas de Berenguer era diferent. El testament del seu fill estableix clarament que el seu pare tenia la intenció que el domini de Rovira passés a l'Orde i ell confirmava la donació⁴⁸. En el seu testament, Berenguer va fer donació de les seves possessions al Temple. Berenguer va fer testament en vida, probablement quan devia ingressar com a frare⁴⁹. Uns anys més tard, la seva esposa va donar l'esponsalici que li corresponia al Temple, en presència del seu cunyat, Pere, i tractant Berenguer com un antic marit, que en aquells moments era "frare i soldat del Temple"⁵⁰. Pere i Berenguer aplicaven els principis de l'Orde, que considerava com un acte obligat lliurar tot el patrimoni a l'Orde. El vot de pobresa monàstic s'estenia als familiars, que optaven als guanys espirituals que suposava implicar-se en un projecte santificat i que, per altra

banda, tant beneficiava econòmicament el Temple. D'una manera semblant, l'any 1145, prop d'Avinyó, al sud de França. Nicolau de Bolboton feia com els seus pares i donava tot el seu patrimoni al Temple; ho feia després d'escoltar Pere de Rovira que havia convençut la seva mare i rebia la donació; el donador ho justificava com la resposta a la crida a la pobresa que predica l'evangelí.⁵¹

LA IMPORTÀNCIA SOCIAL

De tota manera, el darrer episodi de la relació dels Rovira amb l'Orde del Temple la van protagonitzar el fill de Berenguer, Ramon, un cavaller de l'host del comte, que va morir jove, i la seva tia, que va reclamar la part de l'herència familiar, que per desig dels seus parents devia passar al Temple⁵². Aquesta disputa va tenir una destacada transcendència, per les personalitats implicades. Tot plegat demostra fins a quin punt els Rovira havien assolit un grau elevat d'importància social.

Era l'agost de 1143. Ramon de Rovira jeia ferit de mort. Els seus companys d'armes, Bernat de Belloc, Berenguer de Mogoda i un indeterminat Joan eren testimonis de la seva darrera voluntat. Tots ells participaven en la campanya que el comte de Barcelona feia a Montpeller. Ramon moria poc després de les ferides provocades pel combat. Moria jove, sense fills. En el seu testament deixava tot el seu patrimoni al Temple. El seu pare, Berenguer, aleshores era un important càrrec de l'Orde, com el seu oncle, Pere de Rovira. El seu oncle amb Bernat de Belloc i Albert de Petra prestaven testimoniatge de les darreres voluntats de Ramon unes setmanes més tard, quan es va fer el testament sacramental.⁵³ En el seu testament Ramon deixava tot el que posseïa al Temple, seguint la voluntat del seu pare, que encara era viu però havia fet testament en professar a l'Orde. Així doncs, el nucli patrimonial familiar, el mas de Rovira, havia de passar a l'Orde, si Ramon moria sense descendència.

El compromís de la família no era, però, unànime. La germana de Pere i de Berenguer, de nom Guia, amb el seu marit va disputar la donació que van fer Berenguer i Ramon, el seu fill, del domini de Rovira⁵⁴. El judici, que no està datat, ens explica que hi van ser presents Pere i Berenguer de Rovira, i que es van examinar els testaments del pare dels germans, del mateix Berenguer i de Ramon, el seu fill. El jutge, que era el bisbe de Girona, Berenguer, va sentenciar que Guia havia acceptat amb la seva firma el testament del seu germà Berenguer i, per tant, no tenia dret –ni ella, ni el seu marit– de reclamar l'honor de Rovira, que devia de ser indiscutiblement del Temple. Van assistir al judici el comte Ramon Berenguer IV, Guillem Ramon II, el senescal, i altres importants personatges de la societat de l'època. L'assistència de personalitats tan desta-

caades mostra la importància que havia assolit la família dels Rovira, relacionada amb la seva influència en l'Orde, amb dos germans governant un extens territori i influint decisivament en l'esdevenidor dels comtats catalans. Recordem que el Temple havia col·laborat activament en la conquesta de la Catalunya nova, coincidint amb el mandat de Pere de Rovira, tal com ens explica una donació de l'any 1149, que van rebre Pere, el mestre, i alguns frares que van lluitar "en la conquesta de Tortosa"⁵⁵.

LA COMANDA DE PALAU

La comanda de Palau, entre Palau-solità i Santa Perpètua, va ser un convent templer important. Va esdevenir el centre neuràlgic de les possessions templeres a la Catalunya vella i va irradiar la seva influència sobre tota la província d'Hispania i Provença, coincidint amb el mestratge de Pere de Rovira. Va anar perdent importància amb la consolidació de les possessions que l'Orde va aconseguir a les terres de l'Ebre. Durant el segle XIII, la comanda es va acabar instal·lant a Barcelona, a prop del poder públic de la Corona d'Aragó, amb el qual hi va tenir lligams econòmics importants.⁵⁶ Així, la casa-convent va continuar existint, però ja només com a centre d'un important domini senyorial, tal com havia esdevingut des d'un principi.

La casa-convent estava dirigida pel comanador de la comunitat, que en un primer moment es deia mestre (Pere de Rovira, Berenguer de Rovira i Berenguer de Sant Vicenç), després preceptor i comanador⁵⁷. Encara que no tenim dades específiques del lloc, hi devia haver una petita comunitat, com a altres comandes, formada per frares i sergents. Els primers, de procedència nobiliària, i els segons, d'ascendència humil. També hi devia haver confreres, és a dir, membres que es comprometien per un temps limitat a servir l'Orde.

La comanda de Palau va ser una comanda rural, amb un nucli edificat, en el qual hi destacaven poc els aspectes fortificats, i caracteritzat per l'austeritat pròpia dels convents cistercencs, amb els quals l'Orde coincidia en ideals espirituals. L'edifici, arquitectònicament, correspon al segle XII i probablement es va construir entre 1140 i 1150, a partir d'una edificació fortificada de Pere de Palau, el propietari inicial del lloc.⁵⁸

L'edifici de la comanda es conserva parcialment, convertit en el mas de Santa Magdalena, al municipi de Palausolità i Plegamans⁵⁹. De l'antic edifici templer queden algunes evidències: la capella, bastant deteriorada, i part de la muralla que tancava el conjunt⁶⁰. La capella és una construcció senzilla de planta rectangular i capçalera plana, actualment enderrocada. Els murs tenen un gruix considerable i la volta era de canó apuntat. El frontispici està coronat pel pinyó del doble vessant de la teulada i per una espadanya desplaçada a

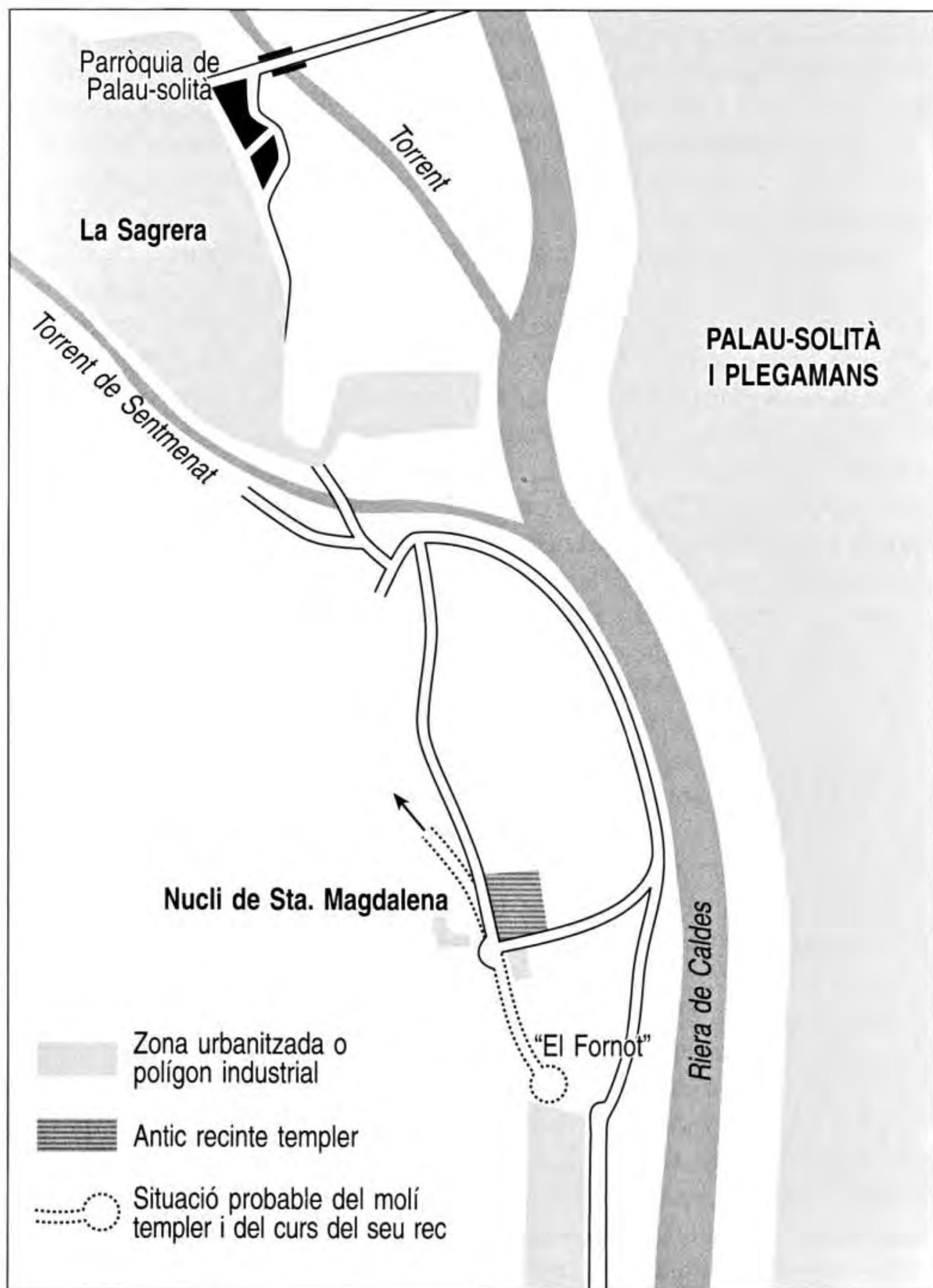

Figura 6. Mapa de situació de la comanda de Palau.

l'esquerra. El mur del conjunt que es conserva té uns quatre metres d'alçària, un metre i mig de gruix i en queden vint-i-cinc de llargària, en direcció est-oest. L'edifici estava integrat en un conjunt, format també per altres construccions. Els elements que queden de la casa de Palau permeten imaginar un conjunt típic de comanda rural, caracteritzat per una distribució funcional i arquitectura austera. Es tractava d'un recinte de planta rectangular emmurallat, en el qual en un extrem hi devia haver la casa conventual, en un altre extrem els serveis i al mig un ampli pati.

La comanda va controlar la gestió d'un patrimoni senyorial important, format a partir de les nombroses donacions que va anar rebent, especialment senyorials.⁶¹ Van fer lliurament de béns terrers i altres possessions a la comanda, Bernat i Pere Bertran de Belloc (1136), Pere de Sentmenat (1136), Ramon Bernat de Gurb (1150), Riambau del Montseny (1175), Bernat de Belloc (1176), Guillem de Mogoda (1187) i Adelaida de Subirats (1176, 1185 i 1189), entre d'altres⁶². La comanda va fer adquisicions de patrimoni per racionalitzar la gestió, com l'any 1180 quan va comprar a Bernat de Sala i la seva esposa un camp a Santa Perpètua que tenien en plena propietat i que confrontava per tots els costats amb alous de la milícia⁶³. La gestió del domini es feia a través del cobrament de rendes agràries que feien els batlles senyorials, com Pere Gall, un masover del Temple que apareix com a batlle de les possessions que tenia l'Orde a Caldes de Montbui l'any 1167⁶⁴. Es tractava d'un sistema d'administració senyorial semblant al que es practicava al Vallès en altres dominis, en el qual els pagesos emfiteutes treballaven la terra del senyor, a canvi de rendes majoritàriament en espècie.⁶⁵ El tipus de contracte era l'establiment, en el qual es definia la duració del contracte, normalment vitalici o amb continuïtat familiar, el pagament i les característiques del mas cedit en usdefruit. Va esdevenir habitual el costum de permetre subestabliments, com el que va fer Pere Veí, pagès emfiteuta de Palau, a Albert Pradell, d'un mas de Parets, amb l'autorització de Pere de Rovira, mestre de Palau i senyor del mas.⁶⁶

La comanda també obtenia ingressos de monopolis senyorials, com els molins i les fargues. Prop de la comanda hi havia un molí, que entorn de 1174 treballaven Ramon de Molendino i Pere Moliner en nom de la milícia⁶⁷. La comanda tenia un molí a la Rovira, que agafava l'aigua del rec que compartien el monestir de Sant Cugat i Azaled de Torre, a canvi d'una renda⁶⁸. Tenia també molins a Palau-solità, a Palautordera, a Vilanova de la Roca, a Lliçà i a Martorelles⁶⁹. L'aigua i els molins van ser una altra font d'ingressos notable, que permetien moldre cereals i recaptar rendes. Algun d'aquests molins podia estar dedicat a alguna activitat industrial, com el molí draper que tenia la comanda a Palautordera⁷⁰.

Pel que fa a les fargues, sabem que hi havia una farga a la comanda, a Palau, que permetia recaptar el dret d'ús (lloçol).⁷¹ El lloçol, més que un dret amb

Figura 7 Vista de la capella de la comanda des de la Riera de Caldes. Es pot observar com l'edifici està parcialment destruït, probablement a causa d'una rierada

Figura 8 Parament del mur de l'antiga comanda. Les modificacions que al llarg del temps s'han fet del conjunt només han conservat una part, que està orientada al nord-oest del mur

contraprestació econòmica, era una obligació per al pagès, perquè el pagament era independent de la utilització de la farga⁷². El cobrament del llòçol, com que era forçat, facilitava una quantitat d'ingressos quantiosos i segurs al senyor.

L'objectiu d'acaparar tanta quantitat de beneficis era un de sol: satisfer les necessitats que l'activitat militar imposava als templers, a l'Orient Mitjà i a la frontera peninsular. Vitualles, cavalls, diners, armes i cavallers s'enviaven periòdicament a la Mediterrània oriental. A Catalunya, gran part de l'esforç es destinava a mantenir els bastions de la frontera sud, a l'Ebre.

EPÍLEG

Era el mes de desembre de 1142. Radulf Guillem i la seva esposa van fer una donació. Estem a Arlès, a la Provença, on es feia un capítol provincial de l'Orde⁷³. Els capítols eren reunions de les diferents autoritats templeres de la província. Era presidit pel mestre provincial. També hi havia capítols de tota l'Orde on acudien els mestres provincials i es prenen les grans decisions estratègiques de l'organització. Arlès era un centre important del Temple. De fet, ho era tota la Provença, on destacava la preceptoria de Richerenches.

El capítol d'Arlès va estar presidit per Pere de Rovira. Naturalment, ell també estava present en la donació que van fer Radulf Guillem i Ricarda. En ella va rebre personalment, *in manu*, la donació «com a mestre, en el capítol d'Arlès, presents els frares Ug de Becià, Pere d'Arcaz i Ponç de Ludenció, entre molts altres».

No va ser l'única ocasió en què Pere de Rovira va presidir un capítol. Que coneguem, ho va fer a Montsó l'any 1149.⁷⁴ La presència en els capítols provincials i la seva important activitat viatgera demostren la transcendència del seu paper a l'organització i consolidació de l'Orde al Sud de França i a la Corona d'Aragó. El pes polític de la seva autoritat es demostra també quan va participar, l'any 1143 a Girona, com a representant de l'Orde, juntament amb el mestre de la província de la Gàl·lia, a les importants donacions que va fer al comte Ramon Berenguer IV al Temple.⁷⁵ El comte va cedir aleshores un conjunt de castells estratègics, amb els seus drets fiscals i jurisdiccionals, i tot un seguit de privilegis que van marcar el paper estratègic i hegemònic del Temple a Catalunya fins a la seva desaparició.

Pere de Rovira devia morir entorn de 1150. La darrera ocasió que apareix a la documentació és l'any 1150. Llavors va rebre, precisament al Vallès, a Parets, la darrera donació de la qual tenim constància del seu mandat.⁷⁶ Encara hi apareix com a mestre de Provença. Amb ell surt Berenguer de Sant Vicenç, el proper mestre de Palau. Com va fer el mateix Pere, acompanyant el

seu antecessor abans de substituir-lo, com si es tractés d'un període d'aprenentatge. Però Berenguer no va poder seguir en importància el seu mestre. Ell va ser només mestre de la comanda de Palau. Al contrari que Pere, que, com a mestre del sud de França i de la Corona d'Aragó, va viure el moment de més entusiasme i esplendor de l'Orde a les terres que tan bé va arribar a conèixer.

Figura 9 Vista de la façana de la capella de l'antiga comanda que donava a l'interior del recinte

Notes:

1. Marquis d' Albon, *Cartulaire général de l'Ordre du Temple, 1119-1150*, París, 1913, pàg. 133, doc. núm. 191 (1139).
2. Sobre la família dels Rovira, vegeu, Vilaginés, J. "Els templers al Vallès", *Notes*, 4, Mollet del Vallès, 1990, pàgs. 7-28; també, aquest mateix article, més endavant.
3. Vegeu el quadre sinòptic, (figura 2)
4. Vegeu, Vilaginés, J. "Els orígens de la casa del Temple de Vallès i Barcelona" a *Actes de les Jornades Internacionals sobre l'Ordre del Temple. Tortosa 7, 8 i 9 de maig de 2004*, en premsa. També, Sans i Travé, J. Ma. *Els templers catalans*, Barcelona, 1996, pàgs. 73-97.
5. Sobre l'Orde, en general, vegeu, Demurger, *Auge y caída de los templarios*, Barcelona, 2002, 7a edició, i Barber, M. *The new knighthood. A history of the order of the Temple*, Cambridge, 2000
6. Vegeu, Forey, A. *The military Orders*, Londres, 1992, especialment les pàgines 6-22.
7. Demurger, A. *Auge y caída...*, pàgs. 61-67.
8. Demurger, A. *Auge y caída...*, pàgs. 39 i 40.
9. Sobre la relació dels templers amb els territoris dels comtats catalans i el regne d'Aragó, vegeu, Sans i Travé, J. Ma. *Els templers catalans...*, pàgs. 73-98 i Forey, A. *The templars in the Corona de Aragón*, pàgs. 1-85. Vegeu el mapa sobre les possessions templeres a la Corona d'Aragó.
10. Sobre Hug Rigaud i el seu paper en la difusió de l'Orde al sud de França i Catalunya, vegeu Demurger, A. *Auge y caída...*, pàg. 58 i Forey, A. *The templars...*, pàg. 87. Sobre Arnau de Bedors, vegeu Vilaginés, J. "Els orígens de la casa del Temple de Vallès i Barcelona" a *Actes de les Jornades Internacionals sobre l'Ordre del Temple. Tortosa 7, 8 i 9 de maig de 2004*, en premsa.
11. El primer document en què apareix com a frare de l'Orde és el que hem comentat a la nota 1: Albon, núm 191.
12. Vegeu, Albon, núm. 193 (1139) i núm. 203 (1139/40); més endavant, núm. 246 (1141) i núm. 251 (1142).
13. «*Petrus magister de Ruira eiusdem loci de Palacii*»: Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), pergamins de cancelleria, Ramon Berenguer IV, 108 (Palau-solità, 1140).
14. «*venerabilis Petri de Roveria magistri Provincie et cuiusdam partis Ispanie...*»: ACA, RBIV, 159 (Girona, 1143).
15. L'orde del Temple es va anar difonent en terres cristianes. La nombre de donacions i l'augment dels convents (o comandes) que es fundaven van obligar a organitzar el territori en províncies, que eren governades per mestres provincials. El mestre de l'Orde es reunia amb els mestres provincials en els capítols generals. Hi havia capítols provincials on el mestre de la província reunia els prefectes de les comandes o cases-convents. Catalunya va formar part de la província de la Provença, el Llenguadoc, els altres territoris de la Corona d'Aragó i Navarra. Aquesta extensa àrea va tenir un paper molt actiu en el desenvolupament de l'Orde a Occident, ja des d'un primer moment. Més endavant, es va fragmentar la seva extensió per facilitar la gestió dels nombrosos interessos que l'Orde tenia en el seu territori. Sobre el tema, vegeu Forey, A. *The templars in the Corona de Aragón...*, pàgs. 87-103 i Demurger, A. *Auge y caída...*, pàgs. 97-102.
16. Sans i Travé, J. Ma. *Els templers catalans...*, pàgs. 477 i 478.
17. ACA, RBIV, 108 (Palau-solità, 1140).
18. Sobre Pere de Palau, també podeu veure, Vilaginés, J. "Els orígens de la casa del Temple de Vallès i Barcelona" a *Actes de les Jornades Internacionals sobre l'Ordre del Temple. Tortosa 7, 8 i 9 de maig de 2004*, en premsa. Els documents són ACA, RBIII, 276 (1126), ACA, RBIV, 70 (1136), ACA, RBIV, 61 (1136) i ACA, RBIV, 67 (1136).

19. ACA, RBIV, 67 (1136) i ACA, RBIV, 70 (1136).
20. Berenguer apareix gestionant les possessions de la família de Rovira (Sta. Perpètua); per exemple, quan van pactar amb el monestir de Sant Cugat el repartiment de l'aigua que havia de moure els molins de la Rovira i els que tenia el monestir a Palau-solità: ACA, RBIV, 118 (1140). També en el seu testament, que va fer abans d'entrar a l'Orde, es pot comprovar que l'honor de la Rovira era seu: ACA, RBIV, 120 (1140).
21. Sobre aquest sector de la societat, vegeu, Duby, G. «Los «jóvenes» en la sociedad aristocrática de la Francia del noroeste en el siglo XII» a *Hombres y estructuras de la Edad Media*, Madrid, 1989, pàgs. 132-148. Al Vallès, les famílies nobiliàries en el segle XII encara repartien el patrimoni entre els fills, però ja es notava una tendència a l'agnatisme (successió que prima el primogènit).
22. ACA, RBIV, 28 (1134).
23. El patrimoni de Pere de Palau, es pot veure en el testament del seu pare, Ramon Miró (ACA, RBIII, 276; 1126). La seva importància social en el seu testament (ACA, RBIV, 46 i ACA, RBIV, 61; 1135 i 1136, respectivament).
24. ACA, RBIV, 61 (1136).
25. Vegeu, sobre les possessions templeres a Collsabadell, Vilaginés, J. «Els templers al Vallès».. i un estudi més aprofundit a Vilaginés, J. «Els orígens de la casa del Temple de Vallès i Barcelona» a *Actes de les Jornades Internacionals...*, en premsa. Vegeu, també, el mapa sobre les possessions del Temple al Vallès
26. L'any 1137, Arnau de Bedors va fer un establiment a Sta. Maria del Camí (ACA, RBIV, 79). Hi eren presents dos frares i probablement tres confreres. En aquesta esglesiola es podia haver configurat un embrió de comunitat, encara que no es pot demostrar que hi hagués vida conventual. El trasllat a Palau va fer que es trunqués el procés.
27. Albon, núms. 287 (1142), 310 (1143), 311 (1143), 312 (1143), 316 (1143), 324 (1144), 325 (1144), 375 (1146), 411 (1146),
28. Albon, núm. 281 (1142).
29. Albon núms. 191 (1139), 193 (1139), 203 (1139-40), 228 (1140), 233 (1141), 246 (1141), 251 (1142), 254 (1142), 257 (1142), 265 (1142), 267 (1142), 276 (1142), 277 (1142), 301 (1143), 303 (1143), 308 (1143), 313 (1143), 337 (1144), 417 (1146), 427 (1146), 428 (1146), 429 (1146), 430 (1146), 432 (1146), 433 (1146), 437 (1146), 438 (1146), 459 (1146), 463 (1147), 467 (1147), 474 (1147), 503 (1148), 504 (1148), 524 (1148).
30. Albon núm. 461 (1147) i 462 (1147).
31. Albon, núms. 314 (1143) i 415 (1146).
32. Albon núms. 236 (1141), 242 (1141), 264 (1142), 295 (1142), 302 (1143), 339 (1144), 359 (1145), 408 (1146) i 409 (1146), 563 (1149).
33. Albon, núm. 197 (1139), ACA, RBIV, 108 (1140), ACA, RBIV, 123 (1141), ACA, RBIV, 131 (1141), ACA, RBIV, 132(-i-), Albon, núms. 283 (1142), 284 (1142), 290 (1143), 294 (1143), ACA, RBIV, 158 (1143), ACA, RBIV, 169 (1144), ACA, RBIV, 188 (1146), ACA, RBIV, 204 (1148), ACA, RBIV, 222 (1149), ACA, RBIV, 231 (1150).
34. Albon, núm. 557 (1149).
35. Albon, núm. 460 (1147).
36. Albon, núm. 411 (1146).
37. Vegeu el mapa de l'itinerància de Pere de Rovira com a mestre provincial. (figura 4)
38. Albon, núm 339 (1145); l'original és a l'Arxiu departamental de Perpinyà, cartulari de Mas-Déu, 69, 43.
39. Per exemple, Albon, núm. 435 (1146) i Albon, núm. 464 (1147).
40. «*in manu Petri de ipsa Rovira militia templi fratris et ministris*»: Albon, núm. 197 (1139); «*ministris eius Petro de Roeria et Ugoni de Beciano et Berengario de Roeria...*»: Albon, núm. 254

- (1142); íbidem: Albon, núm. 257 (1142); íbidem: Albon, núm. 265 (1142); "...vobis ministris et baiulis eius Petri de Rueria et Ugoni de Beciano..": Albon, núm. 203 (1139).
41. "Petri de Rovira magistri": Albon, núm. 295 (1142); "in manu Petri de Roveria magistri milicie Templi..": Albon, núm. 312 (1143); "Petrus de Roveria magistri fratrum Templi": Albon, núm. 431 (1146); "Petri magistri de Ruira": Albon, núm. 236 (1141); "Petrum magister de Ruira eiusdem loci de Palatii": Albon, núm. 202 (1140); "Petri de Roveria magistri Provincia et cuiusdam partis Ispanie": Albon, núm. 314 (1143); "in manu Petri de Ruyra.. magistri milicie quem citra mare est..": Albon, núm. 409 (1146); "Petrus de Roveria .. magister in Aragonie et in Barchinona": Albon, núm. 553 (1149).
42. Archivo Histórico Nacional, cart. B, 595, fol. 29-30, núm.79. Transcrit per Albon, núm. 553 (1149).
43. Berenguer va entrar a la milícia després de donar-hi un mas a Santa Perpètua: ACA, RBIV, 71 (1137). Poc després va testar: ACA, RBIV, 120 (1140). La seva dona afirmava quatre anys més tard que Berenguer era frare i soldat del Temple: ACA, RBIV, 169 (1144).
44. ACA, RBIV, 169 (1144).
45. Per exemple, "Petro de Roeria et Berengario de Roeria..": Albon, núm. 437 (1146); "ministris eius Petro de Roeria et Berengario et..": Albon, núm. 474 (1147); "in manu Petri de Ruyra et Berengarii fratri eius magistri milicie quem citra mare est..": Albon, núm. 409 (1146);.
46. "Berengario de ipsa Rueria servo atque ministro..": Albon, núm. 521 (1148).
47. "Berengarii de Ruyra magistri..": Albon, núm. 402 (1146).
48. ACA, RBIV, 158 (1143).
49. ACA, RBIV, 120 (1140).
50. ACA, RBIV, 169 (1144).
51. Albon, núm. 371 (Avinyó, 1145); original a Biblioteca Municipal d'Avinyó, cartulari de Richerenches, 7, fols. 4-5.
52. Vegeu el quadre genealògic. (figura 5)
53. ACA, RBIV, 158 (1143).
54. ACA, RBIV, extrainv. 3506
55. "in presentia fratrum qui in obsidione Dertose convenerunt..": ACA, RBIV, 222 (1149).
56. Sobre les relacions econòmiques entre la comanda de Palau i la monarquia catalanoaragonesa, vegeu, Bisson, Th. *Fiscal accounts of catalonia under the early count-kings (1151-1213)*, Los Angeles-Londres, 1984, pàgs. 143-150.
57. Per exemple: "Petrus de Reoveria .. magister": Albon, núm. 553 (1149); "Berengarii de Ruyra magistri..": Albon, núm. 402 (1146); "Berengarium s. Viventii magistrum milicie templi": ACA, RBIV, 322 (1158); "Guillermus de Cerdaniola preceptor domus de palatio": ACA, AlfonsI, 463 (1187); "Guillermus de Cerdaniola.. procurator domus de Palacio": ACA, AlfonsI, 459(ii) (1187); "Geraldus de Caerevis procurator domus Palatii": ACA, AlfonsI, 280 (1180); "Guillelmi de Solsona preceptoris domus de Palacio": ACA, AlfonsI, 213 (1176); "Guillelmus de Celsona comandator domus milicie in Palacio": ACA, AlfonsI, 206 (1176); "Raimundus Arelatensis preceptor domus milicie in palacio..": ACA, Jaume I, 7 (1213); "Raimundo Bataia comandator domus de Palacio": ACA, PereI, 391 (1211); "Raimundus Bataia preceptor domus militie palatii Salatani": ACA, PereI, 173 (1203).
58. Ja hem parlat sobre Pere de Palau i la seva donació, que va ser l'inici de la comanda de Palau (nota 23).
59. Vegeu el mapa de situació de la casa-convent de Palau. (figura 6)
60. Vegeu les figures 7, 8 i 9.
61. Les donacions buscaven les contraprestacions espirituals pròpies de les cessions que es feien a institucions eclesiàstiques. En el cas del Temple, hi havia, a més, diverses maneres d'implicar-se amb el projecte de l'Orde, sense necessitat de participar-hi com a frares. Vegeu, Sans i Travé, J. Ma. *Els templers catalans...*, pàgs. 139-145.

62. Vegeu, Vilaginés, J. "Els templers al Vallès", pàg. 23. Respectivament, ACA, RBIV, 57 (1136); ACA, RBIV, 70 (1136); ACA, RBIV, 231 (1150); ACA, AlfonsI, 177 (1175); ACA, AlfonsI, 215 (1176); ACA, AlfonsI, 462 (1187); ACA, AlfonsI, 213 (1176); ACA, AlfonsI, 383 (1185); ACA, AlfonsI, 532 i 534 (1189).
63. ACA, AlfonsI, 282 (1180).
64. ACA, AlfonsI, 43 (1167).
65. Vegeu, Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació al vallès Oriental (segles X-XII)*, Barcelona, 2000, pàgs. 161-197.
66. ACA, RBIV, 132 (i) (1142).
67. ACA, AlfonsI, 149 (1174).
68. ACA, RBIV, 118 (1140).
69. Vegeu, Vilaginés, J. "Els templers al Vallès", pàg. 22.
70. ACA, AlfonsI, 406 (1185).
71. Vegeu sobre l'aplicació del lloçol, Vilaginés, J. «El lloçol com a renda feudal. Santa Perpètua en els segles XII i XIII» a *Notes*, 15, Mollet del Vallès, 2000, pàgs. 25-42.
72. ACA, extrainv. 365, 3516
73. Albon, núm. 281 (1142).
74. Albon, núm. 557 (1149); l'original és a ACA, cancelleria, registre 310, fol. 16.
75. ACA, RBIV, 159 (Girona, 1143).
76. ACA, RBIV, 231 (Parets del Vallès, 1150).

Estudi de les primeres fonts publicades de Parets del Vallès (s. X-XII) *

Toponímia, Onomàstica i Història

Alba Díaz Torrecillas i Núria Santiago González

INTRODUCCIÓ

L'objectiu d'aquest treball és estudiar la història, l'onomàstica i la toponímia de Parets del Vallès en els seus orígens (segles X-XII). El treball s'ha fet a partir de les fonts publicades del Cartulari de San Cugat i de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, de les quals hem recopilat els documents més importants que parlen de Parets i la seva rodalia. Un cop seleccionats i traduïts els documents, hem fet un buidatge de la informació que contenien.

Ens hem plantejat com a hipòtesi de partida si és possible conèixer la història de Parets a partir dels documents que s'han publicat entre els segles X-XII. També ens hem plantejat com a objectiu, analitzar l'evolució i comprovar la conservació de la toponomàstica de la nostra localitat.

Durant el procés d'elaboració del treball de recerca, ens hem trobat amb certes dificultats: destaquem els problemes que hem tingut en la traducció dels documents en llatí, malgrat tenir uns coneixements bàsics d'aquesta llengua. El llatí de la documentació és llatí medieval i això ens ha comportat dificultats de traducció, ja que moltes paraules del llatí medieval no es troben en el clàssic, com ara les abreviatures, nous mots, etc.

Una altra dificultat ha estat la poca informació trobada de la localitat, ja que tots els documents més antics de Parets van desaparèixer a causa dels incendis que hi va haver a l'arxiu de l'església, en dues ocasions: la primera, el 1704, per les tropes de Felip V i la segona, el juliol de 1936, quan es destruï tot l'edifici.

* Aquest article és un resum del treball guanyador del **V Premi Juvenil Vicenç Plantada**. El treball de recerca va ser realitzat durant el curs 2003-2004, quan l'Alba i la Núria cursaven batxillerat social-humanístic a l'IES Parets del Vallès, sota la direcció del tutor Jaume Vilaginés i Segura.

En el moment de publicar el volum 20 de Notes, l'Alba Díaz Torrecillas (Mollet del Vallès, 1986) estudia periodisme a la Universitat Autònoma de Barcelona i la Núria Santiago González (Mollet del Vallès, 1986) estudia educació especial a la Universitat Autònoma de Barcelona.

Pel que fa a les ajudes que hem rebut, cal mencionar la del nostre tutor del treball de recerca, Jaume Vilaginés, pels seus grans coneixements històrics del Vallès Oriental, i de Carmen Rosúa, per la seva ajuda en l'àmbit de la traducció. També agraïm la col·laboració d'Alícia Pozo, l'encarregada de l'Arxiu Municipal de Parets, que ens va facilitar els documents més antics de Parets (904 i 1207).

Finalment, emmarquem el treball en la commemoració dels 1100 anys de Parets del Vallès.

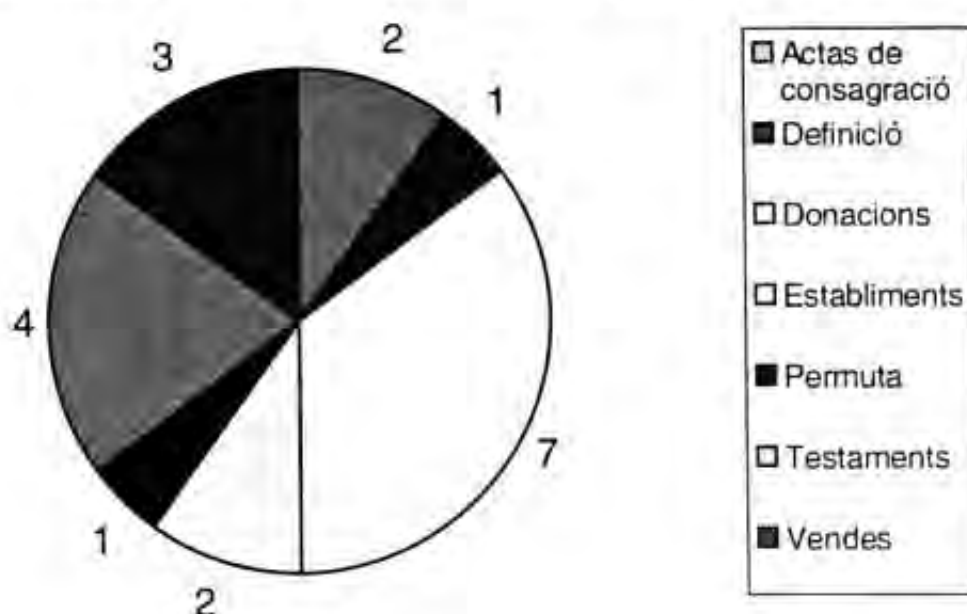
QUINES FONTS HEM UTILITZAT?

El nostre treball es basa en l'estudi d'unes fonts primàries, els documents del Cartulari de San Cugat. La documentació original del Cartulari és en pergami, el suport més emprat en l'època medieval. Nosaltres hem utilitzat la publicació que en va fer Josep Rius, a meitat del segle XX¹.

Un Cartulari és una col·lecció de cartes, de documents o actes procedents d'una mateixa institució, d'una mateixa entitat, eclesiàstica o civil, i transcrits conjuntament.

En un principi, un monestir o una catedral tenia pocs privilegis i títols de propietat, que podien ser conservats fàcilment en un cofre o en una caixa. A mesura que passaven els anys i els segles, naturalment, augmentaven les actes o documents que feia la institució i que plasmava per escrit. Per facilitar la seva recerca va caldre introduir-ne una selecció, que es feia en funció de la importància de les propietats que constituïen el patrimoni del monestir o entitat religiosa o civil. També era freqüent la còpia dels privilegis i títols de possessió, que configuraven un recull de la documentació més valuosa, en forma de llibres. Per nosaltres, els cartularis són un mirall del primitiu arxiu de l'entitat que va ordenar la confecció del Cartulari.

Del Cartulari de Sant Cugat, el que hem estudiat són els documents de caire jurídic de Parets del Vallès, datats cronològicament entre els segles X- XII. Els documents treballats podem classificar-los segons la seva tipologia: donacions, testaments, vendes, establiments, permutes, definicions i actes de consagració. La proporció dels diferents tipus de documents es pot observar en el següent gràfic.

L'ESTUDI DE LA TOPONÍMIA

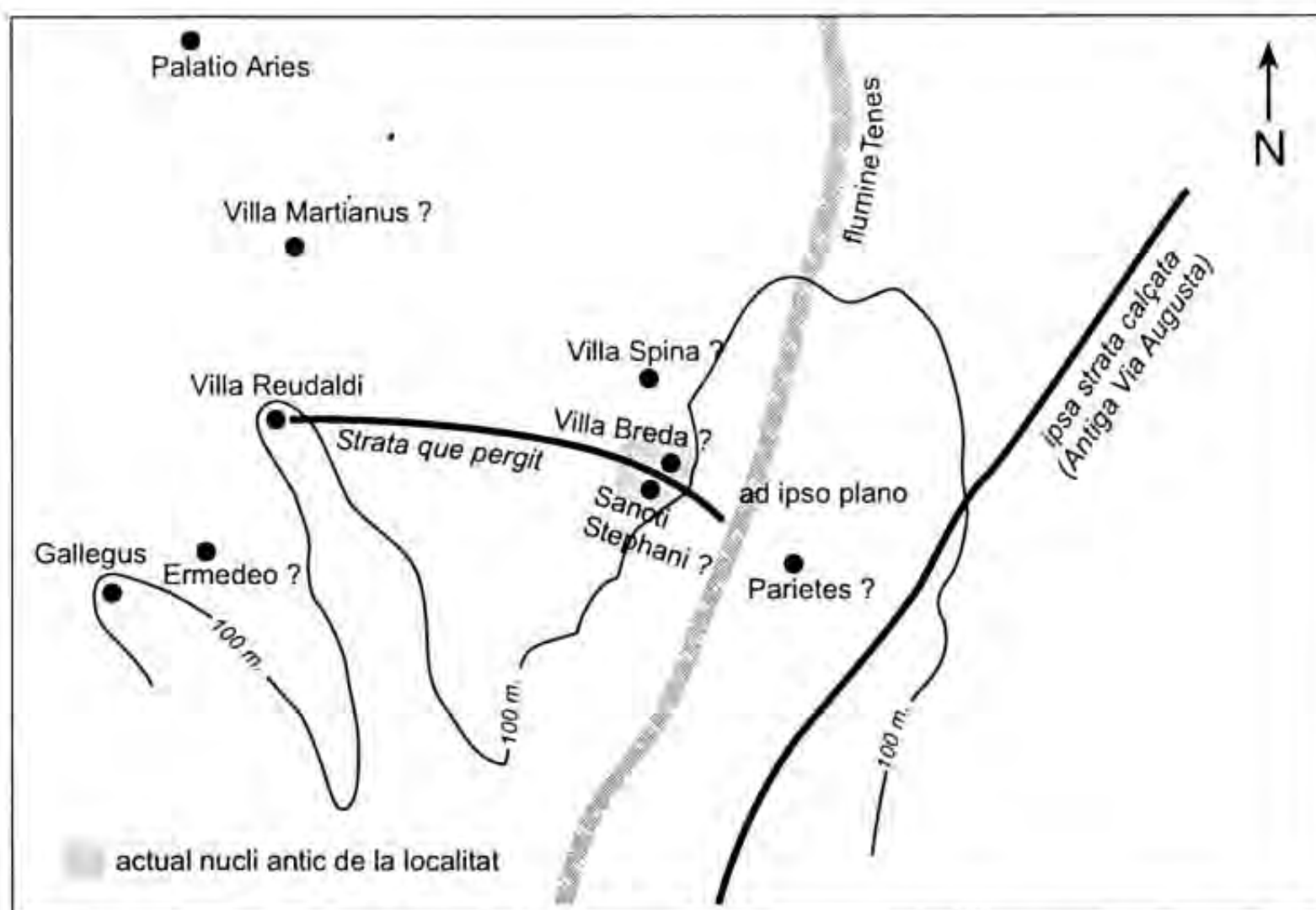
En la nostra recerca, un dels apartats que hem treballat és la toponímia històrica.²

La toponímia és la part de l'onomàstica que estudia els noms de lloc: el seu origen, les seves relacions amb la llengua parlada actualment o amb llengües ja desaparegudes.

En relació amb l'època que tractem, podem trobar una mateixa paraula escrita amb grafia diferent. El fet s'ha anat donant en el transcurs del temps per diverses causes que veurem més endavant.

La llista de topònims que hem treballat és:

- Villa Spina
- Vila Breda
- Villa Parietes
- Villa Reudaldi
- Palaudaries
- Villa Marsianus- Sanctus Venerandus
- Villa Alzir/ Villa Litoris
- Sant Esteve de Parets
- Sant Esteve de Breda
- Villa Luducro
- Villa Scti. Martini

Croquis de Parets. Situació probable d'alguns topònims del document de 904.

Sobre l'estudi que hem fet de la toponímia de Parets del Vallès, partim de la base que tots els termes són esmentats encara amb el primer nom d'origen llatí, perquè no sabem, concretament, quan van aparèixer per primer cop. En tots els casos, no hem trobat cap font que ens expliqui el seu origen.

Hem observat que alguns termes han evolucionat molt amb el transcurs del temps, però n'hi ha d'altres que han conservat en gran mesura el seu original, com per exemple *Parietes*, actualment Parets, i d'altres que han desaparegut completament com *Villa Spina*.

Parietes és un topònim que ha evolucionat força en el temps; l'any 904 figura com a *Villa Parietes*. En l'any 1044 apareix *Pareds* que és molt similar al nom actual, ja que varia poc la grafia. A l'any 1207 *Parietibus* és una declinació de *Parietes*.

El document de l'acta de Consagració de 904 és l'únic document on es mostren tots els topònims de la història de Parets; en canvi, en altres documents més recents figura el topònim però amb petites transformacions, ja siguin fòniques o gràfiques.

Villa Rodaldi és un indret dels més antics de l'acte de Consagració. Va aparèixer el 878, escrit com a *Villa Reudaldi*.

Villa Spina, *Villa Marianus* o *Sanctus Venerandus* són topònims que van aparèixer l'any 904 i que no han tornat a aparèixer en cap document més dels que hem treballat.

Villa Reudaldi és un dels topònims que més han evolucionat. L'any 990 apareix com a *Villa Rodall*, que com es pot observar és completament diferent al nom d'origen. L'any 1010 es mostra *Villa Rodalli* que és un nom declinat. L'any 1064 surt *Villarodall* tot junt.

Palatio de Aries ha evolucionat força amb el temps. Entre els anys 951 i 991 va experimentar diversos canvis gràfics. L'any 959 apareix com a *Palaudaries* i *Palazdaries*. El 990 es presenta com a *Paladdaries*, amb una repetició de grafies. Els mateixos canvis presenta *Villa Litoris*, que l'any 904 porta una "t" solament i el 1063, a *Villa Littoris* apareix una repetició de grafies a la "t".

Un altre topònim que ha variat, però no de manera tan clara com els que hem vist anteriorment, és *Sancti Stephani de Breda*, el 1063, que el mateix any apareix amb un petit canvi: *Estefano de Breda*.

Els canvis que observem en la grafia dels topònims es deuen a errors d'escriptura del moment, ja que les úniques persones que sabien escriure i llegir eren els escrivans, normalment eclesiàstics.

Els testadors eren les persones que volien fer el seu escrit i manaven als escrivans que redactessin el que ells desitjaven, però aquests no sempre escriuien correctament els noms i els seus errors es van anar conservant; mai no van ser corregits i per això hi ha els canvis esmentats.

L'ESTUDI DE L'ONOMÀSTICA

L'onomàstica és l'estudi dels noms propis de persones, d'una zona determinada. El nostre procés d'estudi de l'onomàstica es basa en analitzar les variacions dels noms de persona de Parets del Vallès, durant els segles X, XI i XII.

Dels vint documents treballats, hem seleccionat els noms que més es repeteixen i que han experimentat més canvis amb el pas del segle.

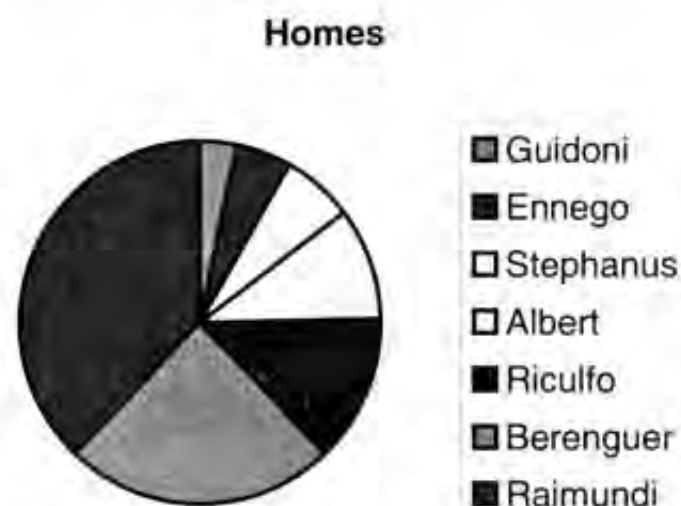
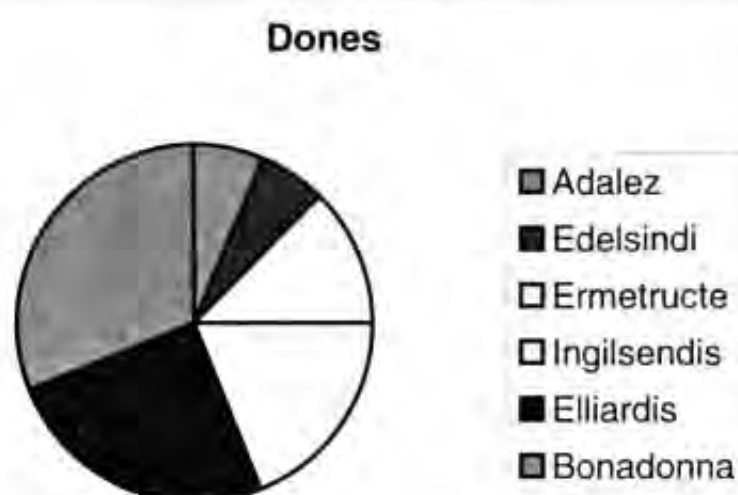
Hem distingit entre els noms de dona i els noms d'home. Alguns dels noms més destacats són:

- *Bonnadonna*
- *Elliardis*
- *Richildis*
- *Raimundus*
- *Riculf*
- *Berengario*

L'estudi de l'onomàstica ens ha semblat molt interessant perquè hem tingut l'ocasió de veure tots els possibles canvis que han experimentat els noms de persona amb el temps. De tots els noms analitzats, els noms femenins han sortit amb molta menys freqüència que els masculins; hem estudiat més els femenins perquè ens ha impressionat el fet que les dones tinguessin un cert paper destacat dins l'època. Per això hem elaborat un estudi més extens amb 11 noms de dona i un de menys extens amb 7 noms d'home, malgrat que hem trobat més quantitat d'onomàstica masculina, amb 19 noms, que no pas femenina, amb 17 noms.

Tant els noms de dona com els d'home en alguns casos han sortit només una vegada o moltes, però sense canvis importants. El principal canvi important és el nom declinat o l'arrel amb la variació d'una lletra.

L'onomàstica masculina presentava dos noms: el nom principal i el seu cognom. El cognom és més propi que aparegui a partir del segle XI, ja que el

segle anterior era menys freqüent; el cognom corresponia al nom del pare (*Berengario Edelmari*) o de lloc (*Ricolf de Villa-Alluir*). En tot cas, nosaltres hem estudiat exclusivament el nom principal.

Molts dels canvis que s'observen a la grafia dels noms, com passa a la toponímia, són causats pels errors escrits a l'hora de copiar els noms. Com que gran part de la població era analfabeta, els protagonistes dels documents no sabien ben bé com s'escrivia el seu nom i confiaven en els escrivans, malgrat que aquests s'equivocaven.

HISTÒRIA DE PARETS DEL VALLÈS (s.X-XII)

El territori

La primera referència històrica que tenim de Paret del Vallès data del segle X, concretament del 904. És d'origen eclesiàstic i hi apareix per primer cop esmentada la *villa Parietes*. Correspon a l'acta de consagració de la primera església parroquial i s'hi fa constar una relació de les principals vil·les sotmeses a la jurisdicció de la parròquia. Entre d'altres s'esmenten la *villa Reudaldi* (vila Rosal) i la *villa Palatio Aries* (Palaudàries). Més endavant, en els segles XI i XII la parròquia també serà coneguda com a *San Esteve de Breda*.

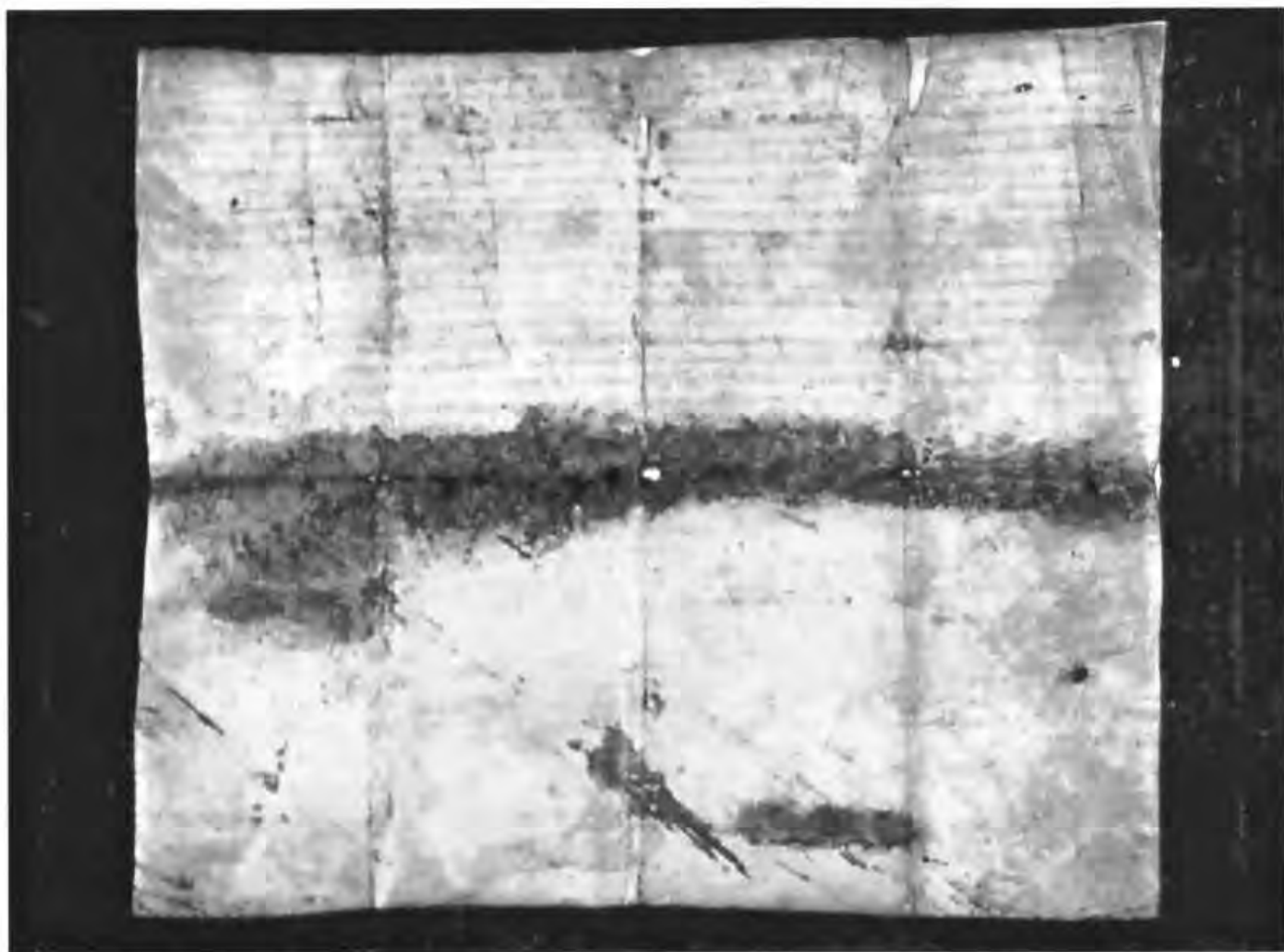

Figura 1. Pergami de l'acta de consagració de la parròquia de Paret del Vallès (904) (Biblioteca de Catalunya, perg. 2 VIII 2). Primer document escrit que es coneix de Paret del Vallès.

Figura 2. Absis que queda de l'edifici romànic de l'església de Parets, aixecada probablement en el segle XII. Abans, en el mateix lloc, possiblement hi havia l'edifici que es va consagrar l'any 904.

La població del segle X vivia en vil·les, que eren les unitats territorials de l'època. Els habitants vivien dispersos en petites comunitats rurals que tenien el nom de *villa*. Una vil·la acollia unes quantes persones que vivien disperses dins dels seus termes ben delimitats. Cada *villa* tenia la seva pròpia església, que amb la consagració van passar a dependre de l'església parroquial de San Esteve.

Hi ha dues vil·les que cal destacar, segurament d'origen anterior a la formació de la parròquia medieval i que havien de tenir una certa consideració social: la *villa Breda* i la *villa Parietes*.

Les cases estaven construïdes amb una base de pedra i amb parets de tova. El sostre era cobert amb branques i palla; solien estar situades a prop dels camps i dels horts. Tenien una sola habitació i al costat una cort.

La primera, probablement devia estar situada on avui hi ha el poble, a només 200 o 300 metres de la parròquia; i la segona (*villa Parietes*) estava situada als voltants del poble. Aquesta última *villa* és la que acabà donant nom

a tot el terme municipal. Les vil·les van continuar existint però, poc a poc, la parròquia va acabar substituint-les.

Durant els segles XI-XII, la parròquia de San Esteve de Breda o de Parets van tenir una sagrera, l'espai de 30 passes que es comptaven al voltant de l'església. Era un zona protegida per l'Església on no es podia exercir cap mena de violència. Les sancions contra aquells que infringien les normes eren severes; com a càstig, eren expulsats de la comunitat dels cristians.

Les sagreres es van poblar de residències i magatzems perquè els pagesos volien evitar que els senyors feudals els imposessin per la força els seus tributs.

Molts senyors feudals es van apropiar del domini de parròquies, en gran part pels beneficis que se n'obtenien, especialment el delme. El fet de dominar una parròquia era la millor forma de tenir controlada a la població i això generava unes rendes segures i abundants.

Com a conseqüència, la comunitat camperola defensava l'autonomia dels seus habitants contra les intervencions de poders superiors (església o senyors feudals) o les agressions dels laics prepotents.

Els habitants

Tant el poble com els senyors feudals eren analfabets; els nobles ho eren però tenien la possibilitat de servir-se de secretaris, de clergues lletrats. El poble senzill era analfabet a causa de la manca de mitjans, però tampoc l'alfabetització era imprescindible per a les seves activitats.

La comunitat no era gaire gran, agrupada en famílies propietàries que treballaven la terra i que habitaven en cases modestes. Les terres es distribuïen en petites parcel·les de forma allargada. A començaments del segle X, la vida dels habitants de les comunitats rurals era força precària. L'agricultura que es practicava era molt rudimentària, semblant a la del tercer món actual. Feien cultivar la terra als serfs. Com a conreus més importants, destaquem la vinya (ja documentada als segles XI-XII), els cereals i les hortalisses.

Dintre de la comunitat, l'element bàsic era la família. Els protagonistes solien ser membres de famílies conjugals o nuclears, perquè es tractava de parelles, amb els seus fills o individus que també en formaven part. Aquest nucli social reduït treballava una terra de la qual podia disposar plenament, cosa que quedava palesa en les mateixes donacions que, en realitzar-se, no necessitaven l'assentiment de ningú amb possibles drets sobre els béns donats.

En els segles XI-XII es desenvolupa una nova societat feudal, en la qual destacaren els senyors feudals. La Torre de Malla va ser el centre d'un domini senyorial, on residia una de les famílies més importants de Parets, la família Vilatzir. Aquesta família posseïa un patrimoni important, treballat per pagesos dependents a Vilatzir; hi tenien la casa pairal, amb les cases dels pagesos que treballaven a les terres i l'església de Sant Iscle.

Figura 3 L'actual masia de Torre de Malla, que correspon a l'antic topònim de *Vilatzir*

Coneixem alguns testaments seus del segle XI. Sabem que van continuar tenint un paper molt important segles més tard, com ho recorda una làpida que es pot veure a l'interior de l'actual església, de principis del segle XIII. El segle XI, els Vilatzir eren vassalls, entre d'altres senyors, del monestir de San Cugat.

CONCLUSIÓ

Un cop finalitzada la nostra recerca, podem destacar-ne una sèrie de conclusions.

Pel que fa a la toponímia, hem pogut observar l'evolució de tots els topònims al llarg de la història; n'hi ha que han evolucionat amb el transcurs del temps, com és el cas de *Parietes*, actualment Parets, o *Villa Reudaldi* que actualment seria Vil·la Rosal; però n'hi ha d'altres que han desaparegut, com és el cas de *Villa Spina*.

L'onomàstica és un cas molt semblant a la toponímia. Hem pogut analitzar les variacions dels noms de persona durant aquests segles i és important tenir en compte els grans canvis que hi ha hagut d'un segle a l'altre, i que alguns noms han desaparegut i d'altres han perdurat fins als nostres dies.

Els diversos canvis s'han donat per causes culturals i socials. Les causes culturals es deuen al gran nombre de població analfabeta, tant entre els senyors feudals com en l'anomenat *vulgum pecus*, que era el poble senzill. Per això

necessitaven l'ajuda d'un clergue que en aquella època formava part de l'únic grup culte; no obstant això, els clergues també tenien errors i per aquests errors van modificar-se alguns noms.

Les causes socials es poden veure d'una manera més clara entre els segles X-XI, ja que durant el segle X els noms de persona eren simples i un segle més tard apareixen compostos. Un exemple és el cas del nom *Riculf*, que passa a ser en el segle XI *Riculfo de Villa-Alluir*. El cognom es correspon amb el nom del pare o prové del nom de lloc on habitava l'individu.

Respecte a la qüestió que ens hem plantejat a l'inici del treball sobre si era possible conèixer la història, l'onomàstica i la toponímia de Parets, podem demostrar amb l'elaboració del nostre treball que sí que és possible estudiar l'evolució dels topònims i de l'onomàstica. Mitjançant els documents que hem analitzat, tenim una visió general de la història de Parets durant aquest període.

La població s'agrupava en vil·les, en un principi independents, però amb l'acta de consagració de 904 van passar a dependre d'una única església. Els personatges estudiats a partir dels documents són els nobles o senyors feudals, els camperols i el clergat. Els nobles i els camperols eren analfabets, perquè saber llegir i escriure no els era imprescindible per les seves ocupacions o perquè gaudien de la possibilitat de servir-se de clergues lletrats, que tenien uns coneixements molts superiors a la resta de la població.

Entre els nobles es coneix una família feudal molt important a Parets: la família Vilatzir. Aquesta família destaca per les seves importants possessions a Parets i el seu entorn. Es fàcil comprovar les seves riqueses a partir d'alguns testaments, on es citen tota una sèrie de pertinences que alguns membres cedien als seus familiars i coneguts. Hem constatat que als testaments era freqüent trobar tot tipus de béns, des de terres i vinyes fins a joies i animals. Fàcilment podien aparèixer donacions al monestir de Sant Cugat, ja que els testadors donaven una part de la seva riquesa a institucions religioses amb la finalitat d'obtenir el descans etern de la seva ànima.

Uns dels personatges eclesiàstics més destacats del monestir de Sant Cugat entre els documents que hem treballat, han estat els abats Odó i Oliba, que apareixen ordenant la realització del document en qüestió.

Aquest treball ha esdevingut una recerca interessant per a nosaltres, no només pel fet de conèixer i aprofundir en el tema, sinó també per conèixer en profunditat la societat de l'època i en especial els orígens de Parets.

Notes

1. RIUS, José. *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*, 3vols, Barcelona, 1949.
2. Ens hem basat en el llibre: GARCIA-PEY, Enric; SALVADOR CORROS, Montserrat. *Recull Onomàstic de Parets del Vallès*, Barcelona, 2001.

Annex

NUM.	REF.	Data	Tipus doc.	1ª part	2ª part	Propietat	Característiques	Procedencia	Afrontacions	Causa	Preu	Testimonis i escripta
1	A.D.B	13- 10- 904	Acta de consagració	Bisbe BCN Teodoric amb els seus canonges	---	Dóna una alba, una casulla de lli i un tros de terra	Les deu vil·les de Parets, amb esglésies i termes, passaven a l'església de San Esteve.	Lloc del Vallès prop del riu Tenes	-Vil·la S. Esteve. -Vil·la Spina -Vil·la Breda	Unificació de les Vil·les	---	Hogaria, Guadimir, Ferruci, Elies, Selimir, Selimir, Baló, Sesmir, Remera, Emedeu, Guaser, Daniel, Benere i Mirone.
2	C.S.C I 59	31-10- 959	Donació	Bonhome i la seva esposa	San Cugat	Jugada de terra	Vinyes, terres i altres propietats.	San Cugat	N- terra Salomón O-terra de Salla	---	---	Taurellus (escripta) Alaricus/Salla
3	C.S.C I 252	28- 6- 990	Permuta	Seniofredo	San Cugat, Abat Odó	Terres i Vinyes	Terres i vinyes	Palacio Auzito, junt a Ripoll per terres Vallès	---	---	---	Seniofredo, Miro, Guiltardo, Bonafilio, Lopardo. Notari: Bonushomo
4	C.S.C I 243	19- 2- 990	Donació	Enneco, anomenat Bonafilio	San Cugat	Alous de terra	Alous, cases petites, terres i vinyes, hortalses...	Plegamans	N- Separa Coscolola. E- Paladaries S- Gallecs o Caldes o Rovira	---	---	Enneco, Sesmundo, Gellermo, Guiltardo, Egigane, Lupo Sancio.
5	C.S.C I 264	23-3-991	Venda	Sinnulo	Abat Odó	Terra	Arbres fructífers i vinyes	Sinnulo	N- Prop S.C E- riu que discorre S-torrent O- prop S.C	---	12 sòlids	Vennedella, Enneco, Bonucio. Escriba: Ato Monaci.
6	C.S.C I 266	27-4-991	Venda	Bella i els seus fills	Abat Odó	Propietat Coscolola	Cases, arbres i vinyes.	Pedro i Enneco	N- Camí E- riu Palatio Aries S- torrent prop S.C. O- prop S.C.	---	30 sueldo	Guillermo, Audegario, Ioanna. Escriba: Boushomo.
7	C.S.C I 289	10-6-983	Donació	Ermengarda i Elregodo	San Cugat	Propietats	Terres, horts, arbres..	Parets del Vallès	E- serra Villa Parietes S- casa S. Vicens O- Villa Aliuri N- camí de Gallecs	Mort de Seniofredo	---	Ermemiro, Unifredo. Escriba: Abat
8	C.S.C I 300	17-8- 994	Donació testamentària	Unifredo, Orucio, Miro.	San Cugat	Propietat	Terres, vinyes, cases, prat...	BCN Villa Aliuri	E- vinya d'Ego i Hereus S- terra de Bellus O- terres Bonafilio N- aquest camí	Mort de Iocrefredi	---	Ermemiro, Unifredo. Escriba: Abat
9	C.S.C II 429	4-7-1010	Donació	Plancario i Bonadona	San Cugat	Peça de terra	Cases, vinyes, terres...	Plancario i Bonadona	O- terres dels meus fills S- terres monestir O-N- terres i vinyes de Morlinus	---	---	Bonafilius, Guillemus i Guiltredus.

NUM.	REF.	Data	Tipus doc.	1ª part	2ª part	Propletat	Característiques	Procedencia	Afrontacions	Causa	Preu	Testimonis i escriptura
11	C.S.C II 526	12-10-1032	Publicació Sacramental	Bona Donna, Uvivas i Bernard	Sesgud, Mirone, Bernardi...	---	Donacions: *1	---	---	Mort	---	Sesgud, Mirone, Bernardi, Witario, Ricullo, Bonetillo, Hichia
12	C.S.C II 572	10-10-1044	Publicació Sacramental	Suniarri, Mirone, Reimundi...	Olba, Godmar, Godal, Witardus...	---	Donacions: *2	---	---	Mort Ricull	---	Olba, Godmar, Godal, Witardus, Guidone, Petro, Ricullo
13	C.S.C II 634	29-6-1063	Testament	Reimundi Guillermo, Richel...	Guidoni Ricullo, Bellucio...	---	Donacions: *3	---	---	Malaltia	---	Guidoni Richullo, Guilelmus Seniofred, Gischalred, Bellucio
14	C.S.C II 638	21-3-1064	Venda	Guinedella i filles, Ellardis i Sichardis	Andreas Abat San Cugat	Alou	Terres, vinyes, cases amb terra i arbres.	Ramon Guifret qd.	O- camí de Villa Parietes E-terres de Barcelona S- riu Tenes N- propietats d' Amatus Oldrino	---	II onces	Guilmus lelvir, Chompanio, Senio, Escrivã: sacerdot Sunier.
15	C.S.C II 640	21-5-1064	Testament	---	Olbari Richarii...	---	Donacions: *4	Mort repentina	---	---	---	Mironi Goltredi, Olbari Richarii...
16	C.S.C III 857	11-9-1121	Donació	Arnaldo Gueribert i esposa	Sant Cugat	Empenyorament	---	Parròquia S. Pere i Cipria S. Vicens Mollet.	---	Voluntaria	---	Guirberti, Mironi, Arnallus, Petrus Compagni, Bonushomo, Escrivã: Guilelmus.
17	C.S.C III 876	1-10-1124	Donació	Abat Rolando i monges monestir	Berenguer Guadaldo, Olba amb la seva esposa	Molí	Molí amb rec, mecanismes, pedra, metalls, prats i illes	San Cugat	O- alou S.C i Guitardi, S. Eulàlia S- alou d'Arnall Guiribert E- alou S.C de Raimundus N- Sagrera de San Esteve.	---	---	Rollandus, Bertrandus, Arbertus, Guillamus, Bernardus, Petrus, Ermengandus Escrivã: Bernardus.
18	C.S.C III 982	8-2-1150	Definició	Geraldo de Villalvir	Abat San Cugat	Un honor i una bodega	Torra i alou	Geraldo Villalvir	---	Mort del seu germà Albertus	---	Bernardi, Berengari de Banaloca, Bernardi de Plegamans, Morages i escriptura, Petrus Berengari.
19	C.S.C III 1253	3-7-1205	Establiment	Berenguer de Parets	Abat Berenguer	Alou	Vinyes, arbres, terres, illa.	Castell Font Rubeo, parròquia de San Vicenç	E- serra de Francheta. S- Mas de Castro O- torrent de Mazana N- alou de Berenguer	---	5 mone-des	Berengarius, Petrus, Bernardus, Raimundus, Arbert. Notari: Iacobus.
20	Arxlu Diocesa de BCN	13-1-1207	Acta Consagració	Pere de Sirac	---	Consagrar possessions	Cases, vinyes, arbres, terres...	Església San Esteve	---	---	---	Pere, Guillelm, Bernat, Ramon de Rosanes, Bernat de Villauzir, Berenguer, Pere de Pradell i Berenguerr dollic

La segregació de Parets del Vallès

Maria Carme Macià i Gràcia

Historiadora

urant el 2004, especialment a la tardor, es va commemorar el mil·lentenari de Parets del Vallès, a partir de l'acta de consagració de l'església de Sant Esteve de Parets l'any 904, document on també apareix per primer cop Gallecs. La celebració va ser un magnífic motiu per aprofundir en el coneixement de la història local i per aquesta raó es van publicar diferents estudis.

Hi ha, però, un esdeveniment de l'època contemporània, del qual fins ara no se'n coneixien gaire les circumstàncies. Es tracta de la segregació de Parets, de Mollet del Vallès i Gallecs. Els tres nuclis havien esdevinguts units des de l'època medieval i es regien per la mateixa batllia, en aquest cas de jurisdicció reial, és a dir, sota el control directe del rei. El fet que l'any 1849 Parets del Vallès es segregués dels seus veïns, va ser el resultat de més d'una acció no massa explicades fins avui. Hi poden haver diverses motivacions perquè una població iniciï un procés d'independència. Esbrinar-ho pot ajudar a conèixer les formes de vida, de pensar i les actuacions de les persones d'una determinada localitat en una època concreta.

Des del segle XVI hi ha constància d'aquesta demanda en diferents moments i en circumstàncies diverses, però sempre partint dels paretans. El 1550, Parets va presentar un plet contra els altres dos pobles, en el qual demanava poder tenir síndic i advocat propi i poder-se reunir per separat; va obtenir una resposta positiva, però no es va arribar a la segregació. Gairebé dos segles més tard, el 1732, trobem documentada una petició d'independència dels seus veïns i el 1840 s'inicia un expedient que culminaria nou anys més tard amb la segregació. La reiteració de la demanda i la repetició en diferents èpoques, demostra l'existència d'unes causes profundes que persistien a través del temps.

ANTECEDENTS

Catalunya va començar el segle XVIII amb una guerra de conseqüències funestes per a tot el conjunt de la societat. La guerra de Successió (1700-

1714) i la derrota de Catalunya van ser l'inici d'un període de desmantellament i canvis en les seculars institucions catalanes. La instauració del Decret de Nova Planta va comportar diverses modificacions en la manera de regir-se els ajuntaments catalans. Des de l'alta edat mitjana, les comunitats locals s'administraven a través dels consells o assemblees, originàriament integrats per tots els veïns (consell obert), que es va mantenir en petites poblacions. Sovint, però, es reunia un consell restringit, que aplegava una part dels ciutadans i actuava per delegació. El 1573 es van aprovar els "Capítols per al bon Govern" pels quals el batlle s'escollia pel sistema d'insaculació, cada tres anys, i el consell, –format per dotze membres, incloent-hi l'alcalde–, cada any, també pel mateix sistema.¹

A partir de 1714, la nova organització territorial del Principat va disposar que Parets, Mollet i Gallecs passessin a dependre de Mataró; l'antic Consell Comunal fou substituït per un ajuntament de batlle i regidors en funció dels veïns de la vila o lloc. Així es va disposar per als tres nuclis, que tenien en total 77 cases, un batlle i quatre regidors, que es renovaven cada quatre anys. Del 1732 es coneix un document enviat pels regidors de Parets a la Reial Audiència en el qual s'exposava la petició d'independència per Parets i Gallecs, i poder tenir batlle propi. El motiu que s'al·legava era el de la distància entre els dos nuclis, causa de retard en la resolució d'expedients. Malgrat que la petició no va tenir una resposta satisfactòria, hi va haver una presència periòdica de paretans en els càrrecs de batlle i regidors. En un estudi fet per Josep Maria Tarrés i Massaguer s'explica que, majoritàriament, aquests càrrecs eren propietaris agrícoles i requeien en les mateixes famílies en més d'una ocasió.²

Després de la guerra de Successió i de la forta repressió, a partir de 1725, Catalunya va iniciar un període de recuperació gràcies en gran part a importants transformacions agràries, com la intensificació i rotació de cultius, l'extensió de regadius i, sobretot, l'expansió de la vinya. A partir de 1750, el desenvolupament de l'agricultura a Catalunya la situa al capdavant de tot el territori peninsular. De forma paral·lela, sobretot en la primera meitat del segle, s'experimenta un fort creixement demogràfic que també es va fer palès a la batllia de Mollet-Parets-Gallecs amb un increment de la població que l'any 1718 s'estimava de 476 habitants i el 1787, de 768³. La producció agrícola de la zona es va intensificar amb productes com mongetes, cereals, hortalisses, cànem i també la vinya, amb una important extensió del territori conreat i la deforestació creixent del territori.

Durant el segle XIX, Catalunya va experimentar una creixent industrialització, sobretot en àrees del Vallès Occidental i el Barcelonès, que a la batllia no arribà fins a finals de segle i principis del XX. Les activitats artesanals i les relacionades amb l'agricultura, com el teixit de lli i la molinaria, van ser les que predominaven durant aquest període.

Un aspecte força decisiu i que cal valorar per poder entendre millor la segregació de Parets, és el de la distància i les comunicacions entre els nuclis principals. Tal com s'explica en l'escrit enviat per veïns de Parets al governador de la província de Barcelona el 7 de maig de 1848, les dues poblacions estaven a una hora de camí i eren els de Parets els qui sempre havien de traslladar-se a Mollet, perquè allà hi havia la secretaria, com a cap de terme. Tots els afers de la vida municipal i veïnal, juntes, resolució de conflictes i judicis, obligaven a freqüents desplaçaments per camins que denominaven de "herradura".

En el segle XIX, és molt probable que les comunicacions no haguessin millorat gaire en relació amb èpoques anteriors. Les vies que hi havia aleshores eren: una, el camí de Barcelona a Bigues que començant a Mollet entrava al nucli de Parets en direcció a Lliçà de Vall. Una altra, el camí que rebia el nom de Mataró per l'est i Caldes i Sabadell per l'oest. Començava per la carretera de Barcelona a Vic, passava pel camí de Montmeló fins al riu Tenes, el travessava arribant al poble, i continuava pel torrent dels Horts del Rector, travessava la riera de Merdans o Seca i arribava al Vallès Occidental. Com que calia travessar la riera, hi havia força dificultats per arribar al poble de Parets en èpoques de pluja.⁴

PROCÉS ADMINISTRATIU DE LA SEGREGACIÓ, DOCUMENTAT

Dins dels documents consultats a l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona hi ha un escrit del "Gobierno Superior Político de Barcelona" on es dóna compte d'haver rebut del "Ministerio de la Gobernación del Reino-Dirección de Gobierno" una reial ordre, que diu: *Su Majestad la Reina se ha enterado del expediente instruido a instancias del pueblo de Parets en solicitud de que se le segregue del distrito municipal de Mollet y se le permita tener Ayuntamiento. En su vista y de conformidad con lo propuesto por Uds., por V.S. y por esa Diputación Provincial, S.M. ha tenido a bien acceder a la esperada solicitud. De real orden lo comunico a Uds. Para los efectos correspondientes. Dios guarde a ustedes muchos años. Madrid 30 de Marzo de 1849.*

Per tant, a partir del 30 de març de 1849, durant el regnat d'Isabel II, Parets va obtenir l'ansiada segregació. Després d'aquesta data hi ha un procés administratiu de determinació de termes que demana el "Ministerio de la Gobernación".

En la documentació consultada, destaquem la carta que els senyors Bartolomé Serra i Jacinto Sellent van enviar al governador de la província el 7 de maig de 1848. Els dos paretans es queixen que cap de les dues cartes anteriors, una amb data 19 de novembre de 1840 i la segona de 18 de març de 1845, on exposaven els motius pels que demanaven la segregació de Mollet, no havia tingut resposta, la qual cosa era motiu que els seus veïns els acusin de *omisos*. Insisteixen novament i tornen a explicar les seves raons, que són principalment tres.

La primera és la distància que s'ha de recórrer per traslladar-se a Mollet, per diferents afers com judicis, amb una freqüència –segons indiquen– de tres o quatre per setmana. Això suposa per cada judici, com a mínim, quatre persones que es desplacen: els litigants i els “homes bons”, amb la consegüent pèrdua de temps i diners en jornals.

La segona raó és la contribució de “sang” o la obligatorietat de portar joves a l'exèrcit. La nova llei de quintes establí designar per sorteig aquells joves del municipi que havien de fer el servei militar⁵. En ser els tres pobles un mateix municipi, era probable que la sort fos més o menys desfavorable a un o altre, i així va ser en el sorteig de 1845, en què van correspondre tots els números (dos), als joves de Parets.

La tercera raó és la dificultat dels regidors de Parets d'estar al corrent de la informació oficial que arribava dels governs de la província i de l'estat, en forma de lleis, decrets i ordres. Com que tota aquesta informació arribava a Mollet, als de Parets els calia fer dues hores de camí periòdicament per estar-ne assabentats, la qual cosa implicava, tal com irònicament escriuen, “tenir molta vocació i poques ocupacions per anar tan lluny a llegir el butlletí oficial”.

La importància d'aquest document rau, primer, en què s'hi exposen de forma clara i extensa les principals motivacions que mouen els paretans a insistir en la seva reivindicació; i segon, perquè a partir de la seva tramitació es desencalla un procés que, iniciat el 1840, amb una segona demanda el 1845, no havia tingut cap mena de resposta per part de l'administració. És, doncs, aquest document el detonant que fa que s'activi l'expedient iniciat el 1840 i que, després d'un parèntesi de nou anys, arribi a una resolució favorable per als paretans, el 30 de març de 1849.

Pel seu interès, tot i que és força extens, creiem oportuna la seva transcripció, on tan sols ometem els paràgrafs reiteratius i de protocol.

S'inicia l'expedient amb el títol: “Gobierno Superior Político de Barcelona - PARETS - Año 1848 - División Territorial”, i dóna compte de l'entrada de l'escrit del 7 de maig de 1848 signat per Bartolomé Serra i Jacinto Sellent de Parets, que diu entre altres coses: “....propietarios y vecinos del pueblo de Parets en el Partido Administrativo de Granollers, autorizados competentemente de sus comitentes, hacen presente: que en 19 de Noviembre de 1840, elevaron a su alta consideración una exposición documentada, en solicitud de que este pueblo fuese separado de los demás del término municipal y se le permitiera formar Ayuntamiento propio, separandole de los de Mollet y Gallechs á que se halla unido; cuya instancia no tubo ningún resultado, á lo menos que sea conocido de esta comisión; en su consecuencia en 18 de Marzo de 1845, con motivo de la actual Ley de Ayuntam^o, elevaron otra instancia a V.E. con el propio objeto; la que tampoco á tenido mejor resultado.

Todos los individuos de este pueblo deseosos cada dia mas y mas, de obtener la separación de los referidos pueblos, acusan á los comisionados de omisos en un asunto

que tanto afecta á los intereses y buen régimen del Pueblo. En su virtud la Comisión no halla otro medio que acudir nuevamente a V.E., con la presente exposición, que además de dar por reproducidas las ya citadas pasa á esponer nuevas y á su parecer incontestables razones.

Los pueblos de Mollet, Parets, y Gallechs, forman un solo término municipal desde tiempo inmemorial. Si en remotos tiempos era útil esta unión, hoy que este pueblo á aumentado prodijiosamente, no lo es, como demostrara en el curso de esta instancia. El pueblo de Mollet en el que reside la secretaria como cabeza pral del término, se halla aproximadamente a una hora de distancia de este de Parets. Los perjuicios que solo en la administración de justicia, causa el primero de dichos pueblos al último son incalculables; bástale saber que tal vez no habrá semana que por cuestiones de ninguna o muy poca importancia, no tengan que celebrarse tres o cuatro juicios de conciliación o vervales. Por cada juicio, tiene que pasar á Mollet á lo menos cuatro personas que son los contrincantes con sus respectivos hombres buenos. Suponiendo que no fuesen mas que tres los juicios, resultaría que doce personas pierden medio jornal la semana o sean seis jornales; y así entre las cincuenta y dos semanas del año, forman la enorme suma de 312 jornales que a razón de ocho rs. (reales) el jornal de que á lo menos se pagan en esta población, hacen la cantidad de 2496 rs. Y añadiendo a esta cantidad el importe de las papeletas de citación que por razón de que el nuncio ha de salir fuera de Mollet las hacen pagar a los individuos de Parets a tres rs. Cada una. Salen a 18 rs. Por semana o sean 936 rs. que unidos a la otra cantidad forman la de 3.452 rs. esto sin contar los gastos del juicio y secretaria. A este grave mal mucho mas grave por que generalmente recae sobre los menos acomodados; a de añadirse el que sufren los individuos de que este pueblo forman parte del Ayuntamiento i que por la mas pequeña novedad tienen que abandonar sus casas y faenas para constituirse al de Mollet para enterarse de las que continuamente ocurren y este perjuicio es mas grave por el interminable tiempo de cuatro años que duran los cargos municipales. Si en la unión de Parets con Mollet ubiese reciprocidad de perjuicios, á los menos no sucedería el enorme perjuicio que constantemente azota á los individuos de Parets.

Si los perjuicios espresados son mas que suficientes para que V.E. disponga inmediatamente la separación, son mucho mayores los que pueden seguirse en la Contribución de Sangre. Según la actual Ley de reemplazos en cada distrito municipal, ha de hacerse el sorteo en junto de todos los mozos sorteables que tengan los pueblos de que se compone el distrito; y como pudiera suceder que la suerte fuese mas propicia al uno que a los otros pueblos, de aquí resultaría que el que fuese desgraciado tendría que satisfacer la contribución de los demás, al paso que los favorecidos nada tendrían que satisfacer.

No cree V.E. que esto sean utopías no, porque la práctica así lo ha demostrado en el sorteo de 1845, que los N^o uno y dos correspondieron a mozos de Parets. Gracias que se cubrieron los reemplazos por medio de substitutos, pero sin otra circunstancia consi-

dere V.E. el conflicto en que se habría visto este pueblo, al ver que dos de sus hijos tenían que abandonar la casa Paterna, al mismo tiempo que los demás individuos del termino municipal quedaban todos en las suyas respectivas. Para que este caso no se repita crehe la Comisión que no hay otro medio de evitarlo que con la separación absoluta del de Mollet y Gallechs, porque una administración justa y Paternal no debe consentir que ni remotamente puedan ocurrir casos de tanta trascendencia siendo tan fácil el remedio; mayormente siendo tan gravosa la Ley de substitución que según la miseria y escasez de metálico que por todas partes se hace tan sensible sea muy difícil que en adelante puedan cubrirse los reemplazos por medio de substitutos.

Otro mal sino tan grave como los mencionados es el que ocasiona la falta de unidad que necesitan tener los cuerpos municipales para procurar el bien de sus comitentes: en este de Parets hay una absoluta obscuridad con respecto a la mayor parte de las Leyes, Decretos, órdenes é instituciones que se publican en los voletines oficiales por la razón de que dichos voletines se reciben y radican en Mollet, comunicandose solamente á este pueblo los que previenen alguna determinación del momento concerniente al mismo; los demás si se quieren leher se necesitan hacer dos horas de camino y bien conoce V.E. que se necesita mucha vocación y pocas ocupaciones para ir tan lejos á leher un voletin oficial.

V.E. en su alta penetración y sabiduria no podrá menos de recononocer la justicia con que tantos y tales perjuicios les causa y que como á un Padre amoroso avogare venigno los votos de todo un pueblo que cuenta con mas de cien vecinos y que por las razones espresadas se crehe con derecho a tener Ayuntamiento de su censo; en esta atenció

A V.E. rendidament suplica se digne disponer que el pueblo de Parets se constituya desde luego independiente del de Mollet y Gallechs para su regimen municipal, dignandose mandar que inmediatamente se hagan los preparativos para las elecciones presidiendolas interinamente los regidores que actualmente forman parte del Ayuntamiento y que pertenecen á este pueblo; gracia que esperan merecer de la recta justificacion de V.E. cuya vida guarde Dios ms. As.

Parets 7 de Mayo de 1848" (Segueixen les dues signatures).

Rebut aquest escrit, el "Gobierno Superior Político de Barcelona" va esbrinar els antecedents a què fa referència l'escrit i es va comprovar que segons constava en l'expedient núm. 1101 de la Diputació provincial, s'havien tramès al "Gobierno" els escrits de les primeres demandes de segregació i aportat noves dades complementàries el 19 de desembre del 1842 i el 23 de gener del 1843, de les quals mai van tenir resposta del "Ministerio de la Gobernación", i per això, l'expedient quedà arxivat.

En data 4 de setembre 1848, s'informa verbalment als demandants de l'escrit del 7 de maig, de què facin formalment la sollicitud de segregació adreçada aquest cop a "Su Majestad la Reina", escrit que és presentat amb data 20 de

gener de 1849 acompanyat "de la lista de vecinos y el plano croquis de Parets y su término...." on indiquen les quotes que paguen de contribució.

En data 26 de febrer de 1949, la "Diputación Provincial" informa favorablement i opina que és beneficiós per a Parets la seva segregació atesa la seva situació topogràfica i on explica amb detall les distàncies que el separen dels pobles del voltant. Afegeix l'estat de conservació de tots els camins de ferradura ("*estado mediano*"), que a l'extrem de Gallecs hi ha la carretera de Caldes de Montbui i a l'extrem de Parets la carretera de Vic, que també passa per Mollet.

El 30 de març es fa la "Real Orden" que permet a Parets la seva segregació de Mollet i Gallecs, i tenir el seu propi Ajuntament.

Per escrit del 9 d'abril es demana als ajuntaments de Mollet i de Parets que es posin d'acord per fixar els límits dels seus termes municipals, després de la segregació, amb la necessitat que faci escriptura pública que han de firmar els alcaldes, com a administradors dels pobles, després de la corresponent aprovació del seus ajuntaments.

Amb data 5 de novembre del 1849, l'alcalde de Parets, (*Alcaldia Constitucional de Parets*) va respondre, "...Debo decirle que el término de Parets y Mollet se halla deslindado y amojonado desde tiempo inmemorial por cuya razón el pueblo de Parets unicamente fue unido al de Mollet en el pago de contribuciones de toda especie antes al contrario siempre la ha satisfecho con entera independencia del último por esta razón debían conocerse sus linderos conforme se conocen y jamás ha existido entre ambos pueblos diferencia alguna por hallarse vien marcados ambos términos. Las actas o escrituras de dichos deslindes deven de hallarse en poder de V.S. o en el Corregimiento de Mataró del que ha formado parte este pueblo y el de Mollet.

La unión de ambos pueblos consistia unicamente en la parte política pues que en la economia y administrativa siempre fueron independientesEl alcalde, Llorens Armadans."

També amb data 10 de novembre de 1849, l'alcalde de Mollet i Gallecs responia amb el següent escrit: (*Alcaldia Constitucional de Mollet y Gallecs*),.... "...Debo decirle que el termino de Mollet y Parets se halla deslindado y amojonado desde tiempo inmemorial; por cuyo motivo desde el mismo tiempo han satisfecho ambos pueblos todas las contribuciones por separado y sin intervenciones alguna de uno a otro pueblo, de modo que en su régimen administrativo y económico siempre fueron independientes, hallandose tan solamente unidos en la administración de justicia y en política. Según debe constar en el Corregimiento de Mataro al que pertenecian ambos pueblos.....El alcalde, Josep Puyol."

L'expedient de segregació acaba així, amb un "*Visto y Archívese*" signado per Francisco Maloy y Garcés.⁶

Cal destacar d'aquests darrers documents signats pels alcaldes de l'època⁷ la unanimitat en afirmar que Parets, Mollet i Gallecs havien estat units només

en la part política i de justícia i que en economia i règim administratiu ja eren independents, tot i que hem comprovat que es va mantenir algun pagament de manera conjunta, després de la segregació. També s'entreu un acord implícit en l'acceptació de la delimitació existent dels termes i fites en les dues poblacions. Això era una demostració d'haver acordat prèviament les seves respostes i, a la vegada, d'unes bones relacions, si més no, en aquells moments i en l'àmbit municipal o de les autoritats locals.

MARC POLÍTIC

La unió dels tres nuclis de població que data del 1381, quan el rei Pere III va vendre'ls al noble Marc de Planella per poder finançar la conquesta de Cerdanya, va donar-los fortalesa i un avantatge a l'hora de lluitar per deslliurar-se del vassallatge. La destrucció dels arxius parroquials, a Parets el 1706 i el 1936, i a Mollet el 1937, ens deixa un buit en el coneixement de les posteriors relacions entre els tres pobles. L'historiador Xavier Pérez, en l'estudi *Moledo Mollet 903-1993*, explica l'existència d'enfrontaments freqüents entre els nuclis de Parets i Mollet, en una contínua lluita pel control del govern local. Un intent de solució fou la promulgació dels Capítols de 1573 que, a més d'establir l'alternança i l'elecció dels càrrecs municipals, també obligava Parets i Gallecs a contribuir amb la meitat dels impostos reials i del servei militar.⁸

Sabem que les motivacions dels paretants del segle XVI per intentar la independència municipal podien no ser les mateixes que les del segle XIX, però també és cert que s'haurien donat circumstàncies que els fessin persistir periòdicament a través del temps, i que podrien ser des del descontentament per la forma de repartir les contribucions i impostos, fins a la que s'anomena en el primer document del 1732 i en l'escrit del 1848: la distància entre els nuclis de les dues poblacions principals, a una hora de camí, uns camins dificultosos i sotmesos a les complicacions pròpies de les variacions climàtiques.

Al segle XIX, tal com hem explicat, s'hi afegeixen la contribució de les quintes i les poques facilitats per conèixer les ordres, decrets i lleis del govern, pels representants de Parets. Totes aquestes circumstàncies es viuen en un marc polític que devia influir d'alguna manera. Hem esmentat la llei de quintes de 1845, però també en aquest mateix any de 1845, durant el govern moderat de Ramón Maria Narváez, el Congrés dels diputats acorda la "Ley de Ayuntamientos" del 8 de gener, per la qual s'atorga al govern la facultat per formar nous ajuntaments o unificar-ne dos o més; i també per segregar pobles. I si la llei de quintes podia ser un revulsiu, en afegir-s'hi la coincidència d'una situació desfavorable per Parets, la "Ley de Ayuntamientos" obria expectatives per a la seva independència. Tant és així que, segons s'explica en l'escrit del 7 de maig

de 1848, s'havia tramès un anterior escrit, amb data 18 de març de 1845, sense resposta, recolzant-se en aquesta llei.⁹

Les convulsions polítiques que es van viure en tot l'Estat durant el segle XIX van ser fruit de la particular situació econòmica i social i de l'àmbit ideològic, sobretot del 1833 al 1868. Després de la Guerra Napoleònica, gran part del país continuava sent absolutista, però també apareixien amb força els liberals que a la vegada es dividien en moderats i progressistes. Els moderats aplegaven les classes mitjanes i la burgesia, i el progressistes, les classes populars i urbanes. En el marc de les guerres carlines es succeixen un seguit de pronunciaments governamentals i revoltes. L'Antic Règim es resistia a cedir davant del liberalisme que pugnava per superar els vells esquemes i obrir pas al progrés, en un marc de forta inestabilitat política. Després d'una primera guerra civil que acabà amb greus conflictes no resolts, sorgí la segona guerra Carlina, que a Catalunya, amb el nom de conflicte dels Matiners, es va viure del 1846 al 1849. Hi ha constància de la participació d'alguns vallesans entre les forces revoltades contra Isabel II, i de les angoixes de la població pels greus problemes que no havien acabat encara.

Els primers mesos de 1844, els moderats van arribar al poder sota la presidència del general Narvàez i una de les primeres actuacions que van fer va ser la reforma constitucional, amb la promulgació de la Constitució de 1845. En aquest marc, es promulgaren la llei de quintes i la llei d'Ajuntaments, que ja hem relacionat amb el procés segregacionista de Parets del Vallès. Els governs liberals d'aquests anys es van caracteritzar per una racionalització administrativa orientada a la centralització i la "Ley de Ayuntamientos" va exercir el control del govern sobre l'administració local. Els alcaldes eren nomenats per la corona en les capitals de província i els municipis de més de 2.000 habitants; als de menys població, els nomenava el governador.

De les relacions posteriors de Parets, Mollet i Gallecs, hem comprovat que es van mantenir pagaments conjunts com el de la manutenció del Cos de Mossos d'Esquadra, pagament que es va decidir dividir de comú acord, el 30 d'abril de 1855, en una reunió celebrada a l'Ajuntament de Mollet. La xifra era de 1.868 rals i 12 monedes anuals que s'havien de pagar en la següent proporció: Mollet i Gallecs, 1.121 rals i 2 monedes; Parets, 747 rals i 10 monedes. Eren alcaldes en aquella època, Fèlix Ferran, a Mollet i Gallecs i Martí Banús, a Parets, i componien els consistoris un total d'onze membres en cada poble.¹⁰

Avui, Parets del Vallès i Mollet del Vallès¹¹, són municipis amb una forta personalitat, i fins fa poc amb escasses relacions, exceptuant qüestions puntuals com les relatives al nucli de població de Mollet situat més a prop de Parets (Lourdes). En els darrers anys, la problemàtica sorgida per la protecció de Gallecs, s'ha abordat de comú acord pels dos Ajuntaments, amb la creació del Consorci de l'Espai Rural de Gallecs, aprovat el maig de 2000, i que té com

a objectiu prioritari preservar el futur d'aquest magnífic i preuat territori. També, la commemoració del mil centenari de Gallecs es va celebrar de forma conjunta pels dos ajuntaments, el passat novembre de 2004. Altres motius de tracte han estat els relacionats amb aspectes de la vida quotidiana dels seus veïns com l'ensenyament, la sanitat i activitats laborals i econòmiques.

En aquesta aproximació que hem fet per conèixer les motivacions que impulsaren els paretans a segregar-se queden incògnites, principalment de la població de Gallecs, que poden ser motiu de plantejament de noves hipòtesis i de nous estudis, com per exemple: les reivindicacions d'indpendència i la segregació de Parets, com es van viure des de Mollet. Hi va haver algun tipus de reivindicació semblant per part de Gallecs? I si no hi va ser, quines foren les causes? Els camins entre Gallecs i Mollet eren difícils? La població de Gallecs sempre ha estat poc nombrosa? Quins són els motius pels quals Gallecs sempre ha estat unit a Mollet? Són preguntes que queden obertes.

Bibliografia i documentació

- Vilar, Pierre, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, v. III, Barcelona 1986.
- Tarrés i Massaguer, Josep Maria, *Parets del Vallès, Aproximació històrica al segle XVII*, Ajuntament de Parets del Vallès, 1988.
- Garriga, Joan i altres, *Història Contemporània del Vallès*, Sant Cugat, Desembre de 1993.
- Dantí i Riu, Jaume i altres, *Parets 904-2004*, Ajuntament de Parets del Vallès, octubre de 2004.
- Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1982.
- Ranzato, Gabriele, *La aventura de una ciudad industrial*, Milan, 1984.
- Corbalan, Joan i altres, *Moledo Mollet 903- 1993*, Mollet del Vallès, 1993.
- Balcells, Albert, *Historia Contemporània de Catalunya*, Barcelona, 1983.
- Documentació de l'Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV)
- Actes de plens municipals de l'Ajuntament de Mollet del Vallès.
- Martínez Alcubilla, Marcelo, *Diccionario de la Administración Española*, Tom I, Madrid, 1886.
- Documentació de l'Arxiu Històric Municipal de Parets del Vallès, (AHMPV).
- Actes de plens municipals de l'Ajuntament de Parets del Vallès.
- Documentació de l'Arxiu Històric de la Diputació Provincial de Barcelona (AHDPB). Expedient núm. 1.101 de l'any 1840, arxius núms. 882 i 3.858.

Notes

1. Introduïts els noms dins d'unes bosses, l'elecció es feia per atzar. Hi havia 12 noms, 6 de Mollet, 5 de Parets i 1 de Gallecs. Cada tres anys un nen n'extreia tres rodolins, un dels quals era nomenat pel rei. Per evitar plets es va decidir que un trienni el batlle fos de Mollet i el següent de Parets o Gallecs. (Dantí i Riu, Jaume. *Parets 904-2004. Un poble, una parròquia*. Ajuntament de Parets. Octubre de 2004).
2. Tarrés i Massaguer, Josep Maria. *Parets del Vallès, aproximació històrica al segle XVIII*, Ajuntament de Parets del Vallès, setembre de 1988. Pàg.35 i 36.
3. Vilar, Pierre. *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Volum III. Les transformacions agràries del segle XIII català. Barcelona 1986. Pàg. 144 i 145.
4. Gorina i Esteve, Maria, *Parets 904-2004. Un poble, una parròquia*. Ajuntament de Parets. Octubre de 2004.
5. Fins al 1845 es permetia als catalans la redempció de l'obligació de la lleva amb el pagament d'un impost substitutori. La nova llei de 1845 abolí aquest privilegi, imposà el sorteig anual d'una cinquena part dels joves en edat de lleva (d'aquí el nom de quinta). També deixava als nois sortejats la facultat i l'obligació de reclutar un eventual substitut o de redimir-se entregant a l'erari una forta suma de diners.
6. AHDPB, arxius n°s. 882 i 3858.
7. El primer alcalde del Parets segregat va ser Llorenç Armadans i Farrés, que ho va ser en dos períodes: del 1849 al 1852 i del 1872 al 1873. (Dantí i Riu, Jaume i altres, *Parets 904-2004. Un poble, una parròquia*. Ajuntament de Parets del Vallès, 2004).
8. Pérez, Xavier, *Moledo Mollet 993-1993*, Ajuntament de Mollet del Vallès, 1993, pàg. 60-61.
9. *Ley de Ayuntamientos, del 8 de enero de 1845*. Título V. Artículo 71.- Queda el Gobierno autorizado para formar nuevos ayuntamientos, oyendo a la Diputación Provincial en distritos que lleguen a 100 vecinos..... Artículo 72. Queda igualmente autorizado el Gobierno para reunir dos o más municipios y para segregar pueblos de un Ayuntamiento i reunirlos a otro. La reunión se verificará a instancias de todos los interesados; la segregación a solicitud del que la intente y con audiencia de los demás". (Martínez Alcubilla, Marcelo. *Diccionario de la Administración española*. Tomo I. Administración Madrid 1886. A.H.M.M.D.V).
10. Actes de plens municipals de l'Ajuntament de Parets del Vallès. AHMPV
11. En tots els documents consultats apareixen els noms de Parets i Mollet. Els topònims, del Vallès, van ser agregats a partir de la normalització dels noms de les poblacions catalanes, encarregada per la Generalitat republicana el 1931 i oficialitzada el 1933.

Annex

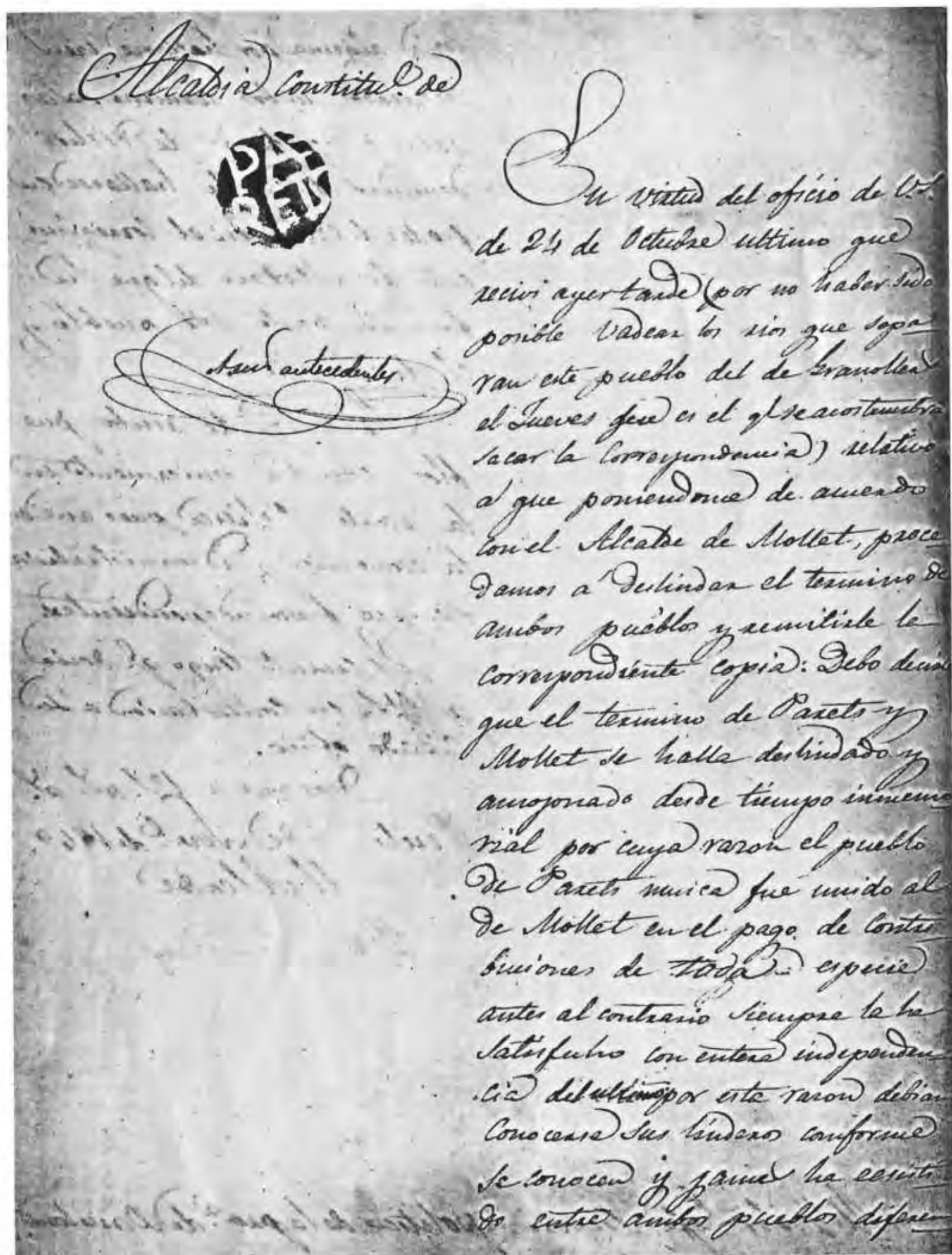

Figura 1 Notificacions (primeres pàgines) dels alcaldes de Parets, Llorens Armadans i de Mollet i Gallecs, Josep Puyol, a la Diputació provincial, explicant que els límits de les dues poblacions estaven establerts d'antuvi, i que només havien estat units políticament. Arxiu Històric de la Diputació Provincial de Barcelona (Figures 1, 2 i 3)

cia alguna por hallarse bien
 marcados ambos terminos. Las
 actas o escrituras de dichos
 Deslindes deben de hallarse en
 poder del D.º o en el Corregimi-
 ento de Mataro del que ha
 formado parte este pueblo y
 el de Mollat.

La union de ambos pue-
 blos consistia unicamente en
 la parte Politica pues que en
 la economica y Administrativa
 siempre fueron independientes.

El cuanto tengo q. decir
 a V.ª en contestacion a su
 Citado oficio.

Dios que a V.ª m.ª a.ª
 Pareto 5 de Nov. de 1849.
 M. Aleadre
 Mayor Amador.

M.ª. Sr. Jefe Superior politico de la pro.ª de Barcelona.

Figura 2

Alcaldía Constituida

de

Molles y Gallardo

A m. e. p. t. e.

Primer

En contestación al oficio de
V. S. de 24 de Octubre último, relativo a
proporcionarme de acuerdo con el Alcalde
de Panto, procedamos a determinar el ter-
mino de ambos pueblos y su distancia la
correspondiente copia y libro de este, por
el término de Molles y Panto se halla
establecido y amojonado desde tiempos
memoriales. Por cuyo motivo desde el
mismo tiempo han satisfecho ambos
pueblos todas las contribuciones por
separado y sin intervención alguna de
uno a otro pueblo, de modo que en
su régimen administrativo y económico
siempre fueron independientes, hallándose
tan solamente unidos en la administra-
ción de justicia y en política. Según lo
debe constar en el original de Molles
al que pertenecían ambos pueblos.

Quanto queda de dar a V. S. en
contestación a su citado oficio.

Figura 3

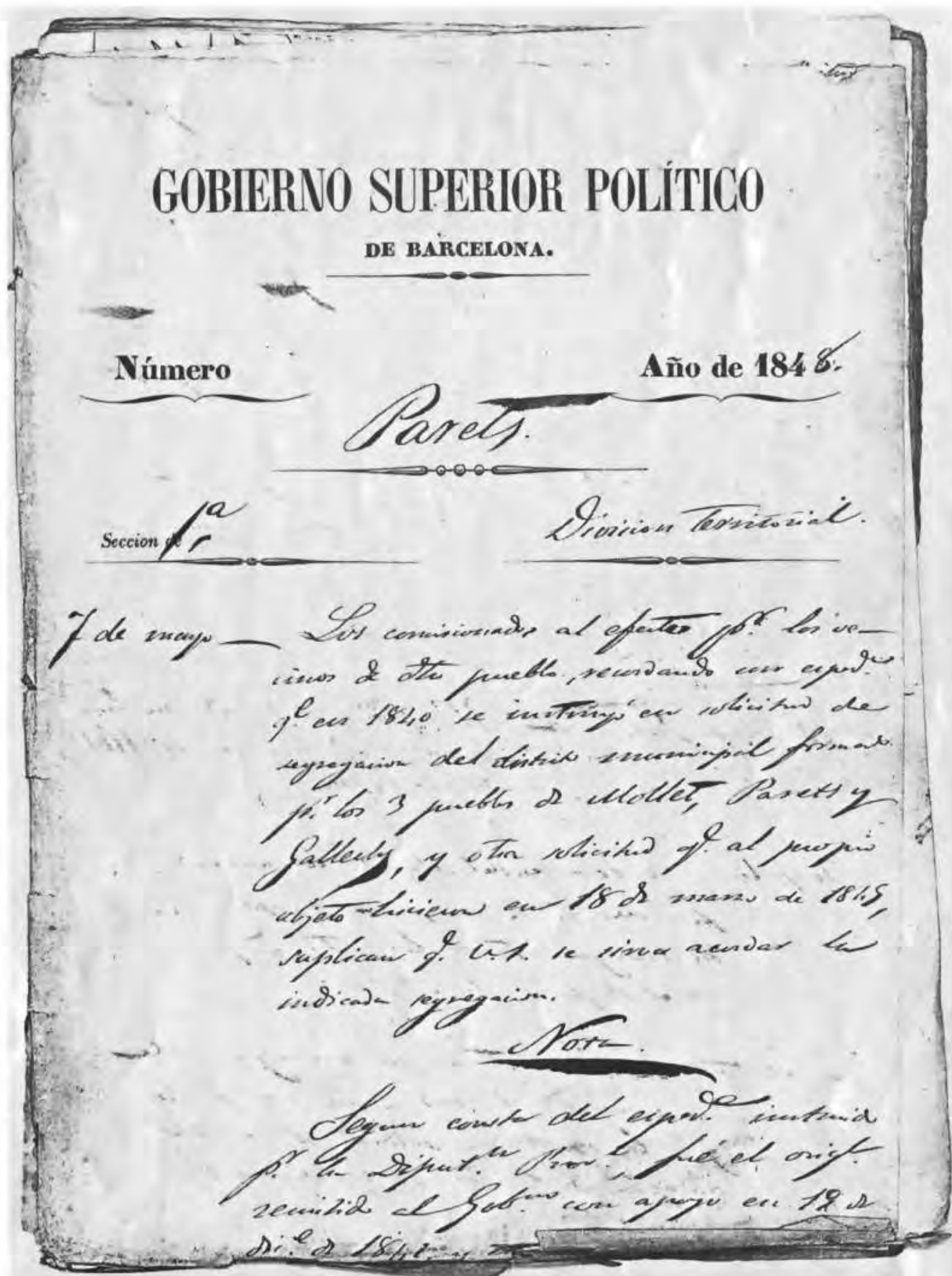

Figura 4 Expedient de la segregació de Parets (primera pàgina) del "Gobierno Superior Político" de Barcelona Arxiu Històric de la Diputació Provincial de Barcelona

La masia de can Coll: símbol de la pagesia benestant de Lliçà de Vall

Anna M. Busto Veiga

Historiadora

La masia de can Coll és un edifici emblemàtic del municipi de Lliçà de Vall. En aquest article s'intenta conèixer no només la seva arquitectura, sinó la família que la va habitar, l'evolució de la seves propietats, dels seus conreus, i, en general, la seva importància social i econòmica. Les fonts utilitzades són principalment de l'Arxiu Municipal de Lliçà de Vall. La comparativa entre l'evolució de la propietat i dels conreus de la masia de can Coll amb la comarca del Vallès Oriental es basa en diferents publicacions que es recullen a la bibliografia adjunta.

ELS PROPIETARIS, DES DEL SEGLE XIV AL XXI

A la visita pastoral de 1305 (Visites Pastorals, Vol.I, fol. 54 de l'Arxiu Episcopal) es fa referència a diferents parroquians, entre els quals s'anomena Jacobus Coll, que afirmen que el seu rector, Remeu Coll, no feia acte de presència ni els diumenges ni en les festes solemnes. També deien que aquest rector mantenia a una tal Guillemona Boscho sense l'autorització episcopal.

En una altra visita pastoral de 1312 (Visites Pastorals, Vol.II, fol. 26v, de l'Arxiu Episcopal) es fa referència, entre altres, a Berenguer Coll, denunciat perquè exercia contractes usuraris i perquè no cohabitava amb la seva esposa, sinó que tenia una concubina anomenada Elisenda de Torra.

El 1344, Bernant de Vilademany, el qual tenia la jurisdicció del Castell de Lliçà, encomanà el seu domini a Jaume (Jacobus) Coll. Posteriorment el ven al rei Joan I i el 1381 es torna a vendre a Ramon Llull (Jaume Dantí, Lluís Galobart i Joan Ruiz: *La Vall del Tenes. Natura, passat i present d'un racó del Vallès*). És la primera constància d'un membre de la família Coll-Llanza a Lliçà de Vall, relacionat amb els propietaris del Castell de Lliçà de Vall.

A la Visita Pastoral de 1500 (Visites Pastorals, Vol.XXIX, fol. 34v, de l'Arxiu

Episcopal) se cita Jacob Coll com a batlle, d'entre altres parroquians per inter-rogar-los sobre el rector, el vicari i la resta de parroquians.

Posteriorment, el 1542, en un document de l'arxiu privat de Josep Blanch (de Mollet), del qual n'hi ha una còpia a l'Arxiu Municipal de Lliçà de Vall (transcrit i traduït per Xavier Ciurans), es fa referència a la família Coll, quan un pagès de Mollet ven una feixa de terra a Jacobí (Jaume) Coll.

Al fogatge de l'any 1553 de la Batllia General de Catalunya, secció del Reial Patrimoni, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, hi figura el nom de Joan Coll.

Per altra banda, a la primera planta de la torre hi ha una inscripció que diu que aquesta fou construïda per Pere Coll el 1576.

Un altre document de l'arxiu privat de Josep Blanch (de Mollet), que data de 1579, fa referència a una transacció monetària de Pere Coll a Eleonor Coll, vídua de Jacobí (Jaume) Coll, i al seu fill Jacobí Coll.

En el llibre d'Enric Garcia Pey *Lliçà d'Avall/de Vall. Recull onomàstic*, es fa referència a "mossen Coll de Lissa devall com a propietari de la casa el 1667".

Al 1776 en el Llibre de Confirmacions de l'Arxiu Parroquial de Lliçà de Vall, consta Anton Coll y de Llança com a fill de Joan i Gertrudis Coll.

També a l'*Apeo del Repartimiento General de les Terres del Terme de 1818* (del fons de l'Arxiu Municipal de Lliçà de Vall) figura com a propietari de les finques de can Coll, Anton Coll i de Llança. Durant la Guerra del Francès (1808-1814) la resistència dels vallesans envers l'exèrcit napoleònic fou molt important.

Figura 1 Apeo de 1818

Així hi ha constància que a Granollers es va crear la Junta de Defensa del Partit del Vallès, on un dels seus vocals militars era Anton Coll, el qual, posteriorment serà el president:

L'onze de juny de 1808 es creava a Granollers la Junta del Partit del Vallès, agrupant els municipis dels dos Vallès (Oriental i Occidental), que conjuntament amb els pobles del Maresme, constituïen el Corregiment de Mataró. El càrrec de president de la Junta correspongué a l'alcalde de Granollers, Manel Esteve Balmareda, i s'elegiren dos vocals eclesiàstics (el rector de Granollers, C. Llobet, i el de Palou, P. Lledó), quatre militars (Antoni Coll, de Lliçà; J. Mariano, de Cardedeu; Salvador Casas, d'Olesa de Montserrat; i Esteve Pagès, de Granollers) i sis agricultors... Poc després d'ésser constituïda la Junta, el seu president fou acusat d'afrancesat pel batlle de Plegamans i M. De Déu de Sant Feliu de Codines, i fou substituït en el càrrec per Antoni Coll.

(Planas, Jordi, Garriga, Joan i Buxadera, Imma:
Història Contemporània del Vallès Oriental. Ed. Rourich, 1993).

Des de 1847 a 1964, segons la documentació del fons de l'Arxiu Municipal de Lliçà de Vall (Repartimiento General de las tierras del termino, Amillaraments, Contribucions, Impuestos, etc. i del llibre d'Enric Garcia Pey, *Lliçà d'Avall/de Vall. Recull onomàstic*), tenim constància dels següents propietaris de la família Coll-Llanza:

ANY	NOM
1847	Eduardo de Llanza
1852	Eduardo de Llanza i Vila
1905	Carlos de Llanza i Castells
1912	Carlos de Llanza i Carvallo
1921	Ignasi de Llanza i Montoliu
1958	Eduardo Sancho Costa
2004	Eduardo Sancho Vilardell i germans

EVOLUCIÓ DE LA PROPIETAT DE LES FINQUES DE CAN COLL

A bans del s. XIX no disposem de documentació per valorar i analitzar tant l'extensió de la propietat de la família Coll-Llanza de Lliçà de Vall, com els tipus de conreus o la seva forma d'explotació. És a partir de 1818 quan un document del fons de l'Arxiu Municipal, *l'Apeo del Repartimiento General de les Terres del Terme*, ens facilita informació per poder iniciar la nostra anàlisi. Amb les dades que podem obtenir d'aquest document i d'altres que es troben en el fons de l'Arxiu Municipal (llibres de *Repartimiento General*, d'*Amillaramientos*, de Contribucions rústiques, etc., plànols del Cadastre de 1943, etc.),

juntament amb diferents publicacions sobre Lliçà de Vall (com el llibre de Planas, Jordi, Garriga, Joan i Buxadera, Imma: *Història Contemporània del Vallès Oriental*; el d'Enric Garcia Pey, *Lliçà d'Avall/de Vall. Recull onomàstic*; el de Carreras, Núria i altres, *Lliçà de Vall, 1000 anys d'Història*, entre d'altres que ja citarem) podem comprovar si la propietat anomenada can Coll segueix les pautes o les línies generals establertes per a tota la comarca del Vallès Oriental, segons diferents estudis historiogràfics o, al contrari, presenta una evolució pròpia.

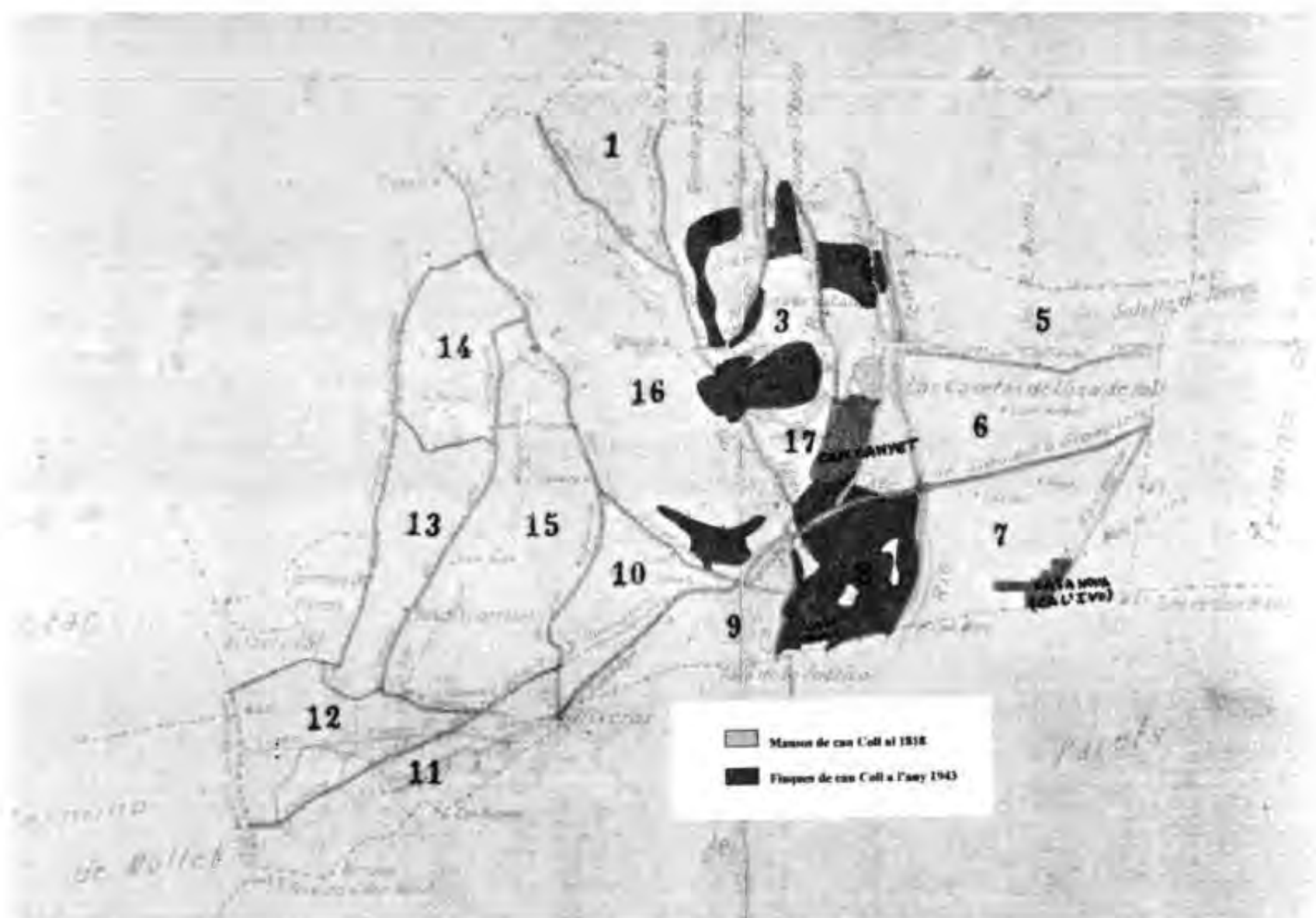

Figura 2. Al plànol, podeu veure quina era, aproximadament, l'extensió de les finques de Can Coll al 1943.

Durant el segle XIX el Vallès Oriental va continuar essent principalment agrícola. El desenvolupament industrial modern va estar molt centrat a la capital de la comarca fins ben entrat el s. XX, mentre la població de la resta de la comarca continuava dedicant-se principalment a les feines del camp.

Segons Ramon Gabarro i Josep Pujol, el s.XIX fou per l'agricultura catalana un segle de canvi i de progrés: l'empenta esbancadora de la primera meitat de segle va fer ampliar la superfície conreada, i s'intensificà l'ús del sòl reduint el guaret, introduint noves plantes i estenent el regadiu, cosa que va fer augmentar la producció.

Quant a can Coll, entre 1818 i 1891 podem dir que és un període en què aconsegueix la seva màxima extensió dins del municipi de Lliçà de Vall: oscil·la

entre el màxim, al 1847, de 171 hectàrees (ha) 54 àrees (a) i 36 centiàrees (ca) i, al 1860, de 165 ha 8 a 70 ca. A l'any 1860 les seves possessions signifiquen el 17,68% del total del terme municipal (Vegeu gràfic 1). Per tant, es pot afirmar que can Coll segueix les pautes de prosperitat a l'agricultura que caracteritzen la resta de la Comarca fins a finals del segle XIX.

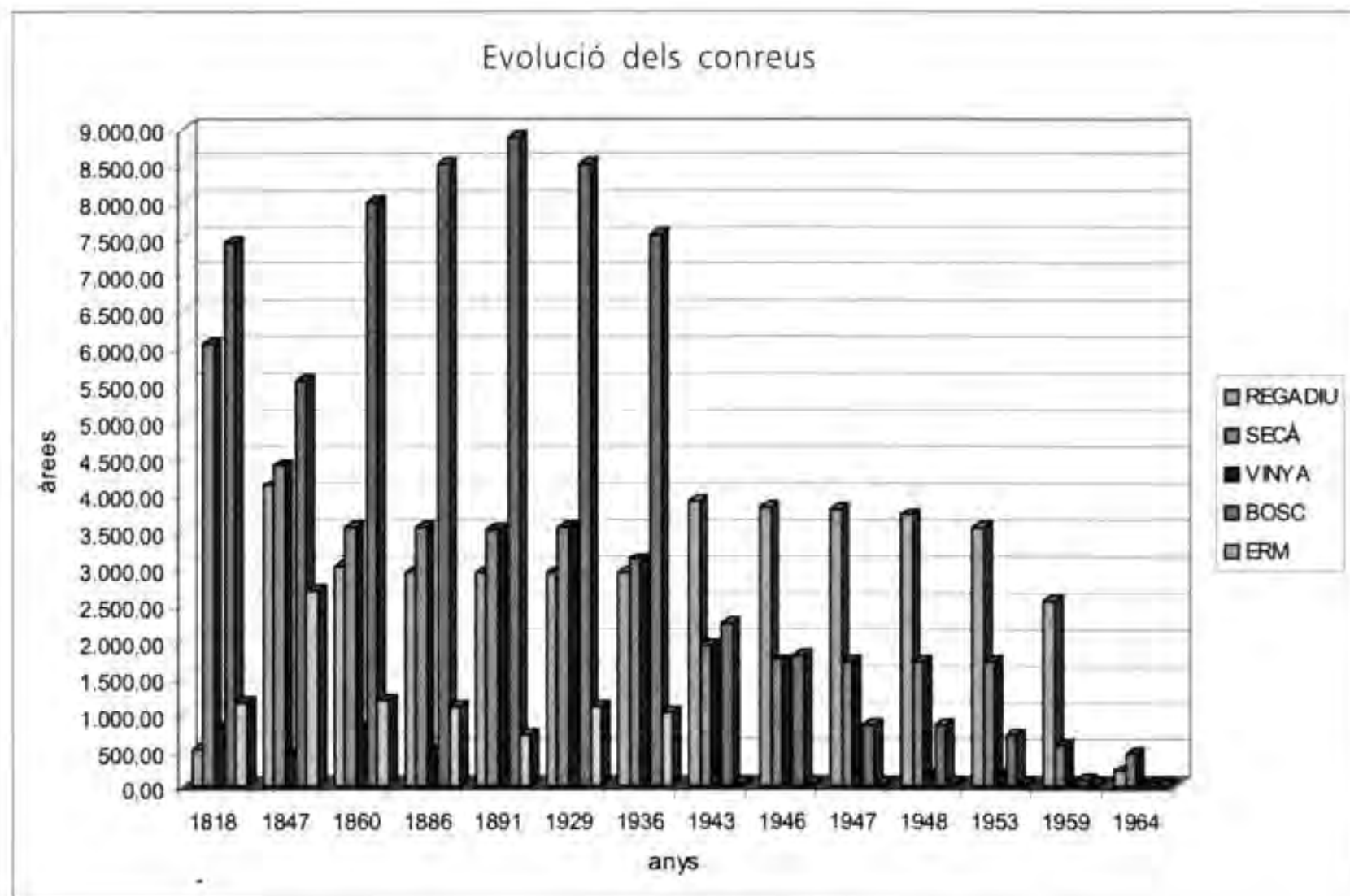
Però, en línies generals, cap a finals de segle XIX, al Vallès Oriental s'inicia un procés de modernització de l'agricultura com a conseqüència de la crisi agrària. A partir de 1880, la invasió de la fil·loxera i la caiguda general dels preus agraris provocaren una fase regressiva que durà pràcticament fins a començaments del s.XX. L'augment de l'oferta que s'havia produït a tota Europa, juntament amb l'arribada de productes agraris d'ultramar a preus molt competitius, saturà el mercat i provocà la depreciació. La crisi de sobreproducció va trencar el funcionament tradicional de l'agricultura: els pagesos s'havien d'adaptar a la creixent competència i especialitzar-se en conreus més remuneradors (arbres fruiters, plantes hortícoles o farratges associats a la ramaderia), intensificar els conreus amb el regadiu i modernitzar-los amb eines més perfeccionades, maquinària, fertilitzants, etc. Només incrementant la productivitat podien competir amb la producció estrangera que, aprofitant les millores dels transports, envaïa el mercat europeu.

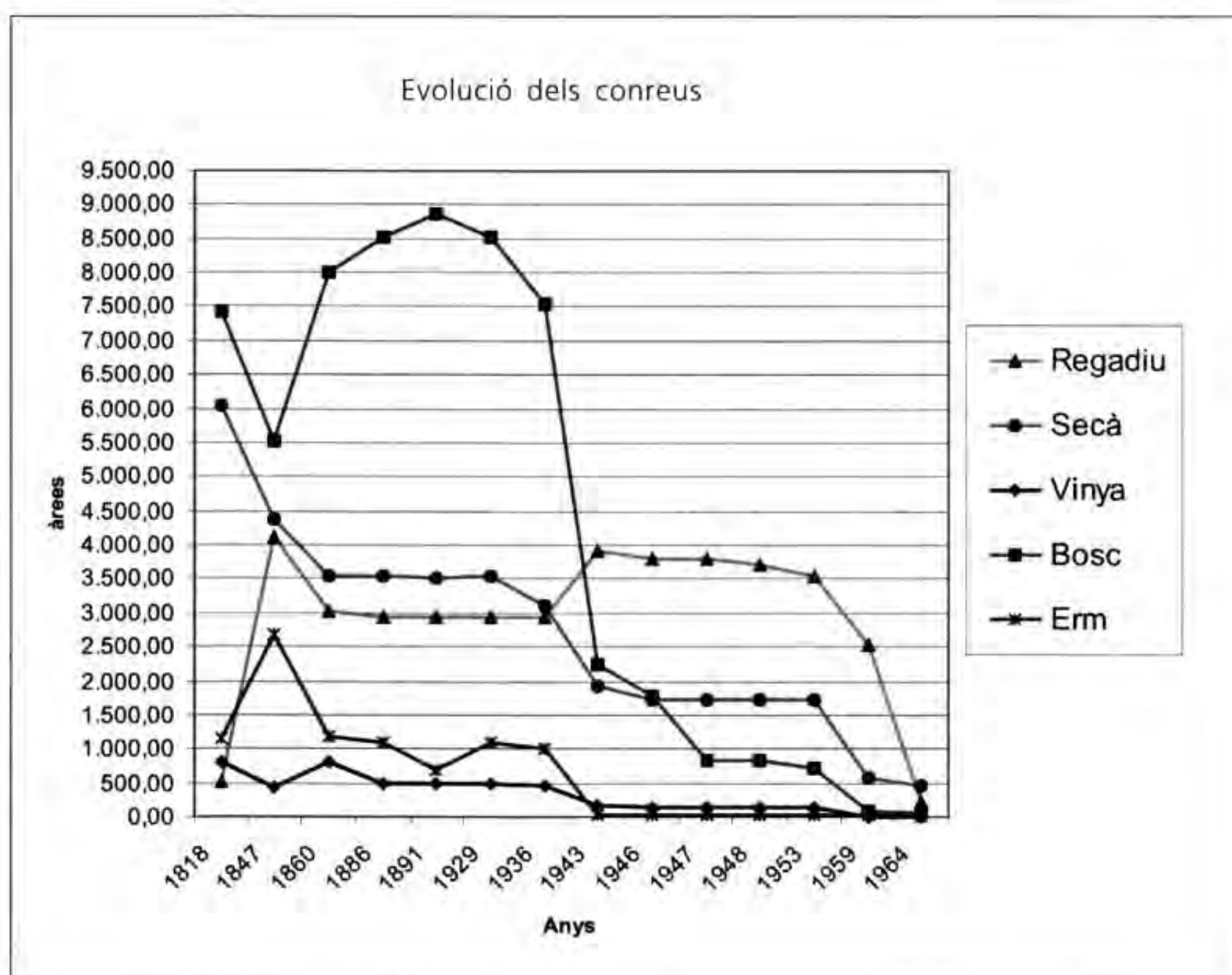
Gràfic 1.

Però aquests canvis suposaven una forta inversió de capital que era molt difícil en un context de crisi. Tot això explica aleshores que fossin uns anys de fortes lluites socials al camp català. La mobilització fou doble: de pagesos i de propietaris, que constituïren els seus propis sindicats i, a vegades, s'enfrontaren obertament. Al Vallès Oriental foren els terratinents els capdavaners dels moviments associatius, que culminaren l'any 1901 amb la creació de la Cambra Agrícola del Vallès. Amb l'agrupació dels petits propietaris, masovers i arrendataris, la Cambra Agrícola oferia préstecs i subministrava productes a un preu més baix, i impulsava l'aplicació de millores tècniques i productives. Tingué una labor important sobretot a nivell de divulgació de coneixements (publicacions, concursos, exposicions de maquinària, conferències, excursions i demostracions pràctiques), però també es dugueren a terme campanyes contra malures, introducció de noves espècies i assaigs de màquines i eines modernes. Era una associació monopolitzada pels grans propietaris comarcals, que es constituí com a grup de pressió en defensa dels seus interessos (moltes vegades oposats als dels petits agricultors).

No disposem de documentació que ens mostri si va disminuir la productivitat de les finques de can Coll. El que sí podem observar és que l'extensió de les seves propietats no decau de forma progressiva fins el 1929 i de forma decrepitosa des de 1936. Tampoc observem canvis significatius en la modificació dels tipus de conreus fins el 1936, quan canvia la importància d'alguns cultius dins del volum total de la producció de can Coll (veure gràfics 2, 3 i 4).

Gràfic 2

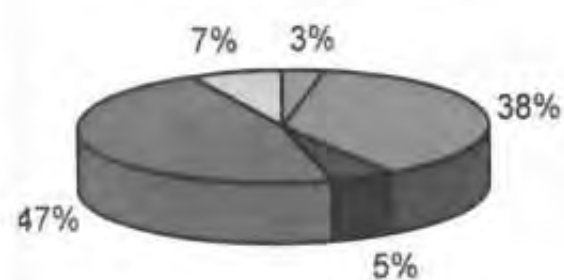
Gràfic 3.

Pel que fa al seu patrimoni, podem intuir que els Llanza, com a mínim, no van patir en gran mesura la crisi agrícola de finals de XIX, generalitzada a la comarca, i que la crisi econòmica per a ells començaria després de la Guerra Civil de 1936.

Quan comença la Guerra del 36, algunes de les terres de can Coll són apropiades per part dels pagesos que les conreaven. El masover de la masia de can Coll és assassinat pel comité revolucionari de Granollers i la seva família marxa cap a Barcelona fins acabada la guerra. Altres grans propietaris marxen de Lliçà, com en Josep Vilardebó Uñó, el qual torna acabada la guerra. També, l'alcalde, en Joan Ramon i Villà va haver de fugir cap a França el gener de 1939.

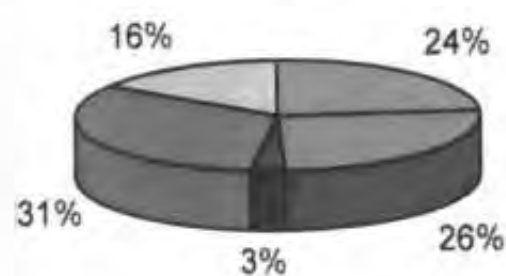
Des de 1942 fins a 1953 hi ha una disminució de les propietats de can Coll, a la vegada que es donen canvis significatius en el tipus de conreu. Però és a partir de 1953 fins el 1964 que es traspassen a altres propietaris les finques de can Coll. El 1958 Eduardo Sancho Costa, resident a Barcelona, compra la masia de can Coll. Fins al 1964 les finques rústiques que restaven són transferides per Ignasi de Llanza i Montoliu a altres pagesos, a constructors (per exemple, a Mejoras y Proyectos SA., a Sot dels Nostris) i a indústries (per exemple, a la Textil Torres SA., una de les primeres indústries que es van establir a Lliçà de Vall, a l'actual Polígon Industrial anomenat can Coll).

Conreu any 1818

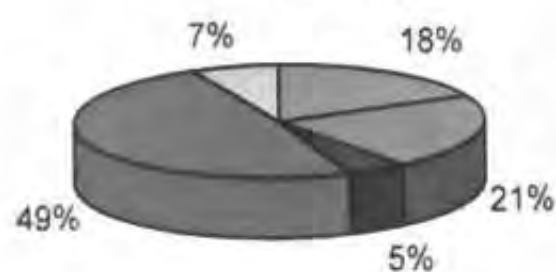
■ REGADIU
■ SECÀ
■ VINYA
■ BOSC
■ ERM

Conreu any 1847

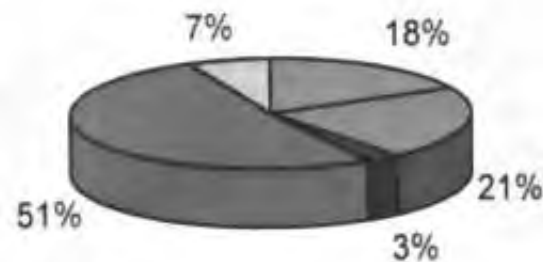
■ REGADIU
■ SECÀ
■ VINYA
■ BOSC
■ ERM

Conreu any 1860

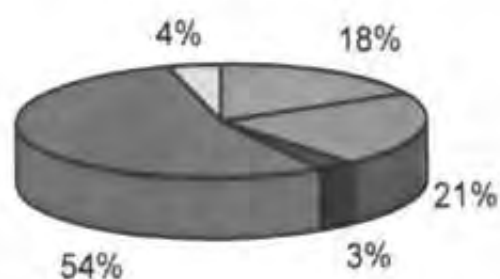
■ REGADIU
■ SECÀ
■ VINYA
■ BOSC
■ ERM

Conreu any 1886

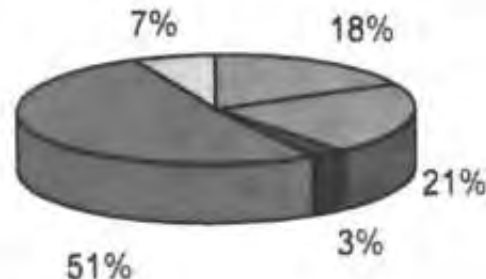
■ REGADIU
■ SECÀ
■ VINYA
■ BOSC
■ ERM

Conreu any 1891

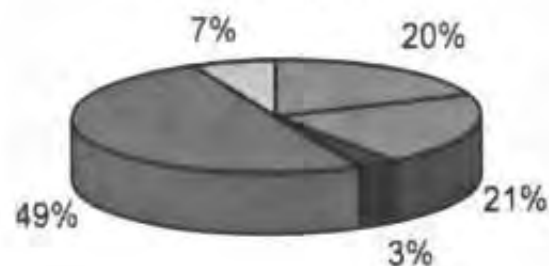
■ REGADIU
■ SECÀ
■ VINYA
■ BOSC
■ ERM

Conreu any 1929

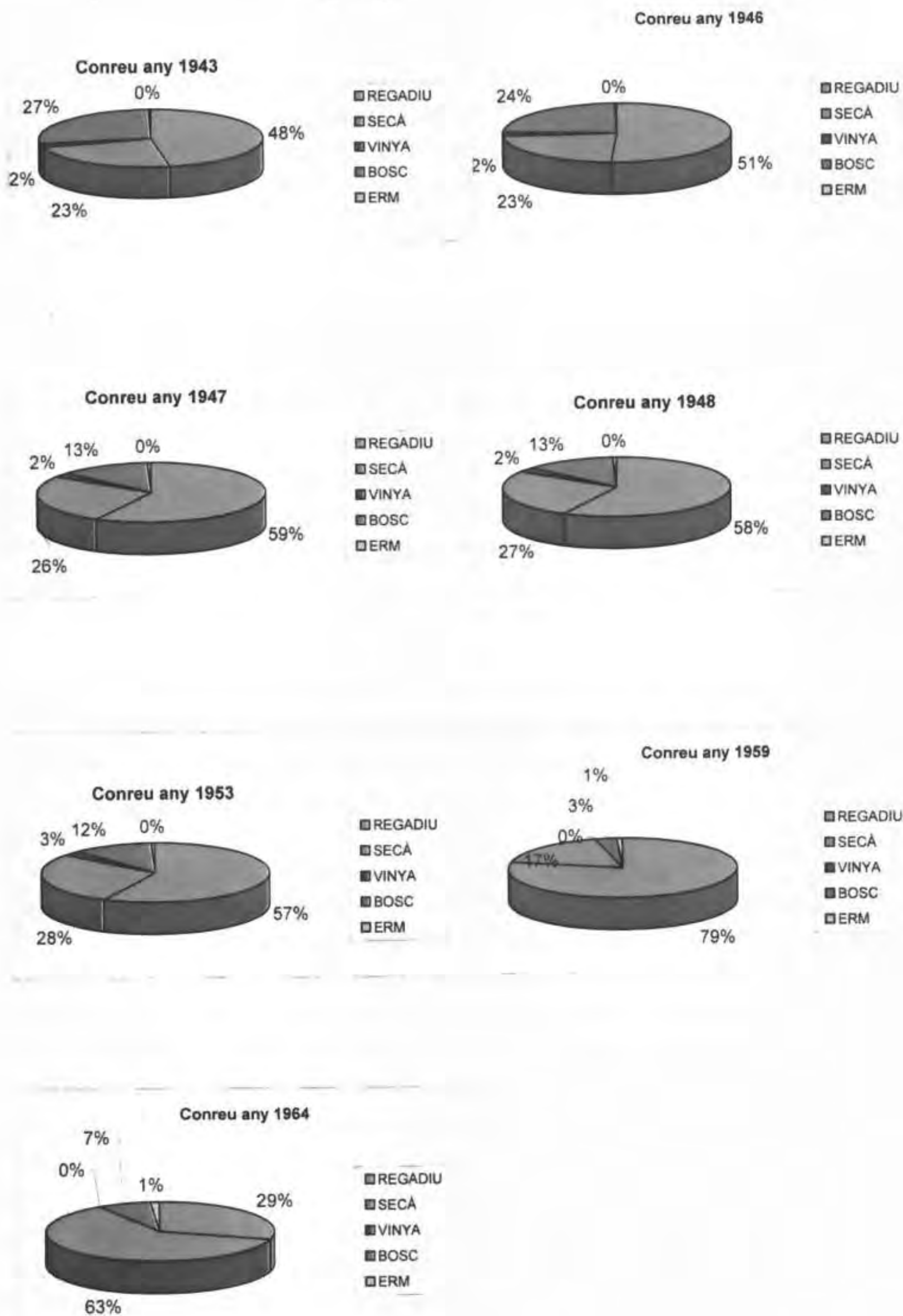
■ REGADIU
■ SECÀ
■ VINYA
■ BOSC
■ ERM

Conreu any 1936

■ REGADIU
■ SECÀ
■ VINYA
■ BOSC
■ ERM

Gràfic 4a

Gràfic 4b

L'EXPLOTACIÓ DE LA PROPIETAT

S'ha dit sovint que Catalunya no era terra de grans propietats com Andalusia i Extremadura, ni tampoc de minifundis, com Galícia. S'ha argumentat que l'abundància de propietaris mitjans ha afavorit l'estabilitat del camp català i ha estimulat el progrés agrícola dels darrers segles. Però aquesta explicació només es pot acceptar parcialment, ja que s'han constatat les convulsions que han sacsejat el camp català a l'època contemporània i així com l'existència de grans terratinents. El que sí es pot afirmar és que l'escassetat de grans explotacions els fa menys visibles, però la concentració de la propietat es fa evident si s'estudien els propietaris foranis dels municipis.

En el cas del Vallès Oriental, els principals contribuents de rústica tenien terres a dos o tres municipis, i ho veuríem molt més si ampliéssim aquest radi. En dades que es refereixen al primer terç d'aquest segle, s'ha calculat que un 6% dels propietaris agraris controlava el 60% de la superfície agrària comarcal, i en molt pocs municipis els grans propietaris controlaven menys de la meitat de les terres de conreu. La major part d'aquestes propietats dels grans hisendats es concentraven en l'àrea més fèrtil, que és la plana central i particularment la meitat sud de la comarca i la part occidental.

Així, la major part de les finques de can Coll se situen a la vall del riu Tenes i a la vora del torrent Mardans. Segons la documentació de l'Arxiu Municipal de Lliçà de Vall, els seus propietaris, els Coll i després els Llança, eren de Barcelona, on devien tenir altres propietats. Segons el document de 1542, de l'arxiu privat de Josep Blanch (de Mollet), es fa referència a la compra d'una feixa de terra per Jacobi Coll a un pagès de Mollet. També es creu que tenien propietats en el terme veí de les seves finques de Parets del Vallès. Per tant, el patrimoni de la família Coll-Llança s'estenia més enllà del nostre municipi.

El conreu directe de les terres pels seus propietaris sempre ha estat predominant al Vallès en els dos últims segles. Segons un informe de la Societat Barcelonessa d'Amics del País, a mitjans del segle XIX "en el Vallés, si se exceptuan los grandes propietarios que son muy pocos, los dueños cultivan sus heredades". Per exemple, segons unes memòries dels registradors de la propietat datades del 1902, al partit de Granollers el 75% de les finques rústiques eren conreades pels propis amos. I més tard, cap als anys trenta, sembla que la parceria era una forma molt estesa d'explotar les terres de la comarca. En canvi, la rabassa morta és un tipus de contracte que mai no tingué una gran implantació al Vallès Oriental: la vinya es conreava majoritàriament pel mateix propietari o bé aquest la deixava en arrendament.

La família Coll-Llança, que residia fora del poble, no conreava directament la terra, sinó que disposava de masovers, tant per a la seva masia, com per la resta de masos i arrendaven algunes finques a altres pagesos. En ocasions, a

l'època de collita o altres feines del camp puntuals, feien servir jornalers. El primer document que ens permet analitzar la forma d'explotació de la propietat de can Coll és l'*Apeo del Repartimiento General de las Tierras del Término*, de 1818 (document del fons de l'Arxiu Municipal), on consta que Anton Coll i de Llanza és el propietari de masia de can Coll (portada per masover), però també ho és dels masos Xiol (portada per masovers), de Canyet i de la Casa Nova del Pla (portats ambdós per Eduardo de Llanza).

Un dels masovers de la masia de can Coll, del qual disposem de més informació, era en Jaume Armadans i Surós: a començaments del segle XX va formar part de la junta directiva de la Cambra Agrària del Vallès i el 1926 ingressà a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, l'associació més representativa dels grans propietaris rurals de Catalunya. Jaume Armadans i Surós, pròxim a la Lliga Regionalista, va ser alcalde de Lliçà de Vall entre 1906 fins a 1909 i de 1923 a 1924. Fou regidor de 1927 a 1928 i de 1931 a 1933, per la Unió Patriòtica. En iniciar-se la Guerra Civil, a primers de setembre de 1936, un escamot dels anomenats comitès revolucionaris, procedent de Granollers, el capturà i se l'endugué a Vallromanes, on fou assassinat. Va ser l'únic lliçanenc víctima de les persecucions dels primers mesos de la guerra. El seu fill, Julià Armadans i Serra, que va continuar sent masover de can Coll, després de l'assassinat del seu pare va abandonar Lliçà de Vall amb la seva família i va restar a Barcelona fins al final de la guerra. El 1943, Julià Armadans i Serra substituï Jusep Vilardebó en l'alcaldia i es féu càrrec de la direcció del sindicat agrícola local. El 1951 fou destituït de manera fulminant per les autoritats governatives a instàncies, segons sembla, d'algunes persones influents del poble. L'últim masover de la masia de can Coll, que juntament amb la seva família va marxar cap a Parets a principis de la dècada dels setanta, va ser Miquel Galvan (vegeu figura núm. 3). A la meitat dels setanta, s'arrenda la planta baixa i els jardins de la masia per a l'explotació d'un restaurant a Sadurní Ros Arimon. Actualment aquesta masia és propietat de la família Sancho Vilardell i l'Ajuntament utilitza la planta baixa i els jardins per diferents activitats culturals, lúdiques, socials, etc.

Un altre masover, però de la Casa Nova de can Coll (posteriorment anomenada Ca l'Ivo), va ser en Josep Maria Pons i Nonell, fill d'una família del Baix Llobregat que a les darreries del segle XIX adquirí la referida casa. Fou membre de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i pròxim a la Lliga Regionalista. El 1916 va ser nomenat administrador del cementiri municipal. El 19 d'octubre de 1934 l'autoritat governativa el nomenà alcalde gestor de Lliçà de Vall, en substitució de l'anterior consistori destituït arran dels fets del Sis d'Octubre. El 3 de maig de 1935 fou cessat.

Cal dir que en una acta del Ple de l'Ajuntament de 1919, del fons de l'Arxiu Municipal, es fa referència als majors contribuents que són: Marcel·lí Vilardebó de Lliçà de Vall i Carlos de Llanza (de fora del terme). L'extensió de les

Figura 3 La família de Miquel Galván a can Coll, a finals dels anys seixanta

finques d'Ignasi de Llanza i Montoliu (hereu de Carlos de Llanza) l'any 1929 era de 165 ha 91 a i 32 ca, mentre que les de Marcel·lí Vilardebó era de 122 ha 15 a i 52 ca. Per tant, el patrimoni de can Coll era el més important de Lliçà de Vall.

EVOLUCIÓ DELS CULTIUS A LES FINQUES DE CAN COLL

La principal activitat econòmica que es practicava a les possessions de can Coll era l'agricultura. Entre 1818 i 1936 el bosc ocupava la major part, amb diferència als altres tipus de conreu, de les finques de la seva propietat, seguit en segon lloc pel secà i en menys volum pel regadiu. En canvi, a partir de 1936 fins a 1959, la major part de les finques de can Coll eren destinades al regadiu i en segon lloc al secà, amb un clar descens del bosc, que anirà desapareixent progressivament. (Vegeu gràfics 2 i 3)

Una de les transformacions que més caracteritzaren el Vallès del s. XIX, sobretot a partir de la segona meitat del segle, fou l'expansió de la vinya. A la plana central, al Baix Vallès especialment, així com també al terme de Caldes de Montbui, la vinya guanyà terreny als cereals i féu retrocedir les extensions de bosc, que des de sempre havien estat importants a la comarca. La prosperitat de la viticultura vallesana s'acabà bruscament amb la invasió de la fil·loxera, que entre 1878 i 1895 destruï tots els vinyars de Catalunya. A la comarca, la fil·loxera es desenvolupa entre 1883 i 1893. Fins a principis del nou segle, quan es replantaren les vinyes amb el cep americà immune a l'insecte, no tornà el conreu de la vinya, però aquesta no tornarà a ocupar tanta extensió.

Quant a la propietat rústica de can Coll, durant el segle XIX, ja des d'un principi la vinya ocupà una petita part d'aquesta, i es situà en l'últim lloc de la diversitat de conreus que s'explotaven a les seves terres: significava entre el 3 i el 5% del total de les seves finques. Els anys en què la producció vitivinícola va ocupar més extensió van ser el 1818 i el 1860 (ocupà el 5% de tota la propietat) (vegeu gràfic 4). En canvi, segueix la tònica general de la comarca a partir de 1886, quan hi ha un retrocés molt important (es dedueix que per causa de la fil·loxera), ja que no hi ha una disminució de la propietat total, sinó que les terres es destinen a altres conreus. A partir de 1936, el conreu de la vinya pràcticament desapareix.

Els cereals i lleguminoses d'una banda i els farratges d'una altra, ocupen part important del secà que havia deixat la vinya.

Els cereals, malgrat la competència creixent que patiren durant el s. XIX, han mantingut sempre una presència important a la comarca. Tot i que el conreu del blat disminuï durant el s. XIX (a mitjans del segle, aixecada la prohibició d'importar-ne, se'n comprava a Barcelona procedent de l'estranger) i en el primer terç del s. XX també anà deixant pas al conreu de farratges i altres de

més remuneratius com els arbres fruiters. Els cereals mantenen en conjunt el seu predomini (40,8% de la superfície conreada el 1984), en gran part pel consum animal i també humà, mitjançant la seva transformació en sèmols i pa.

A les finques de can Coll, l'any 1818 el conreu de secà (cereals, llegums...) significava el 38% (vegeu gràfic 4) del total de la propietat rústica, però malgrat la davallada de 1847, s'inicia un període d'estabilitat fins l'any 1936, que es manté sempre per sobre de l'extensió dedicada al regadiu (vegeu gràfics 2 i 3). A partir de la Guerra Civil el secà pateix una regressió quant a les hectàrees que ocupa, però per sobre de les 15 ha., fins a 1953, any en què amb la disminució de la propietat en general hi ha també una davallada del secà, a menys de 5 ha. Des de 1943 el secà ocupa el segon lloc, i pren més importància l'extensió del regadiu (vegeu gràfics 2 i 3).

Podem constatar la importància dels cereals en la productivitat amb l'existència de tres molins fariners, els quals utilitzaven la força motriu de les aigües del riu Tenes, documentats en l'*Apeo del Repartiment General de les Terres del Terme de 1818*, i posteriorment en la *Relació de molins de 1862* (foto document): el del mas Canyet, el del mas Xiol i el de la masia de can Coll.

El conreu de regadiu a can Coll comença a ser important a partir de 1847, any en què ocupà una extensió d'unes 45 ha, aproximadament, el màxim tant del segle XIX com del segle XX i significa el 24% del total del conreu (vegeu gràfics 2, 3 i 4). Però, mentre que des de 1918 a 1936 (anys de més patrimoni rústic), el regadiu ocupà una extensió inferior al bosc i al secà, a partir de la Guerra Civil, però principalment des de l'any 1943 fins el 1953, el regadiu prengué importància davant dels altres cultius i, atès que el total de la propietat rústica era inferior als anys anteriors, significa més del 50 % del conreu total (vegeu gràfics 2, 3 i 4). Amb la posterior davallada del patrimoni rústic, també hi ha una reducció de l'extensió del regadiu.

Al segle XIX cal destacar una planta amb molta tradició a la comarca que fou el cànem, que tingué el seu auge màxim la segona meitat del s.XIX. El cànem del Vallès, que era molt fi i tingué una gran anomenada, es feia servir per a ús familiar (per fer roba, sacs, coixineres) i també per a la indústria cordera (on es feien cordes i cordills). Però els processos d'elaboració eren molt tradicionals (des de sembrar, segar, macerar amb basses fins a bregar) i els costos de producció massa alts pels preus que es pagaven, i a partir de començaments del segle XX va anar disminuint davant de la competència del cànem italià i de la introducció de noves fibres.

A les finques de can Coll el conreu del cànem ocupa una petita extensió de 21 àrees i 20 centiàrees l'any 1943 (en el cadastre de 1943, del fons de l'Arxiu Municipal de Lliçà de Vall, aquesta planta consta com a *planta industrial*). Des de 1958 fins a 1964, de forma progressiva, aquestes finques canviaren de propietat. Segons Enric Garcia-Pey, en el seu llibre *Lliçà d'Avall/de Vall. Recull onomàstic*, "l'any 1923 es va acabar el conreu del cànem, la terra va aprofitar-

se per fer-hi farratges". És possible que aquest conreu fos més important durant el segle XIX, però no disposem de documentació que ho recolzi. El que sí tenim documentada és l'existència de la bassa del cànem de can Coll (la qual posteriorment va passar a fer funcions de piscina) en una acta del Ple de l'Ajuntament del 19 de desembre de 1909 (fons de l'Arxiu Municipal de Lliçà de Vall), on es parla d'un succés ocurregut a la *balsa cañamera de can Coll*.

Els recursos aquífers representats pels rius i torrents eren força importants, per la seva utilitat a l'agricultura, especialment en els cultius d'horts i plantes industrials com el cànem, i per la font d'energia que suposava per als molins hidràulics. Per ser utilitzada en aquest sentit, l'aigua es desviava del seu curs mitjançant la creació de recs artificials i mines. Tenim constància de dues mines: la més antiga, anomenada *Mina dels Set Socis*, ja que pertanyia a set cases o propietaris: 3 de Lliçà de Vall (un era Anton Coll) i 4 de Parets, documentada en el "plec de despeses o Gastos de la mina" de l'Arxiu privat de Sobregrau de l'any 1821; i la *Mina de Can Coll*, de la qual existeix un plànol sobre la seva construcció datat de 1917 del fons de l'Arxiu Municipal de Lliçà de Vall (vegeu figura núm. 4).

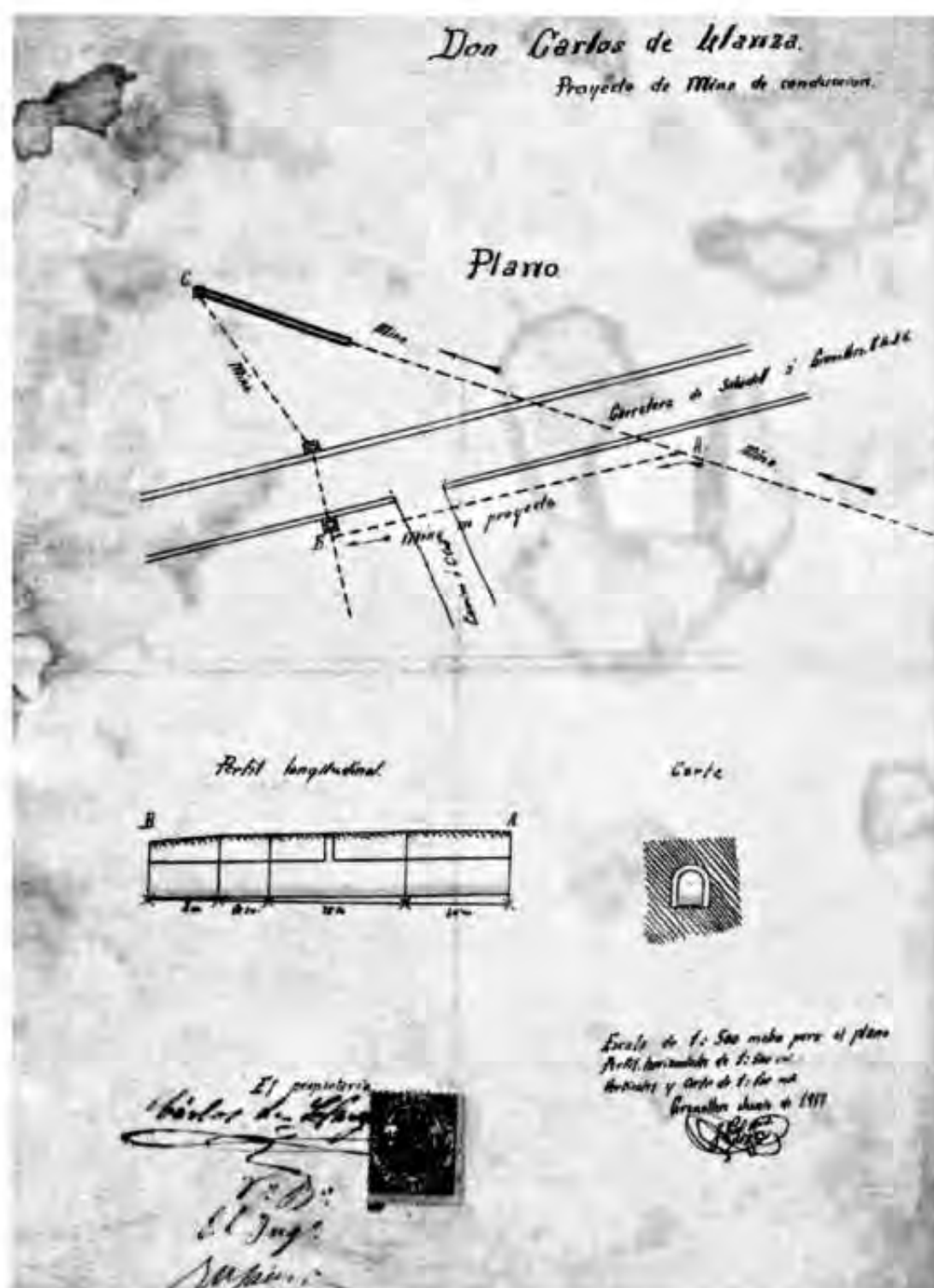

Figura 4. Plànol de la mina de can Coll.

D'entre els arbres fruiters, cal destacar la difusió que ha anat adquirint des de començaments del segle XX la plantació d'avellaners i ametllers a la comarca. El conreu de l'avellana ja tingué una importància notable en el segle XIX, però l'any 1935 ocupava gairebé les tres quartes parts de les plantacions d'arbres fruiters, i l'any 1984 arribava a ocupar 345 ha en conjunt. Però els arbres fruiters (que també inclouen presseguers, pomers i perers) ocupen tan sols poc més del 3% de la superfície agrícola de la comarca.

A les terres de can Coll també es destinà una petita part a l'explotació d'avellaners: 1 ha i 40 centiàrees, que significa un 1,21% del total de la propietat. Entre 1958 i 1959 aquesta finca canvià de propietari.

Un altre espai a tenir en compte era el bosc, que jugà un paper destacat dins de l'economia per la seva riquesa. La seva importància es basava en les matèries primes que proporcionava: aliments (fruits silvestres i carns), pells per a vestir, fusta per construir cases, mobles, eines del camp, etc. i llenya per produir calor i cuinar.

L'extensió dels boscos de can Coll arriba a ser de gairebé 90 ha el 1981. Durant el segle XIX i fins el 1936 la seva extensió és superior a 74 ha (exceptuant l'any de 1847 que és de 55 ha, aproximadament) i significa, en aquest període, més del 47% de la propietat, ja que arriba al 54% l'any 1981. El bosc superava en moltes àrees el secà i el regadiu. Però a partir de la Guerra Civil, s'inicia un procés de regressió: de 1936 a 1943 la seva extensió disminueix en un 29,61%, és a dir, unes 53 ha i 5 àrees, i decaurà fins a les 54 àrees el 1964. En aquest període de davallada del bosc, les finques de regadiu principalment, però també les de secà, eren les més importants. (vegeu gràfics 2, 3 i 4).

La ramaderia no va ser tan destacada com l'agricultura, ja que no hi havia grans ramats, sinó petits grups que cobrien les necessitats de les famílies. L'alimentació dels animals no representava problemes en els casos en què es deixaven pasturar en prats i boscos. Malgrat això, algunes famílies tenien camps de farratge per nodrir el bestiar estabulat. Els animals com els bous, vaques, cavalls, eugues i ases, eren utilitzats per als treballs agrícoles i per al transport. Altres espècies de menor tamany i força, com els xaïs, cabres, porcs i aviram, proveïen als pagesos de llet, ous i carn.

Segons Pau Vila, l'expansió del bestiar vaquí i el conreu de farratges que portà associat, fou una de les causes de la quasi desaparició del cànem. També les vinyes i el blat anaren deixant pas al conreu de l'alfals, trepadella, naps, remolatxa, etc. per al consum del bestiar. L'estabulació (a la comarca no hi ha ramaderia extensiva) ha estat una gran modificadora dels conreus, i ha promogut a més l'increment del regadiu per a obtenir farratges verds durant l'estiu.

Fora del bestiar vaquí, el Vallès Oriental no ha estat una comarca amb una forta densitat ramadera, tot i la presència de bestiar cavallí, oví i porquí. Final-

ment l'aviram arribà a constituir un ram important. A partir dels anys cinquanta, i sobretot dels seixanta, assistim a un procés de modernització de la producció per explotar també de forma intensiva aquest bestiar, principalment l'aviram i el porcí, tot i que es manté encara en molts casos l'explotació tradicional.

LA MASIA DE CAN COLL

La masia de can Coll és una antiga casa senyorial amb una torre de planta quadrada i capella, que té quatre pisos d'alçada, amb un relleu rectangular a la primera planta on dos àngels sostenen un escut i la següent inscripció:

“FOU EDIFICADA LA PRESENT TORRA
PER L'HONORABLE EN PERE COLL A
7 D'ABRIL DE 1576”

La construcció de la torre de can Coll no només respon a les nocions renaixentistes d'ordre i simetria, sinó a una eclosió tipològica autòctona: en altres indrets es construeixen masies amb torres, en alguns llocs per raons d'autodefensa, i en altres es creu que feien més funcions de caràcter simbòlic, d'ostentació i d'exhibició de poder per part dels sectors de la pagesia enriquits, potser per assimilar-se als castells de la noblesa. (A Lliçà de Vall hi havia hagut durant l'edat mitjana un castell anomenat *de Lliçà o dels Moros*, situat a les propietats de can Cosconé, que posteriorment s'anomenarà can Vilardebó). Cal assenyalar que durant el segle XVI, el bandolerisme fou un problema social que va aparèixer, principalment, com a conseqüència dels enfrontaments de la petita noblesa rural, la qual s'havia vist empobrida a causa del reajustament de la crisi baix medieval i de la manca de sortides socials d'aquest estament per la impossibilitat de promoció en una monarquia absolutista i catellanitzada. A més a més, la promoció nobiliària i l'ascens a aquest estament de ciutadans benestants promogut per Felip III a les Corts de Barcelona el 1599, fou un signe de malestar per a la vella noblesa, que va veure perillar el seu poder. Així, els diferents bàndols organitzaven quadrilles reclutades entre la gent pobra, els desarrelats, les persones fora de la llei, etc. amb el suport de nobles i eclesiàstics. El Vallès va ser, sobretot, una zona d'actuació i de reclutament de bandolers per a les quadrilles, més que el lloc del seu origen. A la zona de la Vall del Tenes no hi ha referències sobre el sorgiment de bandolers, però la documentació de la Baronia dels Montbui constata l'actuació d'escamots. Alguns historiadors afirmen que la inseguretat i la inestabilitat social que es vivia a la comarca van fer que les masies (de propietaris benestants) es fortifiquessin amb murs, torres de defensa i finestres d'espitllera per tal de no patir els atacs del bandolerisme.

La torre, on hi havia diferents habitacions i una escala de cargol que passa pel mig, es comunica amb l'habitatge per un pont alt i era coronada per un campanar.

L'any 1600, a la planta baixa de la torre, es va beneir una capella dedicada a Sant Joan, la qual va reemplaçar una antiga capella de Sant Joan que hi havia abans des del segle XI. Es creu que el 1797 es van portar a can Coll els cossos de Sant Vicenç i Santa Clara, que es guardaren a la casa fins que es van traslladar a la capella de la torre. El 1936, amb l'esclat de la Gerra Civil, un escamot revolucionari va cremar les referides relíquies. Aquesta capella conté pintures dels màrtirs fetes pel pintor i ceramista Matias Palau Ferré el 1963. (Vegeu fotografies).

L'edifici més important és l'habitage, envoltat d'altres construccions que complementen l'explotació: porxos, pou de glaç, pous, mines d'aigua, basses, molins fariners...

L'habitatge està construït per grans murs de pedra. La planta baixa s'edificà amb volta per donar més solidesa a l'edifici i per evitar que les humitats dels animals ascendissin cap a la primera planta, on residien els masovers i amb parts destinades als animals i als estris agrícoles. Hi havia xemeneies a la sala gran i a la cuina, així com tres abeuradors per als animals. A la segona planta residien els senyors, els quals entraven a la casa per la porta principal i pujaven per unes escales; en un principi, l'entrada era comuna per als senyors i els masovers, però s'habilità una altra entrada independent. Té dues grans portes adovellades i finestres rectangulars.

La masia té dos rellotges solars, un d'ells és de forma poligonal.

Al jardí, on abans hi havia petits horts, hi havia uns arbres serrats de més de 90 anys. El terra de l'entrada principal de la casa està ornamentat amb pedres de molí portades de fora. Davant de la base de la torre hi ha una plaça que havia tingut la funció d'era on es batia el gra.

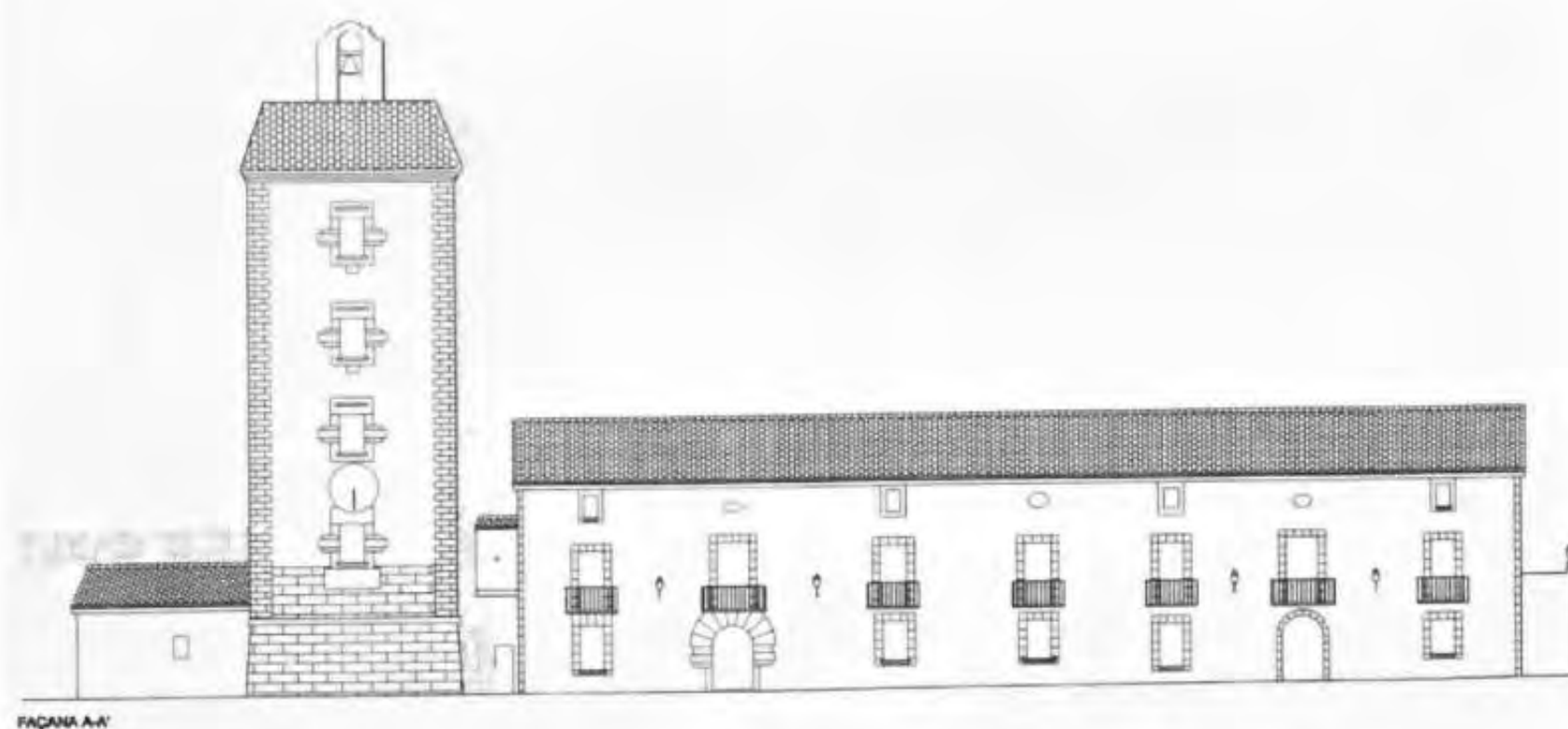
D'entre les construccions auxiliars destaquen les cavallerisses, situades davant de la torre, la bassa del cànem que es va transformar en piscina i les restes del pou de glaç. Aquest pou servia per fer gel i comercialitzar-lo a Barcelona. A l'hivern es desviava l'aigua a una bassa perquè es glacés. Es tallava el gel i es posava dins del pou, que es tancava fins a l'estiu que era quan es venia.

Al final del camí d'entrada a la finca, davant de la porta del mur, hi ha un lledoner que té aproximadament uns 600 anys. Els lledoners tenien bona fusta per elaborar estris i eines del camp.

Finalment, només assenyalar que amb una investigació més àmplia i amb els testimonis d'algunes persones del poble o fins i tot d'altres poblacions, podríem obtenir més informació i més dades sobre els amos, els masovers, els conreus, la producció agrícola i ramadera, els conflictes i les crisis en relació amb la masia de can Coll.

Can Coll els anys seixanta

Dibuix de la façana de can Coll

Finca actual de can Coll

Fotografia aèria de can Coll

Pintures de la capella de can Coll

166
S.L.Z.

Provincia de Barcelona.

Estadística industrial.

Distrito municipal de Hísta de Vall.

Primera categoría.

Partido judicial de Granollers.

Relación de la fuerza de agua empleada como motor en las fábricas y talleres existentes en 1.º de Enero de 1862.

Nombre de la fábrica y dueño a quien pertenece.	Clase de trabajo a que está destinada.	Fuerza de pedales		Fuerza de vapor	Fuerza de agua	Fuerza total	Observaciones
		Polvos	Polvos				
D. Eduard de la Horta	Saca harinas	una	-	-	-	una	Se emplea para el trabajo de la fábrica de harinas.
idem.	idem.	id.	-	-	-	id.	id.
idem.	idem.	id.	-	-	-	id.	id.

Hísta de Vall 19 Diciembre 1862.
St. Madoz

Relació de molins Any 1862

Relació de fons documentals i bibliografia

Arxiu Municipal de Lliçà de Vall

- Apeo any 1818
- Apeo any 1847
- Amollonament dels anys 1887-1888
- Amollonament any 1936
- Amollonament any 1946, Tom I i II
- Llibres del Cadastre i de variacions de 1929, 1936, 1943, 1946, 1948, 1953, 1959 i 1964
- Plànols del Cadastre de 1943
- Plànols de la mina de Can Coll
- Relació de molins de 1862
- Servei de registres de manantials
- Fons fotogràfic

Arxiu Parroquial de Lliçà de Vall

Arxiu Diocesà de Barcelona

Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona

Arxiu Sobregrau de Gallifa

ANGULO, V; BARBANY, C.; GARCIA, M.R. *Història medieval i moderna del Vallès Oriental*, Ed. Rourich, 1994.

DANTÍ, J; GALOBART, LI; RUIZ I CALONJA, J: *La Vall del Tenes. Natura, passat i present d'un racó del Vallès*. Mancomunitat de la Vall del Tenes, 1995.

DD AA: *Lliçà de Vall, 1.000 anys d'història*. Ajuntament de Lliçà de Vall, 1999.

GARCIA-PEY, Enric: *Lliçà d'Avall/de Vall. Recull onomàstic*. Ajuntament de Lliçà de Vall, 1999.

GARRIGA, Joan: *De Licano Subteriore a Lliçà d'Avall/de Vall*. Ajuntament de Lliçà de Vall, 1991.

PLANAS, J; GARRIGA, J; BUXADERA, I. *Història contemporània del Vallès Oriental*, Ed. Rourich, 1993.

VILAGINÉS, Jaume: *La transició al feudalisme. Un cas original. El Vallès Oriental*. Estudis de Granollers i del Vallès Oriental, Ajuntament de Granollers, 1986.

Revistes

Programes de Festa Major. Lliçà de Vall

Fem camí. Lliçà de Vall

Investigació

MUSEU DE GRANOLLERS: *Diccionari biogràfic dels alcaldes del Vallès Oriental (des del 1901 fins als nostres dies): alcaldes de Lliçà de Vall*. Web www.museugranollers.org/alcaldes/

Federalisme i Segona República a Sta. Perpètua (1931-1936)

Ernesto Vilàs Galindo
Historiador

1. CONSIDERACIONS INICIALS

El 1931, la societat civil a Catalunya i Santa Perpètua de Mogoda bullien políticament amb les perspectives obertes per les eleccions municipals convocades per l'últim govern de la dictadura de Primo de Rivera. Al carrer, la convocatòria s'interpretava com un referèndum sobre el passat i una aposta per al futur. En aquest punt de la història del nostre país, la majoria social catalana abandonava el suport que havia donat a la Lliga Regionalista des de 1901 com a conseqüència del decantament fet per aquesta formació cap a posicions més classistes i, fins i tot, no democràtiques. La Lliga havia anat lliscant vers aquestes actituds a causa de la conflictivitat social desfermada durant i després de la I Guerra Mundial (conflictes laborals com el de la Canadenca a Barcelona o del Vapor a Sta. Perpetua¹). Aquesta situació aboca l'electorat cap al republicanisme, que ofería el record d'un passat de lluita democràtica i obrera. Cal afegir, però, dues raons més: la incorporació decidida a la política d'amplis sectors de la joventut, quan les organitzacions de treballadors decidiren deixar l'abstencionisme promogut fins aleshores, i la coincidència dins d'amplis sectors barcelonins per tal de fer un esforç comú en contra de la monarquia.

El republicanisme federal sortia de la dictadura divers i dispersat en diferents i poc precises ofertes, difoses mitjançant casinos, ateneus, centres... Malgrat tot, recollia uns idearis més propers als sectors populars, a qui atorgava un nou protagonisme social. La Conferència d'Esquerres (març de 1931) va reeixir gràcies a l'espectativa generada per aquest ambient. Sota les mateixes sigles d'Esquerra Republicana de Catalunya, els organitzadors varen saber encabir tarannàs diversos i un projecte comú. Al republicanisme tradicional, catalanista, federal i ben connectat amb el món obrer i agrícola, s'hi afegiren els sectors separatistes d'Estat Català i un bloc centrista, favorable al govern, obert a les classes mitjanes benestants. ERC va aconseguir aglutinar la nova societat civil, més republicana, liberal i progressista, amb prou sensibilitat social com per

convèncer els obrers de la CNT i els liberals acomodats. Malgrat tot, varen quedar fora sectors importants del republicanisme. Precisament, un d'aquests va ser el Partit República Democràtic Federal (PRDF), la vella organització fundada per Francesc Pi i Margall el 1868, que amb el reviscolar de l'ideal republicà sortia de l'ensopiment on havia caigut als anys vint.

1.1. EL FEDERALISME ESPANYOL ALS ANYS 30

El Partit Federal a escala estatal va sortir de la Dictadura mancat de programa, amb dirigents sense autoritat i la rèmora del funcionament orgànic dels partits de finals del segle XIX i principis del XX. Necessitat de reestructuració, el 1930 coexistien al seu interior dues tendències:

1. *Governamentalistes*, partidaris d'una política d'unitat republicana, tant amb els radicals d'Alejandro Lerroux com, més endavant, amb ERC o Acció Republicana de Manuel Azaña.

2. *Revolucionaris*, partidaris de l'aliança amb la petita burgesia progressista i el proletariat revolucionari. Significava la tornada a les polítiques del s. XIX amb fort contingut social. Aquesta opció tenia tendència cap a la CNT. En aquest context, Eduardo Barriobero y Herrán, home agitador i activista, va obtenir pes intern en oposar-se a la dretanització que la vella guàrdia proposava des de la seva passivitat en aquells moments tant candents.

A l'Assemblea Nacional del 20 d'agost de 1930 triomfaren les propostes de Barriobero, la qual cosa produí la rebel·lió dels sectors moderats de Madrid i la convocatòria d'una nova assemblea nacional a Barcelona, molt mal rebuda i boicotejada pel Comitè Regional Català. En definitiva, «audàcia, indisciplina, radicalisme, trencaments, assemblees constants i manca d'acció política» a parer d'Isidre Molas². A Catalunya, Abel Velilla Sarasola va liderar els sectors revolucionaris partidaris de l'activisme, l'agitació i la reforma del programa.

Al mateix temps que sorgia Esquerra Republicana de Catalunya de la Conferència d'Esquerrers del 17-19 de març del 1931, el federalisme català es preparava per a les eleccions municipals de 1931 trencant amb els vells federals. Calia donar resposta a la nova generació que naixia a la vida col·lectiva, anti-monàrquica, ancorada a l'esquerra i més mobilitzada. L'activisme dels joves seguidors barcelonins de Barriobero s'avenia més a la tensió política creada. D'aquestes eleccions, Velilla va aconseguir plaça de regidor a l'Ajuntament de Barcelona i va confirmar el seu radicalisme. «El Partit Federal ve al consistori a mantenir (...) el seu concepte de república federal, a mantenir el caire obrerista...» perquè «el P.R.F. social ve amb la representació més radical al Consistori»³.

A escala estatal, el Comitè de Madrid (governamentalistes) pugnava per descavalcar Barriobero. A Catalunya, la ciutat de Barcelona i alguns pobles del voltant eren barrioberistes amb el lideratge de Velilla i el focus de províncies de

federalisme tradicional com Figueres o Sabadell es mantenien en posicions moderades. D'aquesta manera, a les eleccions a Corts, el grup de Barriobero va presentar una candidatura d'extrema esquerra federal per Barcelona-Ciutat i Barcelona Província, al marge de l'organització catalana, tot cercant la politització de l'anarcosindicalisme: la capital de la CNT havia de ser la capital del PRDF. A la resta de Catalunya, els federals més flexibles varen pactar amb forces properes a l'àmbit local, inclosa ERC.

A la província de Barcelona, els federals de Sabadell, el nucli més fort de la circumscripció, es decantaren per Lluís Companys com el representant del districte dins la candidatura d'Esquerra Republicana amb el suport dels federals perpetuencs⁴. Les candidatures d'extrema esquerra fetes sota l'auspici del Consell Nacional, tot passant per sobre de la impotència i la inhibició dels òrgans catalans, no reeixiren, però els resultats obtinguts evidenciaren el suport d'un sector centrista i obrerista.

Aquest batibull ideològic i personalista va quedar reflectit a les Corts de Madrid de 1931. Malgrat que la representació dels diputats definits com a federals era important, en dos anys i mig de legislatura no varen aconseguir establir una política parlamentària comuna. Uns creien necessari atansar-se al bloc republicà del govern i pels altres calia ser l'oposició d'esquerres. La situació parlamentària reflectia el trencament orgànic del partit i els enfrontaments personals, a més de les diferents orientacions i aliances. Mentre la majoria de parlamentaris federals a Madrid era pròxima a Barriobero, la minoria dissident del Consell Nacional, encapçalada pel canari José Franchy Roca, convoca a Madrid el 7 i 8 de desembre de 1932 una assemblea de reorganització que a la pràctica significa l'aparició d'un altre partit federal (Partit Republicà Federal). Els sectors antibarriobero de Catalunya la feren seva i el 13 d'abril constituïen la Comissió Municipal de Barcelona. Què volien els franchystes? Aturar el procés de descomposició del governamentalisme federal i la deserció dels afiliats cap a les grans formacions polítiques (Partit República Radical, Partit Radical-Socialista, ERC o Acció Republicana).

A Catalunya, els federals de Sabadell varen constituir-se en el nucli fort del franchysme. D'ells partí l'intent de reorganitzar el partit a Catalunya i unificar totes les tendències; convocaren una assemblea dels federals el maig del 1932, a la qual els federals perpetuencs enviaren un delegat. L'acte va tenir una presència massiva de delegats de les diferents federacions, però les disputes en tots els temes, començant pel nom que devia tenir el partit i continuant per les polítiques d'aliances, més que unificar, van evidenciar la irreconciliabilitat entre franchystes i barrioberistes. De manera que a les eleccions al Parlament de Catalunya del 1932, els federals s'hi presentaren amb cinc estratègies diferents. La dels sabadellencs va ser presentar-se en coalició amb ERC i el seu diputat va ser l'únic del parlament. En aquesta situació, els federals de Sabadell

es replegaren sense decidir-se a refer el *franchysme* ni abandonar el partit. L'octubre del 1933 tornaren a intentar la reorganització a instàncies de Sabadell però la pugna entre revolucionaris i governamentalismes va conduir al fracàs estrepitos en les eleccions a Corts del 1933, on només s'aconseguien tres diputats, catalans i dins les llistes d'ERC.

2. LA FORMACIÓ DE LA SEGONA REPÚBLICA. 1931-33

2.1. ELS FEDERALS A L'ÀREA DE SABADELL

L'evolució de la societat capitalista havia imposat els conflictes obrer i rabassaire com dues grans divisòries de la Catalunya contemporània i havia alterat profundament l'estructura social i política del país. El programa de 1894, que havia estat molt avançat en el seu moment, va situar el projecte federal en una cruïlla on conflueixen amplis sectors de la classe obrera, de la pagesia rabassaire i de la petita burgesia i menestralia d'idees democràtiques i laiques. Resulta coherent, per tant, que el federalisme arrelés en aquelles zones on existien els tres «filons», com és el cas de Sabadell i Santa Perpèua de Mogoda. El partit estava armat no sols d'un programa avançat que utilitzava un verb radical, sinó que expressava també una base social d'obrers i de pagesos, que en molts indrets s'estenia a comerciants i industrials.

Els processos de transformacions dels microcosmos locals conduïren a cada ens local federal, arrelats al medi, a decidir entre ambdues tendències o a cercar la seva pròpia via. El partit a Sabadell i la seva àrea barrejava rabassaires i petits industrials amb obrers industrials de tota la vida i immigrants de la segona dècada del segle en unes entitats estabilitzades al llarg de molts anys. La debilitat del partit a la ciutat de Barcelona va conduir cap a la polarització entre Sabadell, feu del tradicional i sòlid federalisme localista i el radicalisme revolucionari de l'Hospitalet.

Organitzativament, la substitució del districte electoral per la circumscripció provincial demanava la superació de l'autonomia de les entitats locals de les capitals del partit judicial. Calien instruments partidistes supralocals i unitats de direcció. Res d'això es va fer. Sabadell era el nucli més fort de la província de Barcelona, però tenia una orientació política molt allunyada de l'Aliança d'Esquerrers dels federals de Barcelona i de la direcció espanyola de Barriobero.

Les successives confrontacions electorals anaren dibuixant el fracàs d'aquesta situació de desunió. L'èxit acompanyà, però, als federals sabadellencs malgrat incorporar-se a la candidatura d'ERC el 1932. Per això començaren a valorar dues possibilitats: abandonar el partit tradicional creant-ne un altre o liderar la reorganització. Al referèndum intern del febrer de 1933 decidiren continuar dins i assumir la responsabilitat de la reorganització. El 8 d'octubre de 1933, al Cercle de Sabadell se celebra l'Assemblea de Constitució

del Partit Republicà Democràtic Federal de la circumscripció de Barcelona, amb la presència i adhesió d'una delegació perpetuenca. Finalment les tesis sabadellenques s'imposaven. A les eleccions legislatives del 19 de novembre de 1933 els federals s'aliaren a tot Catalunya amb l'ERC i a la província de Barcelona presentaren un candidat que va resultar elegit. A les legislatives del 34, la majoria dels pobles on tenien presència s'integraren en les candidatures d'unitat republicana amb ERC. No és el cas dels perpetuencs, que van guanyar en solitari, sense cap aliança amb independents i regionalistes, com va passar el 1931. La unificació liderada des de Sabadell, malgrat tot, va deixar fora molta gent. Si a l'Assemblea de Sabadell de 1932 hi havien assistit 28 delegacions representant a 23 poblacions, el gener del 1935 només restaven 17 entitats en 15 poblacions.

2.2. EL CONTEXT POLÍTIC CATALÀ

El triomf aclaparador de l'esquerra a les eleccions municipals va conduir Lluís Companys i Jover a proclamar la República des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona el migdia del 14 d'abril. Poc després, Francesc Macià i Lluçà proclamava la República Catalana, com a Estat integrant d'una confederació de pobles ibèrics, substituïda per un poder polític català autònom a instàncies del govern central tres dies més tard. A Santa Perpetua, la República va néixer a les «diecinueve horas y ante numerosísimo público» que va acollir «el advenimiento de la República Federal en España (...) con entusiásticos aplausos y vítores»⁵. Prova de l'entusiasme perpetuenc pels comicis va ser l'índex de participació, un 78%, davant del 63% de la província de Barcelona⁶.

Després dels ajuntaments, calia escollir unes Corts Generals mitjançant unes eleccions democràtiques, que es van fer el 28 juny del 1931 amb una nova llei electoral que establí que el 75% dels diputats o regidors serien del partit guanyador, encara que només fos per un vot. D'aquesta manera quedaren exclosos del Parlament una munió de partits a banda i banda de l'espectre polític, de manera que dins de les institucions regia un bipartidisme que al carrer era multipartidisme. A Catalunya, el model de relacions polítiques bipartidista va quedar fixat entre Esquerra Republicana de Catalunya i la Lliga. A la província de Barcelona va votar el 66% del cens⁷, fet que confirmà la tendència cap a l'esquerra ja apuntada a les eleccions municipals. A Santa Perpètua, ERC també va ser el partit més votat, a molta distància de la segona força que va ser Acció Catòlica; la Lliga va quedar en tercer lloc. Si comparem aquests resultats amb els municipals, observem una opció diferenciada de vot dels perpetuencs d'esquerra segons el tipus d'elecció: a les generals i autonòmiques votaven ERC i a les locals, al *Círcol* Federal. Els diputats electes varen ser els encarregats d'elaborar la Constitució de la República espanyola aprovada el 9 de desembre de 1931, que establí un president com a cap d'estat, una

única cambra i un govern nomenat pel president però rebutjable per la cambra de Diputats. Aquesta Constitució va establir la separació entre Església i Estat i acceptava les autonomies regionals.

Abans que no s'aprovés la Constitució espanyola, els catalans ja teníem Estatut. El 20 de juny de 1931 la ponència constituïda per representants dels ajuntaments estava enllestida i el 2 d'agost del 1931 un referèndum popular va aprovar-la majoritàriament. La voluntat per part de la ciutadania catalana de recuperar els seus símbols i les seves institucions queda palesa en les primeres mesures dictades pel consistori republicà, a Santa Perpètua, el mateix 15 d'abril de 1931: adquisició de senyeres i canvi de denominació de places i carrers per honorar els personatges de la política i la cultura catalanes⁸.

La victòria del sí va ser aclaparadora a tot Catalunya i també a Santa Perpètua, on només va registrar-se un vot en contra⁹. Malgrat les dificultats i els retalls de les propostes inicials, la ciutadania estava il·lusionada amb la recuperació dels òrgans d'autogovern. L'Ajuntament perpetuenc en ple va manifestar la seva satisfacció per l'aprovació de l'Estatut i, per commemorar-ho, va acordar establir l'11 de setembre com a festa municipal. Cal afegir que, poc a poc, les actes dels plens comencen a escriure's en català; per això l'Ajuntament compra un diccionari de català al secretari municipal¹⁰, Perpetuo Villanueva, atès que fins ara només havia escrit en català el paràgraf de les actes on els regidors es felicitaven per l'aprovació de l'Estatut. Malgrat la despesa feta pel secretari, quan la Generalitat va cridar per fer cursets de català als sis mestres de les escoles públiques, el consistori va negar-s'hi, tot al·legant la impossibilitat de pagar les despeses de la seva estada a Barcelona, malgrat reconèixer la seva importància¹¹. Però la política de gestos anava establint-se i, així, el regidor de Cultura demanava, el març del 1934, als perpetuencs abonats a la Companyia Telefònica que reclamessin una guia en català a fi d'anar recuperant la nostra Llengua¹².

Les primeres eleccions al Parlament de Catalunya van ser el 20 de novembre de 1932, que van donar un nou triomf a ERC i consolidaren la tendència al bipartidisme amb la Lliga com a segona força. A Santa Perpètua hi va haver una participació del 68%¹³. ERC va aconseguir el 45% dels vots i la Lliga Regionalista, que es presentava amb el nom de Concòrdia Catalana, el 15%. Això suposava que, a la nostra localitat i respecte a les anteriors eleccions, s'havia donat un increment d'un 10% del vot conservador, indicador de la tendència cap a la dretanització de l'electorat.

2.3. LA SOCIOPOLÍTICA PERPETUENCA ENTRE 1931-1933

El nou context polític encetat el 12 d'abril de 1931 va facilitar la recuperació de la diversitat política i ideològica en els carrers perpetuencs. En els cinc anys previs a la Guerra Civil, a Santa Perpètua es constituïren el Sindicat Únic

de Treballadors, la Joventut Catòlica, el Centre Obrer, la Unión Republicana Radical, la Asociación Católica de la Ciudad Jardín, la Confederación Española de Derechas Autónomas i Esquerra Republicana de Catalunya. També consta la creació d'un sindicat agrícola alternatiu al que havia fundat la parròquia el 1911, El Progrés, i el Cercle Recreatiu de la Ciutat Jardí la Florida. A l'Arxiu Històric Municipal de Santa Perpètua, en el seu apartat de *Correspondència*, podem trobar moltes sol·licituds d'autoritzacions per fer mítings, de totes les entitats locals, tant d'esquerres com de dretes.

L'entitat que més ràpidament reflectí el nou marc polític fou el *Círcol República Democràtic Federal Instructiu de Santa Perpètua de la Moguda*. La premsa federal de Sabadell recollia la seva existència a mitjans de 1930: *Els companys d'aquesta població s'han constituït en Comitè, per prolongar els nostres idearis. Composen aquest comitè els següents companys: Jaume Folguera, Vicens Sala, Florenci Puigentell, Joan Tura, Agustí Morral, Josep Lloveras i Adolf Font. No cal dir com desitgem dels nostres bons amics un bell encert en la seva actuació, per acoblar un major nombre de ciutadans simpatitzants amb la seva i nostra idea. Tant bon punt es pugui parlar amb Llibertat, s'organitzarà un acte públic en aquella població*¹⁴. Encara som al període de la «Dictablanda».

El maig de 1931 adreçaven una carta al governador civil on l'informaven del seu projecte d'estatut; acomiadaven l'escrit amb un *Visqueu molts anys per bé de la República Federal Espanyola*. Aquests estatuts establien que podien formar-ne part amb *iguals drets i iguals deures els ciutadans d'ambdós sexes*¹⁵. Entre els membres de la primera junta, presidida per Antonio Vegeu, hi figuren Josep Folguera, Pau Morral, Miquel Lladó, Jaume Nicasio, Florenci Puigentell, Vicenç Soley, Mateu Mestres i Josep Banús Sagalés, com a secretari. La ubicació política dels federals perpetuencs dins del conjunt català és de clara vinculació amb el federalisme sabadellenc però amb tendència al barrioberisme, tal com demostraren el seu anticlericalisme, els seus enfrontaments polítics a dreta i esquerra i el fet que, al llarg de la guerra, és decantés cap al Partit Federal Ibèric, l'antiga Extrema Izquierda Federal.¹⁶

El primer consistori a Sta. Perpètua va ser constituït pel Comitè Local Republicà, integrat majoritàriament pels membres del CRDFI. Dels 10 regidors elegits, 6 eren del CRDFI, 2 independents, 1 regionalista i 1 del Partit Radical¹⁷. El 15 d'abril hi va haver el recanvi formal del consistori, amb lliurement de claus i tot. Fou nomenat alcalde Joan Humet Cerdà, un dels dos independents. Humet era un destacat membre dels sectors catòlics conservadors que, en unió d'altres dretans, va presentar-se amb la candidatura federal *per motiu de disconformitat amb els que estaven manant*¹⁸, segons explica Joan Soley. El testimoni directe d'un dels seus nebots, Esteve Humet,¹⁹ confirma aquesta versió i afegeix que la intenció d'Humet no era altra que oposar-se al rector Mallofré²⁰. El seu adveniment va ser conjuntural; per això dimitia

després d'un mes escàs d'arribar al consistori, deixant l'alcaldia a Josep Llonch Sala, políticament definit com a regionalista, segons l'alcalde Ribé de Sabadell²¹. De fet, Llonch figurava com a vocal en l'acta fundacional d'Acció Catòlica el 1910²². Aquest també dimitia després de tres mesos d'ocupar el càrrec, per disconformitat amb el procés de depuració política iniciada amb el personal municipal de la dictadura.

L'agost de 1931, a proposta d'Adolf Font, varen ser suspesos *de emplec y sueldo* l'agutzil, el sereno, el vigilant, l'encarregat del rellotge de l'església i l'escombriaire. La raó exposada a les actes del ple municipal va ser la col·laboració amb els cacics²³. Els represaliats varen interposar un recurs davant dels Jutjats de Primera Instància de Sabadell, però sense èxit, ja que l'acomiadament va ser ratificat. La posició majoritària dels regidors era passar comptes a l'anterior consistori; per això va encarregar-se un informe sobre l'actuació administrativa i econòmica del 1923 al 1930.

L'oposició a aquesta actuació depuradora va venir de l'alcalde Josep Llonch i de Rafel Valls, regionalista i independent respectivament dins de la llista federal. Llonch, considerant que havia perdut la confiança dels seus companys a *medida que se ha ido presentando asuntos que a mi entender no quería dárseles el trámite legal señalado por las disposiciones legales vigentes*²⁴, va dimitir l'octubre de 1931, just dos dies abans de la presentació al ple de l'informe sobre la gestió del període anterior. L'estudi qualificava la tasca dels anys investigats com a *orgia administrativa*²⁵, quantificava les desviacions pressupostàries, a l'alça, fins i tot un 170% en alguns exercicis. L'exposició pública de l'informe va generar la indignació ciutadana esperada, fet que motivà la tramesa a l'Ajuntament de cartes per part d'un grup de ciutadans que l'encoratjaren a *no ceder jurídicament contra ells, ja que, aquí en el nostre poble, també els homes sense escrúpols i sense remordiments marcaren les seves peïjades i deixaren buida la caixa comunal i ens ho ha demostrat l'Ajuntament en la seva memòria repartida a tot el poble*²⁶.

El consistori, amb l'informe a la mà, va decidir el novembre de 1932 demanar responsabilitats davant dels tribunals a Pere Escrigas i Francesc Bellsolà, per la seva actuació durant els set anys de la Dictadura. Cal assenyalar que el to emprat en la redacció de l'estudi denotava una manca d'objectivitat evident, ja que no es limitava a fer consideracions econòmiques i administratives sinó també polítiques i subjectives sobre les persones. Els mateixos autors n'eren conscients quan, a les conclusions, demanaven disculpes *si en este informe hemos intercalado algun comentario que pudiese molestar la fina sensibilidad de los sentimientos nobles y elevados de que están poseidos* (els regidors). Potser per això, mesos abans del judici del 1934, la corporació, regida per Joan Pous, va demanar consulta a uns advocats independents per si calia revocar l'acord. Efectivament, una setmana abans de la vista varen retirar l'acusació per considerar que havia estat feta per raons polítiques.

2.3.1. Enfrontaments dels federals perpetuencs a tort i a dret

La crisi política derivada del procés depurador va saldar-se amb les dimissions de l'alcalde Humet, independent, i de l'alcalde Llonch, regionalista. L'octubre del 1931, sis mesos després de les eleccions municipals, va arribar a l'alcaldia Adolf Font Claramunt, del CRDFI. La seva actuació anticlerical (supressió de la creu del cementiri i de les escales, bandejament dels actes religiosos del programa de la Festa Major, obstaculització de les activitats públiques dels grups de dretes i d'esquerres...) va ser objecte de fortes crítiques des del *Ressò Perpetuenc*, diari setmanal i portaveu de les Joventuts Catòliques locals.

El 8 de juny de 1933, l'alcalde Font, després de comprovar que ni la Joventut Catòlica ni el *Ressò Perpetuenc* estaven inscrits al govern civil, va suspendre la publicació del setmanari i va clausurar la biblioteca i els locals de l'entitat. L'incident fou recollit i criticat des de diversos diaris conservadors com *La Vanguardia*, *La Veu de Catalunya*, *El Matí*, *La Ciutat de Sabadell*... i fins i tot arribà al Parlament de Catalunya a través del diputat Trias de Bes. Enric Clos, Fermí Vinyals i Joan Humet, responsables intel·lectuals de les Joventuts Catòliques a Santa Perpètua, s'adreçaren al governador i legalitzaren la J.C. i el setmanari. El *Ressò* reapareixia el 27 de juliol amb la crònica d'una visita a Santa Perpètua del bisbe Irurita, que explicitava el seu suport als feiocistes perpetuencs. Al número següent, la revista explicava la seva versió dels incidents. En un article signat per Josep Cirera Voltà, es titllava l'alcalde Adolf Font de *petit dictador i gran ignorant* i se l'acusava d'haver actuat sota les ordres del Sindicat Únic i amb el suport mediàtic dels *menja-capellans i menja-patrons*²⁷.

No va ser pas l'únic conflicte que van tenir els feiocistes amb l'Ajuntament a qui, més endavant, van criticar per permetre els actes polítics organitzats per altres partits mentre prohibien els seus, o pel seu tarannà laïcal quan eliminaren del programa oficial de la Festa Major els actes religiosos: *L'alcalde de Santa Perpètua dona una raó que fa caure d'esquena als pobres que la oïrem dels seus propis llavis, i a tots quants hem manifestat altra cosa els ha passat el mateix. Diu així: cal retirar del programa general de la Festa Major el títol dedicat a les Festes Religioses perquè...som republicans...*²⁸. La supressió dels noms de carrers dedicats a sants per substituir-los per gent com l'anarquista Salvador Seguí també provocà les crítiques al consistori des de les pàgines de *Ressò*. En aquest cas s'hi implicà també l'esquerra en sentir-se ofès el Sindicat Únic per les forces de dretes i intentar organitzar una manifestació de protesta. La intervenció de la Guàrdia Civil, que tancà les entrades del poble, escorcollà les cases d'alguns manifestants i protegí el local de *Ressò* va provocar la indignació de l'esquerra, que posteriorment va enviar una carta on demanaven la dimis-

sió de l'alcalde: *El Sindicato Único de Trabajadores en nombre de 138 afiliados protesta energicamente de la exagerada exhibición de fuerza del sábado 27 de mayo de 1933 por considerar que fué un acto de provocación que a no ser por la serenidad de nuestro pueblo podía costar un día de luto*²⁹.

El juny de 1933 hi ha una nova confrontació amb el SUT. El president del Sindicat Únic, Aleix Puigdomènech va demanar permís per extreure sorra de la riera amb l'objectiu d'obtenir uns ingressos *per a institucions culturals*³⁰. L'Ajuntament va denegar el permís i, dies més tard, el ple acordava sol·licitar la corresponent autorització a Obres públiques per explotar directament la conca de la riera i dedicar els beneficis a pal·liar l'atur³¹.

Adolf Font deixà l'alcaldia el 1934, però les eleccions municipals d'aquell any les guanyaren els federals, ara sense el concurs d'independents. Dels 9 regidors del consistori, 6 eren federals i 3 de la Lliga. El nou alcalde federal va ser Joan Pous Banús, i es mantingué Font com a alcalde segon. En aquests comicis, el CRDFI va aconseguir el 40% dels vots, la Lliga el 33% i el Centre Obrer el 2%³², amb una participació molt alta, el 75%³³. Els enfrontaments amb la dreta no disminuïren amb Pous. Així, quan el dirigent fejecista Enric Clos va adreçar-se al consistori per demanar autorització per organitzar *uns festivals en aquesta població*, va acomiadar la instància amb la fórmula *Deu vos guard*. L'expressió va ser considerada com a inacceptable per un consistori laic, ja que s'entenien *dites paraules com completament fora de lloc*³⁴. Finalment, només autoritzaren actes en el seu local i no deixaren fer cap activitat al carrer. La situació va tornar a repetir-se el maig del 1934, en no permetre les celebracions d'uns actes fejecistes perquè el consistori no coneixia el programa d'actes i un diari de Sabadell, sí. Els regidors federals consideraven l'acte una parada parafeixista³⁵.

Tots aquests afers demostren que durant els pocs anys de vida de la Segona República, la tensió ideològica viscuda al carrer era molt forta i, sens dubte, un factor a tenir present a l'hora d'explicar l'esclat de la guerra.

3. EL BIENNI NEGRE (1933-1935)

El 19 de novembre de 1933 hi va haver noves eleccions a Corts Generals, amb el triomf del Partit República Radical d'Alejandro Lerroux i la Confederación Española de Derechas Autónomas de José Maria Gil-Robles y Quiñones. Durant el primer any en què governaren els radicals, va aparèixer el conflicte de la Llei de contractes de conreu que enfrontà la Generalitat amb el govern central i els propietaris amb els rabassaires. La impugnació de la Llei feta pels propietaris catalans davant del Tribunal de Garanties Constitucionals de la República i la sentència, que considerava la Generalitat incompetent per legislar en aquests temes, va generar un ambient de gran crispació. L'entrada

de tres ministres de la CEDA al govern el 4 d'octubre de 1934 generà, immediatament, la declaració de vaga general a tota Espanya. La dretanització del govern de l'estat va convèncer les forces d'esquerra de l'avanç del feixisme a Espanya. Els esdeveniments s'acceleraren i Catalunya va sublevar-se el 6 d'octubre de 1934, tot confiant en l'èxit d'una revolta de l'esquerra espanyola que només va tenir conseqüències a Astúries. Lluís Companys va proclamar l'Estat Català dins la República Federal Espanyola. Mancada de suport popular i fracassada a la resta de l'Estat, Companys es va rendir al cap de poques hores. A conseqüència d'aquesta acció, el Govern de la Generalitat va ser empresonat, l'Estatut suspès i Catalunya va viure sota l'estat de guerra fins l'abril de 1935.

Santa Perpètua de Mogoda també va viure la revolta i *Ressò Perpetuenc* va recollir els fets. Segons el setmanari, la vaga general va arribar al poble de la mà d'homes del Comitè revolucionari de Sabadell, fortament armats, als quals es varen afegir veïns del poble, que escorcollaren les cases de persones significades de la dreta local a la recerca d'armament, com Jaume Vilaseca, Francesc Bellsolà, Josep Vinyals o Albert Bonàs. Les façanes de les cases varen quedar «empastifades» durant la nit amb *escrits i lletreros, plens d'odi i faltes d'ortografia*³⁶. També va ser escorcollat i segellat el local de *Ressò* per les autoritats. Proclamat l'Estat Català, *fou isada la bandera estrellada a la casa de la vila i fou enllumenada la plaça*, amb escassa assistència de públic, a parer del redactor de *Ressò*. Una vegada anunciada la capitulació del govern de la Generalitat, varen ser retirades les banderes i obert el local.

El local del Centre Obrer va ser un focus d'activitat aquests dies; per això, controlada la situació per les forces de l'ordre, la Guàrdia Civil va regirar la seu de l'entitat, en retirà armament i el clausurà. Uns dies després, hi va haver detencions. Lluís Fadó, recorda amb claredat la visió del vaixell presó Uruguai, on estava tancat el seu pare, a la mateixa galeria que Companys³⁷. Com que no eren permeses les visites a bord, els familiars es comunicaven amb els presos des de barquetes que s'acostaven el màxim a l'enorme vaixell i parlaven a crits amb els interns que s'acostaven als ulls de bou.

Finalitzats els aldarulls, els regidors elegits democràticament el 1934 varen ser suspesos en llurs funcions per la seva adhesió a la revolta en sintonia amb l'ideari republicà i federal dels seus partits, i l'autoritat militar va nomenar Jacint Pous Humet alcalde gestor a Santa Perpètua per tal que *dirija y administre los servicios municipales*. L'encàrrec se li feia a ell per *las condiciones especiales que en Vd. concurren*³⁸. És a dir, com a representant de la CEDA local. A la nostra localitat, va ser el comandant de la caserna de la Guàrdia Civil de Sabadell l'encarregat de fer el nomenament. Respecte a aquest nomenament, la qüestió no és clara. *Ressò* informava el 18 d'octubre del nomenament de l'alcalde Joaquim Armisen Barrabés, de la Unión Republicana Radical³⁹ i, set

dies després, consignava la seva destitució i el nomenament de Jacint Pous Humet, de la CEDA⁴⁰.

L'abril de 1935, mitjançant un decret de presidència de la Generalitat, ocupada per personal nomenat pel govern central, es pretenia restablir la normalitat. L'article primer establia que aquells regidors escollits el 14 de gener del 1934 que *no hayan sido suspendidos, separados o reemplazados interinamente (...) como consecuencia de su participación en los hechos revolucionarios (...) seguirán desempeñando sus cargos*⁴¹. Pels involucrats calia cercar substituïts i el decret ho va fer. Pous va ser confirmat al seu càrrec i la resta de regidors varen repartir-se entre PRR (3), CEDA (3) i la Lliga (3). És a dir, sis regidors dels partits coalitzats a Madrid i la Lliga com a minoria. Joan Pous, Jaume Altayó, Josep Banús i Florenci Puigentell, regidors federals elegits el 1934, varen presentar instància de protesta per la constitució d'aquest Ajuntament, però va ser desestimada per improcedent⁴².

Inicialment, els radicals havien de tenir més representació de la que finalment obtingueren i, en sentir-se menystinguts, varen abandonar la reunió. Finalment, al ple següent, els representants radicals s'incorporaren a l'Ajuntament, *una vegada deslindada la incògnita de la alta política*, tal com recollia la crònica de Ressò, és a dir, una vegada rebudes les consignes de la direcció. La mateixa crònica ens explica que, en dues o tres ocasions, els representants radicals manifestaren que políticament la seva minoria discreparia de les restants, perquè ells representaven *un algo* d'esquerreres. Per acabar, preguntaren a l'alcalde qui era majoria i qui minoria. L'alcalde negà l'existència de colors polítics: només hi havia ganes de servir al poble, afirmà⁴³.

4. L'ANY 1936, LA FI DE LA IL·LUSIÓ REPUBLICANA

La restauració de la voluntat dels perpetuencs es va donar el febrer de 1936. Amb el triomf a les eleccions generals del Front d'Esquerreres, va ser restituit el consistori perpetuenc format a les urnes el 1934 i Joan Pous recuperà l'alcaldia. La tornada d'un govern d'esquerreres a Madrid, arran de les eleccions del febrer del 1936, va tornar els càrrecs als regidors electes de 1934, però la seva estada al consistori durà poc perquè l'esclat de la guerra tornà a modificar la composició política de l'ajuntament. El Partit Federal no s'integrà ni en el Front Popular ni en el Front Català d'Esquerreres, amb la qual cosa va augmentar la seva marginació. La primavera del 36 el comitè de la circumscripció de Barcelona, dominat pels federals del *Círcol* de Sabadell, desbloquejà aquesta qüestió amb la convocatòria d'una assemblea el 7 de juny per decidir a quin partit calia adherir-se. La importància del *Círcol* inclina la decisió cap a ERC; el Comitè executiu va dimitir i les entitats van quedar lliures per prendre les seves decisions. Els que no volgueren separar-se del Partit s'autoconvocaren

en el *Círcol* de L'Hospitalet alhora que la direcció espanyola del PRDF convocava un Congrés per al juny del 36, al qual les entitats fidels al partit i en ple procés de reorganització no hi assistiren, com és el cas dels perpetuencs.

Amb la guerra, la destitució dels consistoris municipals i el nomenament de nous amb regidors dels partits integrants del Front Popular, acabaren d'eliminar l'escassa presència federal aconseguida el 1934 en aliances municipals amb ERC. No obstant això, el 1937 es reconstituí amb el nom de *Partit Republicà Democràtic Federal «Regió Catalana»*. *Circumscripció de Barcelona-Província*. Va ser el 31 d'octubre del 1937 a Manresa i amb presència dels federals perpetuencs. Però el partit havia quedat reduït a la mínima expressió després de la desafecció dels sabadellencs, com demostra que haguessin de convocar l'assemblea a Manresa i la reconstrucció del Partit Federal espanyol, instada per l'Assemblea d'unificació de València del 1938, no canviés el rumb.

El *Círcol* Federal a Santa Perpètua va decidir, al llarg del conflicte, adherir-se al Partit Federal Ibèric, entitat política sorgida a partir de l'Extrema Izquierda Federal, el sector més esquerrà del PRDF. No coneixem, encara, el procés pel qual s'hi van integrar; només tenim una carta de 1937: adreçada a l'ajuntament per qüestions urbanístiques, on apareix la llegenda *adherit al P.F.I.* sota el nom del partit imprès a la capçalera⁴⁴.

5. CONSIDERACIONS FINALS

A principis del segle XX, la irrupció del nacionalisme modern havia obert fissures entre els elements de catalanitat i reformisme social que contenia el federalisme. Les profundes esquerdes obertes al teixit social català varen fer créixer les dificultats per sobreviure del federalisme pïmargallià. El llegat federal, a més, va ser assolit com a propi tant pel radicalisme d'Alejandro Lerroux com pel nacionalisme republicà.

Aquesta situació s'aprofundí al llarg dels anys vint com a conseqüència d'un canvi de lideratge a les classes treballadores, en el qual se substituï el populisme urbà de Lerroux i el sindicalisme llibertari als sectors més cultes i reformistes. La fluida relació mantinguda al segle XIX entre masses obreres i burgesia socialment avançada va trencar-se. D'altra banda l'assumpció de la Lliga de posicions catalanistes va establir dos pols socials: les masses proletàries i republicanes amb el qualificatiu federal perdut, i el món conservador identificat amb el sentiment d'autonomia de Catalunya.

El federalisme sobrevivia en bona part per la densitat de la vida associativa a Catalunya. Les associacions polítiques i culturals al costat de transmissió de valors familiars varen permetre als federals perdurar. Casinos, ateneus, Cercles, tertúlies... eren espais de sociabilitat que oferien tot un seguit de serveis d'oci, assistencials, culturals, educatius i, fins i tot, jurídics o mèdics, dels quals

no es podia prescindir. Els centres federals resultaren actius espais de noves plataformes democràtiques, és a dir, espais on fer-se presents en el conjunt del teixit social i el debat polític. Francesc Morral Isard⁴⁵, *Sisco*, ens confirma aquests mecanismes en el cas perpetuenc. Secretari d'ERC, la seu del partit era al Casino adquirit pel seu pare l'any 1931, per 18.000 PTA. El seu oncle, Agustí Morral, va ser un dels integrants del Comitè fundador dels federals a Sta. Perpètua el 1930. Entre els records d'en *Sisco* destaca la recuperació de la bandera republicana que onejava al consistori de la I República del fons d'un armari de la casa familiar del carrer Sant Antoni. Explica que aquesta va ser la que lluï en el consistori format el 1931.

La família ha estat la via de transmissió de bona part de les cultures polítiques contemporànies. Pel federalisme republicà també. Les primeres nocions de republicanisme arribaven escoltant les converses de pares i avis i, fora de casa, participant als ateneus o cantant a la societat coral. Les converses al vespre, prop de la llar de foc, servien per explicar com havia anat la feina i com calia organitzar el treball del dia següent però també per impartir doctrina. *Sisco* Morral ens explica com el seu pare els posava en antecedents dels colors polítics dels veïns, de les diferents biografies polítiques familiars. En aquesta transmissió de la memòria federal també intervingueren les dones que, al costat dels homes o autònomament, participaren en les bullangues, manifestacions, alçaments o mítings. Les dones més pacífiques o esposes i mares tenien el seu paper organitzant les vetllades als casinos, territori idoni per als enllaços dels llinatges democràtics, o col·laborant en el brodat de senyeres i pendons.

Finalment, quan el nen federal arribava a la joventut, es trobava amb les crisis de treball de les quals feia responsable l'empresari, però també amb uns polítics monàrquics que, a ulls del treballador, mostraven una gran despreocupació per la sort dels més humils i una evident sintonia amb els industrials i els propietaris. A "Santa Perpètua –deia en *Sisco*– totes les terres estaven en mans del terratinents i dels seus apoderats, que eren uns dictadors, per això gairebé tothom era republicà".

L'hostilitat contra l'Estat i els rics i poderosos es va generar a poc a poc, en uns esperits on molt probablement la vida política del jove transformat en adult tenia lloc a l'interior d'un ateneu on es bevia, discutia, jugava, escoltava i abillava. Si, a més, tenia ocasió de viure a prop d'una societat coral, sabia cantar *La Donzella de la Costa*, *Los néts dels almogàvers* o la versió catalana de *La Marsellesa*. Els ciutadans alfabetitzats completaven la seva formació democràtica i republicana amb la lectura tant de llibres doctrinals com de periòdics, fullets, pamflets... de la biblioteca de l'Ateneu. A Santa Perpètua, el cafè de can Sagalés, el Casino, la seu de l'Aurora Perpetuense (el cor)... van acollir conferències de tota mena, dels federals i de la resta de forces d'esquerra.

Sense tot aquest engranatge de transmissió cultural, difícilment ens po-

dríem explicar la pervivència en el temps d'un model d'organització política i social que l'única vegada que va començar a assolir els seus objectius va enfonsar-se estrepitosament. Recordem que la I República de 1873 va durar pocs mesos, caracteritzats per la inestabilitat governamental, la fractura del Partit Republicà Democràtic Federal i la incapacitat per afrontar guerres, agitacions, revoltes i aldarulls. Caldria preguntar-nos ara per les raons de l'actual reviscolament de l'opció federal per l'organització administrativa i territorial de l'Estat. La resposta, potser, està relacionada amb el fracàs del *café para todos* de la transició, del republicanisme centralista dels anys 30 o els intents federals del segle XIX. Fins ara, les solucions a mitges intentades no han estat capaces de satisfer les aspiracions d'un estat plurinacional. L'ideal de federació dels pobles ibèrics pimargallià es recupera novament i confiem que l'actual debat sobre la solució federal per a l'Estat espanyol sigui positiu.

Al costat de tanta activitat política febril d'aquest breu espai de temps, la vida econòmica, urbana... les comunitats, en suma, anaven caminant perquè la vida quotidiana és imparable. Sta. Perpètua de Mogoda anava creixent i dibuixant les formes que ara reconeixem enmig de tot aquest atzucac polític. El 1932 es construeix, per fi, el pont sobre la riera, el Pont Nou que per a nosaltres és el Pont Vell. La seva existència va fer demanar a alguns veïns l'establiment de línies d'autobús per comunicar el poble amb el món. L'extensió de la línia Badalona-Mollet cap a Sabadell va connectar-nos amb les viles veïnes. L'existència del pont va provocar una realineació de les cases de la Rambla i la reurbanització per millorar la imatge del poble que podia veure el visitant que vingués en autobús. Van fer-se voreres i clavegueres, que no n'hi havia, mitjançant contribucions especials pagades pels afectats per les millores. Com que alguns ciutadans van fer més del que demanava el projecte municipal per embellir l'entrada del poble, el consistori federal els concedí una subvenció. El 1935 s'endegà el projecte per construir el barri de la Creueta i la Plana d'en Pipa, un antic projecte dels anys vint que començà a sorgir entre la Rambla i l'actual avinguda de Barcelona.

La construcció del baixador de la Florida va necessitar tota la capacitat persuasiva del consistori federal. La Companyia de Ferrocarrils del Nord no el considerava rendible, però després que el promotor de la urbanització de la Florida, Ramon Vich, prengués el compromís de compensar la falta d'ingressos a la caixa del ferrocarril, l'Ajuntament donés una subvenció de 20.000 pessetes i els veïns construïssin l'edifici amb les seves mans, la Companyia va accedir-hi. El nom va generar un altre conflicte, ja que l'empresa no va valer posar el de Santa Perpètua perquè ja hi havia una estació amb aquest nom, la del Calderí. Finalment, va acceptar el rètol "La Moguda".

Tota aquesta activitat, que no va ser poca, la van dur a terme els federals i els ciutadans perpetuencs entre 1931 i 1936, enmig de discussions polítiques i

a cops d'il·lusió, en aquell context que tothom veia com la gran oportunitat de reparar greuges i injustícies. Potser tot es va fer massa de pressa o massa a poc a poc. El fet és que la Segona República es va enfonsar davant dels poder fàctics de sempre, esperonats pel feixisme que guanyava posicions a tot Europa. Amb ells, van caure també, de forma sagnant, moltes dècades de catalanisme, de renaixença cultural i el model d'organització política i territorial que denominaven republicanisme federal.

Arxius

Arxiu Històric de Sabadell

Arxiu Històric de Santa Perpètua de Mogoda

Biblioteca de Santa Perpètua de Mogoda

Prensa

El Federal

Ressò Perpetuenc

Bibliografia

Balcells, Albert: *Federalisme catalanista i nacionalisme radical, dos corrents presents a Esquerra Republicana de Catalunya en els anys trenta*. Dins de DD.M. Esquerra Republicana de Catalunya Ed. Columna-ERC, Barcelona, 2001, pàgs. 89 - 93.

Duarte, Angel: *Los federales catalanes*, dins de Molas, I.: Francisco Pi y Margall y el federalismo, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 2002, pàgs. 67 - 100.

Molas, Isidre: *Estatuts dels partits polítics catalans. 1936-39*, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 1999.

Molas, Isidre: *El Partit Federal a Catalunya durant la II República (1931-1939)* Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 2001.

Termes, Josep: *De la revolució de setembre a la fi de la Guerra Civil (1868-1939)*, dins de Vilar, Pierre: *Historia de Catalunya*, vol. VI, Edicions 62, Barcelona, 1987.

Ricart, Joan (Dir), *El que sabem del segle XX. Historia de Santa Perpètua de Mogoda. 1900-1979*. Ajuntament de Santa Perpètua, Santa Perpètua de Mogoda, 1999, vol. 1.

Notes

1. L'abril de 1914, 150 treballadors de la fàbrica de teixits que Joan Xiol tenia instal·lada al Vapor, es declararen en vaga reclamant augment de sou. El conflicte s'estengué per tots els àmbits de la societat perpetuenca, des del Casino, d'on van ser bandejats els esquirols, fins al safareig. Aquest clima hostil continuà uns mesos i encara, el gener de 1916, el vigilant nocturn de la fàbrica va ser ferit d'una ganivetada. A més, l'alcalde republicà, Fermí Banús, va ser multat amb 500 ptes. pel governador civil acusat d'haver consentit una vaga prohibida. Més a: Ricart, J.; Díez, M.; Vilàs, E.; Aymerich, L.; Morral, L.: *El que sabem del segle XX. Història de Santa Perpètua de Mogoda, 1900 - 1979*, vol. 1, Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda, Santa Perpètua, 1999.
2. Molas, I.: *El Partit Federal a Catalunya entre 1930 i 1933: de la revolució social a la marginació política*, dins de Molas, I.: *El Partit Federal a Catalunya durant la II República (1931-1939)*, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 2001, pàg. 11.
3. Molas, I.: *El Partit Federal a Catalunya...* pàg. 12
4. *El Federal*, núm. 59, 27/06/1931.
5. Actes Plens Municipals (APM), vol. 15, pàgs. 21-22, 1931.
6. Termes, J.: *De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil. 1868-1939*, dins de Pierre Vilar, *Història de Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1987, vol. VI, pàg. 334.
7. Termes, J.: *De la Revolució de Setembre...* pàg. 336.
8. APM, vol. 15, pàg. 24, 15/03/1931.
9. Arxiu Històric de Santa Perpètua de Mogoda, Eleccions 1931 - 33, caixa 91/2.
10. APM, vol. 17, pàg. 21, 20/10/1931.
11. APM, vol. 15, pàg. 40, 21/07/1931.
12. APM, vol. 18, pàg. 44, 27/03/1934.
13. AHSPM, Eleccions 1931 - 33, caixa 84/1.
14. *El Federal* (Sabadell), núm. 13, 28/06/1930.
15. Registre d'Associacions del Govern Civil de Barcelona, exp. 15.195.
16. AHSPM, Comissió de Foment, dins d'incidències d'obres, caixa 120.
17. Arxiu Històric de Sabadell, Governació, exp. 276/1931: llista dels components dels ajuntaments d'aquesta comarca, elaborada per l'alcalde Ribé de Sabadell.
18. Soley i Sala, Joan: *Crònica del poble de Santa Perpètua de Mogoda, 1900-1986*. Edició pròpia, Santa Perpètua, 1987, pàg. 9.
19. L'Esteve Humet (1915) va ser entrevistat pel Joan Ricart per l'elaboració de *El que sabem...*
20. Mossèn Quintí Mallofré i Suriol va exercir de rector a Santa Perpètua entre 1916 i 1932. Durant la Dictadura de Primo de Rivera s'encarregà de la fundació de la secció local de la Unió Patriòtica, el partit únic del règim. Traslladat a Sant Andreu de Palomar, va morir a principis de la guerra, defensant a trets la seva parròquia.
21. AHS, Governació, 276/1931.
22. Arxiu Diocesà. Carta del 13/02/1910 de la secció local d'Acció Catòlica, dirigida al Bisbe, comunicant la seva aparició.
23. APM, vol. 15, pàg. 51, 07/08/1931.
24. APM, vol. 16, pàgs. 6 i 8, 07/08/1931.
25. AHSPM, Litigis, caixa 111/1.
26. AHSPM, Litigis, caixa 111/1, una carta amb tres pàgines de signatures.
27. *Ressò Perpetuenc*, núm. 73, pàgs. 1 i 2, 27/07/1933.
28. *Ressò*, núm. 30, pàg. 8, 08/08/1932.
29. AUSPM, Correspondència, varis 1933, caixa 14.
30. APM, vol. 17, pàg. 49, 31/06/1933.

31. APM, vol. 17, pàg. 50, 04/07/1933.
32. El Centre Obrer va ser l'escissió del Sindicat Únic de Treballadors que va donar origen a ERC a Sta. Perpètua.
33. BOGC, núm. 37 i AHSPM, Constitució Ajuntament, 1934, caixa 94/4.
34. APM núm. 18, pàg. 50, 20/02/34.
35. APM vol. Pàg. 2, 19/05/1934.
36. *Ressò Perpetuenc*, núm. 136, 18/10/1934.
37. Entrevista realitzada el 1998 a Lluís Fadó, fill de Jaume Fadó, activista de la CNT local amb un destacat paper durant la guerra.
38. APM, vol. 19, pàg. 18, 20/10/1934.
39. *Ressò Perpetuenc*, núm. 136, 18/10/1934.
40. *Ressò Perpetuenc*, núm. 137, 25/10/1934.
41. BOGC, núm. 118, 28/04/1935.
42. APM, vol. 19, pàg. 29, 07/05/1935,
43. APM, vol. 19, pàgs. 27 – 28, 03/05/1935.
44. AHSPM, Comissió de Foment, incidències d'obres, caixa 120. És la renúncia dels membres del partit a pertànyer a la Comissió.
45. Francesc Morral Isard (a) Sisco , (1913). Entrevistat en dues tandes, una el 1998 per l'elaboració de *El que sabem del s.XX* i la segona iniciada el mes de novembre de 2004.

Com i què votem a Mollet?

Anàlisi del comportament electoral a Mollet del Vallès (1977-2004)

Alba Palma Rosanes i Mar Segura Hidalgo
Politòlogues

INTRODUCCIÓ

En l'actualitat, sovint es qüestiona el paper de les eleccions com a mitjà idoni per recollir preferències de la gent pel fet que calen els partits polítics com a intermediaris. Cada cop més sovint, les formacions polítiques busquen estratègies "*catch all*" –maximitzar el nombre d'electors amb propostes generalistes i ambigües–. Aquesta tendència cap a l'homogeneïtzació dels partits limita la nostra capacitat d'elecció, "voti a qui voti portaran a terme polítiques molt similars".

El segon element de crítica és l'allunyament de la política dels interessos reals de la gent, com queda palès pel reduït interès en els temes polítics, els baixos índexs d'afiliació a partits polítics o la reducció de participació. El repte que es planteja als partits és aconseguir que els governants escollits com a càrrecs públics sintonitzin amb les preferències de la població i recullin les seves demandes.

Malgrat la crítica, les eleccions constitueixen un element bàsic a les democràcies del món pel seu alt grau de legitimitat, que rau en el seu procediment regulat per llei, en la igualtat d'opinió –una persona un vot– i en la *universalitat d'accés*¹ –que implica el sufragi universal. Si bé és cert que la tendència europea i catalana evidencia que els nivells de participació electoral es redueixen amb la consolidació de les democràcies, hom no pot afirmar que, ara per ara, hi hagi altre mecanisme amb tantes garanties.

Per últim, cal considerar les eleccions com el procés que permet controlar els governs en la mesura que determinen l'accés i sortida de l'elit governant. En relació amb això, hi ha teories que plantegen que unes eleccions no les guanya l'oposició, sinó que és el govern qui les perd. Un control de l'elit política que, en ocasions ha estat controvertit pel fet que els representants no tenen mandat

imperatiu. Es decideix qui ens governarà però no pas com ho faran, ja que els compromisos d'aquests i els programes electorals no són vinculants. Aquest fet va permetre, al seu dia, que un candidat de la formació Iniciativa per Catalunya no votés en el ple d'investidura per la candidata que encapçalava la seva formació, i com apuntarem més endavant, comportà la pèrdua de l'alcaldia a aquesta formació.

Aquest article pretén fer un estudi del comportament electoral dels ciutadans i les ciutadanes de Mollet del Vallès des de la instauració de la democràcia fins avui. Per fer-ho, us proposem una aproximació en el temps dividit en tres períodes que il·lustren les diferents etapes dels governs locals.

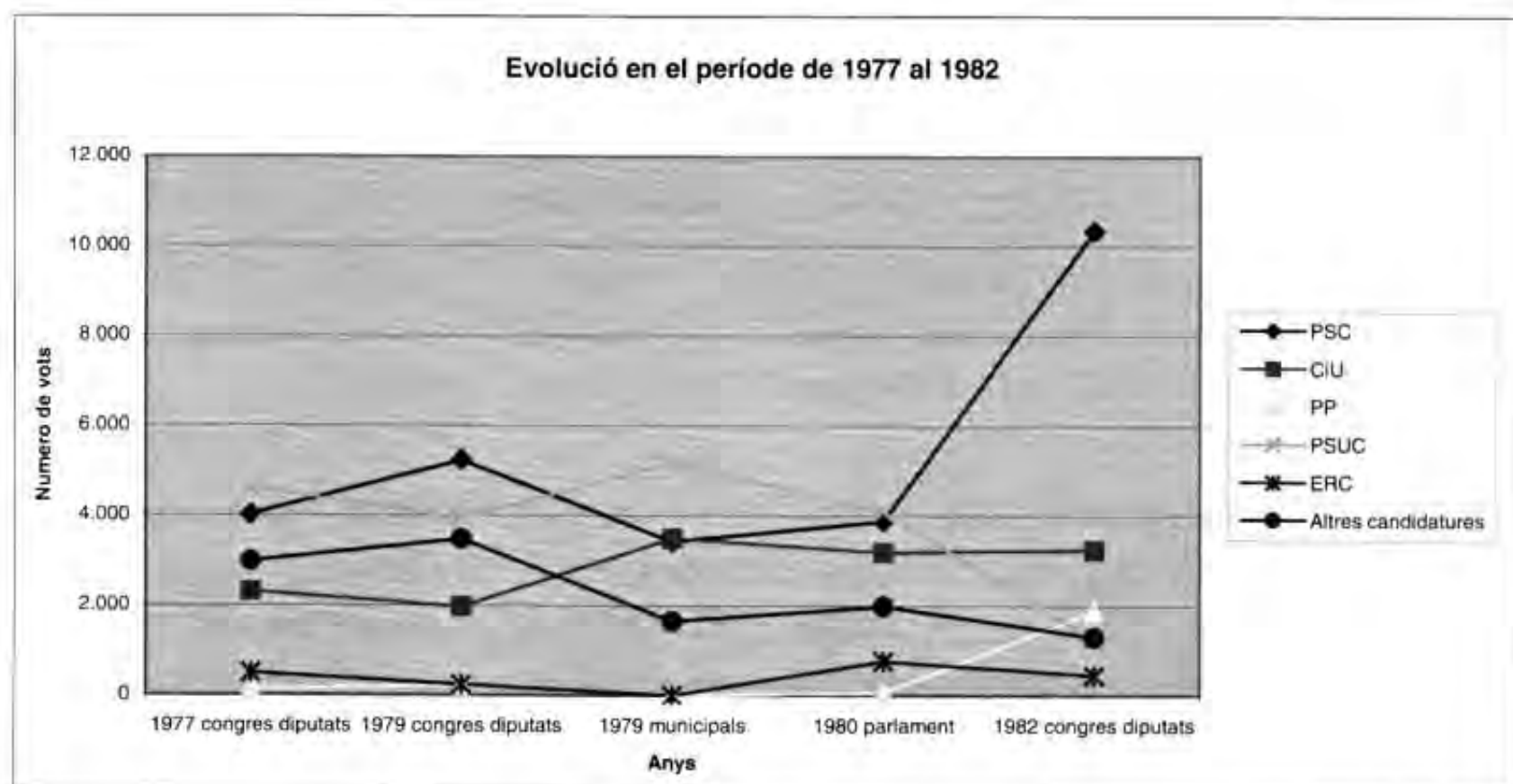
DE LES PRIMERES ELECCIONS DEMOCRÀTIQUES A 1982

La data d'inici de la democràcia política és objecte de debat polític pel fet que hi ha qui la situa en la mort del dictador Franco. Hi un segon corrent més rigorós que la situa amb les primeres eleccions democràtiques el 15 de juny de 1977. Sens dubte, aquest comicis van ser especialment significatius per dues raons: d'una banda, foren conseqüència de les lleis per a la Reforma Política del 4 de gener de 1977 que legalitzava els partits polítics i reconeixia drets polítics fins llavors prohibits, i de l'altra, s'elegien els representats del Congrés de Diputats que tenien encomanada la difícil tasca de redactar l'actual Constitució espanyola.

Tant en aquestes eleccions com en les primeres eleccions locals i autonòmiques a Mollet, obtingué majoria el Partit Socialista Unificat de Catalunya, una victòria prou significativa perquè només portava un any legalitzat. La seva organització en comitès locals que esdevingueren candidatures va ser possible gràcies a què durant els anys de la dictadura havia teixit un entramat organitzatiu il·legal de milers de persones a Catalunya que treballaven en àmbits sindicals i associatius. Aquesta majoria electoral evidenciava els vincles afectius i el fort arrelament social, alhora que restituïa els últims governs d'esquerrres d'abans de la guerra civil.

Aquesta situació canvia a les eleccions generals de 1979, quan el PSUC perd un 5,8% de vots i deixa pas a una nova majoria del PSC. Més significativa va ser la pèrdua de vots el 1982, moment en què passa de tenir un 26,10% dels vots emesos a Mollet a només el 6,76%. Aquesta, però, serà una tendència general al partit dels comunistes de Catalunya i d'Espanya que, fruit de les discrepàncies internes i les escissions, anirà perdent suport a nivell general i autonòmic però no local, conseqüència, com ja hem apuntat abans, del seu fort arrelament social.

Durant els primers anys de democràcia, l'alineament dels partits polítics

Gràfic d'elaboració pròpia. Dades IDESCAT

tant a Mollet com a la resta de Catalunya era a l'entorn a dos eixos clarament definits per les clivelles de *classe social i origen nacional*² que dividia les opcions polítiques en dos eixos: l'ideològic esquerra-dreta i el nacionalista-espanyolista. A Mollet és l'eix ideològic el principal factor aglutinador, tant a les eleccions generals com locals, ja que la suma de vots de les forces considerades d'esquerra acumulen a totes les eleccions del període entorn al 50% dels vots; com també ho demostra el trasvasament de part dels vots del partit dels comunistes de Catalunya cap a PSC-PSOE a les eleccions generals de 1982.

Eleccions generals

Any	PSC	CiU	PP	PSUC	ERC	Altres candidatures	Participació	Abstenció
1977	4.019	2.313	134	4.617	503	2.985	77,03%	22,97%

Font: Taula d'elaboració pròpia. Dades IDESCAT

En canvi, a les eleccions autonòmiques, el pes de l'eix ideològic perd força en relació amb el sentiment nacionalista. Així ho evidencia el repartiment de vots de manera equitativa entre PSUC, PSC i CiU entorn al 30% respectivament. Sens dubte, la diferència de vots de CiU en aquests comicis respecte a la resta de processos electorals es degueren a factors com la restitució de la Generalitat de Catalunya i de les seves institucions d'autogovern per una banda, així com al debat polític entorn a l'elaboració del nou Estatut de Catalunya el 1979.

Eleccions autonòmiques

Any	PSC	CiU	PP	PSUC	ERC	Altres candidatures	Participació	Abstenció
1980	3.883	3.190	70	4.100	775	1.987	61,28%	38,72%

Font: Taula d'elaboració pròpia. Dades IDESCAT

A les eleccions municipals d'abril de 1979 es plantejava el repte d'escollir el primer alcalde o alcaldessa democràtic/a després de la dimissió de Fermí Jaurrieta (alcalde pel "Terç familiar" des de 1965³) i la primera "prova" per a les formacions polítiques locals per comprovar el seu suport social. Però de la mateixa manera que a la immensa majoria d'ajuntament catalans, a Mollet es formalitzà el Pacte de Progrés Municipal entre totes les forces polítiques democràtiques i que va tenir amb el POUM (Pla d'ordenació urbana) l'expressió màxima del consens en aquesta legislatura.

Eleccions municipals

Any	PSC	CiU	PP	PSUC	ERC	CUII	Altres candidatures	Participació	Abstenció
1979	3.424	3.504	0	5.183	0	985	672	62,53%	37,47%

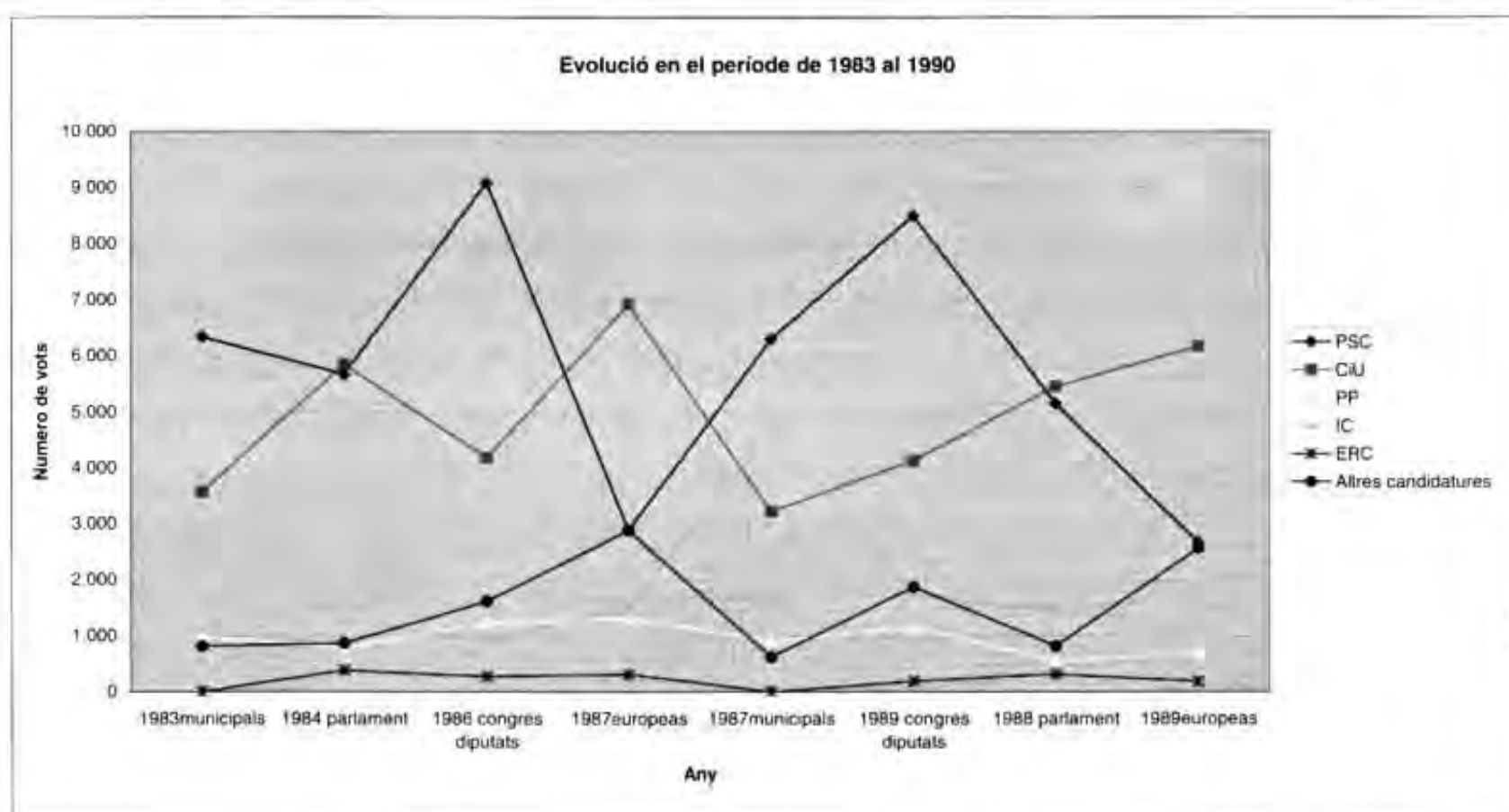
Font: Taula d'elaboració pròpia. Dades IDESCAT

Els resultats de les eleccions proclamaren el PSUC guanyador, amb 5.183 vots (el 37,65% del total de vots emesos), 13 punts per sobre de CiU, que quedà com a segona força més votada. PSC, amb vuitanta vots menys que CiU obtenia un regidor menys, en total 5; per 6 dels convergents i 9 del PSUC.

Malgrat la il·lusió inicial, el PSUC va viure l'any 1981 un moment difícil per a la seva formació quan l'Anna Bosch, alcaldessa per aquesta formació, Ramon Bellavista, Carme Coll i Domingo Miguel presentaven la seva dimissió a l'Ajuntament davant els mitjans de comunicació⁴. Aquesta crisi suposà l'inici d'una pèrdua de credibilitat i de suport en successives eleccions.

DE 1983 FINS A 1990

Durant aquest període es donaran diversos factors que es donen a nivell estatal i que tindran un ressò en els resultats electorals de les formacions polítiques locals i nacionals. El debat sobre la entrada d'Espanya a l'OTAN ocupà gran part del debat polític entorn al pacifisme i la relació amb els EUA. El ventall de postures girava entorn el no clar i contundent del PSUC i PCE a nivell estatal, altres més ambigus com el PSC-PSOE, amb el lema "OTAN, de entrada no", que jugava amb les paraules, no deixava clara la postura i apostava per un electorat més centrat que li facilità l'entrada al govern central en les eleccions generals de 1982.

Gràfic d'elaboració pròpia. Dades IDESCAT

El segon fet significatiu va ser l'entrada d'Espanya a la Unió Europea, que va permetre votar per primera vegada al Parlament europeu l'any 1987; en aquell moment s'escollien 64 diputats espanyols i la novetat sembla que no va desagradar els catalans, ja que la participació va girar entorn el 68%. A Mollet, 7 punts per sota respecte a la mitjana catalana, és l'índex de participació més alt. Amb els anys, però, els nivells de participació han baixat de manera constant fins a situar-se per sota del 50%.

Als anys vuitanta, paral·lelament, Aliança Popular començava a orientar-se cap a postures més centrades que buscaven l'espai electoral de centre-dreta, orfe amb la desaparició del CDS de Suárez. El viatge cap al centre suposà el canvi de nom, ara Partit Popular i el canvi de líder amb José Maria Aznar, que superà allò que en termes periodístics es coneixia com el "sostre de Fraga"⁵.

A la dècada dels vuitanta a Mollet també observem un fenomen comú a altres ciutats, principalment a les comarques litorals, ciutats i cinturó indus-

trial, zones caracteritzades per una presència important d'electors d'esquerrers i castellanoparlants, l'anomenat **abstenció diferencial**; que no és altra cosa que decidir votar o abstenir-se en funció del tipus d'elecció. Això explica perquè a les eleccions autonòmiques de 1988 el tant per cent d'abstencionistes superà el de la participació en vuit punts, o els nivells d'abstenció tan alts en les eleccions europees.

Com a explicació es donen dues hipòtesis, una que es centra en les característiques dels electors i el seu interès en la política, i la segona que es centra en les característiques de l'oferta política pròpia de les eleccions autonòmiques catalanes, on fins les últimes eleccions hi havia una certa debilitat en els partits d'oposició. Una combinació d'ambdues pot ser l'explicació d'aquesta abstenció diferencial a Mollet, ja que el seu electorat des de la democràcia s'ha mogut principalment sobre l'eix esquerra-dreta fet que dóna pocs incentius a participar a les eleccions autonòmiques en la mesura que l'eix de debat polític es situava més entorn l'eix de nacionalista que no pas en l'ideològic.

Aquesta abstenció diferencial la comprovem en els resultats a les eleccions al Parlament de Catalunya. A Mollet, els vots a PSC i CiU a les legislatures de 1984, 1988 i 1992 es manté força estable, amb oscil·lacions de vot entre l'1 i el 5 per cent. De nou, la davallada més significativa la pateix el PSUC en perdre prop de 3.000 vots a les eleccions de 1984. L'any 1987, però, passa a presentar-se dins d'una nova formació política, Iniciativa per Catalunya, i de manera immediata a les eleccions de 1988 augmenta un 2.06% dels vots, fet que s'entengué com una petita recuperació. No va ser així, ja que als següents comicis tornava a perdre vots –només un 0.4%– però que constata la tendència general iniciada el 1981.

Eleccions autonòmiques

Any	PSC	CiU	PP	PSUC-IC	ERC	Altres candidatures	Participació	Abstenció
1984	5.671	5.843	786	1.263	383	869	59,90%	40,10%
1988	5.150	5.456	552	1.456	318	819	51,92%	48,08%

Font: elaboració pròpia. Dades IDESCAT

Respecte a les eleccions de 1982, 1986 i 1989 al Congrés de diputats, cal destacar que el molletans, en sintonia amb la resta de Catalunya, han votat molt més que en la resta de comicis. En cap cas la participació baixa del 63%. Caldrà veure si en següents anys es mantenen aquests índexs. Dels resultats, podem destacar que l'eix d'esquerra continua acumulant més del 50% del vots.

Eleccions generals

Any	PSC	CiU	PP	PSUC-IC	ERC	Altres candidatures	Participació	Abstenció
1979	5.235	1.974	221	3.938	238	3.480	69,99%	30,01%
1982	10.344	3.243	1.879	1.249	458	1.307	78,28%	21,72%
1986	9.084	4.187	1.229	915	276	1.616	67,69%	32,31%
1989	8.496	4.134	1.160	1.724	192	1.875	63,46%	36,54%

Font: elaboració pròpia. Dades IDESCAT

Els resultats de les eleccions europees a Mollet, a banda dels índexs de participació del 60% del total de l'electorat cal destacar que el partit més votat sempre va ser CiU, que acumula un 43,76% l'any 1987 i un 45,93% l'any 1989. Per la seva part, els partits considerats d'esquerra, PSC i PSUC, només aconseguixen un suport del 28%. Intuïtivament, es poden plantejar dues explicacions a aquest comportament als comicis europeus: d'una banda, la consideració per part dels votants que el partit que millor defensaria els interessos de Catalunya a Europa seria justament un partit nacionalista; d'altra banda, la manca de capacitat de mobilitzar el seu electorat dels partits d'esquerra.

Per acabar aquest apartat, però no per això menys important, ans el contrari, ens cal analitzar els resultats de les eleccions municipals. Comencem amb les de l'any 1983, amb victòria en vots del socialistes (aconsegueixen un 40,78% del vots) però l'alcaldia la continua mantenint el PSUC amb el 24,61% del vots i el pacte amb CiU, que per la seva banda tenia un 23,02% dels vots. Malgrat una gestió municipal caracteritzada per la posada en marxa del POUM i les iniciatives per reduir les taxes d'atur, la crisi del PSUC no era res més que la conseqüència de la crisi que es patia a nivell intern amb l'escissió de part de la seva militància per formar el Partit dels Comunistes de Catalunya.

Eleccions municipals

Any	PSC	CiU	PP	PSUC-IC	ERC	CUII	Altres candidatures	Participació	Abstenció
1983	6.333	3.575	983	3.822	0	0	817	64,75%	35,25%
1987	6.296	3.214	911	4.741	0	0	620	61,39%	38,61%

Font: elaboració pròpia. Dades IDESCAT

La proximitat de l'administració local fa que aquests comicis tinguin unes peculiaritats especials que no tenen altres eleccions. L'elecció de la candidatura sovint està lligada a la representativitat dels membres en moviments associa-

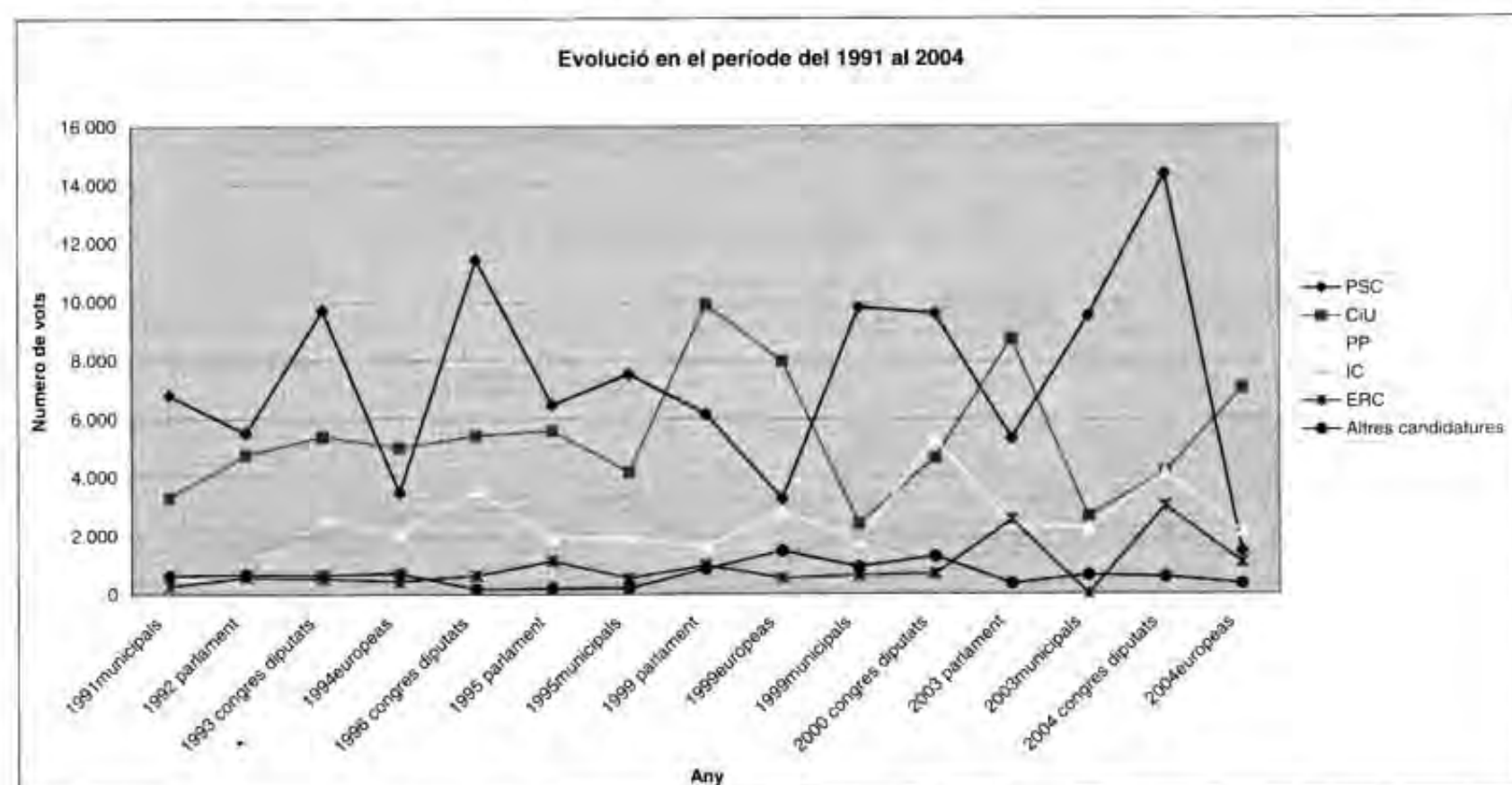
tius de la ciutat; la designació dels caps de llista acostuma a optar per candidats amb estudis superiors, amb una elevada capacitat de relació amb la gent i en el cas de Mollet, amb una feminització d'aquestes. La alcaldia, des dels inicis, sempre ha estat en mans de dones, primer Anna Bosch, seguida de Carme Coll, i en última instància Montserrat Tura.

Especialment significativa ha estat l'evolució del PSC a Mollet des que Montserrat Tura encapçala el projecte socialista. L'any 1987, el PSC guanya les eleccions amb 6.296 vots (un 0,89% menys que quatre anys enrere), conseqüència del procés intern de canvi de direcció. En un primer moment, IC amb 6 regidors i CiU amb 5 regidors, arriben a un preacord de govern que no es materialitza al Ple d'investidura gràcies a l'abstenció del regidor d'IC, Gallardo. La llei electoral vigent en aquell moment no preveia una segona volta on el candidat amb més vots d'investidura es proclamés alcalde o alcaldessa, que hagués permès a IC governar amb CiU. Llavors la llei establia que, automàticament, l'alcaldia era per a la formació política amb més vots, el PSC. És proclamada Montserrat Tura alcaldessa, que governà en minoria fins el 1988, quan pactà amb IC.

En aquest temps hi ha el referèndum de l'OTAN. El 12 de març de 1986, en el si d'un debat sobre la pau, els molletans van expressar majoritàriament el seu vot en contra de la entrada d'Espanya a l'OTAN, mentre que el resultat majoritari a la resta del país fou un sí.

DE 1991 FINS A 2004

Els índexs de participació en el període segueixen la tendència apuntada els anys anteriors. A nivell general, els molletans i les molletanes es mobilitzen més a les eleccions generals, amb un índex de participació del

Gràfic d'elaboració pròpia. Dades IDESCAT

període entorn al 69,77%, molt superior que a les autonòmiques i a les municipals.

Aquest comportament, que abans hem definit com abstenció diferencial, presenta un canvi substancial a les eleccions autonòmiques de l'any 1999. És l'augment considerable en 4.318 vots a la candidatura del PSC; mentre que el suport a CiU es manté estable i perd la majoria que havia gaudit fins llavors. Aquest vots provenen majoritàriament de la davallada d'Iniciativa per Catalunya i en menor mesura, d'Esquerra Republicana.

Eleccions autonòmiques

Any	CiU	PSC	PP	IC	ERC	Altres candidatures	Participació	Abstenció
1995	6.485	5.591	1.911	2.766	1.129	196	55,37%	44,63%
1999	6.165	9.909	1.640	1.671*	980	870	52,58%	47,42%
2003	5.324	8.722	2.368	2.104	2.520	344	56,54%	43,46%

*Suma de vots d'Iniciativa per Catalunya - Verds i Esquerra Unida i alternativa

Font: elaboració pròpia. Dades IDESCAT

Eleccions generals

Any	CiU	PSC	PP	IC	ERC	Altres candidatures	Participació	Abstenció
1993	9.709	5.404	2.589	2.205	543	668	71,62%	28,38%
1996	11.430	5.429	3.533	2.913	639	165	73,08%	26,92%
2000	9.576	4.640	5.287	1.988	674	294	58,81%	41,19%
2004	14.347	4.168	4.169	2.137*	2.996	574	75,57%	24,43%

*Suma de vots d'Iniciativa per Catalunya - Verds i Esquerra Unida i alternativa

Font: elaboració pròpia. Dades IDESCAT

En ambdues formacions hi va haver processos de canvi intern. ERC, amb el procés de renovació de la seva direcció l'any 1986. D'altra banda, el naixement d'Esquerra Unida i Alternativa amb bona part de la militància d'IC fa que els resultats d'aquest últim baixin del 12% al 4%.

En aquest cas, la volatilitat a les eleccions al Parlament de Catalunya és del 0,11, o el que és el mateix, la gent que va canviar de vot al 1999 respecte a les anteriors eleccions autonòmiques va ser de l'11%. Aquest canvi, intuïtivament el podem considerar com a "vot útil", l'estratègia de "Demanar el vot pel

canvi" va fer que bona part de l'electorat d'esquerreres a Mollet i Catalunya canviés de vot a fi de provocar un canvi en el govern de la Generalitat. Malgrat això, el canvi no es va donar per les "perversions del sistema electoral", amb les dimensions de les circumscripcions: un escó a la província de Barcelona on el PSC té majoria costa gairebé el doble de vots del que costa a províncies com Lleida o Girona, on CiU obté més suport. L'efecte és la infrarepresentació dels votants de la província de Barcelona.

La mobilització del vot segons el context de competència electoral i les correlacions de forces s'evidencia igual en els resultats de les eleccions generals de 1993, 1996 i 2004 on els índexs de participació pugen significativament respecte a anys anteriors i esdevenen en canvis del partit al govern central. Si bé és cert que a Mollet el comportament electoral no dóna suport majoritari al Partit Popular com passa a l'Estat, sí que es manifesta un augment de vots al PP, que permet fer valoracions comunes amb els resultats que es donen a nivell general.

L'ajustada competència entre PP i PSOE a nivell central prevista als sondeigs preelectorals va mobilitzar un nombre considerat d'electors. Tot i que les previsions apuntaven una pujada del PP, el resultat final van superar-les i el partit dels Populars passà de tenir 107 diputats a 141, mentre que el PSOE, tot i pujar en nombre de vots, l'augment de la participació fa que reduís en 18 diputats la seva representació. El suport al Partit Popular de Mollet va augmentar entorn al 2% a les eleccions de 1993 i 1996 i un 9% l'any 2000, per tornar-lo a perdre quatre anys més tard, quan és el partit del PSC-PSOE qui recull l'augment més significatiu.

Hom no pot afirmar, amb les dades dels resultats que disposem, que siguin de nous votants, principalment joves, o d'abstencionistes; per això caldria una anàlisi qualitativa que estudiés el record de vot i els motius de canvi. Sí que estem en posició de valorar la tendència que segueixen els partits polítics si la comparem amb les dades a nivell general, per veure que CiU, a la dècada del 2000, no només perd la majoria a les eleccions autonòmiques sinó també perd vots als comicis generals. Això es podria explicar per la tendència al bipartidisme que hi ha a l'Estat, i a la pèrdua de suport de l'electorat nacional a favor d'ERC.

Finalment, destaquem l'evolució d'Iniciativa per Catalunya-Verds, que després de la davallada electoral el 2000, deixa de ser el referent estatal de *Izquierda Unida* i redueix en un terç el nombre de vots. En canvi, el 2004, la materialització de coalició amb el referent nacional d'IU a Catalunya, EUiA, els suposa un augment fins a 2.137 vots.

A Mollet, com ja hem apuntat, l'abstenció diferencia entre els cicles electorals; una evidència clara són els nivells de participació a les eleccions europees, que si bé són considerades de "segon ordre"⁶ els nivells de participació oscil·len

entorn a la mitjana general per efecte d'arrossegament, en fer-se conjuntament amb altres comicis. El comportament electoral no presenta trets característics en aquest període, tret dels apuntats amb anterioritat.

La proximitat de l'administració local fa que el nivell d'exigència al govern local sigui major en tant que les polítiques portades a terme són més fàcilment percebudes pel ciutadà que no pas les pràctiques de governs supramunicipals. Aquesta teoria permet explicar el nivell d'alternança política, "en tant que conec la practica política del govern local la valoro i dono el meu suport o no en funció si s'adequa a les meves expectatives".

Eleccions municipals

Any	PSC	CiU	PP	PSUC-IC	ERC	ENTESA	Altres candidatures	Participació	Abstenció
1991	6.814	3.299	547	2.893	284	0	63	50,93%	49,07%
1995	7.523	4.172	1.918	3.406	543	0	199	56,04%	43,96%
1999	9.799	2.395	1.830	2.840	626	0	0	46,11%	53,89%
2003	9.504	2.628	2.245	0	0	6.174	634	55,87%	44,13%

Font: elaboració pròpia. Dades IDESCAT

Malgrat aquesta proximitat del govern local, els nivells de participació es situen entorn el 50%, tret de les eleccions de 1999 on el nombre d'abstenionistes superà el de votants. Com s'explica llavors aquesta paradoxa? En relació amb aquest interrogant, hi ha dues teories. La concepció que hom pot considerar "participativa" que planteja que la participació electoral per si sola no és suficient per assegurar el caràcter democràtic del sistema polític. Per altra banda, les concepcions "representatives" que entenen que la participació electoral és imprescindible en la mesura que garanteix la competència entre les opcions polítiques, un alt nivell d'abstenció no es considera un problema ans el contrari, indica la satisfacció amb el funcionament del sistema.

No podem afirmar amb certesa que, malgrat que la participació a les eleccions locals supera mínimament l'abstenció, hi ha preocupació pels temes locals, ja que un índex de volatilitat alt pot ser conseqüència de candidatures petites que només es presenten a unes eleccions i afecten aquest indicador, ja que, com s'ha vist fins al moment, el suport electoral de les principals opcions polítiques d'esquerres és força estable.

L'evolució de les candidatures és força cíclica; així, el PSC, tot i obtenir majories als anys 1995 i 1999 presenta una diferència substancial. L'any 1999, l'abstenció va ser la més alta de la democràcia local, que superà el nombre dels

no votants per sobre dels que sí ho feren. Això es traduí en un descens del nombre de votants a totes les formacions polítiques tret d'ERC, que augmentà un 0,52% de vots.

Significativa és l'evolució del PP a Mollet com a formació amb espai electoral reduït, –determinat pel nombre d'electors que es situen en l'eix centre-dreta i espanyolista– que obté un creixement en nombre de vots el 1995, sobretot pel suport a la gestió feta pel seu partit en el govern central, aleshores en majoria.

En canvi, CiU veu com, any rere any, la seva candidatura rep menys suport electoral, i coincideix amb els anys en què la coalició de centre-dreta nacionalista ha estat fora dels equips de govern. Resta saber quins resultats obtindrà en les properes eleccions després de governar amb el PSC.

En canvi, el 2003 la situació canvia molt en aparèixer un nou actor polític al sistema de partits de Mollet, l'ENTESA per Mollet, com a formació a l'esquerra del PSC i que recull els vots dels partits que l'integren (IC-V, EUiA, ERC i independents), a més de l'efecte multiplicador de la suma d'esforços. Amb l'Entesa, el sistema polític de Mollet dibuixa una foto similar al 1981, amb dues forces d'esquerra. Resta saber si al pròxim cicle seran capaços de mobilitzar l'electorat abstencionista i obrir una nova etapa de govern local després que Montserrat Tura no encapçalí la llista del PSC.

Bibliografia

- Anduiz, Eva. *Comportamiento político y electoral*. Ariel, Barcelona, 2004
- Bosch, Agustí. *Com votem i per què*. UOC: Barcelona, 2004
- Caminal, Miquel. Coordinador. *Manual de Ciència Política*. Tecnos. Madrid, 1996
- Del Castillo, Pilar. Coordinadora. *Comportamiento político y electoral*. 2ª Edició. CIS: Madrid. 1995
- Pujol, Alexandra i Renedo Ramon. *Aproximació al sistema de partits molletà. Primera part: 1977-1992. Notes*, Centre d'estudis Molletans. Volum 18 (gener 2003), pàg. 79- 94.
- Solé Tura, Jordi. *Mollet, 1900-2000: Memòries d'un molletà*. L'Aixernador, Argentona, 1988
- Torrecillas, Josep. *Retalls 1973-2003. Una Història política molletana*. Mollet, 2004

Webgrafia

- Generalitat de Catalunya. Institut d'Estadística de Catalunya. www.idescat.net
- Ajuntament de Mollet del Vallès. www.molletvalles.net
- Ministerio del Interior. Resultats electorals. www.elecciones.mir.es
- Centre d'Investigacions Sociològiques. CIS. www.cis.es

Notes

1. Anduiza, Eva. Tema 2, apunts Assignatura Comportament polític UAB curs 2.003-2.004
2. Bosch, Agustí. *Com votem i per què*. UOC. Barcelona.2004. Una clivella és una divisió de la societat que està determinada per la posició dels individus en l'estructura social i que acaba configurant els alineaments entre els bàndols de la societat i els seus partits polítics
3. Solé Tura, Jordi. *Mollet, 1900-2000. Memòries d'un molletà*. Ed. L'Aixernador. Argenton.1988.
4. Torrecillas, Josep. *Retalls 1973-2003. Una Història política molletana*. Mollet. 2004. Pág. 75.
5. Des de l'àmbit polític, es considerava que l'electorat encara podia lligar –mtijançant la figura de Manuel Fraga– el Partit Popular amb l'antic règim; el canvi en el lideratge els permetia fer el canvi d'imatge.
6. K. Reif i H. Schmitt. *Nine second order elections*. European Journal of Political Research.1980. (vol.8, pàgs. 3-44)

La XCEM, un projecte global per a l'ensenyament obligatori a Mollet

Consol Garcia-Moreno i Marchan i Alberto Sáez Gordo

Historiadora i pedagog

INTRODUCCIÓ

En la nostra societat avançada, un dels principals compromisos de les administracions públiques és el de portar a terme polítiques socials que abastin tota la població sense cap excepció. És el cas de les polítiques educatives, formulades en termes que facin realitat l'atenció a tota la població en edat escolar.

Des de la perspectiva de l'administració educativa, el seu deure primordial es concreta en portar a terme les construccions escolars necessàries i en condicions adequades, dotar el sistema de mitjans materials i del personal docent necessari, fixar uns continguts generals acadèmics i actitudinals ben definits, i vetllar perquè el dret universal a l'educació sigui respectat per tothom, en primer lloc pels pares i també pels propis alumnes; uns i altres han d'assumir els deures que aquest dret comporta.

La llei d'educació vigent al nostre país estableix dues etapes clarament diferenciades dins el sistema educatiu: entre els 3 i els 16 anys l'ensenyament és obligatori per a tothom, i cap alumne pot deixar de beneficiar-se d'aquest servei que la societat posa al seu abast; a partir, però, dels 16 anys, la llei estableix uns ensenyaments que s'anomenen postobligatoris, l'accés als quals es deixa a la lliure elecció del potencial receptor d'aquest servei.

Amb l'escolarització de tota la població d'entre 3 i 16 anys s'ha congregat a les aules de les nostres escoles un alumnat de procedència cultural, estrat social, actituds envers la realitat que l'envolta, etc. molt diversa, i l'escola ha hagut d'assumir i donar resposta a la particularitat de cada alumne que li arriba, fet que ha esdevingut un dels reptes més pregonos per a la comunitat educativa actual. Des que entrà en vigor la nova llei, l'anomenada de Reforma Educativa, molts esforços dels equips educatius de les nostres escoles han estat adreçats a adaptar la seva tasca a la multiplicitat d'exigències creades per la diversitat de l'alumnat.

La llei també establia un avançament en l'inici de l'ensenyament secundari, que es fixava als 12 anys en lloc dels 14 de l'etapa anterior, de la qual cosa resultava que els últims quatre anys de l'etapa obligatòria quedaven compresos en l'ensenyament secundari, fet no previst fins aleshores en el nostre sistema educatiu, ja que tots els ensenyaments secundaris havien estat optatius.

Estudis secundaris a partir dels 12 anys, i obligatoris fins als 16 definiren un tram inèdit fins a l'aprovació d'aquesta llei: és l'etapa que rep el nom d'Ensenyament Secundari Obligatori (ESO), i que s'assignà als instituts d'ensenyament secundari (IES). La responsabilitat dels IES respecte d'aquesta franja d'alumnes que es troben en els seus últims quatre anys d'escolarització obligatòria és, en primer lloc, garantir-ne la transmissió dels elements bàsics de la nostra cultura; segon, formar-los perquè gaudeixen dels seus drets però alhora assumeixin els seus deures com a ciutadans, i finalment preparar-los per a la incorporació a la vida activa.

Amb aquesta triple finalitat i un alumnat que manifesta una gran diversitat d'idees prèvies, de motivacions, de ritmes i d'estils d'aprenentatge, i de capacitat i procés evolutiu, la feina que ha estat encomanada als IES és aconseguir que tot l'alumnat de l'ESO pugui superar l'etapa, és a dir, estigui en condicions d'aconseguir el títol de Graduat, document que certifica que ha assolit aquells coneixements i hàbits que li exigia el sistema educatiu; el citat document li permetrà incorporar-se al món laboral o accedir a estudis posteriors, d'acord amb les seves capacitats i motivacions. És per això que darrerament els instituts d'ensenyament secundari han organitzat els seus recursos i han ordenat les seves programacions amb la finalitat de facilitar que tots els alumnes que arriben al final de la seva escolarització obligatòria puguin acreditar que han superat satisfactòriament aquesta etapa.

LA XARXA DE COORDINACIÓ EDUCATIVA DE MOLLET DEL VALLÈS (XCEM). INICIS I EVOLUCIÓ

La XCEM va néixer el curs 2001-02 per iniciativa dels tres instituts d'ensenyament secundari públics de Mollet: IES Gallecs, IES Mollet i IES Vicenç Plantada, amb el nom de *Programa de Millora de l'ESO*, i des del primer moment va comptar amb el vistiplau de la inspecció educativa i el suport de l'Ajuntament. Pretenia donar resposta educativa específica a alumnes amb un perfil que es caracteritzava per presentar un alt grau d'absentisme i una actitud de rebuig a un sistema educatiu eminentment academicista. En aquell primer moment es va decidir actuar amb alumnes que es trobaven a tercer i quart curs d'ESO, és a dir, en el tram final de la seva escolarització obligatòria. Tot i que no són gaire més d'un 2% del total de l'alumnat molletà d'ESO, el cert

és que són un col·lectiu que es fan notar molt, ja que normalment manifesten desajustaments conductuals greus, un refús sistemàtic a l'estructura escolar, un alt risc d'exclusió social i mancances greus en els seus aprenentatges. Per als centres educatius representava un repte molt gran treballar amb aquests alumnes, i malgrat dedicar-hi una gran quantitat d'esforços i recursos, no se'n sortien en la tasca de donar-hi una resposta mínimament reeixida, ni aconseguien evitar les repercussions negatives que aquests produïen en la resta de l'alumnat, com tampoc pal·liar el desencís dels professionals que hi intervenien.

Així doncs, en una **primera fase**, el projecte que avui anomenem XCEM es va centrar en aquests alumnes, i va determinar, com a referència, tres eixos claus en iniciar la feina:

- a) Incorporar al currículum aprenentatges preocupacionals en tallers externs als centres; aquests tallers es feien dins l'horari escolar.
- b) Treballar per reduir al màxim el caràcter academicista dels continguts escolars i mirar d'orientar aquests continguts funcionalment cap al món laboral.
- c) Aconseguir el compromís de l'entorn social, mitjançant la col·laboració dels serveis socials que treballen al municipi, els quals s'integrarien al programa amb la finalitat de fer un seguiment el qual comportaria un cert control i compromís alhora.

En una **segona fase**, el projecte va ampliar la seva intervenció al primer cicle de l'ESO¹, adquirint així un caràcter eminentment preventiu. Es tractava de treballar amb els alumnes que arriben al centre de secundària amb un risc manifest de fracàs escolar, sovint arrossegat al llarg del anys de primària. En aquesta fase, el nou marc referencial no va ser la conflictivitat generada per alumnes inadaptats, sinó la dada preocupant i prou coneguda del 35% d'alumnes que no assoleixen els objectius mínims establerts per llei en acabar l'ESO, fet que significa que aquest percentatge prou alt no obté el certificat de Graduat d'Ensenyament Secundari, com és prescriptiu. Per tant, en aquesta segona fase del projecte, el que es pretén és que les expectatives d'obtenir la titulació esmentada assoleixin valors més elevats, i si pot ser, abasti la totalitat de l'alumnat. Es tracta, fonamentalment, d'augmentar la seva motivació, fet que reduiria alhora el nivell de conflictivitat potencial derivada del fracàs escolar.

Les línies d'actuació que es proposen estan encaminades a potenciar l'acció tutorial i l'estabilitat dels equips docents, i a prioritzar, com a referent d'aprenentatge, l'àmbit per sobre de l'àrea.²

Finalment, en la **tercera i actual fase**, s'ha decidit que el projecte abasti la totalitat de l'etapa obligatòria, es a dir de 3 a 16 anys, i, per tant, s'hi han afegit l'ensenyament infantil i primari, amb l'objectiu de prestar una atenció molt

acurada a un moment decisiu i delicat de l'etapa obligatòria: el moment de la transició de primària a secundària. El projecte adquireix així una dimensió globalitzada en un context territorial molt concret: Mollet com a zona única de matriculació. La intenció és muntar un pla de treball per fer les tasques docents amb tanta coordinació com sigui possible i cercar resultats semblants als que s'obtindrien si a la nostra ciutat hi hagués dos únics centres públics: un Centre d'Educació Infantil i Primària (CEIP), i un Institut d'Ensenyament Secundari (IES); això sí, amb diferents seus, tantes com CEIP i IES hi ha a Mollet. Aquest plantejament implica forçosament una acció conjunta per garantir la continuïtat i l'homologació del procés educatiu en tot l'àmbit del municipi.

Per aconseguir això, es pretén en aquesta última fase racionalitzar tot el procés educatiu contemplant-lo en el seu conjunt. Per fer això, ha de garantir-ne un estricte control i seguiment per tal de donar una resposta ajustada a les necessitats de tots els alumnes (en el si d'un sistema educatiu de caire comprensiu³), i ha de buscar al mateix temps el sistema d'optimitzar els recursos de què es disposa. Per això és important i cal fer-ho d'una manera coordinada, perquè s'hi impliquin tots els centres de primària i secundària del municipi, que s'acostin criteris d'intervenció, i que al mateix temps es respectin les peculiaritats de cada centre educatiu públic de Mollet.

QUI HI PARTICIPA? INSTITUCIONS COL·LABORADORES I EQUIPS DE TREBALL

Un projecte educatiu global d'abast municipal com el nostre implica la intervenció d'una part important de la comunitat educativa, en primer lloc mestres i professors dels centres docents, ja que són ells que porten a terme el dia a dia del projecte; aquest col·lectiu és el primer i autèntic artífex del projecte. Però també ha estat necessària la col·laboració de diverses institucions o col·lectius externs a l'àmbit escolar per fer realitat i portar a terme el procés iniciat.

INSTITUCIONS COL·LABORADORES

- a) Ajuntament de Mollet.* S'implicà en el programa des del seu inici, en tasques de coordinació general del projecte i també aportant les instal·lacions i els professors dels tallers externs.
- b) Diputació de Barcelona.* Col·labora amb subvencions econòmiques destinades a sufragar, juntament amb l'Ajuntament, les despeses originades pels diferents tallers.
- c) Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.* Proporciona un marc legal en integrar al currículum dels alumnes els continguts dels tallers externs. A més, controla el seguiment del projecte i col·labora

Figura 1. Signatura del contracte de col·laboració amb representants de les institucions que donen suport al projecte. Sala de Plens de l'Ajuntament de Mollet, 21 de maig de 2003.

activament en el seu desenvolupament a través del servei d'inspecció educativa.

Equips de treball. Són els diferents grups de professionals que dinamitzen, coordinen i fan el seguiment del projecte:

- a) *Comissió inicial o macrocomissió.* A hores d'ara formada per l'inspector de zona, regidoria d'Ensenyament (generalment hi assisteix un tècnic), els caps d'estudi dels centres públics de secundària, un cap d'estudi de primària en representació de la resta, un representant de l'Equip d'Assessorament i orientació Psicopedagògic de la zona (EAP)⁴, un representant del Centre de Recursos Pedagògics (CRP)⁵ i un representat dels serveis socials municipals. Aquesta comissió estableix les línies generals del Programa, fa el seguiment i avalua els resultats.
- b) *Comissió de segon cicle d'ESO.* Està formada pels tutors dels grup d'alumnes que assisteixen als tallers, per un representant dels professors dels tallers realitzats fora del centre educatiu (responsable d'EMFO⁶), i una persona de la regidoria d'Ensenyament.
- c) *Comissió de transició primària-secundària,* que està formada bàsicament pels tutors de sisè de primària i els de primer curs d'ESO, per representants dels equips psicopedagògics dels centres de secundària, així com professionals dels Serveis educatius (l'EAP i el CRP) i l'inspector. La seva tasca és establir estratègies d'intervenció respecte al traspàs d'informació,

de la tutorització personalitzada, l'orientació i seguiment d'alumnes, de metodologies, etc.

- d) *Comissió del programa de primària*, formada bàsicament pels caps d'estudi de primària i l'inspector. Estableixen estratègies amb la finalitat de què la majoria d'alumnes puguin assolir les competències bàsiques en acabar l'etapa.

ESTRUCTURA DE LA XCEM

La creació de les comissions citades respon a la necessitat d'atendre amb certa garantia d'èxit la magnitud i la complexitat de la feina que es pretén portar a terme en aquest projecte. La diversitat de característiques que presenten cada un dels cicles de l'ensenyament obligatori, juntament amb la complexitat de la transició de cicles i d'etapes, ens obliga a intervenir mitjançant programes més concrets o sectorials per tal de fer operatiu el procés (posant molta cura de no perdre mai de vista el caràcter global del programa). En aquest sentit, afirmem que la feina que fa la XCEM es sustenta en cinc grans pilars, tants com subprogrames creats. En aquests cinc subprogrames es treballen respectivament l'atenció personalitzada, l'educació primària, la transició primària-secundària, el primer cicle d'ESO i el segon cicle d'ESO.

1.1. PROGRAMA D'ATENCIÓ PERSONALITZADA

Amb aquest subprograma es pretén detectar el més aviat possible els casos d'alumnes que presenten un alt risc de marginalitat sociocultural i escolar, amb la finalitat de fer-ne un seguiment tutorial específic. Es tracta de donar suport als nois/es i a les famílies més enllà del marc acadèmic institucional, a fi de facilitar la seva integració al context escolar. Això implica l'aprofitament de tot un seguit de recursos de caràcter intern (tutories individualitzades, espais específics, etc.) així com recursos externs al centres, com ara l'EAP, Serveis Socials, CRP, etc., i fins i tot suport extraescolar en el camp del lleure (esplais i altres). Aquest tipus d'intervenció es preveu a priori com una mesura eficaç contra l'absentisme i la conflictivitat en la seva màxima expressió, i es concreta en tres moments:

- a) La detecció dels alumnes que responen a aquest perfil es fa a primària, i ho fa el tutor ordinari de l'aula.
- b) En el traspàs a secundària s'acorda quin seguiment específic han de tenir aquests alumnes en funció de les seves necessitats.
- c) Finalment, a secundària se'ls adjudica un tutor-mentor que ajudarà els tutors d'aula, la família i els altres agents que intervenen en el seu desenvolupament educatiu.

1.2. PROGRAMA D'ENSENYAMENT PRIMARI

Si un alumne presenta dificultats per a l'aprenentatge ja a primària, la manca de competència acadèmica que això comporta li sol representar sovint un handicap insuperable quan aquest alumne accedeix a l'ensenyament secundari, dificultat que molt probablement arrossegirà durant tota l'etapa i li impedirà d'assolir els objectius mínims requerits en l'escolaritat obligatòria. El canvi de centre, d'etapa i la fragmentació disciplinar dels ensenyaments a l'ESO, sovint dificulten encara més les possibilitats de recuperar els ritmes d'aprenentatge, ja deficitaris en acabar l'ensenyament primari. Per tant, les actuacions en aquest subprograma van encaminades a garantir l'assoliment de les competències bàsiques per part de la majoria dels alumnes de primària. Els eixos bàsics d'intervenció són necessàriament de caire metodològic i curricular.

1.3. PROGRAMA DE TRANSICIÓ PRIMÀRIA-SECUNDÀRIA

Aquest programa es proposa portar a terme un conjunt d'actuacions adreçades a assegurar una eficaç coordinació entre els centres de primària i els de secundària, amb la finalitat de garantir coherència entre la formació que ha rebut l'alumne fins al moment de finalitzar l'ensenyament primari i la que rebrà en la nova etapa de secundària. Es tracta de realitzar un traspàs funcional i efectiu d'informació de cada un dels alumnes matriculats a primer d'ESO. D'aquesta informació s'han de derivar orientacions de contingut acadèmic, personal i grupal, les quals han de fer possible una integració gens traumàtica de l'alumne a la nova realitat, aconseguint que visqui aquesta nova etapa com una continuïtat lògica de la seva trajectòria anterior.

Tot aquest procés, que coordina i gestiona la comissió del mateix nom, es porta a terme un cop els alumnes han acabat el sisè curs de primària i han fet la seva matriculació als instituts. Els professionals més directament implicats (tutors, caps d'estudi, psicopedagogs, etc.), amb la supervisió de l'inspector de la zona, es troben per transferir un recull de dades que han de proporcionar als receptors criteris sòlids per facilitar la formació de grups que permetin treballar la diversitat, així com per determinar els serveis psicopedagògics que caldrà que rebin els alumnes en la nova etapa que comencen. Per fer més efectiu aquest treball, la comissió preveu dins la seva agenda de treball fer un seguiment conjunt al llarg del curs per part dels professionals esmentats, amb el propòsit de valorar la trajectòria del conjunt d'alumnes en general i dels alumnes més conflictius en particular.

1.4. PROGRAMA DE PRIMER CICLE D'ESO

El pas de l'ensenyament primari al secundari comporta tot un seguit de canvis en el procés educatiu de l'alumne, de vegades poc racional. Entre altres, n'hi ha dos de ben significatius.

El primer fa referència a la relació professorat-alumnat; l'alumne passa de tenir un professor-tutor generalista que dedica la major part del seu horari al grup i que té una visió global de cada alumne, a tenir 10 o 11 especialistes d'àrea en el centre de secundària, amb una visió fragmentada (parcial) i massa disciplinar del procés educatiu. En aquest cas, el tutor és només un d'aquests professors; passa poques hores amb els alumnes, reduint sovint la seva tasca a unes actuacions eminentment administratives. És evident que així és impossible conèixer globalment tots i cadascun dels alumnes, i, per tant, li és difícil poder donar una resposta global a qualsevol problema que se li presenti. La conseqüència per a l'alumnat és que ha perdut un referent que li donava seguretat. No hem d'oblidar que el perfil professional del professor de secundària difereix molt del tarannà pedagògic del de primària.

El segon canvi significatiu consisteix en què l'alumne passa de rebre ensenyaments globalitzats a primària, a rebre'ls específics per àrea a secundària, sense cobrir aquella zona intermèdia de referència que és l'àmbit⁷. L'excessiva fragmentació o especialització dels aprenentatges no tenen sentit en si mateixos i molt menys en aquesta edat dels alumnes. És, sens dubte, un dels dèficits més greus del sistema educatiu actual i el que, juntament amb l'anterior, ha generat més inadaptació escolar.

Aquestes dues premisses i les conseqüències que se'n deriven, orienten les actuacions previstes en aquest programa, que té com a objectiu prioritari evitar els efectes nocius amb mesures alternatives.

Els eixos fonamentals d'intervenció són:

1. Potenciar la tutoria compartida a partir d'equips docents estables durant tot el cicle, que es reuneixen setmanalment per fer un seguiment el més acurat possible de cada alumne. A llarg termini, es tendiria a potenciar la tutoria personalitzada, amb una ràtio màxima de 15 alumnes per tutor.
2. Potenciar el treball per àmbits, per reduir en la mesura que sigui possible, el nombre de professors per equip docent. En aquest sentit es fa palesa la necessitat que als centres de secundària s'obrin espais interdepartamentals per àmbits; seria una manera positiva de superar el perfil d'especialista dels professors que intervenen en aquestes edats.
3. Finalment, assegurar espais estables per als alumnes de primer cicle d'ESO que els faci sentir més segurs i integrats en la seva aula. L'excessiva mobilitat d'aula en aula genera un sentiment de nomadisme, inseguretat i no pertinença que no ajuda gens als alumnes a adaptar-se a la nova realitat que viu.

1.5. PROGRAMA DEL SEGON CICLE DE L'ESO

Aquest programa va ser la llavor de la XCEM. Va néixer amb objectiu d'aconseguir que els alumnes amb greus dificultats d'adaptació a l'ESO es mantinguessin integrats al sistema escolar fins al final de l'escolarització obligatòria i treballar per crear expectatives, tant entre els alumnes com també entre els professors, d'arribar a assolir les competències bàsiques⁸, el que suposa per als alumnes que se'ls acrediti conforme han superat l'etapa i poden obtenir el títol de Graduat en Educació Secundària.

En un principi, el perfil dels alumnes destinataris responia a aquells que ja hem fet referència, que valoraven molt negativament el marc escolar, distorsionaven la dinàmica del grup classe al qual pertanyien i habitualment transgredien les normes de convivència del centre. Les expectatives posades en aquest subprograma es fonamentaven en el fet que aquests alumnes, malgrat que no responen a les estratègies ordinàries d'atenció a la diversitat⁹, molt sovint accepten l'aprenentatge que reben a l'institut per considerar-lo com a requisit necessari per a la seva integració al món laboral.

Per canalitzar les actuacions d'aquest programa, es van definir uns criteris bàsics:

1. El centre del programa és l'alumne concret, amb nom i cognom, per al qual s'han d'establir itineraris individualitzats, i adaptar-ne al màxim els recursos pedagògics.

Figura 2 Alumnes del programa de Segon Cicle d'ESO al taller d'electricitat

2. La família participa activament, amb un compromís explícit, en el seguiment i avaluació del procés educatiu.
3. Adaptació funcional del currículum a l'alumne en qüestió (organitzat per àmbits d'aprenentatge i aplicat a treballs per projectes).
4. Un equip docent de només 3 o 4 professors treballa amb aquests alumnes i donen suport en la seva feina al professor tutor de l'alumne (aquell que tutoritza a tot el grup-classe al que pertany l'alumne).
5. Es prioritzen les habilitats bàsiques instrumentals (matemàtiques, llengua) sobre la resta de continguts del currículum, així com el desenvolupament personal i la inserció social i laboral de l'alumne.
6. Es busca garantir una estricta coordinació entre els professionals que intervenen en aquest programa: professors i equip psicopedagògic del centre, EAP, Serveis Socials, responsables de connectar amb la família, responsables dels grups de lleure de l'alumne, i professors de tallers d'aprenentatges ocupacionals d'institucions col·laboradores.

Aquests aprenentatges ocupacionals que acabem d'esmentar s'han portat a terme en tallers externs al centre i en horari lectiu, la qual cosa confereix al programa una triple dimensió: dotar de funcionalitat i crear motivació en l'alumnat; aportar competència professional de base en aspectes de disciplina, col·laboració, responsabilitat, seguretat personal, rigor en la feina feta, etc., a més de coneixements i habilitats específiques; i finalment, serveix com a centre d'interès per articular la resta d'aprenentatges que s'imparteixen dins del centre educatiu.

QUÈ S'HA FET FINS ARA? BALANÇ AVALUATIU

La implantació de la XCEM s'està portant a terme de forma progressiva, a mesura que es van donant continguts als diferents programes.

A hores d'ara, podem dir que el **programa de segon cicle de l'ESO** està consolidat en un alt percentatge. Des d'un punt de vista metodològic s'han acomplert les expectatives i es fan servir noves estratègies basades en considerar l'alumne com a centre del procés d'ensenyament-aprenentatge. Cal valorar com a positiu el nivell organitzatiu i de coordinació, tant entre els centres que hi participen com entre els professionals implicats en les actuacions.

Des del punt de vista curricular, l'aportació dels tallers ha estat determinant; durant els tres darrers cursos els alumnes han assistit alternativament a cursos de cuina, electricitat i metall, amb resultats d'aprenentatge molt acceptables si atenem als informes avaluatius emesos pels professionals d'EMFO.

Com a conseqüència, el programa de segon cicle d'ESO ha passat de ser marginal en els centres a adquirir un prestigi considerable, cosa que genera un

grau de satisfacció bastant alt entre els professionals que hi intervenen. També la millora de resultats acadèmics dels alumnes és significativa, ja que s'han acreditat en un percentatge molt acceptable. Com a proposta de millora, en un futur immediat caldrà lligar més els aprenentatges instrumentals amb els continguts professionalitzadors dels tallers.

Pel que fa al **programa del primer cicle d'ESO**, s'han consolidat els equips docents estables, i s'ha establert una dinàmica de coordinació i seguiment alternativa als dèficits tutorial. Els tres IES de Mollet disposen d'espais fixos i específics per a aquests alumnes. Durant els propers cursos caldrà avançar en aspectes relatius a l'atenció tutorial més personalitzada, caldrà també organitzar el currículum per àmbits i no pas per àrees, i el plantejament metodològic ha de ser més globalitzador, a fi de facilitar l'atenció a la diversitat.

Aquest curs s'ha creat la figura del *mentor*, amb l'objectiu de potenciar l'atenció personalitzada i fer un seguiment acurat d'aquells alumnes que poden manifestar-se com d'alt risc de marginació social i escolar, situació que alguns ja presenten en l'etapa de primària. Aquesta figura pot assumir-la qualsevol professor de l'equip docent i es preveu que actuï només sobre un alumne a qui donarà suport permanentment davant de qualsevol contingència; a més, servirà d'enllaç entre la família, l'EAP, els serveis socials i el tutor ordinari del grup-classe. Aquest seguiment durarà tot el cicle.

El **programa de transició primària-secundària** està en vies de consolidació. Fins al curs 2003-04 les realitzacions més concretes havien estat uns contactes puntuals realitzats pels tutors de l'any anterior i de l'any en curs, trobades que es van realitzar en tres ocasions al llarg del curs escolar: al juny, quan es formalitza el pas de centre dels alumnes; al setembre, quan la trobada té per finalitat parlar del pla d'acollida que l'IES aplicarà per integrar aquests alumnes nous, i al febrer, d'avaluació de la trajectòria dels alumnes en el nou centre.

En el present curs les tasques realitzades per aquesta comissió s'han enriquit amb la programació, dins el Pla de Formació Permanent del Professorat, d'un grup de treball del que en formen part tots els caps d'estudi o bé tutors de sisè dels centres de primària públics de Mollet; tutors o responsables de primer cicle d'ESO dels tres IES, i algun membre dels seus equips psicopedagògics; un representant de l'EAP, un representant del CRP, l'inspector de la zona, tots ells coordinats per una mestra de primària i una de secundària. Amb una previsió de 8 trobades al llarg del curs, persegueixen l'objectiu de tancar acords puntuals sobre metodologies i estratègies comunes, a fi que l'alumne no es vegi obligat a canviar massa d'hàbits quan canvia d'etapa i d'edifici. També donarà suport organitzatiu a les reunions esmentades en el paràgraf anterior.

Finalment, **el programa de primària**, a hores d'ara està per desenvolupar.

COM ES PENSA CONTINUAR? PERSPECTIVA

Quan el projecte va néixer fa tres anys, ho va fer per donar resposta a una situació de resultats acadèmics desajustats, molt sovint acompanyada d'inadaptacions escolars i socials que exigien un tractament molt especial. A mesura, però, que s'ha anat avançant en el procés de realització, el programa ha anat evolucionant i s'ha transformat en un projecte molt més ambiciós, que ha volgut arribar fins a l'origen del problema per intervenir-hi a temps.

L'objectiu a curt i mig termini és desenvolupar i consolidar la totalitat dels programes tal com ho havíem previst, i si calgués, crear-ne de nous. Les últimes decisions preses, que són fruit de la reflexió constant, han estat les d'ampliar la representació de les escoles del municipi que encara no eren presents dins la macrocomissió o comissió inicial, per donar cabuda a un representant de les escoles concertades i un altre de les escoles bressol. Amb aquestes incorporacions, la comissió s'amplia fins a 13 membres:

El cap de l'Institut Municipal d'Educació de Mollet

Tres representants de secundària, un per cada IES

Un representant dels CEIP de Mollet

Un assessor LIC¹⁰

Un representants dels Serveis Socials de la ciutat

Un representant d'EMFO

Un representant de l'EAP

Un membre del CRP

Un representant dels centres concertats de Mollet

Un representant de les escoles bressol

L'inspector d'educació de la ciutat

Les funcions de la comissió continuen sent fonamentalment tres: La planificació, la definició d'objectius dels programes i la seva avaluació.

Després d'avaluar la tasca feta fins ara, constatem que seria desitjable (els mestres ens fem un fart de fer la carta als reis) que els centres de secundària disposessin de capacitat legal i material per oferir activitat ocupacionals integrades en el currículum, sense necessitat de cercar-les fora de les aules ordinàries i del recinte escolar, fet que permetria ampliar aquest tipus d'oferta educativa i formativa a tants alumnes com ho necessitessin. La necessitat d'un seguiment preventiu coordinat i permanent dels alumnes, especialment els d'alt risc, avala la decisió de continuar el programa d'atenció personalitzada.

Un altre desig, que respon a una pregonia necessitat, és el de reduir el nombre de professors dels equips docents de primer cicle d'ESO, tot conside-

rant l'àmbit com a context de referència, en lloc de les actuals àrees, canvi decisiu que ens conduiria a donar un enfocament més educatiu-formatiu en aquests primer cicle de l'ensenyament secundari. Posats a demanar, voldríem que la figura del *mentor*, a la qual hem fet referència amb anterioritat, evolucionés cap a una tutoria compartida per tot l'equip docent, on cada professor acabaria tutoritzant un màxim de 10 alumnes al llarg del primer cicle d'ESO al qual ens estem referint.

La transició de primària a secundària ha d'acabar garantint un fil conductor de continuïtat, amb una evolució raonable pel que fa al currículum, els hàbits, les metodologies, etc., durant tota l'escolaritat obligatòria de l'alumne.

Finalment, l'ensenyament primari ha de ser l'autèntic pilar preventiu del fracàs escolar.

En qualsevol cas, aquest és un projecte global amb voluntat d'ajustar-se a les necessitats i característiques de la comunitat educativa de Mollet. De l'objectiu inicial d'esmenar situacions insostenibles, (aleshores en dèiem *Programa de millora de l'ESO*) es passà a treballar per prevenir aquestes situacions conflictives, i en aquesta etapa es digué *Programa per a la Millora educativa de Mollet*. Avui, que s'ha fet més ambiciós, i també més complex, constatem que l'expectativa d'èxit passa necessàriament per una bona i efectiva coordinació entre tots i cadascun dels programes engegats; d'aquí, el nom de Xarxa de Coordinació Educativa de Mollet del Vallès.

Si l'encert ens acompanya (i potser també necessitarem una mica de sort) el projecte pot arribar a definir un estil educatiu propi de la nostra ciutat, i generar una forma de fer feina molt possiblement inèdita a la resta del país. D'entrada ja se li han reconegut alguns valors com ara que es capaç d'interconnectar tots els centres públics de Mollet; que posa en marxa un pla de treball molt enriquidor per al professorat que hi participa (tant, que es podria considerar com una mena de formació permanent integrada en el desenvolupament de les tasques pròpies dels professors); que els professionals que hi han treballat en ell manifesten una satisfacció personal per les bones perspectives que hi veuen, i per l'empatia que genera entre ells. També entre els alumnes es fan valoracions positives, fonamentalment perquè han augmentat les expectatives d'èxit amb el seu pas pel programa. És també un projecte que a hores d'ara ha guanyat prestigi entre els professors dels centres de secundària on es porta a terme, i també entre els alumnes.

Notes

1. L'Ensenyament Secundari Obligatori (ESO), de quatre anys de durada, com hem dit, s'articula en dos cicles de dos anys de durada cadascun: el primer cicle, que comprèn el primer i segon curs de l'ESO, i el segon cicle, que inclou tercer i quart curs.
2. Vegeu la nota 7.
3. S'entén per *ensenyament comprensiu* aquell que s'adreça a la totalitat de la població escolar i que s'adapta i respon a les peculiaritats intel·lectuals de cada alumne. És una exigència dels sistema educatiu actual, que contrasta amb anteriors sistemes educatius de caire selectiu, l'objectiu dels quals era seleccionar, al llarg de tota l'escolaritat, aquells alumnes dotats d'una aptitud acadèmica adequada per accedir a estudis superiors universitaris.
4. Els Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògic, EAP, són serveis educatius que donen suport al professorat dels centres docents per tal d'oferir la resposta educativa més adequada al conjunt de l'alumnat, especialment aquells que presenten disminucions o més dificultats en el procés d'aprenentatge, com també a les seves famílies. Actualment a la zona educativa del Vallès Oriental II, que correspon al Baix Vallès, hi ha un equip de 10 professionals que atenen les necessitats de tots els centres docents d'aquest territori.
5. Els Centres de Recursos Pedagògics són uns serveis educatius que donen suport a l'activitat pedagògica dels centres i a la tasca docent del professorat de tots els nivells d'ensenyament no universitari, amb capacitat per establir comunicació amb el professorat, dinamitzar els centres docents i generar ofertes de formació permanent per als mestres de la zona. Al CRP del Vallès Oriental II hi treballen tres professionals.
6. Empresa municipal de formació ocupacional de Mollet.
7. Quan parlem d'*àmbit* ens estem referint a l'organització dels continguts del currículum que l'alumne ha de treballar. Ara a l'ESO estan agrupats per àrees (comunament associades a les assignatures) com ara les matemàtiques, les ciències socials, les ciències naturals, la llengua catalana, etc. En l'àmbit la fragmentació dels coneixements es redueix, perquè s'agrupen algunes d'aquestes àrees que tenen molt en comú, com ara l'àmbit sociolingüístic i de la comunicació, on s'estudiaria català, castellà, anglès i francès; l'àmbit de les ciències socials que comprendria la geografia, la història, l'economia, entre altres; l'àmbit científic-tecnològic, que compren les matemàtiques, la física, la química, la tecnologia; l'àmbit artístic... El principal avantatge d'aquest tipus d'agrupament és que dona l'opció de reduir el nombre de professors de l'equip docent, i en conseqüència augmenta el nombre d'hores que cada un d'aquests professors dedica a atendre els alumnes.
8. Quan parlem de *competències bàsiques* ens estem referint a la capacitat general mínima (coneixements de llengua, matemàtiques, tecnologia, hàbits socials o de relació amb les persones del l'entorn, etc.), que tota persona necessita per integrar-se a la societat de forma autònoma i responsable.
9. *Atenció a la diversitat*. El centre docent o el professor adapta els seus ensenyaments a les necessitats de cada alumne, a fi que tothom pugui aprendre segons les seves possibilitats.
10. LIC: Llengua, Intercomunicació i Cohesió Social. Es tracta d'un altre Servei Educatiu que té com objectiu principal col·laborar amb els centres en la plena integració i adaptació dels alumnes amb risc de marginació i dels alumnes provinents de sistemes educatius diferents del nostre.

Monogràfic

VII Jornades de Tardor
El Baix Vallès: realitat o ficció?

Presentació

Un nom tot sol no equival a identitat, però segur que té molt de pes quan es tracta de definir el perfil de la realitat que el porta.

D'uns anys ençà, certs escrits i discursos que procedien, majoritàriament, de l'esfera política, ens han familiaritzat amb el terme de *Baix Vallès*, en fer-ne ús quan es parlava de la realitat física i humana d'un conjunt de municipis propers a Mollet. D'això no fa gaires anys; d'aleshores ençà, la idea no fou menystinguda i cada vegades més sovint la trobem en la premsa i altres mitjans de comunicació, sobretot locals. El mot en qüestió havia estat manllevat de Vicenç Plantada, el molletà il·lustre que el feia servir en les seves cròniques fa poc més d'un segle. Recordar la ploma erudita de Vicenç Plantada ja era un bon motiu per recuperar-lo, per allò de què quan més fondes són les arrels, més dret i ufanós creix l'arbre.

Al CEM, però, vam considerar que havia arribat l'hora d'anar una mica més lluny i que calia verificar i actualitzar la validesa del terme. D'aquesta intenció inicial sorgí la idea de fer un debat sobre aquest concepte; i el resultat han estat les últimes Jornades de Tardor que, amb el títol de *Baix Vallès: realitat o ficció?* han abordat el tema des de perspectives diverses. La iniciativa esdevenia oportuna, ja que, mentre es feien els treballs de preparació, ens arribaren a través dels mitjans de comunicació notícies de què es reobria el tema d'una nova ordenació del territori català, reordenació pendent al llarg de tot el segle XX. Per tant, era previsible que aquest debat es faria present en els fòrums polítics i al carrer sense fer-se esperar gaire.

Amb voluntat d'enriquir el coneixement del nostre entorn més proper i afavorir-ne un debat constructiu, les Jornades han volgut aportar opinions diverses i donar a conèixer estudis, posicionaments i fins i tot propostes d'actuacions administratives.

Estaven estructurades en tres blocs diferents: els punts de vista

d'experts ens arribaven per mitjà de tres conferències; l'opinió de la ciutadania s'exposava en un col·loqui i es tancava l'activitat amb una passejada per diferents indrets del Baix Vallès.

Els articles que aquí s'han recopilat són una mostra prou significativa de la diversitat d'idees, propostes i opinions que tots plegats van ser capaços de generar.

Consol Garcia-Moreno i Marchan
Xavier Ludevid i Massana
Coordinadors de les Jornades

El Baix Vallès: una comarca sense fronteres¹

Oriol Fort i Marrugat

Regidor de l'Ajuntament de Mollet del Vallès

PREÀMBUL

En aquest article expresso un pensament personal fruit, ben segur, de les meves vivències com a regidor de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, i no expresso, per tant, el posicionament de la institució municipal molletana en relació amb el Baix Vallès.

L'Ajuntament de Mollet del Vallès mai no ha pres cap acord sobre l'existència o sobre la conveniència de crear o de reconèixer la comarca del Baix Vallès, tot i que —crec recordar-ho— mai, tampoc, ningú des de la Corporació Municipal no ha fet pública una posició en contra de l'existència d'un àmbit de caire comarcal a l'entorn de la polaritat de Mollet, amb la centralitat a Mollet o amb la capitalitat a Mollet —expressió ja per a més convençuts.

Però sí que s'han fet declaracions i accions a favor de la seva existència, i algunes persones s'hi han posicionat de manera destacada. Ara mateix en citaré dues en l'àmbit polític: la Montserrat Tura², esperonadora política amb una visió preclara de la necessitat de la comarca, i en Josep Garzón³, combatent incansable per la independència del poble molletà —independència de la present dependència comarcal.

EXISTÈNCIA

La lectura de l'edició facsímil de les actes de la Primera Assemblea de la Unió Catalanista que va donar lloc a les Bases de Manresa, editades el 1992 amb motiu del seu centenari, ens va permetre conèixer que en aquella època, 1892, ja existia el Baix Vallès, coincident, en bona

manera amb l'actual Baix Vallès, tot i que les barreres que són algunes vies de comunicació, i d'altres aspectes econòmics, socials i de serveis, ens hagin destarotat els vincles que teníem amb algunes poblacions de l'entorn.

De poc després, ens van confirmar l'existència i l'ús del nom del Baix Vallès els treballs previs de Ferran Pérez i Gómez⁴ vinculats amb la primera beca Vicenç Plantada; uns estudis sobre *l'home universal* molletà Vicenç Plantada⁵ que, precisament, va representar el Baix Vallès a la primera assemblea de la Unió Catalanista que abans citava i que, com a periodista, usava aquest nom comarcal en les seves cròniques per a la publicació *La Renaixença*⁶. Estem parlant de 1885; fa quasi cent vint anys.

ÚS DEL NOM

Abans que des de l'Ajuntament de Mollet del Vallès comencéssim a usar l'expressió Baix Vallès, amb voluntat de promoció, d'implantació i de polèmica o, si voleu més suaument, d'estímul, havíem comentat, des del Govern de la Ciutat, que no ens semblava adient el terme Vallès Sud que usava com a capçalera una publicació d'aleshores, que usaven com a delimitació geogràfica alguns mitjans de comunicació o que, fins i tot, la Creu Roja en feia una àrea per a la seva admirable funció a les nostres terres.

No ens agradava, ens semblava poc sensible, ens semblava un nom fred, artificial; per això ens va satisfer el coneixement de les actes de la Primera Assemblea de la Unió Catalanista, que esmentàvem.

A partir d'aquest coneixement ja no vam tenir cap dubte, si més no en relació amb el nom: el Baix Vallès.

Vam començar a usar el nom del Baix Vallès institucionalment, públicament, notòriament i amb tota la voluntat de provocació (provocació constructiva) amb motiu dels documents i les publicacions del Pla Estratègic de la nostra ciutat, l'any 1994⁷. Abans, però, ja el vam començar a llençar com a sondeig per tal de conèixer-ne les reaccions⁸.

No va ser fàcil anar-lo implantant; va néixer una resistència —fora de Mollet i especialment a Granollers, amb orquestració mediàtica inclosa— que ens va fer veure amb satisfacció que, en allò eminentment polític i de defensa molletana, anàvem bé.

IDENTITAT

Podem parlar d'una identitat del Vallès Oriental en contraposició a la del Vallès Occidental? O és molt més clar parlar d'una identitat del Baix Vallès en contraposició a la del Baix Montseny?, totes dues comarques dins la comarca pluricomarcal del Vallès Oriental.

Probablement, fa cent anys existia una identitat vallesana, però crec que ara mateix ens seria difícil concretar-la. No passa el mateix amb d'altres comarques allunyades de Barcelona que han mantingut, en bona part, els trets diferencials comarcals.

Quan una bona part de la plana vallesana es converteix, des dels anys seixanta, en suburbis industrials de Barcelona, en ciutats dormitori i espais amb ben poca natura, la identitat vallesana desapareix quasi totalment i, com foragitada pel "progrés" es refugia a les muntanyes o a les zones amb menys facilitats de comunicació o a més distància de la capital.

Hi ha hagut després d'aquesta època de més de trenta anys de destrucció identitària, una voluntat de recuperar la identitat —com en el temps de la recuperació de les terres catalanes després de la presència musulmana.

El primer pas ha estat poble a poble —els ajuntaments democràtics i l'associacionisme cultural hi han tingut un paper determinant—, i el segon, comarca a comarca.

Mollet és exemple d'aquesta voluntat de recuperació de la identitat. Els anys 1992, 1993 i 1994 amb la subseu del Jocs Olímpics de Barcelona 92, Ciutat Pubilla de la Sardana, Mil·lenari de la Ciutat i visita dels Reis, consolidació dels nostres símbols —escut, bandera i himne—, la renaixença cultural amb la revifalla i naixement d'entitats culturals d'arrel tradicional, Pla Estratègic de la Ciutat, i l'encunyament del terme *molletanisme* com a expressió d'orgull de ciutat, com a expressió, conseqüentment, d'identitat, de recuperació de la identitat.

El pas següent és fer aflorar una identitat comarcal a partir bàsicament d'història, de centralitat, de necessitat i de voluntat.

La recuperació del Baix Vallès forma part, doncs, d'aquesta cadena identitària de molt difícil desenvolupament, com tot procés de recuperació de personalitat en una societat tan àmpliament alienada individualment o socialment.

QUÈ ERA?

¿Com enteníem, aleshores, el Baix Vallès dins una divisió territorial⁹ anacrònica i comprensiblement romàntica? —atesa la voluntat dels legisladors de recuperar les obsoletes comarques de la República¹⁰.

Potser un exemple pot fer-ho més entenedor. Preparàvem una campanya que finalment no es va realitzar perquè altres prioritats ho van ser més, que tenia per eslògan *El Baix Vallès, una comarca sense fronteres*.

Estem parlant dels anys 94-95 i ja intuïrem que això de les comarques calia canviar-ho profundament.

Què volíem dir, doncs, amb "una comarca sense fronteres"?

- La comarca la delimitaria la voluntat dels municipis que s'hi volguessin aplegar, a partir de la referència històrica i de la polaritat/centralitat molletana. Albiràvem la municipalia, la micròpolis, l'àrea micropolitana¹¹ de Mollet del Vallès
- La comarca aspiraria al que lliurement els seus components acordessin, ni més ni menys. Albiràvem la mancomunitat, la lliure posada en comú d'esforços, de serveis, de voluntats, de prestacions.

I EL VALLÈS ORIENTAL?

Tenint en compte tot això, què en podíem fer amb el Vallès Oriental?

Suportar-lo, intentar conviure amb una realitat forçada; una realitat tan heterogènia que més que una comarca ens semblava el que veritablement és —com ho és el Vallès Occidental— un territori apedaçat que permetia donar una capitalitat territorial prou àmplia i digna a Granollers. El Vallès Oriental no és la suma de, sinó l'apilonament del Baix Vallès, del Baix Montseny, de la Vall del Tenes, de part de la Riera de Caldes, de part del Moianès, etc., a l'entorn d'una espècie de districte federal amb indubtable personalitat pròpia —conreada i merescuda— que és Granollers i el seu immediat entorn.

Granollers té prou personalitat com perquè no sigui forçada a haver de compartir comarca amb d'altres territoris ben diferents, que desitgen i necessiten viure la seva pròpia personalitat.

ON ENQUIBIR EL BAIX VALLÈS?

Un apunt superficial i, probablement, políticament incorrecte sobre la divisió territorial de Catalunya.

Sovint he manifestat, amb vehemència, el meu desacord amb les actuals diputacions, contrapoders conjunturals a una Generalitat¹² que en tot moment hauria d'haver estat acceptada —de iure o de facto, tot respectant la Llei, és clar— conjuntament amb els municipis, com a únics ens de divisió territorial amb poder polític.

És a dir, simplificant-ho,

- Generalitat de Catalunya: govern de Catalunya comunitat amb província única.¹³
- Regions o vegueries: descentralització de la Generalitat. El seu poder polític —si cal o és obligat que en tinguin— hauria de ser mínim i mai amb la possibilitat de ser contraposat al de la Generalitat.
- Comarques: mancomunitats de municipis, voluntàries a partir d'una divisió funcional, simbòlica i orientativa, per a la gestió de serveis. Sense poder polític.
- Municipis: base política i administrativa de Catalunya; els seus ajuntaments caldria que fossin els representants ordinaris de la Generalitat de Catalunya en el seu territori.

En aquest plantejament, el Baix Vallès tindria un territori orientatiu proposat pels experts en funció de dades històriques, i dades actuals sociològiques, socials, econòmiques, culturals, de mercat, de centralitat, polaritat o capitalitat, etc.

Ni més ni menys. Personalment, no en vull més, no me'n cal més per al Baix Vallès, per a les comarques reals; tot i això, si algú ho pot concretar millor, qualsevol suggeriment serà benvingut.

EL DESIG

És tan atractiva la lliure voluntat d'associació en benefici comú; a alguns ens resulta tan estimulante promoure la lliure associació, sentir-nos poble i comarca protagonistes d'una espècie de *devolution*¹⁴, que estem segurs de poder constituir parelles de fet sense necessitat que ningú no ens casi; la primera, el Baix Vallès. I, posats a somniar, un Baix Vallès amb una columna vertebral i un cor recuperats, el riu Besòs i Gallecs.

La comarca del Baix Vallès ho serà a partir d'una necessitat objectiva d'unió, de mancomunitat, de treball comú, d'esforç plegats, però, sobretot, insisteixo, a partir de la voluntat de ser, sense imposicions, però basant-se en la història i en diversos components sociològics i socials arrelats en el segle passat i, alguns, consolidats en el nostre temps¹⁵.

Com que el Baix Vallès no és ni administrativament ni políticament d'obligada creació, ens podem permetre el luxe d'exigir-li —d'exigir-nos— que sigui fruit de la voluntat de ser, de la voluntat de treballar junts, de la voluntat de racionalitzar l'estructura territorial i política de Catalunya; que sigui fruit, si pot ser, del sentiment i de la humanitat, de la convivència i de la pluralitat, del progrés i de la solidaritat; que sigui, veritablement, política i república.

Notes

1. Aquest article està redactat a partir de les notes per intervenir en el col·loqui "El Baix Vallès a debat" dins les VII Jornades del Centre d'Estudis Molletans que portaven per títol "El Baix Vallès: realitat o ficció?", realitzades al Centre Cultural la Marineta de Mollet del Vallès els dies 22, 23 i 24 d'octubre de 2004.
2. Alcaldessa de Mollet, de 1987 fins a 2003. Consellera d'Interior de la Generalitat de Catalunya des de desembre de 2003.
3. Regidor de l'Ajuntament de Mollet del Vallès des de 1987.
4. Ferran Pérez i Gómez va guanyar la primera beca de recerca Vicenç Plantada instaurada pel Centre d'Estudis Molletans. El seus treballs, publicats en la col·lecció Vicenç Plantada de l'esmentat centre, són un extraordinari recull de la vida i obra del polític, veterinari, escriptor, pagès, periodista i home universal que va ser Vicenç Plantada. Ferran Pérez, que també va participar en el col·loqui del qual parlem, és el president del Centre d'Estudis Santfostencs – Amics de Cabanyes i un gran col·laborador del Centre d'Estudis Molletans.
5. "El pare del Mollet modern" Ferran Pérez i Gómez. Obres completes de Vicenç Plantada, I Cròniques i articles en La Renaixença. Ferran Pérez i Gómez. Centre d'Estudis Molletans i Ajuntament de Mollet del Vallès. Febrer de 1997.
6. "Com á crónica del Baix Vallés es notable la gran explossió haguda'l dia 20 de Febrer passat en la fàbrica de dinamita, establerta en lo terme de Sant Fost la qual se va fer bocins, salvantse com á miracle'l mosso carreter Sisó que quedá tot cobert de trossos de mahons. Fa cosa d'un any que n'hi hagué un altra explossió, que matá una dona y un burro" *Obres completes de Vicenç Plantada, I Cròniques i articles en La Renaixença*. Ferran Pérez i Gómez. Centre d'Estudis Molletans i Ajuntament de Mollet del Vallès. Febrer de 1997. La cita és d'una crònica del 17 de març de 1885, la primera cita que tenim recollida fins ara del Baix Vallès.
7. "Fer de Mollet una ciutat socialment integradora i integrada en el medi natural, que vertebrí el Baix Vallès, que contribueixi al desenvolupament i a la modernització econòmica, social, cultural i humana de la ciutat i del conjunt de l'àrea" Objectiu central de Pla Estratègic de Mollet aprovat pel Consell Plenari del Pla el 25 d'abril de 1994.

8. La primera cita escrita del nom recuperat, a la nostra ciutat, es dona al llibre *Mollet 993-1993* editat per l'Ajuntament de Mollet del Vallès l'octubre de 1993. Pàgina 97 "En aquest sentit, se sap que (Vicenç Plantada) va participar com a delegat per la comarca del Baix Vallès i per la Unió Catalanista a les Bases de Manresa el 1892"
9. L'actual, la corresponent a les Lleis d'Organització Territorial de 1987.
10. "L'adopció acrítica de les comarques del 36, amb la simple addició de tres noves comarques sorgides després de la preceptiva consulta municipal, no va permetre realment aproximar la divisió comarcal a la finalitat bàsica establerta des de 1979, que com s'ha indicat feia de les comarques un instrument bàsic de govern local" Proposta de racionalització municipal a Catalunya. Josep Roca i Cladera
11. "Existeix una forta estructura de ciutats mitjanes, les quals han desbordat els seus termes municipals, estructurant sistemes que podríem anomenar, seguint la terminologia del Cens americà, àrees micropolitanes, i que organitzen al seu voltant realitats comarcals fortament arrelades". Ops. Cit. de Josep Roca i Cladera. En el cas de les municipals, citant treballs de Lluís Casassas i Joaquim Clusa
12. Certament, la Generalitat governada durant més de 20 anys per CiU no va actuar de manera que facilités que la Diputació de Barcelona fos generosa en el sentit de traspassar-li competències i finançament, per tal de convertir-se —com haurien d'haver estat totes les diputacions— en ens de descentralització de la Generalitat, amb poder polític real limitat. La Generalitat del President Jordi Pujol va dissoldre la Corporació Metropolitana de Barcelona, la qual cosa va obrir totes les caixes dels trons de la divisió territorial i de les relacions amb lleialtat institucional entre Generalitat i Diputació de Barcelona o, si voleu, entre CiU i PSC; però això no impedeix opinar que les diputacions haurien de jugar un paper menor si no són descentralització de la Generalitat, amb poc poder polític, que cal que resideixi en aquells òrgans elegits en primer grau: Generalitat i ajuntaments.
13. Certament, Catalunya província única és una qüestió que cal vincular a la no pèrdua de finançament des de l'Estat, i a la no pèrdua de senadors, atès que el Senat està conformat, entre d'altres formes, per la presència de dos senadors per província. Acceptades les vegueries o regions com a ens de divisió territorial i de descentralització territorial de la Generalitat, seria probablement utòpic suposar que l'Estat ens les acceptaria com a set províncies, tot suposant que nosaltres ho desitgessim.
14. Més o menys, retorn als drets històrics. Aquí aplicat amb molta flexibilitat.
15. "La comarca humana és, sens dubte, més important que la comarca morfològica. Les relacions humanes, econòmiques, socials i culturals, es sobreposen a la geografia determinant una complexa estructura que conforma el fet comarcal". Ops. Cit. Josep Roca i Cladera.

Cap a una nova organització territorial de Catalunya? El cas del Baix Vallès

Josep Roca Cladera¹

Arquitecte. Director del Centre de Política del Sòl i Valoracions de la Universitat Politècnica de Catalunya.

Recentment, el Centre de Política de Sòl i Valoracions ha presentat un treball dirigit a establir, de manera racional i rigorosa, la delimitació d'àmbits supramunicipals per a l'exercici eficient de les funcions i serveis públics, que permeti una *nova organització administrativa del territori*. Tant els municipis com les comarques, en la seva forma actual, no han mostrat prou capacitat per gestionar una societat i un territori tan complex com Catalunya. Els primers, a causa de l'esmicolament del mapa municipal, el qual no permet en tots els casos la gestió eficaç dels afers públics. La realitat urbana del Principat ja fa temps que ha desbordat amb escreix els estrets límits municipals i ha estructurat un sistema de ciutats que no té una adequada correspondència amb la divisió administrativa municipal ni comarcal. Pel seu cantó, les comarques, reinstaurades l'any 1987, no han servit per complementar els municipis en l'exercici dels serveis locals. En lloc de contribuir de forma eficient a l'exercici de les funcions pròpies de l'administració local a les quals les obligava l'Estatut de 1979 i la legislació que el va desplegar, les comarques s'han configurat com a miniparlaments de caràcter exclusivament polític, els quals, en part, han restat protagonisme a l'autèntic òrgan de la voluntat popular: el Parlament de Catalunya. I, juntament a les limitacions mostrades per municipis i comarques, una absència, un buit s'ha fet manifestament evident: la falta d'una organització adequada per descentralitzar les funcions de la Generalitat de Catalunya. Una organització regional, en vegueries, que permeti superar de forma definitiva l'herència de les diputacions i províncies com a forma d'estructuració, imposada a la força, del territori de Catalunya.

Cal, per tant, una nova organització administrativa de Catalunya. Una nova organització que permeti resoldre les mancances estructurals

dels municipis, tot i ajudant a mancomunar part dels serveis que en l'actualitat tenen encomanats els ajuntaments gràcies a les economies d'escala que llur major dimensió els pot atorgar. Una nova organització que recuperi les comarques com una forma eficaç d'administració i govern del territori català, tot i superant el seu paper exclusivament polític i identitari. Una nova organització, en vegueries, que permeti gestionar amb eficiència els serveis públics a l'escala regional, que possibiliti la descentralització de les funcions del Govern de la Generalitat i que estigui en capacitat de superar el greuge històric que els Decrets de Nova Planta, primer, i la imposició de les províncies, després, varen representar en l'organització política de Catalunya. Una nova organització, que doni solució definitiva a la clamorosa mancança d'una forma de govern adient per a la regió metropolitana de Barcelona. Aquests són els reptes que té la societat pel que fa a l'organització i estructuració del territori Catalunya. Tots ells, no solament una part.

En aquesta perspectiva, el treball que aquí es presenta pretén ser una modesta contribució, basada en una lectura atenta de la societat i del territori. De la Catalunya real, i no pas de les imatges icòniques que se'n poden haver forjat. En aquest sentit, *s'entén Catalunya com un autèntic sistema de ciutats*. Ciutats reals, no entitats administratives històricament heretades. I a aquestes ciutats reals haurien d'aproximar-se les comarques actuals, tot i facilitant mancomunar els serveis que avui tenen assignats els municipis. I a partir d'aquestes "ciutats reals" es proposa una divisió regional en vegueries, que respongui tant a la morfologia física com a les relacions econòmiques i socials que estructuren l'espai català. El treball desenvolupat inclou, alhora, una proposta d'organització territorial de l'àrea metropolitana de Barcelona que representi la consideració d'aquest àmbit no com una singularitat, una anomalia en el conjunt del país, sinó com un més dels territoris metropolitanitzats, d'abast regional.

Es proposa, per tant, un *nou model d'organització territorial*. Un model, en suma, que va de baix a dalt. De les "ciutats reals" a la Catalunya metropolitana i regional. Un model que pretén abastar el conjunt dels aspectes territorials i no només una part d'ells. Una contribució, en suma, al debat que, a judici dels autors, tancaren de forma inadequada les Lleis d'Organització Territorial de Catalunya aprovades l'any 1987, i que avui té com a repte pendent de solució el Parlament de Catalunya.

El Baix Vallès, el sistema urbà de Mollet, és, sens dubte, una d'aquestes ciutats reals. Així esperem demostrar-ho en les línies que segueixen.

1.- EL SISTEMA URBÀ DE MOLLET: DELS ESTUDIS DE LA PONÈNCIA DE DELIMITACIÓ TERRITORIAL (1931) A LES MUNICIPALIES (1981)

La Ponència, creada el 1931, va desenvolupar els seus treballs en el marc d'una manifesta indeterminació: de forma reiterada la Ponència va reclamar al Govern la finalitat de la delimitació comarcal; molt particularment, si havia de representar un instrument de descentralització de la Generalitat, o bé una organització de caràcter local. La conclusió a la qual es va arribar va ser que les comarques i les vegueries havien de ser l'àmbit desconcentrat del Govern de la Generalitat. I per això s'adoptà un nombre de comarques (38) clarament inferior al "d'àmbits de mercat" que la pròpia Ponència estimà com a resultat de l'enquesta feta als municipis entre 1931 i 1932. Les comarques "oficials" no respongueren, així, a l'estructura funcional del territori comarcal.¹

Cal esmentar que als estudis de la Ponència republicana, Mollet, Granollers i Sant Celoni apareixien com a àmbits de mercat diferenciats. En el mateix sentit cal recordar que, al que ara es l'àmbit conegut com a Regió Metropolitana, hi figuraven al voltant de 20 mercats, xifra aproximada a l'estructura de sistemes urbans existent en l'actualitat.

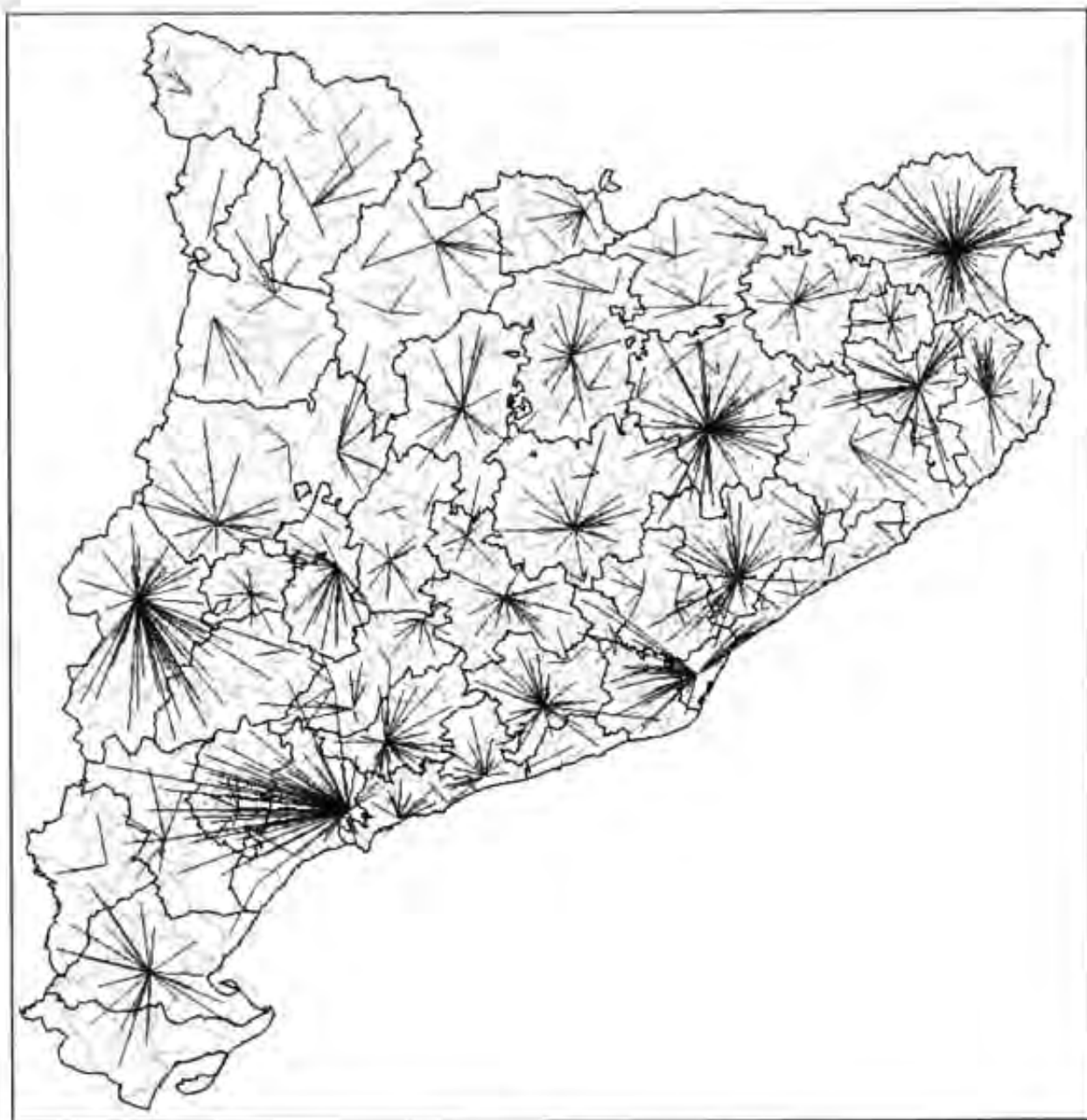

Figura 1. Àmbits de Mercat (1932).

Seguint amb aquesta línia de pensament, el mateix Casassas, juntament amb Joaquim Clusa, proposaren l'any 1981 una nova forma d'organització del territori: les *municipalies*, que havien de servir per aproximar el fet comarcal a la realitat, més complexa, de l'estructura territorial dels pobles i ciutats de Catalunya, que permetien superar el tradicional raquitisme dels municipis a casa nostra.

Casassas i Clusa partiren d'un diagnòstic clar: calia reconsiderar la divisió territorial de 1936:

"Poc a poc, però, fins i tot entre els partidaris de mantenir un esglaó d'administració local a nivell comarcal, s'ha obert pas la idea de la necessària revisió de la distribució comarcal del 32/36. Per un cantó hom va comprenent que s'ha de concedir un reconeixement "oficial" als nous fets comarcals apareguts després de 1939, o a aquells altres l'evidència dels quals s'ha fet palesa (Mollerussa, Banyoles, Santa Coloma, etc.) (...) També el fet metropolità ha trencat clarament i esborrat a voltes els límits comarcals del 32 i ha anat buidant algunes comarques en un matràs congestionat (Vallés, Tarragonès, Baix Llobregat, etc.). Les autopistes i la millora de les infraestructures de la comunicació i l'augment de la velocitat, finalment, si en certs casos ha servit per fer minvar la personalitat comarcal d'algunes contrades en apropar-les als continus urbans metropolitans, en d'altres ha enrobustit la personalitat de certes rodalies fins atribuir-les-hi característiques quasi comarcals, com poden ser els exemples de les "comarques pivot" o "comarques ròtula" del Baix Llobregat o del Garraf meridional.

Aquesta anàlisi porta també a la reconsideració de la qüestió comarcal i a una discussió de les seves bases. Com es pot veure, doncs, des d'òptiques diferents és exigida una nova anàlisi de la realitat catalana. Tothom hi reconeix el paper fonamental que avui hi juga el fet urbà. De fet, és l'actualització d'una de les idees bàsiques de la Ponència: cercar el lloc central, cercar el nucli urbà que causa l'aglutinació del territori. Es per això que la investigació efectuada en l'obra present representa una continuïtat amb els plantejaments de la Ponència que havien culminat en la segona pregunta de l'enquesta (a quin mercat aneu?) que no era altra cosa que cercar l'embrió d'una estructura general recolzada en el fet urbà que, en aquell temps, encara no havia assolit l'amplitud, l'extensió i la influència d'avui."

Seguint amb aquesta línia de pensament, Casassas i Clusa varen extreure 127 *municipalies*, que representarien els sistemes urbans reals de Catalunya, és a dir, les comarques que la Ponència de 1932-36 no

va arribar a establir mai. Per descomptat, el sistema urbà de Mollet, el Baix Vallès, hi apareixia amb personalitat pròpia.

No cal afegir que aquesta línia radical de pensament no va ser seguida l'any 1987, quan les comarques foren finalment reconegudes de forma oficial. Com tothom sap, les Lleis d'Organització Territorial (LOT) de 1987, recuperaren la divisió comarcal històrica, adopció acrítica de les comarques del 36, amb la simple addició de tres noves comarques sorgides després de la preceptiva consulta municipal², la qual cosa no va permetre realment aproximar la divisió comarcal a la finalitat bàsica establerta des de 1979, que com s'ha indicat feia de les comarques un instrument bàsic de govern local.

2.- QUINA ORGANITZACIÓ TERRITORIAL NECESSITA CATALUNYA?

Els municipis catalans es caracteritzen per una escassa grandària, tant des del punt de vista geogràfic com poblacional. Catalunya, amb 946 municipis per només 32.133 km², és l'avantpenúltima comunitat autònoma pel que fa a la grandària de llurs municipis. Amb una mitjana de només 34 km², solament el País Basc i La Rioja mostren un "gra" més petit. Aquesta superfície dels municipis del Principat és aproximadament la meitat de la que correspon a la mitjana de l'Estat, el que confirma l'atomització municipal de Catalunya, especialment si es compara amb la resta d'Europa.³

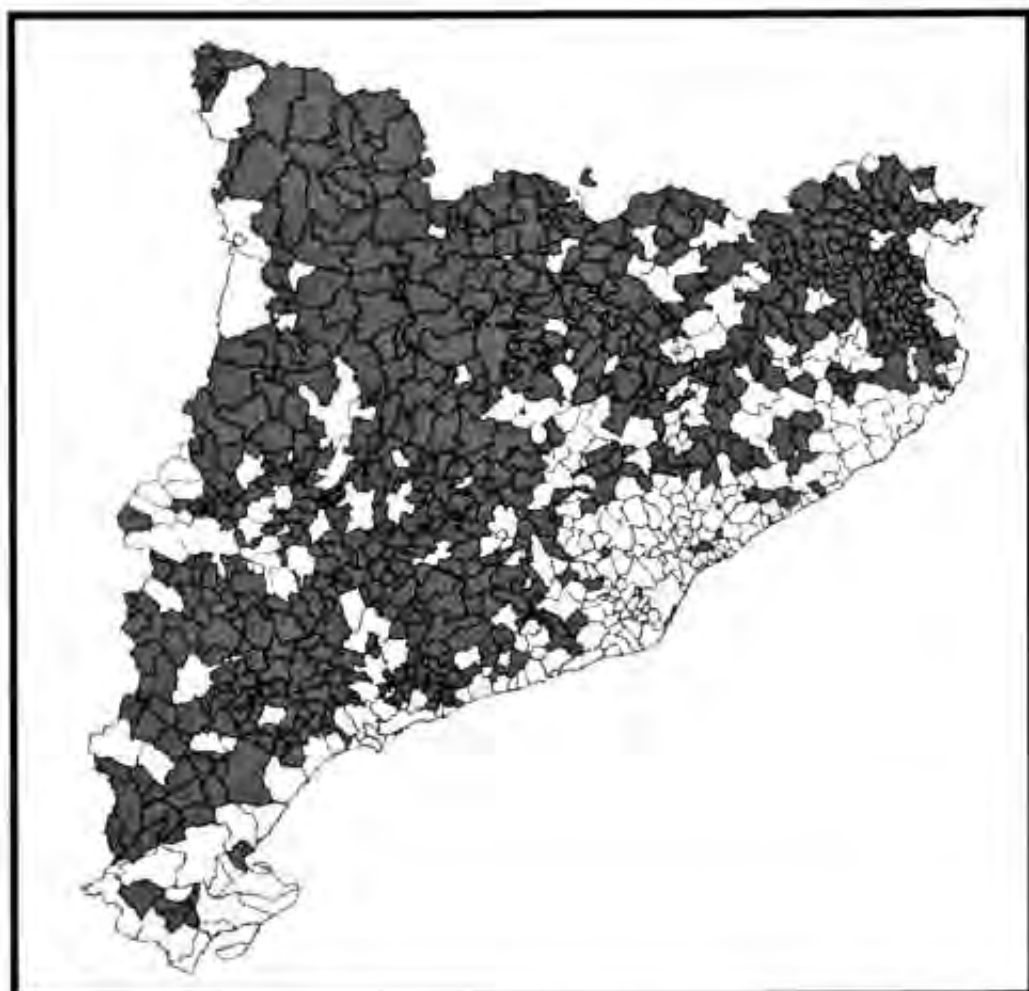

Figura 2. Municipis amb població inferior als 2.000 habitants.

El raquitisme demogràfic de bona part dels nostres municipis es mostra de forma evident si s'analitza l'estructura de la seva població: 646 municipis de Catalunya no arribaven, l'any 2001, als 2.000 habitants i abastaven un 6,07% del total de la població de Catalunya front al 67,6% de la seva superfície.

Més enllà de la grandària i població, un altre factor decisiu per a la comprensió de les actuals disfuncions del mapa municipal ho revela l'anàlisi de l'autocontenció i autosuficiència dels mercats de treball locals. Difícilment poden anomenar-se "ciutat" aquelles entitats territorials que, amb independència de llur dimensió, no siguin capaces de retenir dins dels límits administratius que els corresponen com a mínim un 50% dels seus residents ocupats. I el mateix es pot dir respecte a l'autosuficiència: no pot dir-se "ciutat" aquell territori que depèn en més d'un 50% de força de treball externa per ocupar els seus llocs de treball localitzats. En aquest sentit, la situació a casa nostra és evident: 648 municipis (un 68% del total) mostren una autocontenció o una autosuficiència (o ambdues coses alhora) inferior al 50%. L'actual divisió municipal denota, per tant, evidents disfuncions des de la perspectiva del mercat de treball. L'increment de la mobilitat intermunicipal ha trencat les barreres dels municipis i ha elevat les relacions urbanes a una escala superior, que no sempre troba en aquestes entitats territorials històriques el seu referent essencial.

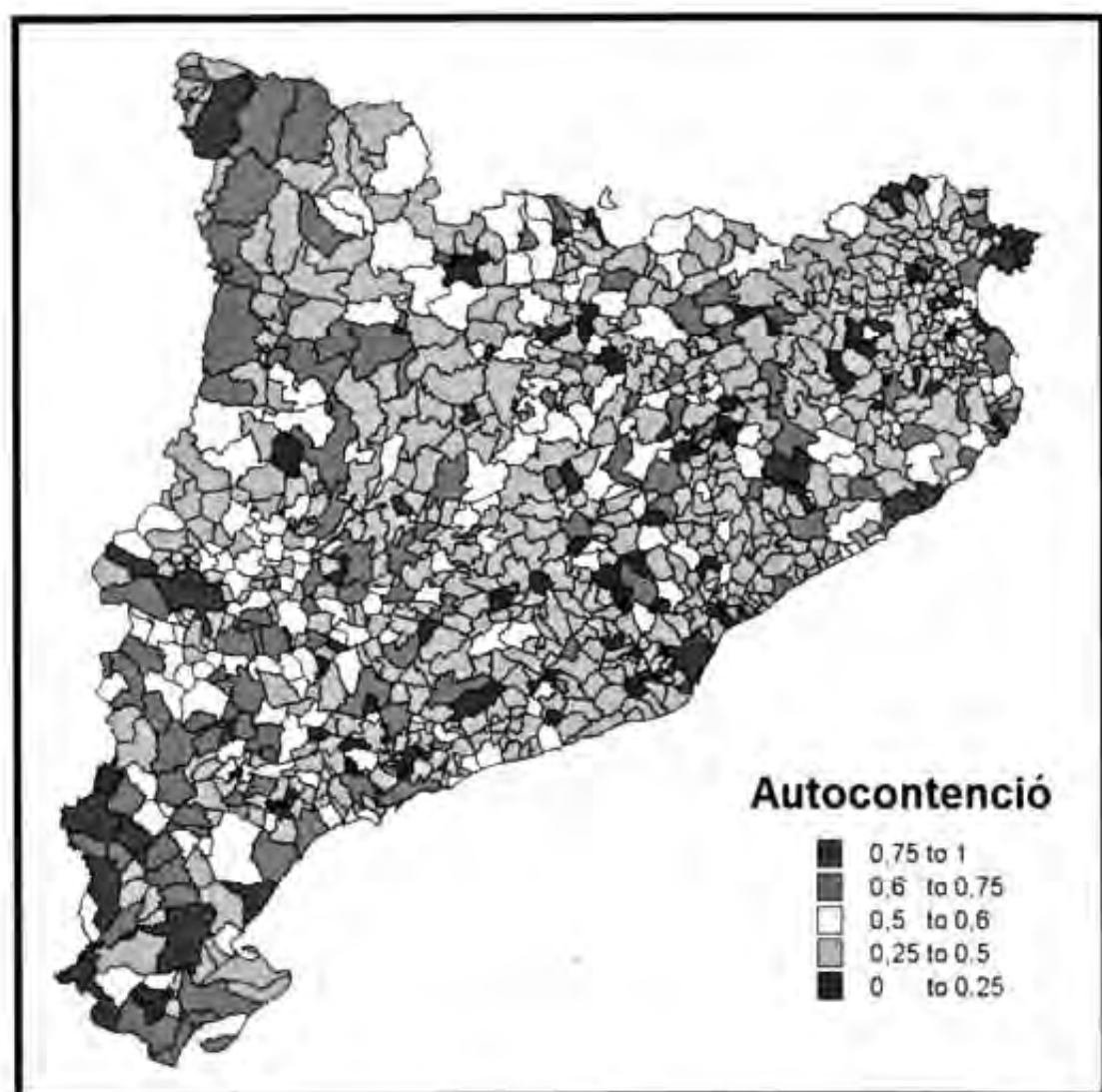

Figura 3. Autocontenció dels municipis catalans (2001).

Sembla evident, per tant, que la racionalització del mapa municipal no sembla una alternativa viable, donades les tendències centrífugues existents. Només la cooperació i mancomunació de serveis sembla plantejar-se com a una opció possible, dins de l'actual panorama polític i social.

LA DIVISIÓ COMARCAL

Com acabem de veure, bona part dels municipis de Catalunya mostren greus problemes tant pel que fa a l'eficient prestació dels serveis locals, derivada de la seva escassa grandària, com pel que pertoca a l'estructura i autonomia del seu mercat de treball. Però, per desgràcia, tampoc *les comarques actuals semblen adequar-se a les necessitats relatives a l'exercici correcte dels esmentats serveis locals*. D'igual manera, tampoc poden exercir com a estructures descentralitzades de l'Administració de la Generalitat, en ser massa nombroses i no respondre a l'estructura regional, ni subregional.

Tots aquests factors determinen el fracàs, reconegut quasi per tothom, de la major part de les comarques com a entitats eficients en el desplegament dels serveis locals (i, també, autonòmics). *Les comarques actuals no serveixen per a la funció que varen ser creades*. D'aquí que calgui adreçar-se cap a un nou model territorial que doni plena vigència i utilitat social a les comarques.

LA DIVISIÓ REGIONAL

Finalment, i pel que fa a les vegueries, el panorama és, encara, més desolador. L'Estatut de 1979 no es va referir de forma expressa a les regions com a forma d'organització pròpia de Catalunya, malgrat que deixà la porta oberta al seu reconeixement en recollir la possibilitat de regular l'existència de demarcacions supracomaricals. El fet, però, és que la Generalitat de Catalunya, des de llur reinstauració, no ha procedit a establir una divisió oficial en vegueries, en qualitat d'òrgans descentralitzats de govern. La divisió de 1936, que va recollir nou vegueries, continua sense reconeixement oficial a hores d'ara.

La permanència en el marc constitucional i estatutari de les províncies, (imposades per decret l'any 1833) en la seva doble funció d'ens locals (les diputacions) i d'organització desconcentrada del govern de l'Estat, planteja, a més, l'existència d'un greuge pendent de solució, que pot passar per l'assumpció de les vegueries com a forma d'organització

pròpia del Principat, en substitució de les províncies històricament heretades. Així, les vegueries podrien assolir un doble (o, si s'escau, triple) nivell d'organització: ser òrgans descentralitzats del Govern de la Generalitat (i, en seu cas, sotsdelegacions del Govern central), així com entitats locals, i assumir les competències de les diputacions. Cal, per tant, recuperar les vegueries com a forma de govern pròpia de Catalunya. Aquest és, també, un repte que no pot ésser ajornat.

3.- METODOLOGIA

Tal com s'ha indicat en el resum inicial, l'objectiu principal de l'estudi realitzat pel nostre Centre d'investigació ha consistit en *l'elaboració d'una metodologia que permeti establir de manera racional i rigorosa la delimitació d'àmbits supramunicipals per a l'exercici eficient de les funcions i serveis públics*, la qual permeti una nova organització administrativa del territori. Aquesta nova organització ha de sustentarse en les dues formes de divisió territorial que li són pròpies a Catalunya: les comarques i les vegueries. Les primeres, quant a entitats on els municipis tinguin l'oportunitat de mancomunar els serveis locals, gaudeixin d'economies d'escala impossibles d'aconseguir d'una altra manera, i on hi hagi un primer esglaó d'identificació dels ciutadans amb el territori. I les segones, com a àmbits de descentralització dels serveis de la Generalitat alhora que entitats locals substitutives de les actuals províncies.

REQUISITS BÀSICS PER A LA DELIMITACIÓ TERRITORIAL DE COMARQUES I VEGUERIES

La metodologia utilitzada en l'estudi es basa en tres aspectes fonamentals:

- a) En primer lloc, l'aspecte *funcional*. Es parteix de la hipòtesi que les mancomunitats d'abast comarcal siguin agrupacions municipals funcionalment homogènies, és a dir, que es comportin com a unitats coherents entre si. D'igual manera, les vegueries haurien de ser el resultat d'agrupacions comarcals caracteritzades per un elevat grau d'interacció funcional. En aquest sentit, i a falta d'altra informació rellevant, s'ha escollit la *relació residència – treball* com a element determinant de les relacions urbanes: l'articulació dels mercats residencials i de treball a nivell local representa el principal fet caracteritzador de l'estructura urbana i territorial.
- b) En segon lloc, es considera l'aspecte *físic*. Les divisions proposades, tant la que fa referència a les mancomunitats municipals d'abast

comarcal com la corresponent a les vegueries, han de gaudir d'una clara i manifesta *coherència geogràfica* en la mesura que el territori, en la seva configuració física, ecològica i paisatgística, condiciona els assentaments humans i la seva utilització de l'espai.

- c) I en tercer lloc, l'aspecte *d'eficiència en la prestació dels serveis públics*. Les delimitacions proposades han de permetre millorar l'eficiència de les actuals divisions administratives en la prestació dels serveis municipals, comarcals i generals, ja que de res serviria una nova delimitació si aquesta no tingués un efecte positiu en l'exercici de les funcions i serveis públics.

El nostre treball, per tant, s'inscriu en la perspectiva de considerar com a determinants les relacions funcionals, i particularment la basada en la mobilitat laboral obligada, però no pot oblidar els altres dos aspectes condicionadors de tota delimitació que pretengui vincular-se amb l'administració del territori: la dimensió de coherència física i de funcionalitat en la prestació dels serveis.

METODOLOGIA ADOPTADA

La *metodologia adoptada per a la delimitació de les mancomunitats municipals d'abast comarcal* pot resumir-se de la forma següent:

1. En primer lloc, s'han delimitat les unitats plurimunicipals que hem denominat *protosistemes*. Els protosistemes resulten de l'agregació dels municipis en funció a llur màxim valor de relació⁴. L'objectiu final en aquesta fase ha consistit, principalment, en reduir el nombre d'unitats (946 municipis) en un nombre sensiblement inferior de candidats a constituir sistemes urbans consolidats.
2. El segon pas ha consistit en unir els protosistemes anteriors, començant pel més petit, en funció del màxim valor de relació. El resultat final ha permès delimitar unes mancomunitats "provisionals", amb massa crítica demogràfica i de nombre de municipis, amb plena capacitat per desenvolupar les competències locals de caràcter fonamental, si les hi deleguen.
3. Finalment els sistemes comarcals "provisionals" han esdevingut "definitius" després d'un procés de validació. L'esmentada validació s'ha fet a la llum dels tres principis inspiradors de la metodologia establerta per a la definició de les mancomunitats municipals d'abast comarcal: la funcionalitat, el territori i l'eficàcia en la prestació dels serveis.

Pel que fa a la *metodologia de delimitació de les vegueries* encara ha estat més senzilla. Les unitats obtingudes en l'anàlisi anterior, candidates a constituir comarques, s'han agrupat de forma iterativa en funció de llur major valor de relació. Aquest procés ha continuat fins a la delimitació de "protovegueries", les quals han donat lloc a la proposta final en virtut de certes assumpcions sobre la massa crítica i la finalitat, prospectiva o no, de divisió administrativa regional.

Les "proto-vegueries" s'han obtingut en el tall de "l'arbre jeràrquic" en què una de les candidates fermes a constituir regió independent s'ha unit a Barcelona⁵. Pel seu cantó, les condicions de massa crítica s'han establert en funció a la població mínima de les províncies espanyoles, amb un llindar de referència dels 300.000 a 500.000 habitants.

4.- ELS RESULTATS

El desplegament de la metodologia emprada ha permès la delimitació, en una primera fase, de 195 protosistemes urbans que han constituït la base, les unitats, sobre la qual s'ha cimentat, en una segona etapa, la delimitació de les mancomunitats municipals d'abast comarcal, que en nombre de 92 es proposen com a resultat de l'estudi que aquí es presenta.

L'acompliment dels requeriments de massa crítica i autonomia dels sistemes urbans condueix, per mitjà d'un procés jeràrquic d'adscripció dels protosistemes a través del més alt valor de relació, a una proposta de nova divisió comarcal per a Catalunya que, tal com s'ha afirmat abans, garanteix la màxima relació funcional dels municipis integrats en cada unitat comarcal, l'autonomia del mercat de treball al 45-50% d'autocontenció i autosuficiència, a més de la massa crítica necessària per a l'exercici eficient dels serveis locals.

El mapa adjunt presenta el resultat final d'aquest procés de comprovació, en el qual apareixen les 92 mancomunitats d'abast comarcal definitivament considerades. La taula annexa, per la seva part, presenta les comarques amb principal pes demogràfic. Entre elles destaca el sistema urbà de Mollet, en el lloc desè del rànquing de grandària, per davant, fins i tot, de l'agrupació que encapçala Granollers.

Mancomunitats d'abast comarcal amb un major pes demogràfic

Comarca	Població	N. de municipis	Superfície (km ²)
Barcelona	2.373.099	14	223
Sabadell	270.978	8	184
Sant. Boi – Gavà	236.664	8	185
Mataró	202.973	13	152
Terrassa	192.483	6	181
Tarragona	181.640	14	
Lleida	142.940	34	1114
Sant Feliu – Molins	141.708	11	147
Martorell	128.279	15	367
Mollet	120.717	9	93
Manresa	119.095	21	639
Girona	118.063	15	314
Rubí – Sant Cugat	116.128	2	80
Granollers	115.644	8	164
Reus	113.244	24	
Cerdanyola	112.743	3	59
Vilanova	105.704	5	146

Figura 4 Proposta de divisió comarcal "definitiva" (92 mancomunitats)

ANÀLISI DE L'ESTRUCTURA REGIONAL DE CATALUNYA

L'agregació jeràrquica, pas a pas, de les comarques en funció de llur màxim valor de relació, permet comprendre l'estructura espacial del territori català, i indica les interaccions de tipus quasi-regional. La unió progressiva de les comarques permet fer "talls", els quals identifiquen les relacions espacials a determinades escales de resolució. Pot mostrar-se l'arbre jeràrquic d'agregació de les mancomunitats d'abast comarcal en distintes unitats territorials fins a constituir una agrupació única, Catalunya.

L'anàlisi a l'esmentat nivell d'agregació destaca l'existència de dotze unitats espacials bàsiques, que bé podrien denominar-se protoregions o *protovegueries*. Aquestes unitats són: la regió metropolitana de Barcelona, l'estructura Girona – Figueres, Vic, Manresa, Igualada, Puigcerdà, la Seu d'Urgell, Tremp, Aran, Lleida, les Terres de l'Ebre i Tarragona – Reus.

Figura 5 Geografia de les regions catalanes

L'anterior anàlisi atorga una imatge de Catalunya formada per 12 unitats, i no pas 7 com sembla defensar l'actual proposta del Govern de la Generalitat (seguint el Pla Territorial de Catalunya de 1995). Això no obstant, no creiem que l'estudi profund de les relacions internes de les 12 protoregions o protovegueries, obtingudes de l'arbre jeràrquic funcional, invalidi completament la proposta de la divisió

de Catalunya en set regions o vegueries. Les relacions funcionals (i, per tant, les divisions en les quals es basen) són el resultat de la geografia, del territori, així com de la història, de les interaccions econòmiques i socials històricament heretades. D'aquí la seva força i importància per il·luminar el debat i les propostes sobre l'organització territorial. Però també evidencien les mancances de l'acció humana; les seves limitacions. *Tenen un caràcter retrospectiu més que prospectiu.*

Els casos dels Pirineus i de les comarques centrals són, des d'aquesta perspectiva, paradigmàtics. Les protoregions que conformen els seus respectius àmbits espacials representen unitats morfològiques, econòmiques i socials molt similars, però poc relacionades entre sí, fruit d'un sistema d'infraestructures que ha seguit en excés la geografia i que ha tendit a privilegiar la vinculació amb els grans centres de distribució i consum: Lleida en el cas dels Pirineus i Barcelona en el de les comarques centrals. La geografia i la història han configurat la realitat actual, però en fer-ho han eliminat d'altres possibilitats inherents al territori i a la societat.

5.- L'ORGANITZACIÓ ESPACIAL DE L'ÀREA METROPOLITANA DE BARCELONA: CAP A UNA "CIUTAT DE CIUTATS"

L'anàlisi descrita en les pàgines precedents reconeix una vegueria específica per a l'àrea metropolitana de Barcelona. Aquesta regió, amb 188 municipis, 4,5 milions d'habitants i prop de 3.800 km², s'aproxima a l'àmbit de planejament territorial històricament adoptat⁶, encara que el sobrepassa de forma significativa.

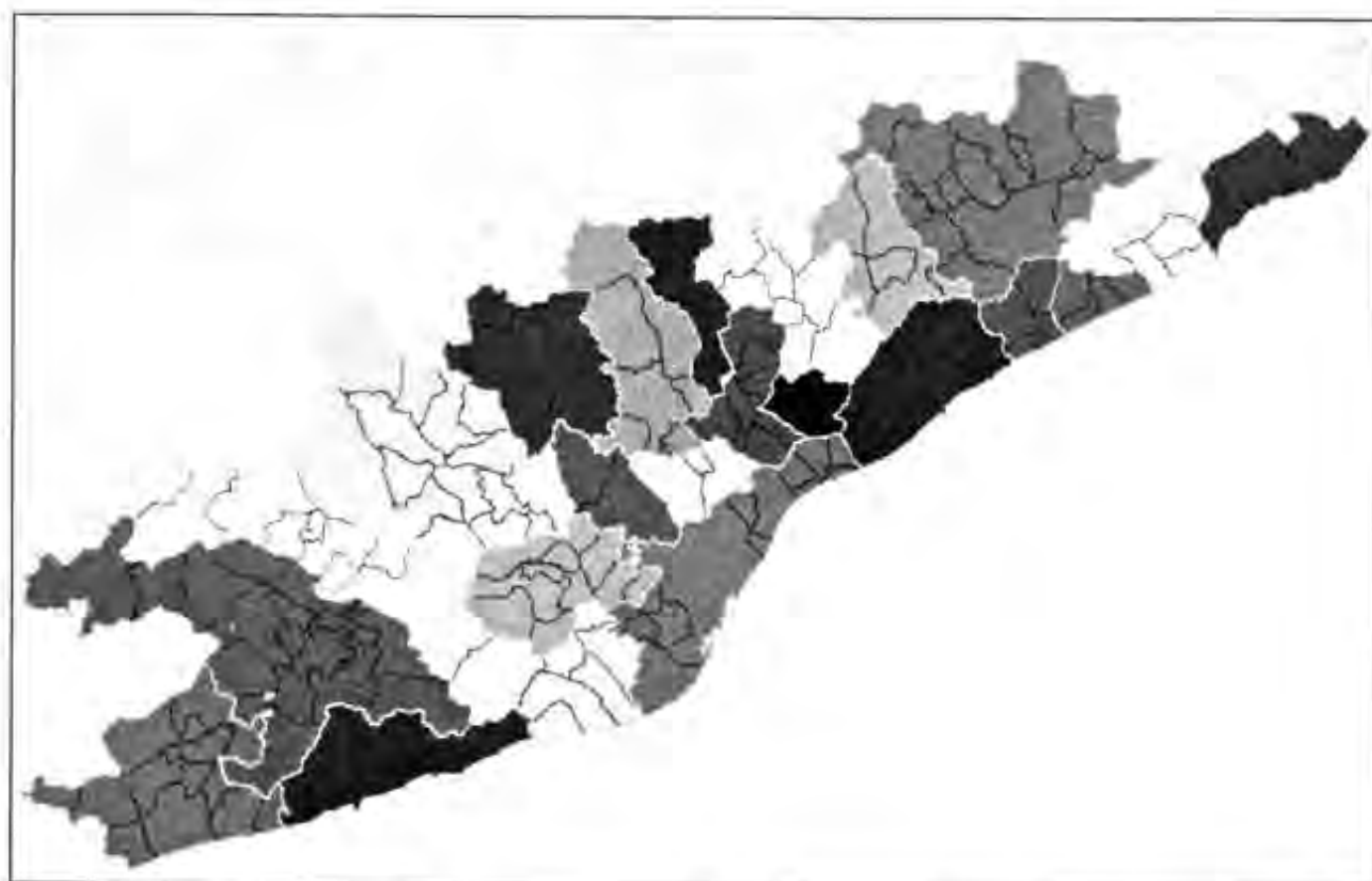

Figura 6. Vegueria Metropolitana de Barcelona (23 sistemes urbans).

La *vegueria metropolitana de Barcelona* es forma per l'agregació de les comarques – sistemes urbans en funció del seu valor de relació residència – treball. El nucli central de la regió és el *sistema urbà de Barcelona*, el qual coincideix a grans trets amb el que s'ha anomenat *la Barcelona de les rondes*. Aquest sistema urbà representa el cor de la metròpoli, la *ciutat real de Barcelona*, i hauria de ser el territori mínim en el qual desplegar el futur planejament urbanístic municipal⁷ (POUM en la terminologia de la Llei d'Urbanisme de 2002), dins del planejament director urbanístic⁸ i territorial parcial⁹.

Entorn a aquest nucli central s'articula l'àrea metropolitana de Barcelona, regió conformada, com a mínim, per 23 sistemes urbans d'abast comarcal: Sant Feliu – Molins, Sant Boi – Gavà, Sant Cugat – Rubí, Cerdanyola, Vilanova, Vendrell, Vilafranca, Sant Sadurni, Martorell, Terrassa, Sabadell, Palau – Caldes, Mollet, Granollers, Montornès, Cardedeu, Sant Celoni, Mataró, Arenys, Calella, Malgrat i Blanes. Una autèntica "ciutat de ciutats", en la que cada peça del territori, cada mancomunitat d'abast comarcal, té la seva pròpia personalitat, però que participa de forma conjunta i complexa en el fet metropolità.

Les comarques actuals, en conseqüència, no tenen gairebé cap element de suport. La *vegueria de Barcelona* està conformada per sistemes urbans, però aquests es troben ben lluny de la divisió comarcal vigent, la qual cal revisar de forma immediata. En aquest context destaca el sistema urbà de Mollet, el Baix Vallès, que hauria de ser reconegut, sens dubte, com una nova comarca.

Notes

1. Els àmbits de mercat, al voltant d'un centenar, s'aproximaren en nombre i capitalitat a la resposta que feren els ajuntaments a l'altra pregunta de l'enquesta de 1931-32 referent a quina comarca se sentien vinculats. Casassas (1984) comptabilitzà 118 "comarques" preceptives, davant de 98 àmbits de mercat (Burgueño 2003).
2. Aquestes tres noves comarques foren: l'Alta Ribagorça (amb capitalitat al Pont de Suert), el Pla de l'Estany (Banyoles) i el Pla d'Urgell (Mollerussa). Fou desestimada la creació d'altres nou comarques.
3. Cal indicar, en aquest sentit, que segons l'organització estadística territorial europea (NUTS), l'estructura administrativa espanyola té un encaix no gaire harmoniós. La inexistència d'un nivell intermedi entre províncies (NUTS 3) i municipis (NUTS 5) provoca un buit manifest, que denota un cert desequilibri respecte a l'estructura territorial de bona part d'estats europeus. Així, sis estats reconeixen NUTS 4 (Grècia, Irlanda, Luxemburg, Portugal, Finlàndia i Regne Unit), mentre uns altres quatre (Bèlgica, Dinamarca, Holanda, i Suècia) tenen unes entitats locals de nivell 5 de grandària prou significada. Només Alemanya, Itàlia, França i Àustria manifesten una estructura relativament semblant a la d'Espanya, en què l'absència de NUTS 4, s'acompanya d'un nombre molt elevat de "municipis". Amb tot, Espanya és la que denota (amb França) una estructura més descompensada, en representar el nombre de municipis multiplicar per 162 (236, Catalunya) el de províncies.
4. El valor de relació avalua la interacció entre dues o més àrees funcionals en virtut d'un algorisme de tipus gravitatori: inversament proporcional al (quadrat) dels fluxos existents entre ambdues àrees i inversament proporcional al producte de llurs respectives masses.
5. El tall s'ha escollit immediatament abans que la regió de Manresa es vinculés amb la regió metropolitana de Barcelona.
6. Les "set comarques": Barcelonès, Baix Llobregat, Maresme, Vallès Occidental, Vallès Oriental, Garraf i Alt Penedès. En total, 164 municipis, amb prop de 3.000 km².
7. El marc legal de l'urbanisme posterior a la Constitució de 1978 deixa en mans dels "municipis" el desplegament del planejament urbanístic. El cas de Barcelona continua sent una excepció ja que inclou els 27 municipis que el 1953 configuraren la "comarca urbanística" de Barcelona. La pervivència del Pla General Metropolità de 1976 és, sens dubte, una anomalia en el marc de l'urbanisme espanyol contemporani, motivat en el fet indubtable de l'expansió metropolitana de Barcelona. L'esmentat Pla, però, no ha pogut ser revisat des de 1976, en bona part pel difícil encaix constitucional de procedir a la revisió d'un planejament d'aquest tipus, d'abast intermunicipal.
8. El qual podria abastar el conjunt de sistemes urbans inclosos en l'àmbit principal de relació amb Barcelona.
9. El Pla Territorial de la RMB hauria d'abastar els 188 municipis i no solament els 164 de les actuals comarques del Barcelonès, Baix Llobregat, Maresme, Vallès Occidental, Vallès Oriental, Garraf i Alt Penedès.

Interrogants sobre el Vallès

Joan Tort i Donada

Geògraf. Professor de geografia de la Universitat de Barcelona

"Per autòctons que ens sentim, formem part de la humanitat i estem en tractes amb els altres pobles pels camins del comerç i de la cultura. Res del que és humà ens ha de ser estrany."

PAU VILA (1976)

1. INTRODUCCIÓ

Ens proposem fer unes reflexions generals sobre el Vallès, considerat en sentit ampli: és a dir, com un àmbit geogràfic individualitzat dins el conjunt de Catalunya i que, per la seva significació dins aquest conjunt, permet plantejar una sèrie de preguntes relatives a la seva essència com a territori. Es tracta de preguntes que formulem des de la perspectiva del moment present, i de cara al futur; no oblidem, tanmateix, que és un exercici que obliga a girar la vista al passat i a tenir presents els antecedents que ens permeten entendre'l tal com és avui.

Estructurem aquestes reflexions en un bloc principal, que fa referència a les *idees*, i un segon bloc, molt sintètic, centrat en les *propostes*. Ho fem així perquè considerem que, en el debat sobre el territori, és un principi de mètode tractar de presentar els problemes amb la màxima simplicitat possible (que no és el mateix que el "simplisme") i amb una voluntat, alhora, clarificadora de les realitats presents i propositiva, en un sentit o altre, de cara als temps a venir. Si més no, creiem que en qüestions d'aquesta mena, intrínsecament complexes i susceptibles, d'altra banda, de ser abordades des d'un espectre d'opinions amplíssim, és saludable intervenir-hi des de posicions que pretenguin evitar el debat estèril i l'increment de la confusió existent.

Exposem a continuació les premisses, o *punts de partida*, a partir de les quals estructurarem la nostra argumentació global:

a) El *Vallès* és un àmbit geogràfic “central” dins de Catalunya i una peça especialment individualitzada i complexa del “mosaic territorial” català.

b) Inserim la nostra reflexió en el marc del debat sobre les identitats i sobre els models d'organització territorial i administrativa de Catalunya. Dins aquest context, el *Vallès* no és un “cas fàcil”: d'una banda, pel propi dinamisme intern, que l'ha portat a esdevenir les darreres dècades un dels territoris amb major creixement econòmic i demogràfic del país; de l'altra, per la presència dins seu de *particularismes territorials* especialment marcats, que sovint s'han traduït en la conformació d'unes identitats diferenciades prou remarcables (a títol d'exemple, i a banda del Baix *Vallès*, es poden citar els casos de la *comarca* de Terrassa, de Sant Celoni i el Baix Montseny i, en part, del Moianès.)

c) La pregunta clau en aquests moments, a criteri nostre, no versa tant sobre *què som* sinó més aviat sobre *quina és la millor forma d'organitzar-nos*. Dit en unes altres paraules: personalment som partidaris d'abordar el debat territorial a Catalunya no tant des de la perspectiva estricta de les “identitats” com des de l'òptica de la millora de la funcionalitat territorial i administrativa; pensem que abans de decidir modificar el mapa dels municipis o el mapa de les comarques (i, en el seu cas, el de les regions) cal fer l'esforç previ de definir i clarificar *per a què han de servir* i quina funció han d'acomplir, avui, aquests municipis i aquestes comarques (i les hipotètiques regions). Pensem que només així aconseguirem que l'esmentat debat no esdevingui una cosa estèril i reiterativa, i que realment aportï criteris innovadors i creatius cara al futur.

2. LES IDEES

Hem cregut que les “idees estructurants” de la nostra reflexió sobre el *Vallès* són, essencialment, quatre: la *persistència* d'una certa idea de *Vallès* a través del temps; la *mobilitat* com a concepte clau en el *Vallès* d'avui; la conveniència de parlar, a hores d'ara, d'un *Vallès policèntric*, i, finalment, la necessitat de recórrer a allò que els filòsofs anomenen el *paradigma de la complexitat* per tractar d'explicar una realitat tan diversa i tan heterogènia com és la vallesana.

Considerarem aquestes idees de forma successiva en els epígrafs següents, i sense que en l'enumeració hi hagi cap pretensió jerarquitzant.

a) El territori vallesà ha estat, a escala catalana, un exemple històricament remarcable de 'persistència en el temps'.

Identificat de forma genèrica com el sector de la Depressió Prelitoral que s'estén entre el Llobregat i la Tordera, el territori del Vallès és un dels àmbits geogràfics del Principat documentats des de més antic. Pere Gil, en una obra de l'any 1600, la presenta com una de les vint-i-set "parts, o climes, o comarques, o partides de terra" en què es divideix el país;¹ una dada significativa, en la mesura que l'obra esmentada és considerada com la primera descripció geogràfica detallada del territori de Catalunya.² Però, de fet, les primeres atestacions documentals que fan una referència explícita al Vallès es remunten als segles de l'alta edat mitjana. Alguns exemples en aquest sentit ens els dona Joan Coromines a l'*Onomasticon Cataloniae*: "Vallensem regionem" (esment que correspon a l'any 827); "...in territorio vocato Valleses" (de l'any 895); "Comitatus Vallensis" (de l'any 968); "Tot Valles... e de Vallers" (de l'any 1367), entre molts altres casos.³

Figura 1 Perspectiva general del Vallès des de les terres altes del municipi de l'Ametlla

Des del punt de vista etimològic, el topònim Vallès és interpretat com un nom format sobre la base del llatí VALLIS, que equivaldria a la noció de "vall" o de "ribera". Coromines, a l'article de l'obra que acabem de citar, apunta al significat de territori "amb moltes valls o riberetes."⁴ I val la pena parar l'atenció en aquesta referència des-

criptiva perquè, tot i la seva concisió, sintetitza l'essència de la fesomia geogràfica d'aquest territori. D'alguna manera, és la mateixa idea que desenvolupa com a principi Salvador Llobet, un dels tractadistes moderns de la comarca més destacats, quan defineix el Vallès com a "plana lleugerament ondulada, solcada per distints corrents d'aigua que baixen de les muntanyes que l'envolten per tots costats."⁵ O que, en una línia molt similar, havia exposat a finals del XIX Font i Sagué en el seu primer enciclopèdic assaig de delimitació comarcal: "Dos són los elements (...) que al primer cop d'ull distingeix l'excursionista intel·ligent al recórrer lo Vallès: la *montanya* i lo *pla*."⁶

Figura 2. La *montanya* i el *pla*: els "elements estructurants" del territori vallesà. Una vista del pla, des de la carena del Bosc Negre (Sant Quirze del Vallès). En darrer terme, el Montseny.

A criteri nostre, i des de l'òptica d'una interpretació històrica general del territori que ens ocupa, la persistència en la utilització del topònim *Vallès* en el mateix àmbit geogràfic té molt a veure amb un fet concret: la simplicitat i la claredat de les grans "fites territorials" que el delimiten, i que apuntàvem a l'inici de l'epígraf: dos rius importants, la Tordera i el Llobregat, per la banda de llevant i de ponent –respectivament–; i dos sistemes muntanyencs no menys importants: l'eix Sant Llorenç del Munt-Cingles de Bertí-Montseny, pel nord, i l'eix Collserola-Corredor-Montnegre, pel sud.⁷ De fet, la transcendència de les "fites territorials" al·ludides no passava desapercebuda a Joan Cadevall –tingut com el primer tractadista

contemporani del domini vallesà— quan, el 1886, escrivia el que segueix:

“Entre las varias comarcas del antiguo Principado Catalán pocas habrá, como el Vallés, tan bien determinadas por accidentes naturales del suelo y que gocen, al propio tiempo, por sus especiales condiciones, de tan legítima importancia.”⁸

Cal subratllar, en aquest punt, que el grau de “determinació física” a què al·ludeix Cadevall en presentar el territori vallesà, més que una mera apreciació subjectiva, és una evidència fàcilment constatable per l’observador atent. Convé tenir present que, en general, quan parlem de *Vallès*, estem fent referència a un dels trams de la “fossa” o “passadís” prelitoral català on el contrast entre la plana i la doble línia de muntanyes que la delimiten és més explícit i més perceptible. I hi ha, a la base d’aquesta diferenciació, uns factors d’ordre tectònic que els geòlegs han destacat prou; concretament, l’existència d’unes falles o trencaments d’una gran significació, en el contacte entre “plana” i “muntanya”. Trencaments que posen de manifest, al nivell de la història més antiga d’aquest territori, que en un moment donat de la seva evolució allò que anomenem “plana” ha tendit a enfonsar-se, mentre que la “muntanya” —o sigui, les dues vores muntanyoses— respon més aviat a una dinàmica geològica d’aixecament.⁹

Figura 3 La riera de Caldes, al sud del nucli que li dona nom. Els cursos fluvials que ressegueixen la plana vallesana, tot i la seva modèstia en termes de cabal, tenen un paper molt rellevant en termes de “configuració paisatgística”

Completem els arguments d'aquest epígraf al·ludint a una iniciativa relacionada amb la delimitació històrica del territori vallesà que creiem significativa: l'enquesta que la Ponència de la divisió territorial de la Generalitat adreçà a tots els ajuntaments de Catalunya el novembre de 1931. Pel que pertoca a l'àmbit geogràfic que ens ocupa, observem que, dels 54 ajuntaments implicats (corresponents als partits judicials de Granollers, de Sabadell i de Terrassa), 40 van declarar pertànyer al "Vallès", 3 al denominat "Alt Vallès", 2 al "Baix Vallès" i un, finalment, al "Vallès Oriental". De la resposta es pot inferir que, dins el conjunt català, l'àmbit del Vallès és un dels que suscita un major grau d'homogeneïtat en el pla de la identitat col·lectiva.¹⁰ Una altra evidència, en definitiva, de la persistència del nom en el territori a través del temps.

Figura 4 Fragment corresponent al Vallès del mapa elaborat segons les respostes dels ajuntaments a l'enquesta de 1931 (Font LLUCH I NEL LO, 1983)

b) La mobilitat, concepte clau en la transformació moderna del Vallès

Un concepte que ha de ser considerat de forma prioritària a l'hora de valorar la realitat actual de la comarca és el de la mobilitat. De la mateixa manera que, com vèiem a l'epígraf anterior, és indispensable recórrer a la història per explicar la persistència en l'aplicació del nom *Vallès* a un territori i a un paisatge físic determinats, cal recórrer

a la idea de mobilitat per descriure el dinamisme i la transformació contínua en diversos plans –econòmic, demogràfic, urbanístic, social i humà en general– que està experimentant aquest territori, sobretot de les darreres quatre dècades ençà. Dit en altres paraules: sense la noció bàsica de mobilitat, entesa com a “desplaçament” de les persones, sigui individualment o col·lectivament, sigui amb caràcter excepcional (a través dels moviments migratoris) sigui amb caràcter quotidià (la denominada “mobilitat obligada”) o bé estacional (mobilitat vinculada amb la funció residencial, o bé amb el lleure), seria impossible forjar-se una imatge del Vallès actual mínimament fidedigna.

Figura 5 Sector d'urbanització de baixa densitat a la vall del Tenes (Lliçà d'Amunt)

Pensem que, a l'escala del Vallès, el gran canvi qualitatiu de l'època moderna en relació amb la mobilitat és el que deriva de l'arribada del ferrocarril. Aquest mitjà de locomoció té entrada a les principals ciutats vallesanes en una data molt primerenca: el 1854 a Granollers, el 1855 a Sabadell i el 1856 a Terrassa; i diem primerenca perquè molt pocs anys abans, el 1848, s'havia inaugurat la primera línia al nivell de l'Estat, entre Mataró i Barcelona. De fet, l'observació del mapa de la difusió del ferrocarril a Catalunya posa de manifest que el Vallès s'integra ben aviat a la xarxa en formació, i que en aquest sentit jugarà des d'un primer moment amb un clar avantatge respecte a extensos sectors del país que queden en un segon pla o marginats

del tot.¹¹ De tota manera, és dubtós que l'arribada del tren a les ciutats de referència tingués d'immediat uns efectes revulsius sobre els esquemes de mobilitat i de transports vigents. Pau Vila, al seu assaig sobre el Vallès, diu respecte a Sabadell que la competència del carro i la diligència es manté ben bé deu anys.¹² Al seu torn Ildefons Cerdà, que podem considerar com un dels defensors més aferrissats del nou mitjà de locomoció, escrivia el 1867 unes paraules que creiem molt il·lustratives de les reserves que encara inspirava, en aquella data, una innovació tecnològica de l'envergadura del tren:

"Así que, contemplando que de día en día va generalizándose más y robusteciéndose el deseo de que la locomotora sea un instrumento de locomoción urbana al servicio del individuo, abrigamos la convicción íntima y profunda de que ese beneficioso instrumento, al cual hoy cerramos las puertas de nuestras urbes, ni más ni menos que las antiguas urbes cerraron las suyas a los carruajes, penetrará por ellas y vendrá a acrecentar la suma de bienestar de los hombres urbanos."¹³

En qualsevol cas, i més enllà de les particularitats del procés de difusió del ferrocarril, el que és indubtable és que les noves pautes de mobilitat seran indissociables del creixement econòmic i demogràfic que el

Figura 6. Una mostra del creixement urbà del final del segle XIX i la primeria del XX: el carrer Major de l'antic poble de Sant Pere, que forma una mateixa trama amb Terrassa.

territori vallesà experimenta des de mitjan segle XIX i, sobretot, des de l'inici del segle XX. L'evolució de les dades de població és eloqüent per si mateixa: els 112.600 habitants que el Vallès en conjunt tenia l'any 1900 (72.700 el Vallès Occidental; 39.900 el Vallès Oriental) eren 238.300 el 1950 (173.800 i 64.500) i 1.050.200 el 2001 (731.800 i 318.400). Són xifres que inviten a pensar; sobretot perquè, en aquesta seqüència de cent anys, representen un dels creixements territorialment més remarcables de tota la regió barcelonina.

c) La dinàmica de creixement s'ha traduït en l'aparició de nous centres i noves àrees d'influència.

Tota dinàmica de creixement territorial sol anar associada amb el sorgiment de nous centres urbans i/o amb la consolidació dels existents. Aquest enunciat, que en bona mesura no fa sinó expressar una gran obvietat, té una plasmació explícita en el territori del Vallès: un àmbit geogràfic que, per les seves condicions de *passadís natural* en relació amb el conjunt català, presenta unes qualitats idònies per a esdevenir un exemple de referència d'aquest tipus de dinàmiques enteses en una perspectiva històrica. Ve a tomb fer memòria, en aquest punt, d'una reflexió de Pau Vila en un text de 1976:

*"Convé no perdre de vista que el Vallès és una comarca de penetració, tant com de pas i de parada, i per tant la seva funció és d'animar l'interior del país, contribuir a la seva ordenació general i evitar l'acumulació que amenaça les terres baixes. Les creixences tenen un límit i les congestions poden aturar el progrés."*¹⁴

La reflexió de Pau Vila, en qualsevol cas, ens invita a defugir el parany de les interpretacions excessivament rígides o mancades de flexibilitat; un parany en el qual és fàcil caure quan ens proposem fer una valoració geogràfica d'un territori determinat –sigui a l'escala que sigui. Que el Vallès hagi estat *tendencialment* una "comarca de penetració" (cosa força clara si tenim en compte la seva estructura física fonamental, i si considerem el paper que ha exercit històricament, dins allò que l'historiador Pierre Vilar anomena la *Catalunya passadís*¹⁵), no implica que hagi exercit sempre i en tot moment aquest paper. Més aviat diríem que, en una perspectiva global, s'observa al conjunt vallesà una certa bipolaritat en l'ús del territori, si més no pel que fa a les seqüències d'ocupació històrica de la *plana* i de la *muntanya*. Dit en altres paraules: la utilització preferent d'un o d'altre àmbit geogràfic ha depès essencialment de la conjuntura de cada època, més que de les aptituds intrínseques del mateix territori. I l'època actual, seguint el raonament de Vila, es distingiria per una tendència a l'"acumulació"

a les terres baixes; una tendència que convé posar en relació, en qualsevol cas, amb el procés de marcada *metropolitanització* que viu tota la comarca a les darreres quatre dècades, i que, en opinió de l'il·lustre geògraf, podria donar peu a un fenomen gens desitjable: la congestió.

Figura 7 Balma i antic mas de l'Espluga (Sant Llorenç del Munt), exemple remarcable d'ocupació dels sectors més muntanyosos del Valles en temps medievals

Deixem aquesta última consideració per a l'epígraf següent, i ara subratllarem només un aspecte clau de la idea que tractem d'exposar: que, atesa la dinàmica de creixement que constatem a la comarca, és lògic i previsible que hagin aparegut dins seu (en el pla funcional i humà en general) unes pautes noves d'interrelació –o, com a mínim, unes pautes diferents de les que van donar origen, els anys trenta, a les demarcacions comarcals actuals. No ha d'estranyar ningú, en definitiva, que en un moment com l'actual es posin sobre la taula una multitud de reivindicacions territorials que tenen com a escenari el territori vallesà: des de la *comarca de Terrassa*, a l'extrem occidental de la plana, fins a la *comarca de Sant Celoni*, just a l'extrem oposat, passant pel *Baix Vallès* o, parcialment, pel Moianès. No parlem, aquí, de la hipotètica "lògica territorial" d'aquestes reivindicacions. Apuntem tan sols que un àmbit geogràfic de la singularitat del Vallès (i parlem de *singularitat* per la grandària relativa d'aquest territori;

per la seva proximitat al "centre" de la regió metropolitana; pel seu ritme de creixement contemporani, entre altres factors) és normal que aparegui, als ulls de l'observador actual, com a "paradigma" de territori viu i en transformació. I això, tant en un pla material com immaterial.

Figura 8 Montcada i vall del Besòs, a l'indret on les terres meridionals del Vallès es confonen amb la conurbació de l'anomenat Barcelonès

d) El diagnòstic actual sobre la comarca no és senzill. Probablement, la paraula *complexitat* és la que s'ajusta més bé al joc de potencialitats i dèficits que defineixen avui aquest territori.

En una mesura significativa, les tres idees que hem desenvolupat fins aquí han tingut un component important de constatació. Ara, amb motiu de l'argumentació de la idea que acabem d'enunciar, ens situarem en un pla més clarament especulatiu. En síntesi, el punt de vista que volem defensar és que la multiplicitat de reptes i de problemàtiques a què s'aboca avui el territori vallesà s'ajusta d'una manera força precisa a allò que els filòsofs contemporanis caracteritzen com la complexitat.¹⁶

Explicitat de la forma més simple possible, el que volem dir és que la realitat del Vallès actual és, en la seva globalitat, complexa, múltiple i contradictòria. Que presenta problemes i situacions que tenen facetes molt diverses, i que per regla general no es poden conside-

rar de forma autònoma i individualitzada. I que no hi ha un únic "diagnòstic" o una única "recepta" sobre aquest territori, cara al futur; de forma que, sobretot en relació amb la planificació i amb allò que es coneix com la prospectiva, és important considerar una pluralitat de possibilitats i d'escenaris. En unes poques paraules: el Vallès, malgrat que en termes de planificació regional a escala europea, posem per cas, pugui ser qualificat de territori "petit", resumeix i compendia en una mesura molt significativa moltes de les grans problemàtiques que es plantegen al continent (i fins i tot més enllà) al nivell general dels espais interurbans metropolitans. Tractarem de fer-ho avinent tot seguit, a través d'una aproximació a allò que considerem, en termes territorials, els seus "avantatges" i els seus "dèficits". O bé, expressat d'acord amb la classificació comptable tradicional, el seu *haver* i el seu *deure*.

HAYER

1. *Al Vallès és visible, encara, l'herència del pagus.*

Ildefons Cerdà encapçalava la seva *Teoria General de la Urbanització*, abans al·ludida, amb un lema amb el qual hom ha volgut veure la síntesi del seu pensament sobre l'urbanisme i l'ordenació del territori: "*Ruritzeu l'urbà, urbanitzeu el rural*". Com ha assenyalat Arturo Soria, tal vegada el màxim coneixedor de l'obra de Cerdà, en aquesta màxima queda resumida la idea de l'*equilibri* i de l'*equitat* a què, per principi, ha d'aspirar tota política urbanística –sigui en medi urbà, sigui en medi rural.¹⁷

L'esment de Cerdà, a propòsit d'aquest text, ve a tomb exclusivament d'una observació que ens permetem fer: que en el territori actual del Vallès, malgrat les transformacions del darrer mig segle –i, sobretot, dels últims vint-i-cinc anys–, és encara ben visible l'herència del *pagus* romà: és a dir, del *mas* o *masia*, entès com la unitat d'explotació de la terra per excel·lència de tot el domini català. El *pagus* és, d'una banda, la base de tot un sistema jurídic i socioeconòmic; però també és la base d'un *paisatge*, entenent aquest concepte en una dimensió cultural que va molt més enllà de la dimensió estrictament física.¹⁸ Una consideració adequada d'aquesta realitat, des de la perspectiva de la planificació tant territorial com urbanística de l'àmbit vallesà, representaria, en la perspectiva del present i del futur, un pas importantíssim en el camí d'assolir unes pautes d'ordenació basades en la idea d'equilibri i respectuoses amb la peculiar naturalesa "rururbana" (si més no, en una extensió significativa) de la comarca.

II. Tot i inserir-se de ple en la regió metropolitana, es pot continuar parlant del Vallès com un mosaic territorial.

En la línia de la reflexió precedent, la consideració de la importància del *pagus* en l'estructura (material i, alhora, immaterial) del Vallès ens ha de portar a reconèixer com un valor de primer ordre el caràcter de *mosaic* que presenta, en una perspectiva general, el seu territori. Entès d'aquesta manera, el *mosaic* és un concepte totalment als antípodes de la idea de desordre o d'improvisació: és una forma d'organització de la diversitat que, tot i donant una aparença de "multiplicitat", manté unes constants fonamentals d'harmonia i d'equilibri en el pla intern.

En el context de la franja prelitoral de les terres de la Mediterrània occidental, la idea de *mosaic* implica, geogràficament, diversitat d'elements i contrastos a múltiples nivells; implica, també, una imbricació profunda de factors físics i de factors humans de tota mena en el procés de "construcció" dels paisatges. En el Vallès d'avui, malgrat els canvis de l'època contemporània, aquesta idea hi continua sent perfectament aplicable. Ara bé; convé no perdre de vista que un increment indiscriminat de les "afectacions metropolitanes" sobre el territori podria significar, a la llarga, la devaluació progressiva d'això que per ara és un dels seus "punts forts".

Figura 9. Un paisatge rural "relíctic": mas i terres de conreu al terme de Sant Cugat del Vallès (anys 90).

III. *Malgrat les transformacions del darrer segle i mig, el Vallès continua actuant com a passadís central del Principat.*

La caracterització física del Vallès com a *passadís*, a la qual fèiem referència en un dels primers epígrafs, ha tingut correspondència amb la utilització secular dels seus dominis (i, sobretot, del sector més planer d'aquests dominis) com a "territori de pas". Aquesta condició, històricament persistent, continua sent avui dia plenament vigent. Només cal donar una ullada a un mapa de Catalunya actual per adonar-se que la preponderància que tenen al Vallès les grans infraestructures de comunicació (autopistes, autovies, tren d'alta velocitat i altres línies ferroviàries, carreteres, etcètera) no té pràcticament parangó a cap altra comarca del Principat. Convé tenir present, aquí, que l'esmentada preponderància no deriva solament de la particular inserció del Vallès dins la *Catalunya passadís*, sinó també de la proximitat al "lloc central" que és, en tots els sentits, la capital del Principat. Fins i tot podríem dir, afinant una mica més, que deriva d'una ubicació *excepcionalment* estratègica: la intersecció entre la *Catalunya passadís* i el mateix cor del rerepaís barceloní.

A criteri nostre, la circumstància a què ens acabem de referir és un "assentament" clau en la present columna de *l'haver*. No hi pot haver pla o línia directriu futura relativa al territori vallesà que l'ignori o que el deixi de banda. És indubtable, d'altra part, que és un assentament que comporta també, de retruc, unes servituds sobre el territori que poden ser d'una gran magnitud (a la columna del *Deure* hi al·ludirem); l'exemple del debat que genera el projecte de l'anomenat *Quart cinturó* és eloqüent en aquest sentit. Però en qualsevol cas, una cosa és clara: mentre l'estructura humana, econòmica i social del país sigui la que és, les pautes d'interrelació i d'intercanvi estaran inevitablement en funció d'aquesta estructura. I dit a l'escala que ara correspon: la particular *funcionalitat* del Vallès és, a la vegada, el seu gran avantatge i la seva gran limitació.

IV. *L'emergència de les identitats locals es pot veure com un reflex, en positiu, de les dinàmiques del territori.*

Enfront d'una visió immobiliària i rígida del territori, d'alguna manera sintetitzada en el conegut aforisme "*Com el Vallès no hi ha res*" s'imposa avui dia, en plena era de la velocitat i de la *hipercomunicació*, una lectura diferent d'això que anomenem les "identitats locals". Tot i que, en el pla de la discussió teòrica, no és clara en absolut la distinció entre l'escala "local" i l'escala "global", constatem que s'accepta

sense reserves que hi ha una implicació i una interacció contínues entre totes dues escales; i aquesta actitud pensem que ha de tenir una transcendència important cara al futur, perquè significa la *relativització* de conceptes i de punts de vista que moltes vegades, fins ara, havien estat presentats com a "veritats" absolutes. O gairebé absolutes.

Ras i curt: no creiem que en el Vallès, paradigma de *territori dinàmic* a l'escala del Principat, l'emergència d'unes identitats locals que reivindiquen amb força un reconeixement es pugui dissociar en absolut d'aquest dinamisme intrínsec. Més aviat som partidaris de fer un plantejament a la inversa, i defensar que aquestes identitats emergents són una manifestació visible, a escala col·lectiva, de la *vitalitat* del territori. No dubtem que aquest plantejament, d'entrada, pot costar d'admetre; sobretot, en la mesura que el context de referència és el d'una comarca amb una identitat tan indubtable (per les raons i els arguments, entre altres, desenvolupats fins aquí) com el Vallès. Però també pensem que els grans reptes del futur, en el pla del territori, passen necessàriament per una "gestió intel·ligent" de la complexitat; és a dir, una gestió que sàpiga fer front als múltiples encobriments, contradiccions i discordances derivades de la *coexistència d'identitats*. Una realitat que, mal que pugui pesar a segons qui, ens situa als antípodes de l'*uniformisme* amb què tantes vegades s'ha volgut resoldre aquesta qüestió per la via de la negació i la simplificació.

Figura 10 Can Borrell, antic mas integrat en la trama urbana contemporània de Mollet del Vallès

DEURE

I. Hi és perceptible, en general, una despersonalització del territori i del paisatge, lligada al creixement expansiu i a la funció metropolitana.

L'observador del territori actual del Vallès té sovint la sensació, a la vista del *desordre* que evidencien moltes actuacions contemporànies, que tal vegada el "planificador" no se l'ha pres mai prou seriosament; i això, a desgrat de les potencialitats que ofereix aquest territori per tractar d'assajar una cosa que ens atreviríem a qualificar com *l'urbanisme de la complexitat*. Pau Vila, tot i que indirectament es referia a aquesta possibilitat quan escrivia, a manera de repte de cara al futur, el que segueix: "Cal arribar, i de pressa per no topar amb l'impossible, a una total ordenació espacial equilibrada en les terres obertes creuades de vials, amb conreus i prats, fàbriques i tallers, pobles i caserius, amb carrers arbrats i places verdejants; per tal que amb raó es pugui tornar a dir: 'com el Vallès no hi ha res'. I la comarca servirà d'exemple a tot Catalunya."¹⁹ En definitiva: el repte d'intervenir en un territori que és un *mosaic*, tot aprofitant aquesta condició i, sobretot, sense confondre-la mai amb la noció de *desordre*.

Des d'un plantejament possibilista, creiem que l'única forma defensable d'intervenció futura en el territori vallesà passa per l'assumpció de dues premisses: a) L'acceptació inexcusable de la particular naturalesa "rururbana" de la comarca (a la qual ens referíem al primer assentament de l'*haver*), a desgrat de la degradació que pugui haver patit en determinats indrets les darreres dècades. I b) Que d'una forma general, tota política a aplicar que tingui una dimensió territorial consideri no tan sols la importància del *patrimoni natural* sinó també d'allò que alguns urbanistes anomenen el *territori construït*;²⁰ un concepte que té al Vallès, per les particulars condicions geogràfiques i històriques de la comarca, una profunda significació.

II. Hi ha unes afectacions molt importants sobre el territori, derivades de la condició de passadís central esmentada.

Per bé que el desenvolupament de les infraestructures de transport i comunicació és considerat com un factor positiu per a qualsevol territori, és innegable que les servituds que aquestes infraestructures generen tenen també una gran rellevància –per bé que, en ocasions, i a determinades escales, passin poc o molt desapercibudes. Al Vallès, una anàlisi i una cartografia detallades de la *petjada* que aquestes obres han deixat en el darrer mig segle ens permetria ser conscients de la magnitud del problema.

A la pràctica podem parlar essencialment de dos tipus d'afectació: la *física* i la *funcional*. L'afectació *física*, que en una bona mesura s'ha concentrat als sectors més planers de la comarca, ha incidit d'una manera molt directa en l'estructura agrària preexistent, i en alguns indrets ha "precedit" l'ocupació intensiva d'extenses àrees mitjançant la urbanització. No ha estat menys greu, sovint, per la transcendència que pot haver tingut en l'ús públic del territori, l'afectació que anomenem *funcional*: fem referència a la segregació i a l'esquarterament dels espais adjacents o propers a les grans infraestructures; segregació i esquarterament que, per regla general, impliquen una pèrdua de *comunicabilitat* a les escales de més detall (per més que, a una escala general, estiguem parlant d'unes noves *vies de comunicació*). Convé subratllar, també, que en els indrets de la comarca més intensament creuats per aquestes infraestructures (com ara el terme municipal de Sant Cugat del Vallès) l'afectació funcional pot derivar en una "especialització" molt accentuada en els usos, poc desitjable des de la perspectiva d'una ordenació del territori globalment equilibrada.

Figura 11 Les servituds de la xarxa viària: cruïlla de grans vials a la confluència de la riera de Rubí amb el Llobregat

III. Com en els altres territoris metropolitans, i com a conseqüència de la dinàmica de creixement, es registra al Vallès un nombre significatiu de disfuncionalitats territorials (sobretot a escala municipal).

Que el Vallès sigui un àmbit geogràfic profundament transformat no impedeix que determinades "herències territorials" s'hi manifestin amb força. Una d'aquestes herències, d'una transcendència més gran del que sovint es pensa, és la que fa referència a la divisió municipal. Amb un caràcter general, la divisió municipal vigent avui a Catalunya té un component arcaic –i, concretament, medieval– important, sobretot pel que fa a la delimitació, i això té conseqüències no només de cara als municipis sinó també al nivell de les escales territorialment superiors (en la mesura que el mapa municipal, per definició, és la base o *cèl·lula matriu* de tots els altres). Recordarem aquí que un document fonamental de l'urbanisme modern com la *Carta d'Atenes* comença subratllant la problemàtica de la manca d'adequació entre la realitat geogràfica i l'administrativa: "*La unitat administrativa rarament coincideix amb la realitat geogràfica, això és, amb la regió.*"²¹ No és estrany que en un àmbit geogràfic com el que ens ocupa, dotat d'un particular dinamisme i, a més, amb un "microfundisme municipal" prou considerable, aquesta contradicció hi sigui especialment visible.²² I que hi tingui les manifestacions habituals: formació de "continus urbans" sobreposats als límits; confusionisme pel que fa a jurisdiccions i competències; dificultat per a l'organització dels serveis a les zones limítrofs, etc.

No pretenem, sobre la base de la constatació d'aquest tipus de problemàtica en el Vallès, defensar un replantejament global de la qüestió. L'ordenació del territori, en el pla relatiu a la determinació dels diferents nivells de divisió administrativa, és una cosa de prou magnitud com per abordar-la des de la política general i, necessàriament, en una visió de conjunt. Tanmateix, hem volgut referir-nos a l'exemple concret del Vallès perquè aquesta problemàtica, aquí, ens sembla especialment rellevant (i per això l'hem anotada a la columna del *deure*). Sens dubte, és un ingredient que afegeix complexitat a la gestió d'un territori ja per si difícil i complex.

IV. Pot parlar-se d'una pèrdua de consciència bastant generalitzada de la idea d'un "Vallès en sentit global".

Constatem, en línies generals, una devaluació ostensible de la "idea global" de Vallès que s'havia anat forjant a través del temps; una devaluació que, d'altra banda, és correlativa a les transformacions i

els canvis de les darreres quatre dècades. Probablement en aquest procés també ha influït el fet que, a partir de la divisió comarcal dels anys 30, comença a arrelar una certa consciència en el sentit que el Vallès no és *una* comarca, sinó *dues* (i això, amb independència que entre 1939 i el 1987 la divisió comarcal vagi ser deixada en suspens).

Sigui com vulgui, no creiem que es pugui conceptuar com a positiu que es deixi perdre, per simple negligència i oblit, un tipus d'identitat territorial que tenia la seva pròpia *escala* i que ha evidenciat una innegable eficàcia al llarg de les èpoques. Al nostre entendre, una prova fefaent d'aquesta eficàcia és que, en general, dóna la sensació que ningú no discuteix la *identitat vallesana* en sentit genèric, tot i que, Vallès endins, les reivindicacions d'identitat "parcials" són a l'ordre del dia. La idea de *Vallès*, en definitiva, no és explícita sinó més aviat implícita. I això, en el fons, no ens sembla ni bo ni dolent; ara, sí que creiem important fer un esforç perquè la referida idea fos més explícita cara al futur. Pensem que caldria, en aquest sentit, una certa *pedagogia del Vallès*. Sobretot per assegurar la pervivència d'aquesta *escala d'identitat* en les pròximes generacions.

Figura 12 En determinats indrets de la plana vallesana les empreses de logística han trobat una ubicació estratègica
A la foto es pot veure una d'aquestes empreses, al terme municipal de Castellbisbal

3. LES PROPOSTES

Som conscients que al llarg del desenvolupament de les idees hem anat introduint, aquí i allà, algunes propostes. Ara, i com a cloenda del text, anotem tres suggeriments concrets que poden contribuir a completar el vessant *propositiu* de la nostra reflexió. Són els següents:

- a) El Vallès, com a àmbit geogràfic ben individualitzat dins de Catalunya, té com a territori en sentit global una "escala" que no és atesa per cap dels nivells administratius vigents actualment. En aquest sentit, i en una perspectiva de futur, seria versemblant pensar en la possibilitat d'un "pacte pel territori", que permetés aprofitar la idoneïtat d'aquesta "escala" per a determinades qüestions. Aquest "pacte", en el marc d'una reorganització general de les estructures administratives, hauria de permetre incidir en l'àmbit vallesà a un doble nivell: un d'*intern* (donant resposta a les identitats locals emergents) i un d'*extern* (que permetés el reconeixement de la identitat del Vallès en un pla global).
- b) Les actuacions territorials futures sobre el Vallès haurien de fonamentar-se en un reconeixement de la particular "singularitat metropolitana" d'aquest àmbit geogràfic: ni rural ni plenament urbanitzat; ni simple "apèndix" de Barcelona ni expressió típica de les terres interiors.

Figura 13 Paisatge rururbà a l'indret de Gallecs (Mollet del Vallès)

Figura 14 Un exemple de les transformacions modernes dels teixits urbans vallesans l'antic torrent de Vallparadis (Terrassa), al mateix centre de la ciutat, ara convertit en parc

- c) Caldria recuperar la validesa del concepte de *paisatge vallesà*, en el marc de la revaloració actual de la idea de *paisatge* (i tant per l'aplicabilitat d'aquesta noció en el pla pedagògic com en el pla relatiu a l'urbanisme i a la qualitat de vida). Després de les consideracions fetes respecte d'aquesta qüestió al llarg de l'article, no creiem que hàgim de dir ara res més. Sí que creiem oportú, però, tancar el text amb una cita de Pau Vila que resumeix tot el que hem volgut dir, i que esdevé així un epíleg adient. Puntualitzarem, en tot cas, que la cita és de l'any 1930:

"L'esguard resta sempre sorprès i encantat de la varietat de paisatges que el Vallès presenta d'un cap a l'altre (...). La diversitat d'aspectes naturals que les muntanyes vallesanes presenten és encara enriquida per la gamma de paisatges del pla (...). És una diversitat que es desdobla en una infinitat de matisos allí on la terra plana es confon amb la muntanya."²³

Bibliografia

- CERDÀ, I. (1867), *Teoría General de la Urbanización*. Madrid: Imprenta Española.
- COROMINES, J. (1979-1991), *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial-Caixa de Pensions. 9 vol.
- COROMINES, J. (1989-1999), *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial-Caixa de Pensions. 8 vol..
- FONT, J. (1999), *La formació de les xarxes de transport a Catalunya (1761-1935)*. Vilassar de Mar: Oikos-Tau.
- FONT I SAGUÉ, N. (1897), *Determinació de les comarques naturals i històriques de Catalunya*. XX Premi de l'Associació Popular Regionalista.
- GALOBART, L. (1982), *El paisatge del Vallès*. Santa Eulàlia de Ronçana.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (1933), *Divisió territorial*. Estudis i projectes. Nomenclàtor de municipis. Barcelona.
- IGLÉSIES, J. (2002), Pere Gil, S. I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya. Seguit de la transcripció del Libre primer de la història Catalana en lo qual se tracta de Historia o descripció natural, ço es de cosas naturals de Cataluña. Barcelona: Societat Catalana de Geografia. (Primera edició: 1949)
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2002), *Anuari estadístic de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- LLUCH., E.; NEL·LO, O. (1983), *La gènesi de la Divisió Territorial de Catalunya*. Edició de documents de l'arxiu de la Ponència (1931-1936). Barcelona: Diputació de Barcelona, 2 vol.
- MORIN, E. (2000), *La mente bien ordenada*. Repensar la reforma. Reformar el pensamiento. Barcelona: Seix Barral.
- PLA, J. (1968), *El meu país*. Barcelona: Destino (Obra Completa, 7).
- RIBA, O. (1976), "El relleu dels Països Catalans". Dins AUTORS DIVERSOS, *Geografia Física dels Països Catalans*. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, p. 7-68.
- RUEDA, I.; CAMARASA, J. M.; MATEU, X (1987), "Diagnòstic del mapa municipal de Catalunya". Treballs de la Societat Catalana de Geografia, 10-11, p.129-152.
- SOLÉ SABARÍS, L., director (1958-1968), *Geografia de Catalunya*. 3 vol. Barcelona: Aedos.
- SORIA, A. (1989), *El territorio como artificio*. Obra Pública, 11, p.30-39. Primavera.
- SORIA, A., compilador (1999), *Cerdà*. Las cinco bases de la teoría general de la urbanización. Madrid: Electa.
- TORT, J.; TOBARUELA, P. (2003), "Edgar Morin, la mirada que vol entendre". Revista de Catalunya, 185, p. 15-28.
- VILÀ, J.; SARRIÓN, J. (1992), *El sentit històric de la comarca a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Administració Local.
- VILA, P. (1976), "Comentaris i suggeriments a l'estudi 'Dinàmica i perspectiva del Vallès'". Quaderns d'arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach, XXV. Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach, p. 5-36. (Manuscrit datat a Caracas el 1973.)
- VILA, P. (1979), *La Divisió Territorial de Catalunya*. Selecció d'escrits de geografia-I. Barcelona: Curial.
- VILAR, P. (1964), *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Vol. I. Barcelona: Edicions 62.

Notes

1. En l'edició d'Iglésies, J. (2002), p. 166 i 172. L'autor esmenta el *Vallès* en el lloc vint-i-dosè.
2. En aquest sentit, Vilà, J. (1992), p. 42 i 43.
3. Coromines, J., article "Vallès", *Onomasticon Cataloniae*, VII, p. 422.
4. Coromines, J., *Ibidem*.
5. Llobet, S. (1968), "El Vallès", dins Solé Sabarís, L. (dir.), *Geografia de Catalunya*, III. Barcelona: Aedos, p. 363.
6. Font i Sagué, N., p. 374.
7. Fem menció dels punts cardinals amb un sentit molt genèric; en un sentit més estricte hauríem de parlar de nord-est i sud-oest, en comptes de "llevant" i "ponent" (pel que fa als rius); i de nord-oest i sud-est, en comptes de "nord" i de "sud" (pel que fa als sistemes muntanyencs).
8. Cadevall, Joan (1886), *Nociones de Geografia física, descriptiva e històrica del Vallès*. Manuscrit inèdit, p. 6
9. Vegeu, al respecte, Riba (1976), p. 34-35.
10. Sobre el particular, vegeu Generalitat de Catalunya (1933) i Lluch, E. i Nel·lo, O. (1983).
11. Vegeu, respecte a la cronologia de la xarxa ferroviària catalana, Font, J. (1999), p. 230.
12. Vila, P. (1979), p. 237.
13. Cerdà, I. (1867), *Teoría General de la Urbanización*, I, p. 813-814. Citat per Soria, A. (1999), p. 323.
14. Vila, P. (1976), p. 13. La cursiva és nostra.
15. Vegeu Vilar, P. (1964), I, p. 229-236.
16. El francès Edgar Morin és considerat com un autor de referència en relació amb la formulació del denominat *pensament complex*. Vegeu, al respecte, una de les seves darreres obres: Morin, E. (2000). Com a síntesi general de les seves idees podeu consultar Tort, J.; Tobaruela, P. (2003).
17. Vegeu Soria, A. (1989) i (1999), p. 87 i 88.
18. Val la pena notar, en aquest punt, que les paraules *pagès*, *país* i *paisatge* provenen totes tres, etimològicament, de l'arrel llatina *pagus*, que originàriament tenia un sentit equivalent a "la terra". Vegeu, al respecte, l'entrada "pagès" a Coromines, J. (1979-1991).
19. Vila, P. (1976), p. 35.
20. Vegeu, com a introducció a la idea de *territori construït*, Soria, A. (1989).
21. Le Corbusier (1957), *Principis d'urbanisme. (La Carta d'Atenes)*, Principi primer. Edició espanyola: Planeta-Agostini, 1986, p. 21.
22. Un estudi de l'any 1987 detectava al Vallès, sobre els 65 municipis que hi havia aleshores en aquest àmbit (23 a l'Occidental i 42 a l'Oriental), un total de 38 disfuncionalitats (equivalents al 12% de les registrades al conjunt de Catalunya). Vegeu, al respecte, Rueda, I.; Camarasa, J.M.; Mateu, X. (1987).
23. Vila, P. (1930), "El Vallès: assaig geogràfic". Dins *Comarca del Vallès*, vol. I. Barcelona: Casa del Vallès, p. 1-83. Reproduït a Vila, P. (1979), p. 201.

Planejament territorial de la Regió Metropolitana de Barcelona

Juli Esteban i Noguera

*Arquitecte. Director del Programa de Planejament Territorial
de la Generalitat de Catalunya*

1. L'ÀMBIT TERRITORIAL

Curiosament, l'àmbit que denominem Regió Metropolitana de Barcelona té el seu origen en la voluntat de planejament territorial d'aquest espai expressada ja fa quasi quaranta anys i encara no acomplida. L'àmbit de les set comarques és el que adopta en els anys 60 el que es va denominar llavors Pla Director de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, que distingia entre les cinc comarques que componien la regió I de la Divisió Territorial de 1937, que considerava com l'Àrea d'acció immediata, de les del Garraf i Alt Penedès, constitutives del que se'n deia Àrea d'acció diferida.

Recordem que l'esmentat pla director sorgeix com a resposta tècnica il·lustrada a la necessitat de revisió del «Pla General de Barcelona i de la seva zona d'influència», aprovat l'any 1953 amb un àmbit que després seria el de la Corporació Metropolitana de Barcelona, i que a través del Pla General Metropolità ha mantingut una certa vigència fins avui. Els tècnics que tenien encomanada la revisió d'aquell pla s'adonaren que per abordar amb el mínim rigor exigible l'ordenació de l'espai sotmès a un ja manifest fenomen metropolità, calia sortir dels 456 km² que abastava el planejament urbanístic plurimunicipal que es revisava.

Tanmateix, com és conegut, la revisió acabà sent la de l'àmbit petit. Això no és poc important, ja que 50 anys de planejament de conjunt d'un àmbit de 27 municipis no és un fet menyspreable, però evidentment bona part dels processos urbanístics induïts pel fenomen metropolità varen quedar fora d'aquest pla.

Figura 1 La Regió metropolitana de Barcelona

La següent oportunitat es donà, paradoxalment, amb motiu de la supressió de la Corporació Metropolitana l'any 1987. La Llei 7/87 va camuflar la seva actitud clarament contrària a la gestió del fet metropolità amb la proposta d'un pla territorial que havia d'abordar l'ordenació de l'espai metropolità en un àmbit més capaç, el de les cinc comarques que componen l'antiga regió I. Posteriorment, al llarg dels treballs de redacció d'aquest pla, es va aprovar l'ampliació de l'àmbit amb les comarques del Garraf i el Penedès. Tornàvem a tenir reconstituït l'àmbit de l'antic Pla Director dels 60. Com en aquell cas, el nou Pla Territorial Metropolità tampoc arribà a fer sentir els seus efectes. Encara que els treballs tècnics s'acabaren el 1998, no arribaren ni a ser debatuts a nivell polític. En tot cas, n'ha quedat la consolidació d'un àmbit que denominem Regió Metropolitana de Barcelona com l'expressió d'un deure pendent.

Posteriorment hi ha hagut estudis¹ que han constatat que el fenomen metropolità s'estén a un espai força més gran que el de la Regió Metropolitana de Barcelona. Per tant, la pertinença d'un planejament territorial d'aquest àmbit és menys clara. A favor hi ha la història de les temptatives no consumades i que l'estabilitat que necessiten els

plans fa que els seus àmbits no puguin anar-se variant continuament a remolc de l'extensió dels fenòmens de relació territorial. Tanmateix, sí que cal que l'entorn d'estudi sigui en tot cas el suficient per entendre l'abast i el comportament espacial de les relacions metropolitanes.

Més enllà dels límits de la Regió Metropolitana hi ha àrees del Baix Penedès, de l'Anoia, del Bages i l'Osona que tenen relacions més intenses amb el centre metropolità que territoris inclosos en el seu àmbit, com podria ser el cas de l'Alt Penedès. L'extensió de l'estudi a aquestes àrees proporciona l'àmbit suficient per considerar plenament les tres formes de configuració urbana en què es manifesta el fenomen metropolità: la ciutat **compacta** central, la ciutat **contínua** de la primera corona, i la ciutat **discontínua** formada pels sistemes urbans polaritzats en les capitals de les àrees que encara conserven l'estructura geogràfica històrica.

La possibilitat que el planejament territorial pugui treballar amb la perspectiva d'aquest àmbit pot contribuir a evitar una metropolitanització banal d'aquestes comarques. Per això caldran, però, planejaments i accions que propiciïn el reforçament de la seva integració a l'estructura territorial des de les seves pròpies característiques.

L'ampliació dels àmbits d'estudi permet, així, la consideració del paper d'un element territorial de primer ordre: l'Eix Transversal.

L'Eix Transversal no és un element independent del sistema metropolità. De la comprensió del seu significat territorial depèn el caràcter que cal donar a una via tan controvertida com el quart cinturó, o B-40, que també havia estat denominada via orbital (!).

El paper primordial com a articulador de sistemes urbans de la segona corona que cal atribuir al quart cinturó només pot definir-se amb rigor si es té en compte la configuració de l'entorn de l'eix transversal com a via que ha de tenir la funció bàsica de canalitzar el pas a través, sense perjudici del seu paper d'interconnexió, de les capitals de les comarques interiors.

Defensem doncs un planejament de la Regió Metropolitana que no perdi de vista la seva inserció en un territori més ampli on es juguen algunes opcions d'especial transcendència per a ella. Un territori que la ja no llunyana posada en servei de línies regionals d'alta velocitat ampliarà encara més, fins a incorporar els entorns de Girona, Tarragona i Lleida.

En tot cas, els instruments d'ordenació del territori i les accions encaminades al seu desenvolupament sostenible creiem que haurien de respondre als criteris i objectius que s'apunten en els següents apartats.

2. LES INFRAESTRUCTURES ESTRATÈGIQUES

Per a tot l'àmbit de la Regió i de Catalunya sencera, és fonamental que la funció de capitalitat que juga l'aglomeració central metropolitana es desenvolupi amb la màxima eficàcia i en el màxim espai territorial possible. A més de la reconeguda capitalitat de Catalunya, la cocapitalitat d'Espanya, o la capitalitat d'una macroregió europea són papers que requereixen un nivell suficient d'infraestructures de connectivitat de caràcter estratègic. En concret, l'aeroport, el port i el tren d'alta velocitat són, si bé de diferent naturalesa, les peces bàsiques d'aquest entramat infraestructural.

Com a dada comuna de les tres peces es pot dir que, òbviament, el planejament territorial de la Regió Metropolitana no ha tingut cap possibilitat d'intervenció en les decisions que en els darrers anys s'han pres respecte d'aquestes infraestructures, pel fet de no haver existit en els moments que tocava. El planejament territorial d'aquesta àrea no hauria estat segurament determinant en relació amb les opcions adoptades, però ben segur que podria haver estat un argument sòlid en favor de determinades solucions. Cal assenyalar que el PGM no ha pogut jugar tampoc aquest paper per les limitacions que es derivaven dels seus 27 anys d'antiguitat. En tot cas, cal ser conscients que en les decisions corresponents a matèries en què l'Estat té la competència, i estan regulades per lleis sectorials, el planejament no serà quasi mai determinant. Serà en tot cas un argument més a utilitzar en les inevitables negociacions, amb un grau d'eficàcia que dependrà de la seva qualitat i del consens que el recolzi. És precisament en el terreny del consens entre les forces econòmiques i socials del territori on es fonamenta la capacitat d'acció dels plans estratègics, que hem d'entendre compatibles i complementaris amb el planejament territorial.

Amb data d'avui es pot dir que les principals decisions relatives a l'abast i configuració de les infraestructures esmentades ja estan preses i que no és probable que –al marge d'algunes concrecions pendents– en un període relativament llarg de temps es plantegin noves decisions de la importància de les adoptades. Per tant, les previsions d'aquestes infraestructures són pel que fa al planejament territorial una dada a tenir en compte, però una dada extremadament important.

A més del valor inamovible que tenen un port i un aeroport de suficient capacitat, i un tren d'alta velocitat amb un nivell de servei elevat com a factors de competitivitat, la dimensió i localització d'aquests elements

constitueixen factors de polarització del territori d'una gran transcendència.

Així mateix, la previsió d'una àrea logística associada al port, la idea d'una ciutat aeroportuària de serveis i activitat econòmica associada a l'aeroport i les estacions del TGV com a nous centres de concentració terciària, són fets d'indubtable importància en l'estructura espacial de les activitats econòmiques de la regió metropolitana, que el pla territorial haurà d'avaluar adequadament, en tant que referències de primer ordre en la definició d'una proposta d'ordenació del territori que respongui als paràmetres bàsics de la dinàmica econòmica actual.

Resta, tanmateix, un aspecte cabdal per resoldre, un aspecte del qual la falta d'una solució satisfactòria hauria de ser causa suficient d'alguns replantejaments. En referim a la solució que cal donar als fluxos de mercaderies que motivaran el futur port i la zona d'activitats logístiques previstes. Està clar que el mode de transport d'aquestes mercaderies no pot ser altre que el ferroviari. Atès que convé que la via tingui ample internacional, una opció estudiada és la d'utilitzar la via de l'AVE, la qual cosa seria possible només en determinats estadis de desenvolupament del port i la ZAL, i en determinades intensitats d'ús de la via d'alta velocitat pels trens de passatgers.

Un principi que caldria no perdre de vista en la solució definitiva d'aquest assumpte és que el desplaçament de mercaderies generat no ha de constituir fluxos addicionals de camionatge que podrien col·lapsar qualsevol via i causar greus afectacions ambientals. Si fos així, realment caldria dubtar que sigui una bona idea tenir un port i una ZAL de l'extensió que es pretén en el centre de l'aglomeració metropolitana.

3. EL MODEL D'OCUPACIÓ DEL SÒL PER LA URBANITZACIÓ

Tractar de l'ocupació del sòl per la urbanització vol dir fonamentalment tractar de la distribució en l'espai de l'habitatge i de les activitats econòmiques. Respecte a aquest punt cal dir també que en el territori es dona una determinada situació, resultat dels processos anteriors, i que hi ha unes expectatives d'increment que es poden avaluar amb certa aproximació.

Caldrà tractar de com aquests increments es localitzen i com poden variar, o no, el model existent, sense oblidar el caràcter que han de

tenir els teixits urbans resultants i amb quina estructura de centralitats s'organitzen en l'espai territorial.

En relació amb la situació actual del territori, i llevat de l'errònia i inconvenient localització de diverses urbanitzacions de baixa densitat i de la freqüent falta de consideració dels marges fluvials, es pot dir que en el procés d'ocupació del sòl per la urbanització ha estat determinant la configuració física del territori, la qual constitueix el substrat estructural de la forma que ha anat prenent aquesta ocupació.

En principi, es poden distingir tres tipus d'àrees:

– L'àrea de l'**aglomeració central**, formada per municipis que han exhaurit les possibilitats d'extensió urbana i es troben majoritàriament en processos de regressió demogràfica.

– Les àrees **associades a sistemes geogràfics o urbans que mantenen processos d'extensió urbana**.

- Delta del Llobregat (Sant Boi - Castelldefels). Aquesta àrea juntament amb l'aglomeració central configura l'àrea litoral central de la regió. Per l'existència de l'aeroport i la continuïtat espacial es podria entendre també tota aquesta àrea com a part de l'aglomeració central de la regió metropolitana, i així es fa en aquest text.

- Vall baixa del Llobregat, marge dret, marge esquerre / Sant Feliu - Molins de Rei.

- Vallès Occidental (Riera de Rubí/sistema de Terrassa, riu Ripoll/Sistema de Sabadell).

- Granollers-Mollet (Rieres de Sant Cugat, Caldes, Congost, Tenes, riu Besòs).

- Resta Vallès Oriental (Montseny-Montnegre).

- Maresme. Sistema Masnou-Mataró.

Sistema Arenys de Ma-Calella.

- Llobregat. Sistema Martorell-Abrera-Olesa.

- Garraf. Sistema Sitges-Vilanova-Sant Pere de Ribes.

– Les àrees que **mantenen una estructura comarcal** amb una capitalitat prou clara, encara que es pugui diferenciar dintre d'elles més d'un sistema urbà plurimunicipal: Penedès, Anoia, Bages, Osona. Es pot entendre també que les ciutats capitals d'aquestes comarques formen, amb Vilanova, una tercera corona de polaritats metropolitanes.

Sense ànim d'exhaustivitat es poden assenyalar com a processos significatius de canvi que s'han anat produint amb diferent intensitat en el territori en els darrers vint-i-cinc anys, els següents:

- Millora de la qualitat de la urbanització i dels espais públics a les àrees urbanes, amb especial valoració dels espais i elements simbòlics dels municipis.
- Pèrdua de població en els teixits centrals de les àrees urbanes, que s'ha estès al conjunt del municipi, en els casos d'exhauriment del sòl urbanitzable.
- Terciarització de l'activitat i processos de transformació de les velles àrees industrials. Tendència a la creació d'espai per a noves activitats econòmiques més que per a noves àrees d'habitatges.
- Processos de suburbanització de l'activitat, l'habitatge i el comerç.
- Desenvolupament d'una proporció molt important del sòl urbanitzable. A l'àmbit del PGM es pot dir que tot el sòl urbanitzable amb bones condicions ha iniciat el seu procés de desenvolupament, com a mínim el seu planejament parcial.
- Creixement dels municipis petits per causa de l'oferta de sòl residencial excedent de les seves necessitats internes, que ha estat possibilitat pel seu planejament general².
- Revisions del planejament general als municipis grans amb criteris de contenció del creixement d'habitatges. Dimensionat del sòl d'habitatge en funció de la demanda interna, i també en alguns casos impossibilitat física de creixement per exhauriment del sòl apte per ser urbanitzat.

Són processos amb alguns components positius, en especial en aquelles coses que afavoreixen l'autoestima municipal i la potenciació dels valors de proximitat. Tanmateix, aquests processos també han comportat:

- Excés d'ocupació de sòl per teixits de baixa densitat i implantacions suburbanes.
- Dispersió de l'ocupació de sòl i afectació de l'espai lliure.
- Localització d'una proporció important de l'habitatge en municipis amb pocs llocs de treball i sense connexió ferroviària.
- Escassetat d'habitatge en uns anys de forta demanda per emancipació.

- Desequilibri quantitatiu entre llocs de treball localitzats i habitatge en bona part del territori.
- Increment de la necessitat de desplaçament i dependència del vehicle privat.

En els propers anys aquest territori, a més, tindrà probablement un cicle notablement expansiu pel que fa a la creació de llocs de treball i de necessitats de nou habitatge. Els creixements de població que expressa el cens de 2001 en són el primer senyal clar. Amb la hipòtesi, coherent amb els objectius de desenvolupament econòmic del país, que tindrem en els propers vint anys taxes positives de creixement dels llocs de treball, les quals podem suposar entre 1,25 a 1% anual, es poden argumentar, per a aquest període, les necessitats d'incrementar els habitatges principals al voltant d'unes 500.000 unitats, i de crear espai per a, també, uns 500.000 nous llocs de treball³.

Aquestes demandes poden traduir-se físicament en una important quantitat d'edificació addicional, que en part podrà ubicar-se a les àrees urbanes que hi ha o en curs d'urbanització però que, en una part gens menyspreable, requerirà la urbanització de noves àrees de sòl.

Cal subratllar que aquesta circumstància comportarà efectes molt substancials en el model d'ocupació de sòl, i per tant la responsabilitat d'orientar correctament aquest procés és molt gran. D'aquí a vint anys podríem tenir un model notablement redreçat en una nova dimensió espacial, o podem aguditzar de forma notable tots els efectes negatius que els processos de transformació sota òptiques fragmentàries estan causant en el territori.

Són imprescindibles, per tant, projectes de conjunt, que en cap mesura vol dir projectes uniformadors; precisament, només actuacions intencionades concebudes des d'una visió territorial àmplia podran evitar la uniformització per suburbanització a què ens porten les dinàmiques dispersives que sofrim.

En el territori de la regió metropolitana distingim, com s'ha dit, tres àrees clarament diferenciades: l'aglomeració central, els sistemes urbans de la segona corona, i els espais comarcals de la tercera. A cada una d'aquestes àrees cal aplicar tractaments adequats, amb criteris i objectius específics per aconseguir una regió que valori la diversitat del territori i funcioni de la forma més eficient.

A l'**aglomeració central** caldrà, principalment:

- Mantenir els teixits compactes i la mixticitat d'usos. Seguir treballant

en la qualificació dels seus espais i en la potenciació dels seus valors simbòlics que fonamenten l'estructura de centralitats interna.

- Preservar l'ús d'habitatge en els teixits urbans residencials. Fomentar la rehabilitació dels habitatges i la millora de la qualitat de vida que faci aquests teixits competitius amb les alternatives suburbanes.
- Propiciar la transformació urbanística de les àrees obsoletes –en especial els vells teixits industrials...– cap a nous teixits urbans equilibrats pel que fa als habitatges i als possibles llocs de treball que la transformació pot acollir.
- Es tracta d'una àrea on el Pla General Metropolità va establir de forma pràcticament definitiva quin és l'àmbit màxim acceptable de l'àrea urbanitzable. En tot cas, les correccions del model d'ocupació de sòl haurien d'anar en la línia de suprimir algunes opcions d'urbanització de baixa densitat –majoritàriament zones 21– altament discutibles per la seva localització.

En els **sistemes urbans de la segona corona** caldria, en canvi, posar l'accent en:

- Potenciar les ciutats com a polaritats urbanes principals i necessàries per a la correcció d'un model d'ocupació excessiu i confús.
- Ser radicalment restrictiu en l'admissió d'implantacions periurbanes d'equipaments, comerç, o qualsevol element que admeti possibilitats de localització en els teixits urbans.
- Propiciar l'augment de pes demogràfic i d'activitat d'aquelles polaritats amb disponibilitat de sòl i bones connexions ferroviàries existents o previstes. Es podrien assenyalar com a polaritats susceptibles de ser més importants: Granollers - Canovelles - Les Franqueses, i Martorell - Abrera - Sant Esteve, entre d'altres. En canvi, probablement Sabadell ha assolit tota l'ocupació de sòl possible, i a Terrassa el darrer pla d'ordenació urbanística estableix també l'àmbit que semblaria aconsellable no excedir.
- Limitar l'oferta de sòl per habitatge que superi clarament la seva demanda interna, en els nuclis urbans amb pocs llocs de treball localitzats i sense connexió ferroviària. Evitar també, òbviament, nous creixements residencials separats de les àrees urbanes.
- Fomentar en el possible els processos de reestructuració dels teixits de baixa densitat dispersos. Processos que haurien de crear centralitats i millora de l'accessibilitat. Tanmateix, són processos difícils en què cal seleccionar bé els objectius, i deixar al marge aquells

assentaments que, per topografia i localització, són poc aptes com a àrees de residència permanent.

A les **àrees comarcals de la tercera corona** on inclouríem l'entorn de Vilanova i l'Alt Penedès, juntament amb l'Anoia, el Bages i l'Osona, les polítiques territorials, tot i que haurien de participar d'alguns objectius esmentats, tindrien com a eixos principals:

- Propiciar l'extensió urbana de les capitals comarcals, perquè siguin capaces d'acollir una part substancial del creixement de llocs de treball i habitatges que es preveu per als propers vint anys. Es tracta de ciutats amb una tradició i estructura urbana consolidades, que tenen o poden tenir unes bones connexions ferroviàries i que poden assolir un important eixample que faci compatibles la intensitat i la qualitat urbana. Resultat d'aquesta política seria naturalment un augment de la seva importància i projecció com a polaritats territorials.
- En coherència amb la proposta d'un increment relativament ràpid que representaria, a més, una proporció important respecte de la dimensió de les ciutats existents, caldran les mesures necessàries, amb participació de les administracions públiques d'àmbit superior, per assegurar un desenvolupament equilibrat pel que fa a la relació quantitativa llocs de treball-habitatge, al nivell d'equipaments necessari i a la composició social de la població.

La incorporació d'aquestes ciutats a la configuració d'una sòlida estructura de polaritats metropolitanes i la seva contribució a facilitar una localització adient dels nous habitatges i llocs de treball que caldran, requerirà probablement un règim especial de concertació amb les administracions d'àmbit superior.

En resum, i de forma inevitablement simplificada, podríem dir que en relació amb el model d'ocupació del sòl, les accions territorials se centrarien en la **rehabilitació i millora** a l'aglomeració central, en la **reestructuració** als sistemes urbans de la primera corona i en el **creixement compacte i equilibrat** als espais comarcals de la tercera corona.

4. LES INFRAESTRUCTURES DE MOBILITAT

El primer que cal subratllar, en relació amb les necessitats de mobilitat, és el valor determinant que hi té el model d'ocupació de sòl, en concret l'extensió, la diversitat i la densitat dels teixits urbans. És força clar que les àrees que integren llocs de treball i habitatge faci-

liten que hi hagi una proporció de desplaçaments residència-treball de recorregut relativament curt. La proporció no es pot assegurar, però sí que es pot assegurar que la segregació en àrees residencials i àrees d'activitat econòmica comporta un 100% de viatges més llargs. D'altra banda, la densitat, al disminuir l'extensió, facilita alhora el desplaçament curt, però també –el que és fins i tot més important en un àmbit metropolità–, proporciona les masses crítiques de població perquè es puguin crear sistemes de transport públic eficients, en especial els ferroviaris.

D'aquí que podríem dir que, si bé la concreció de les infraestructures fixes de mobilitat en el planejament territorial té sovint poca fiabilitat per la independència de criteri que solen mantenir els departaments competents i els gestors dels serveis, la definició del model d'ocupació de sòl és una forma d'assegurar, encara que sigui amb posterioritat, la creació de les infraestructures necessàries ja que pot motivar previsions d'un nombre de viatges suficient. Dit d'una altra manera: més enllà que en el planejament territorial s'incloguin assaigs de connexions i de traçats, la condició bàsica que ha de complir al respecte és que, per les característiques del model d'implantació, sigui defensable la seva dotació de sistemes de transport públic eficient que abastin la proporció desitjable del seu àmbit.

A la regió metropolitana ens trobem però en la situació inversa. No ha estat possible encara l'acord respecte d'un model d'implantació urbana d'escala territorial i, en canvi, està aprovat des d'abril del 2002 un Pla Director d'Infraestructures del Transport públic metropolità (PDI) elaborat i tramitat per l'Autoritat del Transport Metropolità (ATM) d'àmbit regional i primera experiència d'organisme concertat Generalitat - Administració Local per al tractament d'assumptes d'àmbit regional metropolità.

L'explicació d'aquesta aparent paradoxa són els dèficits de transport actuals i els previsibles en funció del model d'implantació existent, els quals són el primer que s'ha d'atendre i, a més, tenen substància suficient per merèixer un pla que defineixi les infraestructures que cal crear. Per aquest motiu, el pla és molt precís i intensiu en actuacions que corresponen a la part més densament ocupada del territori i ho és menys a mesura que es refereix a àrees on no es poden fer previsions fiables respecte a l'evolució dels assentaments urbans. En concret, el pla centra la seva atenció en l'aglomeració central metropolitana i en els sistemes urbans de Sabadell i Terrassa. El seu caràcter lliscant amb revisions cada cinc anys i l'existència d'un llistat

obert d'actuacions en altres àmbits pot permetre una progressiva adequació a les necessitats que es vagin avaluant. Cal doncs considerar el PDI com un instrument útil per a una programació racional de les actuacions en infraestructures de transport col·lectiu, si bé caldrà tenir present tanmateix el desajustament entre objectius i recursos que pot donar-se en algunes actuacions.

L'any 2002 es va presentar el document "Una nova proposta ferroviària per Catalunya" que expressava idees interessants en el territori que queda fóra de les propostes del PDI. Aquestes idees han estat substancialment recollides en el document "Acord per un govern catalanista i d'esquerres" i han passat, per tant, a formar part dels objectius del Govern de la Generalitat de Catalunya.

Els criteris de vertebració territorial que es desprenen d'aquests documents són força coherents amb les idees de desenvolupament territorial que en aquest article s'apunten. Mantenint la referència als tres àmbits considerats, podríem dir que, pel que fa a les infraestructures de mobilitat, caldrà actuar en les línies que s'apunten a continuació:

A l'**aglomeració central** l'objectiu serà homogeneïtzar l'accessibilitat als serveis de transport d'infraestructura fixa, sens perjudici d'una certa ponderació en funció de la demanda. De fet, aquest és el contingut principal de PDI, en especial les seves propostes de nous traçats ferroviaris, d'intercanviadors a crear o millorar per potenciar el funcionament en xarxa de metros, ferrocarrils i tramvies.

En els **sistemes urbans de la segona corona**, les actuacions haurien de mantenir un doble front ferroviari i viari.

Els serveis ferroviaris són també a aquesta escala l'instrument principal de vertebració del territori, que potencien la centralitat i dimensió de les polaritats més ben servides. D'altra banda, si bé amb menor quota que a l'aglomeració central, els ferrocarrils haurien de ser, també en aquest àmbit, el mitjà prioritari de transport. L'accent de l'actuació estaria aquí en les estacions, els intercanviadors cotxe o bus-tren, i en la millora de traçats i doblats de vies necessaris per a unes freqüències competitives. En concret, la xarxa de rodalies de Renfe i els Ferrocarrils de la Generalitat haurien de prosseguir en la notable millora de servei dels darrers deu anys fins a constituir un veritable metro regional. Cal dir que el PDI i el document «Una nova proposta ferroviària...» contenen propostes en aquest sentit, que la definició d'un model de desenvolupament territorial permetria fonamentar i completar.

Tanmateix en el territori dels sistemes urbans de la segona corona no es pot oblidar l'atenció a la xarxa viària secundària, és a dir, aquella formada per les carreteres no segregades. Cal recordar que les vies segregades o autopistes han estat en els darrers trenta anys les que pràcticament han tingut l'exclusiva del desenvolupament viari territorial, mentre que la irrigació territorial de menor escala ha estat confiada en bona part als traçats històrics sense capacitat per donar resposta a una demanda que cal no potenciar però que hi és⁴. La insuficiència d'aquesta xarxa és motiu de nombrosos colls d'ampolla i d'un ús inadequat de les autopistes per a trajectes locals. No podem oblidar que en els sistemes urbans de la segona corona una proporció important dels desplaçaments s'haurà de fer per carretera per causa de la configuració i la intensitat de la implantació urbana i industrial que hem assolit, la qual comporta que una part substancial de l'espai urbanitzat resti a fora de l'abast dels serveis ferroviaris.

En aquest àmbit, per tant, pot ser important la política d'intercanviadors carretera-tren, si bé l'intercanviador vehicle privat - tren pot tenir dificultats tant d'implantació com funcionals per les superfícies de sòl que requereixen per a una certa eficàcia en termes quantitius. Un bon intercanvi entre bus i tren pot ser una eina important a desenvolupar en aquesta part del territori.

Pel que fa als **espais comarcals de la tercera corona**, la proposta abans assenyalada de potenciar decididament la importància en habitants, activitat i equipaments de les polaritats territorials ha de comportar, com a mesura inseparable, una millora profunda de les connexions i els serveis ferroviaris entre aquestes polaritats i els altres àmbits metropolitans, així com entre elles mateixes en el que sigui possible. Cal subratllar que, en el model que es defensa, l'estació de ferrocarril com a principal punt d'accés al centre d'una àrea urbana, gran, compacta i raonablement densa, constitueix una referència estructural de primer ordre.

Recordem aquí que entre els objectius del Govern de la Generalitat hi ha la millora de les comunicacions de l'àrea central metropolitana, amb Igualada, Manresa i Vic, i la creació d'un eix interior ferroviari que ha d'establir noves connexions entre aquestes ciutats.

5. ELS SISTEMES D'ESPAIS LLIURES

Sens perjudici del que s'ha dit fins aquí, cal deixar ben clar que el planejament territorial ha de tenir com a primer objectiu la protecció

i reforçament dels sistemes d'espais lliures territorials, i que les decisions respecte a urbanització i infraestructures s'haurien de prendre sense perdre-ho de vista.

Els espais lliures són el component més feble del territori, en tant que el seu rendiment social sovint no és traduïble en termes monetaris, i perquè en relació als sòls per a la urbanització i al sòl per a les infraestructures té un dèficit clar de planejament. Si bé aquells han estat l'objecte principal dels plans urbanístics i dels projectes sectorials en els espais lliures, llevat d'algunes peces singulars, només tenim la normativa fragmentària que en cada terme municipal els plans d'ordenació urbanística estableixen per a un tros de sòl no urbanitzable, el sentit del qual difícilment poden copsar plenament.

Només des d'un enfocament territorial es poden reconèixer i valorar els sistemes d'espais lliures, i establir les mesures necessàries per potenciar-los i protegir-los amb la solidesa argumental suficient per resistir la demanda fragmentària però incessant de noves ocupacions per a la urbanització de sòl i per a usos periurbans.

A la Regió Metropolitana de Barcelona, aquesta problemàtica es planteja de forma generalitzada i amb tota la seva virulència possible. Tanmateix, pel diferent grau que ha assolit l'ocupació de sòl en els tres àmbits territorials considerats, els criteris i objectius tindran en cadascun d'ells diferents accents pel que fa a aquest assumpte.

A l'**aglomeració central**, on s'assoleix un grau més elevat d'ocupació de sòl per la urbanització i on el Pla General Metropolità va poder articular una ordenació de l'espai amb una mínima amplitud d'enfocament, és segurament l'àmbit on la preservació dels espais lliures que resten està més consolidada. Cal, però, fer algunes matisacions:

Podríem dir que està força consolidada allà on la topografia ajuda i on s'han desenvolupat instruments complementaris de protecció i gestió de l'espai lliure: Collserola i aquelles parts del parc del Garraf i de la Serralada de Marina que constitueixen límits de l'aglomeració urbana. Tanmateix, resten pendents algunes peces de sòl urbanitzable de baixa densitat amb vocació de ser suprimides, i algunes discutibles infraestructures viàries –segregades– que amenacen la integritat de Collserola.

L'altra gran peça d'espais lliures considerada pel planejament urbanístic plurimunicipal des de l'any 1953 la constitueixen el Delta i

Figura 2 Els espais d'interès natural

la Vall baixa del Llobregat. Aquí les amenaces són més greus. D'una banda, les infraestructures —previstes o no pel PGM— van menjant i trossejant l'espai. De l'altra, hi ha els interrogants que obre una gradual desaparició de l'activitat agrícola.

Pel que fa a les infraestructures és clar que després de l'aeroport, l'AVE i el necessari ferrocarril que ha de moure les mercaderies del port, caldria fixar definitivament el punt final. Pel que fa a l'agricultura, la crisi de la qual ha estat potenciada en part per les infraestructures, cal deixar ben clar que les seves alternatives de futur passen per la preservació del Delta i la Vall baixa com a espai lliure, per exemple constituint un gran mosaic de boscos de ribera, d'àrees de matolls i de peces que romanguin agrícoles que faci compatibles el seu ús com a parc extensiu, un paisatge coherent amb el lloc i una certa explotació agrària-forestal. En qualsevol cas, l'aglomeració central no hauria de renunciar mai a aquest espai lliure de forta identitat geogràfica, que en bona part s'ha pogut mantenir al llarg de cinquanta anys gens fàcils per al territori.

A més de la preservació d'aquests espais bàsics, a l'aglomeració central caldria garantir i potenciar en el possible algunes connexions clau entre els espais de les que podem subratllar: Garraf-Delta, a través de la riera dels Canyars, Garraf - Vall Baixa als voltants de la Colònia Güell, Delta-Mar, a través de les àrees d'aiguamolls, Collserola - Sant Mateu, a través del Turó de Montcada.

En el **territori de la segona corona**, hi ha els dos sistemes d'espais corresponents a la cadena litoral (Garraf, Collserola, Serralada de Marina) i a la prelitoral (Serres de Montserrat, Sant Llorenç de Munt i Montseny). Sobre aquesta geografia bàsica hi ha diverses àrees sotmeses a règims de protecció. En aquest àmbit, el planejament territorial hauria d'insistir en la creació d'una estructura general d'espais lliures que incorpori les peces singulars a sistemes continus que en el possible donin lloc a una xarxa que s'estengui en tot el territori. És aquí on tenim una important ocupació de sòl però encara no agregada en grans peces, on té especial sentit la preservació de connectors entre espais lliures que a la vegada actuen com a separadors⁵ entre àrees urbanitzades. Connectors que han de tenir la màxima amplada possible i que només en alguns punts difícils tindran la configuració d'un passadís. Sens dubte, un pla territorial que abordi decididament aquesta qüestió ha de permetre intensificar i estendre la connectivitat que persegueix L'Anella Verda, que ha estat promoguda per la Diputació de Barcelona amb l'objectiu d'integrar en un sistema continu d'espais lliures les peces aïllades que avui són objecte de protecció.

Concretament, el planejament territorial hauria de posar especial atenció en els següents espais:

- Les continuïtats entre l'entorn del Montseny i la serralada Litoral a la vall del Besòs, on caldrà tractar amb molta cura l'espai entre el sistema urbà de Granollers i el de Cardedeu-Llinars.
- Les poques àrees de contacte entre la Serralada Litoral i el mar que resten lliures d'urbanització, les quals haurien de ser objecte d'una rigorosa protecció.
- La connexió del Vallès amb la serra de Sant Mateu, pels espais de carena divisoris de les aigües del Ripoll i Riera de Caldes.
- La connexió de Collserola amb la serra de Sant Llorenç de Munt, entre mig dels sistemes urbans de Sabadell i Terrassa i habilitant un corredor suficient entre Sant Cugat i Cerdanyola. Segurament és aquest un dels espais més compromesos, especialment a les proximitats de l'A-7.

- La difícil continuïtat Collserola-Vallès-Llobregat entre Rubí, Castellbisbal i Papiol.
- El contacte del massís del Garraf amb el mar.
- Les àrees d'espais lliures de contacte amb el mar que resten en el tram Sitges - desembocadura del Foix, que haurien de ser objecte també d'una rigorosa protecció.

Als **espais comarcals de la tercera corona**, atès el molt menor grau d'ocupació del territori per la urbanització, la política de preservació dels espais lliures territorials hauria de tenir un caràcter més general. Sense perjudici que el planejament pugui distingir àrees en funció de diferències en la normativa de protecció i els criteris de gestió adequats per a cada part del territori, en aquest àmbit les accions fonamentals passen per proscriure qualsevol intent d'urbanització dispersa, ser molt restrictius amb els usos periurbans i propiciar el creixement compacte de les principals polaritats urbanes d'aquest territori.

Es tracta, en definitiva, que a la vegada que es potencia la participació de les àrees urbanes en les dinàmiques de desenvolupament metropolità, aquesta part del territori no perdi les identitats, basades en unes relacions urbano-rurals clarament diferents de les dels altres dos àmbits, que ha conservat fins avui.

Certament, a la Regió Metropolitana de Barcelona hi ha més aspectes a considerar, però per abordar els problemes complexos ens calen algunes síntesis conceptuals i algunes prioritzacions. Des d'aquesta perspectiva, sostinc que els eixos sobre els quals cal construir el projecte territorial són els apuntats aquí, per bé que es podrà dir que això no és cap novetat, ja que qualsevol projecte territorial s'ha d'ocupar de les infraestructures, del model d'implantació dels habitatges i les activitats, i de la preservació dels espais lliures. En tot cas, aquí s'ha intentat posar l'accent en els principals criteris relatius a aquests eixos bàsics que haurien de guiar el projecte territorial de la Regió Metropolitana de Barcelona, i que en una síntesi final podríem resumir en:

- Partir d'un enfocament territorial ampli, que compti amb les comarques centrals per a la definició del model territorial.
- Diversificar el tractament projectual en funció de la situació i circumstàncies del territori que bàsicament ens defineixen tres àmbits de diferent caràcter.

- Aprofitar l'oportunitat –i abordar els problemes– d'un probable període de creixement intens de les activitats i els habitatges, que pot ser causa de canvis importants en el model d'ocupació del territori.
- Potenciar les infraestructures de transport col·lectiu com a mitjà bàsic dels desplaçaments metropolitans i com a instruments de polarització urbana.

Naturalment tot això, de forma compatible amb:

- Preservar i reforçar els sistemes d'espais lliures territorials en coherència amb les característiques de cada àmbit.

Com sabem, aquest darrer criteri no és específic d'aquest espai ni d'aquest temps, però cal tenir-lo present en tot lloc i en tot moment, ja que malgrat que sol ser el de més probable consens inicial, és el de més improbable observança final.

6. EL PROGRAMA DE PLANEJAMENT TERRITORIAL

La Regió Metropolitana de Barcelona és també un dels set àmbits de planejament territorial parcial que deriven de les previsions que va fer el Pla Territorial General de Catalunya, aprovat el 1995, el qual és coincident amb l'ampliació, aprovada després, de l'àmbit que preveia la Llei 7/87 que va suprimir la Corporació Metropolitana de Barcelona, al qual s'ha fet referència al començament d'aquest article.

Per tant, el planejament de la Regió Metropolitana està integrat en el programa de planejament territorial que el Departament de Política Territorial i Obres Públiques preveu portar a terme dins del mandat 2003-2007.

La formulació del Pla Territorial Metropolità, com s'ha denominat aquest pla territorial parcial, té la peculiaritat que s'ha de fer per la Comissió d'Ordenació Territorial Metropolitana, presidida pel conseller de Política Territorial i Obres Públiques i formada per 22 membres que, de forma paritària, representen la Generalitat i les administracions locals del territori.

Es preveu que la Comissió es constitueixi dins l'any 2004, que els treballs tècnics de redacció i la formulació per part de la Comissió es desenvolupin fonamentalment dins l'any 2005, de forma que durant la primera meitat del 2006 es pogués fer l'aprovació inicial.

Figura 3 El planejament vigent del Baix Vallès

La redacció tècnica del pla la portarà a terme el Programa de Planejament Territorial, creat dins del Departament de Política Territorial i Obres Públiques, en col·laboració amb l'Institut d'Estudis Territorials.

Sens perjudici de les peculiaritats pròpies d'aquest pla, la seva redacció s'inscriu en la metodologia adoptada pel Programa de Planejament Territorial per abordar el conjunt del planejament territorial parcial pendent a Catalunya que ha de comportar, en el seu conjunt, la revisió del Pla Territorial General.

Dos són els referents bàsics comuns al conjunt de plans que cal elaborar:

- a) els criteris del Programa de Planejament Territorial
- b) les hipòtesis d'evolució del mercat de treball, demografia i habitatge

Els criteris del Programa de Planejament Territorial pretenen ser la referència orientadora de les propostes, amb especial atenció als factors de sostenibilitat. Aquests criteris poden ser consultats al

web del Departament de PTOp –www.gencat.net/ptop/– i tenen el següent enunciat:

1. Afavorir la diversitat del territori i mantenir la referència de la seva matriu biofísica.
2. Protegir els espais naturals, agraris i no urbanitzables en general com a components de l'ordenació del territori.
3. Preservar el paisatge com un valor social i un actiu econòmic del territori.
4. Moderar el consum de sòl.
5. Afavorir la cohesió social del territori i evitar la segregació espacial de les àrees urbanes.
6. Protegir i potenciar el patrimoni urbanístic que vertebrava el territori.
7. Facilitar una política d'habitatge eficaç i urbanísticament integrada.
8. Propiciar la convivència d'activitats i habitatge a les àrees urbanes i racionalitzar la implantació de polígons industrials o terciaris.
9. Aportar mesures de regulació i orientació espacial de la segona residència.
10. Els nous creixements han de ser compactes en continuïtat.
11. El creixement urbà ha de reforçar una estructura nodal del territori.
12. La mobilitat és un dret i no una obligació.
13. Facilitar el transport públic mitjançant la polarització i la compacitat dels sistemes d'assentaments.
14. Atendre especialment la vialitat que estructura territorialment els desenvolupaments urbans.
15. Integrar els espais del transport i de la logística en la matriu territorial.

Les hipòtesis d'evolució del mercat de treball, demografia i habitatge ens han de donar, a partir de determinats supòsits d'evolució del PIB, dels llocs de treball i de les taxes de població activa, les referències quantitatives de població i immigració previsible, les necessitats d'espai per a les activitats econòmiques i la necessitat d'habitatges. Referències quantitatives que caldrà territorialitzar segons una distribució d'àrees significativa. Concretament, aquestes hipòtesis s'elaboraran mitjançant l'aplicació del model Carrera-Monès (3) assajat ja per a la Regió

Figura 4 Gallecs dins de la Regió metropolitana de Barcelona

Metropolitana en estudis realitzats pel Gabinet d'Estudis Urbanístics i el Gabinet Tècnic de Programació de l'Ajuntament de Barcelona.

El creuament dels criteris de planejament i els paràmetres quantitatius sobre les realitats territorial física i jurídica permetrà una modulació i una concreció, en termes de decisions de planejament, dels objectius expressats anteriorment per a cada àmbit metropolità i per als tres sistemes territorials: assentaments, infraestructures i espais oberts.

Cal tenir present, en tot cas, que sense perjudici de l'àmbit assignat a cada pla, la realitat de les relacions metropolitanes és àmplia i creixent i que les propostes de planejament per a la Regió Metropolitana han de mantenir la coherència en un espai força més gran. La interdependència de les decisions de planejament entre la Regió Metropolitana i bona part dels territoris que comprenen els àmbits de les Comarques Centrals, el Camp de Tarragona i una part també de les Comarques Gironines és clara i no s'ha de perdre de vista.

Entenem que el Programa de Planejament Territorial té, com un dels seus principals reptes, el de garantir la coherència entre els plans dels diferents àmbits, per tal que conflueixin en la definició d'un nou model territorial, el més sostenible possible, per al conjunt del territori de Catalunya.

Notes

1. *La delimitació de l'Àrea Metropolitana de Barcelona*. CPSV. Josep Roca, Joaquim Clusa, Enriqueta Díaz, CPSV Barcelona 1997.
2. Vegeu l'article «Aproximacions a l'estructura espacial de l'Àrea Metropolitana de Barcelona», Josep M. Carrera, *Papers* núm. 36. Barcelona 2002.
3. «La regió metropolitana de Barcelona els propers vint anys. Prospectiva de mercat de treball, demografia i habitatge» Gabinet d'Estudis Urbanístics, Gabinet Tècnic de Programació, 2003.
4. Vegeu l'article «La xarxa viària a la regió metropolitana de Barcelona. Un balanç». Manel Larrosa. *Papers* núm. 38, Barcelona 2003.
5. Connectors-separadors, concepte proposat per Albert Serratosa en el no nat Pla Territorial Metropolità de 1998.

El Baix Vallès a debat

Ramon Torrents i Panés

Periodista. Director de Contrapunt

El centre d'interès de les VII Jornades de Tardor del Centre d'Estudis Molletans (en endavant m'hi referiré com a CEM) arribava en un moment dolç, oportú. El 22 i 23 d'octubre de 2004, el Centre Cultural La Marineta acollia les sessions (tres ponències i un debat) d'aquestes Jornades, que presentaven l'estimulant títol de *El Baix Vallès: realitat o ficció?*

Per aportar un ampli ventall d'enfocaments a la qüestió, el CEM va programar una taula rodona en què, des de la perspectiva política, acadèmica, assistencial, econòmica i identitària, es posava sobre la taula la idoneïtat o no d'establir una nova realitat comarcal a redós de Mollet. Els participants a la tertúlia van ser Antoni Cornellas i Aligué, gerent del Consell Comarcal del Vallès Oriental; Martí Fabré i Pocurull, comerciant i president de la Fundació Privada Hospital de Mollet; Oriol Fort, regidor de l'Ajuntament de Mollet i un dels edils locals en actiu que més experiència acumula; Josep Gordi, ex responsable de Medi Ambient al Consistori molletà i professor de Geografia a la Universitat de Girona; i Ferran Pérez, president del Centre d'Estudis Santfostencs-Amics de Cabanyes.

NOTES PRELIMINARS

El Baix Vallès no és una invenció recent, ni estructuralment ni nominalment. La primera referència escrita al topònim *Baix Vallès* prové de Vicenç Plantada (1839-1913) que el 15 de març de 1885 (es publicava el 17 de març) deia a *La Renaixensa*: "...com a crònica del Baix Vallès és notable la gran explosió haguda el dia 20 de febrer passat en la fàbrica de dinamita establerta en lo terme de Sant Fost, la qual es va fer bocins" ¹. La recuperació d'aquest topònim data de

les primeries de la dècada passada, quan l'Ajuntament de Mollet, amb Montserrat Tura a l'Alcaldia, prenent com a base els treballs de Ferran Pérez, fa una aposta per definir aquest espai d'influència de Mollet. En el *Pla Estratègic de la Ciutat de Mollet del Vallès* (1994) s'expressa clarament la voluntat capitalina: "La centralitat que es vol impulsar significa fer de Mollet l'eix vertebrador d'una nova comarca, el Baix Vallès, que compta, actualment, entre 100.000 i 120.000 habitants" ². L'exposició resultant del Pla fins i tot presenta un mapa que delimita la subcomarca, més continguda territorialment que la que pensava Plantada (en la seva concepció del Baix Vallès incorporava el sud dels dos Vallès, amb Ripollet, Montornès i Palou, ara barri de Granollers). Precisament, el mateix Plantada, juntament amb dos delegats més de Ripollet, una centúria abans de l'elaboració del Pla Estratègic havia representat el "Baix Vallès" en el procés de redacció de les *Bases de Manresa* (1892), document que establia la "comarca natural i el municipi" com a fonament d'estructuració territorial ³.

L'Ajuntament, que té la fretura de batejar l'àmbit que es vincula a Mollet, defuig altres nomenclatures com *Vallès Sud* (que utilitzà com a capçalera una publicació local), perquè les considera "poc sensibles, amb poc esperit, fredes", apuntava Oriol Fort en la taula rodona. La recuperació municipal del topònim Baix Vallès en època contemporània, explicava Fort, té voluntat "de promoció, d'implantació i de polèmica", d'esdevenir un "estímul vers Granollers". No és un afany de cocapitalitat. Així ho feia notar el periodista Vicenç Relats: "[Mollet té] un creixement que l'acosta al volum de població de Granollers i que a vegades alimenta una amistosa rivalitat per la capitalitat del Vallès Oriental, que no passa de la broma. Perquè Mollet no discuteix ni ambiciona el títol i ja se sent bé afirmant-se com el centre d'influència que és per a tots els pobles del Baix Vallès. El fort creixement d'aquesta ciutat, situada a 12 quilòmetres de Barcelona, s'ha donat enmig d'una gran transformació urbanística, iniciada amb els primers governs democràtics amb domini del PSUC i que ha continuat els últims 16 anys amb Tura a l'alcaldia" ⁴.

Però el Baix Vallès no passava d'això, de ser una declaració d'intencions. La Catalunya de les 38 comarques, gestada el 4 d'abril de 1987 amb l'aprovació de les lleis d'organització territorial de Catalunya, era fidel a la divisió republicana de 1936, i no preveia Mollet com a epicentre d'un àmbit comarcal. El 28 de març de 1988 el Parlament reconeixia tres comarques més: el Pla de l'Estany, el Pla d'Urgell i l'Alta Ribagorça. Era, no obstant això, un escenari susceptible de canvis. El món acadèmic feia renéixer les *municipalies* de Lluís

Figura 1 Taula rodona a les jornades *El Baix Vallès Realitat o ficció* Octubre de 2004

Casassas i Joaquim Clusa (1981) i rescabalava de l'oblit els treballs de l'insigne geògraf Pau Vila. En aquest context, un acord de govern, a instàncies dels grups del Parlament de Catalunya, el 3 d'abril de 2000 constituïa una comissió d'experts per redactar *l'Informe sobre la revisió del model organitzatiu territorial de Catalunya*, conegut vulgarment com a Informe Roca, ja que la comissió, que integraven set vocals, estava presidida per Miquel Roca i Junyent (CiU). El text, presentat el desembre d'aquell any, proposava la delimitació del país en sis vegueries i "l'adequació de les comarques", amb la creació de sis de noves, basant-se en el reconeixement d'"unitats molt cohesionades". El Baix Vallès no hi figurava. Amb tot, l'Informe resolía que la divisió territorial de 1987 era un "punt de partida globalment vàlid". Així les coses, el debat s'ha mantingut, fins que, a inicis de la nova legislatura, el conseller de Governació, Joan Carretero (ERC), tornava a reviure vells anhels amb l'anunci del seu Departament d'aprovar i executar en els propers dos anys una nova divisió de Catalunya en set vegueries, i la inclusió moderada de noves comarques, com el Lluçanès i el Moianès, fins a un màxim de 56, sempre en funció de les "iniciatives del territori"⁵. L'anunci, que va suposar un petit terrabastall entre els socis del Tripartit per la seva suposada unilateralitat, coincidia amb la publicació d'un rigorós i agosarat estudi, elaborat pel Centre de

Política del Sòl i Valoracions de la Universitat Politècnica de Catalunya i dirigit pel doctor en Arquitectura Josep Roca, que proposava la configuració de set vegueries i 92 comarques, una de les quals, ara sí, conformaria el que coneixem com a Baix Vallès⁶. Josep Roca estableix punts de polaritat al territori a partir de criteris asèptics i emprant una metodologia sense apriorismes (autocontenció, dependència intermunicipal, nombre d'habitants, mobilitat gravitatòria, límits que *marca* la geografia). Roca resol que es poden fixar "gradualment" fins a 92 sistemes urbans, que es podrien definir com a comarques. El Baix Vallès de Roca comprèn 120.700 habitants (a cens de 2001), oferiria uns 60.000 llocs de treball, i estaria integrat per vuit municipis: Martorelles, Santa Maria de Martorelles, la Llagosta, Parets del Vallès, Santa Perpètua de la Mogoda, Lliçà d'Amunt, Lliçà de Vall, i Mollet, que actuaria com a pal de paller. El treball del Centre de Política del Sòl i Valoracions, que partia d'un estudi que el mateix organisme va fer l'any 2000 per encàrrec de la Diputació de Barcelona, pretén aportar una possible solució a les "mancances estructurals dels municipis, tot i ajudant a mancomunar part dels serveis"; la proposta pretén una nova organització que superi les "comarques com una forma eficaç d'administració i govern del territori català", per convertir Catalunya en un "autèntic sistema de ciutats", en una "ciutat de ciutats", com expressava en el debat Josep Gordi. El document, que ha estat presentat al conseller Carretero i al secretari de Planificació Territorial de la Generalitat, Oriol Nel·lo, era un magnífic pretext perquè, des de Mollet, es recuperés aquest debat.

LES INTERVENCIONS

En la taula rodona de les Jornades de Tardor van aflorar aspectes científics i emocionals, perspectives de passat, present i futur. Martí Fabré exposava l'experiència de la Fundació Hospital, hereva de l'antiga Societat de Socors Mutus de Mollet, que ja fa set dècades fixava els límits del seu àmbit assistencial si fa no fa en el que es defineix com a Baix Vallès. Fabré considerava que l'eix del debat ha de ser l'"optimització dels recursos", i assenyalava que, per al bienni 2012-14, la Fundació preveu que el seu mercat potencial d'usuaris vorejarà les 160.000 persones. Per a Fabré, que Mollet ofereixi serveis bàsics com l'hospitalari, és que conforma la veritable "potencialitat" de la ciutat.

Josep Gordi defenia el Baix Vallès fonamentalment com a "realitat funcional més que identitària", tot i la llarga "tradició històrica". El geògraf recalcava que cal racionalitzar l'aparell administratiu i la

despesa pública que comporta, –“el que sobren són institucions”, assenyalava– i que l’objectiu no és crear un “consell comarcal petitó, sinó que funcioni”. Gordi considerava que en l’*hinterland* de Mollet “mai hi ha hagut una voluntat política” decidida dels municipis per mancomunar serveis o accions (Gallecs): “Des de la meva experiència, els municipis són veritables regnes de taifes que intenten blindar el seu territori; així es perd la globalitat, apuntava. El geògraf molletà advertia que en aquest rol de lideratge i centralitat Mollet té “poca força del teixit civil, una burgesia feble i un espai comercial poc important”, tot i la seva potencialitat de “transformació terciària”, i un empresariat lluny de la ciutat, que té els “centres de decisió aliens”. Per contra, Gordi destacava el “pes demogràfic i econòmic del Baix Vallès” com un dels punts emergents del sector, amb el Baix Montseny i el Vallès central.

Oriol Fort assegurava que, respecte al Baix Vallès, l’Ajuntament de Mollet no ha pres “cap decisió oficial, no hi ha una doctrina sobre la seva existència”, afegia, si bé sí s’ha “impulsat”. “Encara que es pogués negar acadèmicament o administrativament, si hi ha voluntat de ser, existeix i existirà”, mantenia. De fet, Mollet va fer un esforç abrandat per difondre el concepte amb el lema *El Baix Vallès, una comarca sense fronteres* (1994-95). Per al regidor, la comarca la delimitaria la voluntat dels municipis que s’hi volguessin aplegar a partir de la “referència històrica”. Fort, com la resta de contertulians, considerava l’actual divisió territorial de Catalunya “anacrònica i comprensiblement romàntica, en el sentit que els legisladors van expressar la voluntat de recuperar les obsoletes comarques de la República... i vivim d’això”, lamentava. El Baix Vallès, concebut per Fort, ha de ser una “mancomunitat lliure de municipis d’esforços i serveis”, amb el “cor a Gallecs”. Com que la *comarca de Mollet* “no és administrativament ni políticament necessària”, opinava, “ens podem permetre el luxe d’exigir-li el màxim”. En contraposició, Fort definia el Vallès Oriental com una “realitat inventada, forçada, tan heterogènia com el Vallès Occidental; un territori apedaçat per donar una capitalitat prou àmplia i prou digna a Granollers, que no és una suma si no un apilonament del Baix Vallès, el Baix Montseny, la Vall del Tenes i part del Moianès”. Per a Fort, “Granollers té prou personalitat pròpia, conreada i merescuda, perquè no sigui forçada a haver de compartir comarca amb altres territoris ben heterogenis i que desitgen i necessiten conviure amb la seva pròpia personalitat”.

Antoni Cornellas era el més escèptic. En un to informal, advertia que el debat només servia per “fer bullir l’olla perquè la costellada ja la

fan uns altres". Cornellas recordava que l'estructuració territorial no era tant crear sinó tocar "el sentiment" i crear un "nou filó d'ocupació" amb més "aparell administratiu; sinó, quin finançament rebria el món local (ara, recordava, un 13% del conjunt) i en quina proporció: "un ciutadà de Berga rep entre 15 i 20 vegades més que un de Mollet, de la Diputació", feia notar. Cornellas també preguntava què estan disposats a mancomunar els municipis, i en un àmbit supracomarcal, quants senadors tindria Catalunya en el nou model organitzatiu, si s'opta per la província única. Cornellas reclamava que els consells comarcals es dotin de "competències" i tinguin "prou recursos", i que cal situar com a eix la persona. El gerent del Consell Comarcal del Vallès Oriental també s'interrogava sobre quins són els interlocutors vàlids del Baix Vallès: "La patronal pensa amb mentalitat de Barcelona". També ironitzava sobre els elements de centralitat que cal atendre: "Seguint els criteris de Pau Vila, potser la capital estaria a Barberà on hi ha el Baricentro". Respecte a l'esforç institucional local, Cornellas destacava que en aquests 25 anys d'ajuntaments democràtics, Mollet ha pogut "començar a alliberar recursos humans per pensar més enllà de la ciutat, a partir d'un treball intern de recuperació de l'orgull de ciutat". Cornellas recordava la nefasta empremta que va deixar el franquisme al municipi: "Fa uns anys, viure a Mollet no era cap orgull". El gerent era crític amb el sistema electoral indirecte de composició dels consells comarcals: "Per què un vot de Cànoves val deu vegades més que el de Mollet?", clamava. Cornellas aposta perquè els consellers comarcals siguin triats directament perquè "defensin les garrofes de dalt a baix", no només municipalment.

Ferran Perez, santfostenc, recordava que el Besòs ha estat "frontera i punt d'unió". Mollet, a ulls de Sant Fost, ha estat considerat "l'altra banda", i a l'inrevés. Pérez coincidia en qualificar el Baix Vallès de "realitat funcional", i advertia que, ja l'any 1968, el butlletí oficial de l'Arquebisbat de Barcelona coincidia a delimitar l'Arxiprestat de Mollet per les parròquies de les mateixes localitats que detalla l'informe de Josep Roca.

Des de l'auditori, s'advertia del parany que suposaria la pretensió d'impulsar el Baix Vallès com un "element de reafirmació" que pretén suplantar "el model esgotat de 1993, pel Mil·lenari, de conscienciació del molletanisme". Altres veus palesaven que, en casos pràctics, com el Consorci de Gallecs o el transport interurbà al barri de Lourdes "no s'ha mancomunat res". Una intervenció advertia que el "rigor

científic més d'una vegada ha topat amb els polítics que han pensat 'com quedarem en la nova fórmula'".

Els mitjans de comunicació han estat sensibles a la nova realitat que s'erigeix en aquest punt emergent de l'àrea metropolitana. Així, Àlex Gutiérrez, director de la capçalera *Línia Vallès* constata que "sovint hi ha una certa desconnexió entre el Baix Vallès i Granollers, a la qual no es reconeix massa el seu paper de capital de comarca. Mollet acapara bona part dels serveis comuns, especialment per a aquells municipis més petits, però el fet que aquest paper no estigui reconegut oficialment dificulta l'adopció d'una identitat comuna com a baixvallesans". Gutiérrez remarca la imprecisió dels límits d'aquesta subcomarca: "És simptomàtic comprovar com alguns dels ajuntaments limitrofs amb Granollers s'han apropat a nosaltres perquè es consideraven 'desatesos' pels mitjans de comunicació de referència a Granollers". També des d'una perspectiva comercial, els clients de la publicació, adverteix Gutiérrez, "constaten la utilitat de què el seu espai publicitari sigui vist per municipis propers i que mantenen relacions de proximitat i veïnatge".

CONCLUSIONS

Del debat de les Jornades de Tardor es desprèn que, malgrat alguns inconvenients, hom coincideix a destacar l'encert de redibuixar Catalunya en una província única, descentralitzada en vegueries i amb comarques dissenyades com a mancomunitats de municipis a partir de la voluntat de lliure associació. Les comarques no han de ser contrapoders al Govern, però han de disposar de prou recursos i competències; els municipis han d'esdevenir la base política i administrativa primordial del país. Més enllà del que determinin els estudis, però, la "comarca humana", el factor sentimental, ha de primar. Si es reclama que Europa sigui sensible a les realitats nacionals, i això no ha de contravenir la bona gestió de la cosa pública, és just reclamar que també Catalunya sigui sensible a les realitats comarcals. En aquest sentit, el Govern ha deixat clar que el Baix Vallès serà, si els baixvallesans ho volen.

NOTES

1. *Obres Completes de Vicenç Plantada, Vol I, Cròniques i articles a 'La Renaixensa'*, Edició a cura de Ferran Pérez i Gómez i Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, Col·lecció Vicenç Plantada (Centre d'Estudis Molletans, 1997).
2. *Pla Estratègic de la Ciutat de Mollet del Vallès*; (1994), coordinat pel regidor Manel Carreira (PSC), a càrrec de l'equip tècnic de l'Assessoria TUBSA. Entre els eixos del document hi ha que Mollet esdevingui capital del Baix Vallès i impulsar una nova centralitat de la regió metropolitana; atreure població migrant de joves que marxen de Barcelona; aprofitar la creixent importància de temes relacionats amb el medi ambient i la qualitat de vida per salvaguardar Gallecs, i fer-ne un parc natural periurbà; i atreure inversions econòmiques industrials innovadores en tecnologia. Segons el Pla "Mollet és un municipi 'en definició', i, per tant, té l'oportunitat de definir la seva pròpia identitat i definir el seu rol en el territori". Les principals amenaces que hi considerava eren que Mollet esdevingués una ciutat dormitori o una ciutat residencial popular; perdre activitat econòmica i comercial; atreure població de rendes baixes; i atreure indústria que només busqui mà d'obra barata. Amb tot, el Pla Estratègic apunta l'existència de "clars elements de capitalitat" en base a l'oferta de serveis bàsics i comercials (atractivitat educativa, hospital, mercat, Creu Roja, Escola de Policia, INEM, registre de la Propietat, centres d'atenció primària, Correus).
3. Bases per a la Constitució Regional Catalana (Manresa, març de 1892). Edició facsímil amb motiu del seu centenari. Eumoeditorial, en coedició amb l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra (1992).
4. *Una ciutat girada com un mitjó*. Vicenç Relats (Avui, 25 d'abril de 2003).
5. *Un estudi proposa que Mollet sigui capital d'una nova comarca*. Ramon Torrents (Contrapunt Diari de Mollet, 16 de juliol de 2004).
6. *Cap a una nova organització territorial de Catalunya*. Josep Roca Cladera i Montserrat Moix Bregada. Research Paper 5. Centre de Política del Sòl i Valoracions de Barcelona, Centre Específic de Recerca Universitat Politècnica de Catalunya (2004).

RIERA, JOAN MANEL

ELS PAISATGES DE GALLECS

Consorti de l'Espai Rural
de Gallecs

Editorial Mediterrània

ISBN: 84-8334-442-4

Primera edició: Mollet del Vallès,
23 d'abril de 2003

85 pàgs. 21 x 23 cm. Cartoné

El llibre que el lector té a les mans ha estat un encàrrec del Consorci de l'Espai Rural de Gallecs a en Joan Manel Riera, biòleg i educador ambiental a l'Escola de Natura del Corredor, de la qual n'és coordinador. L'autor és un gran coneixedor de Gallecs.

Aquest llibre ens parla de Gallecs, un dels espais naturals més importants del Baix Vallès, i ho fa a través dels seus actors principals: les plantes, els animals i la gent que hi viu o que hi passeja. A partir de petits textos de personatges prou coneguts com Joan Amades, Pau Vila, Ramon Folch o la mateixa Magdalena Torras de can Jornet, l'autor ens presenta els diversos capítols de l'obra.

El llibre comença amb un apartat dedicat a la construcció del paisatge i el medi físic, amb factors com el clima, el relleu, el sòl, els animals i la gent.

A continuació s'hi destaca la presència dels actors principals: les plantes i els animals corresponents a tres zones diferenciades, Gallecs humit (torrents i aiguamolls), Gallecs forestal (zones boscoses) i Gallecs obert (conreus, erms i brolles); i la gent, amb una mica de la història i l'actualitat del territori.

L'apartat corresponent a la gent i a la seva influència a Gallecs és el més important del llibre. Les persones han modificat substancialment el paisatge de Gallecs amb la seva presència, amb l'aprofitament dels seus recursos, els conreus i la construcció de diverses vies d'accés de tot tipus que emmarquen i travessen l'espai que ens ocupa.

L'obra continua amb un interessant estudi sobre l'evolució del paisatge al llarg del temps, amb les recreacions del que devia ser Gallecs a l'època preneolítica, l'època romana i l'edat mitjana, per arribar al paisatge actual.

El segon gran apartat, titulat *Un mosaic molt divers*, ens parla dels diversos aspectes que té Gallecs, de la biodiversitat espontània, dels boscos uniformes d'alzines, dels ambients heterogenis i fragmentats per causes naturals i dels nous hàbitats creats per l'activitat humana. En aquest apartat cal destacar un exhaustiu inventari de la fauna vertebrada de Gallecs (aus, rèptils, amfibis afavorits per les basses artificials, i petits mamífers).

Segons ens explica l'autor, l'activitat humana incrementa la diversitat i la productivitat dels ecosistemes i els fa més fructífers. La gent del camp (pagesos i ramaders de Gallecs), amb les seves produccions de cereals i farratges i el treball als horts en són la base.

El repte més important de Gallecs és aconseguir la conjunció d'un espai rural amb un espai de lleure respectat i estimat pels qui el trepitgin.

El llibre clou amb l'exposició de tres itineraris pensats per a tots els públics, amb la descripció dels espais i llocs i espècies més importants que podem trobar en cadascun d'ells, i els principals punts de referència orogràfica que podem contemplar tot passejant-hi.

Aquesta obra, on trobem una gran quantitat de fotografies, mapes i dibuixos amb una acurada presentació, aconsegueix donar una àmplia i actual visió de l'espai de Gallecs, un espai que cal recórrer a peu o en bicicleta almenys quatre cops a l'any, un per cada estació. Només així podrem comprovar els grans canvis que, d'una manera cíclica, es produeixen cada any a les mateixes dates: *els paisatges de Gallecs*.

Josep M. Bernís i Pueyo
Professor de Secundària

Autor: **Joan Abelló i Prat** (Mollet del Vallès, 1922)

Títol: *La Pedra Filosofal*

Data: 1963-1966

Tècnica: Pintura a l'oli sobre tela

Mides: 195 x 570 cm

Museu Abelló Fundació Municipal d'Art (núm reg 2086)

Bibliografia

Bentz Oliver, José F *Abelló* Monografías Ars -Ausa, Editorial Ausa, Sabadell, 1998 Reproducció en color, pàgines 254 - 257

Bentz Oliver, José F *Abelló en Madrid* Área del Gobierno de las Artes (Madrid) i Fundació Municipal Joan Abelló, Mollet del Vallès, 2004 Reproducció en color, pàgines 226 - 231

Krasnoproshin, Víctor *Abelló*. Minsk, desembre de 2002 Reproducció en color, pàgines 46 i 47

Santos Torroella, Rafael *Abelló* La Gran Enciclopedia Vasca Colección maestros actuales de la pintura y esculturas catalanas, número 28 1974 Reproducció en color, pàgina 20

Voltes, Pedro. *Abelló* Editorial. Publicaciones Reunidas, S A Badalona, any 1974 Reproducció en color, pàgina 248

Voltes, Pedro. *Joan Abelló. El cielo y la tierra* Editorial Mediterrània, Barcelona, 2000. Reproducció en color, pàgines 98 i 99

Abelló Biblioteca de Catalunya, 1974 Reproducció en color, número 43

LA PEDRA FILOSOFAL

Joan Abelló, artista autodidacte amb un caràcter vital i empíric, que unit a una singular i alhora extraordinària formació l'ha menat cap a una trajectòria artística transcendental i plural. La seva personalitat, la seva vitalitat, les seves ganes d'aprendre, el seu afany per arribar a ser un artista en tota la seva expressió, el van conduir a l'aprenentatge al costat de grans mestres com Mir, Pruna i Pellicer, dels quals va aprendre gran quantitat de valors, tant tècnics com teòrics, i en va extreure els factors que més li interessaven per configurar d'aquesta manera una forta personalitat, que és, en la seva llarga i densa trajectòria, una marca d'identitat idiosincràtica que el diferencia dels seus contemporanis.

Pels voltants de l'any 1966 succeí un fet curiós. En el transcurs d'un dels viatges a Bèlgica, Abelló decidí fer una parada de descans a la població de Bellver de Cerdanya abans de passar la frontera. En aturar-se i baixar del cotxe, un noi que semblava el "tonto" del poble s'acostà decididament, agafà una pedra del terra i la va vendre a Abelló. Aquest, entre la sorpresa i l'atordiment la hi va comprar... En marxar, Abelló començà a pensar com era possible que aquell noi que semblava ruc, havia tret diners d'una simple pedra i rumià profundament qui era veritablement el ruc, el noi o ell. Amb aquest fet va veure clar com Michela (així es deia el noi) havia trobat la seva pedra filosofal. Aquest fet el decidí a començar una obra que duia de cap feia temps: *La Pedra Filosofal*. Primer en va fer diferents estudis i acabà l'obra definitiva constituïda en forma de tríptic el 1969.

Un motiu principal en forma d'ou centra la lectura de tota la composició. Tres figures femenines com si de tres flames es tractés i en tres colors diferents, simbolitzen el conjunt de la humanitat amb les diferents races essencials. Justament, a la part superior d'aquestes figures hi ha representat un home amb una pala en l'acció de trencar la closca d'aquest ou. L'home és la representació del noi de Bellver de Cerdanya, Michela. Al voltant de l'ou, hi ha una gran dosi de simbolismes i diferents al·lusions a moments i personatges de l'artista. A la part esquerra hi trobem l'al·legoria a la vida i a la societat, presentada a *modus* de carnestoltes, on desfilen tot tipus de personatges de diferents característiques: des d'uns personatges addictes a la drogaaddicció que Abelló va conèixer a Londres, fins a un dels toreros que va conèixer en un dels seus viatges al sud de França, passant per la representació també de Ringo Star, cèlebre músic que pertanyia al conjunt anglès *The Beatles*, a qui també va conèixer en una escala efectuada a Liverpool on va assistir a una de les seves interpretacions. Per damunt de tots aquests personatges, una mena de volcà simbolitza l'erupció de la vida, amb tota una sèrie d'animals que envolten dues figures, una femenina i l'altre masculina: Adam i Eva. A la part dreta, asseguts en un sofà, apa-

reixen uns personatges que simbolitzen els estaments de poder de la nostra societat: militars, religiosos, polítics, financers. També apareixen en l'obra diferents amics i coneguts d'Abelló, com el pintor Mendoza, a qui va conèixer a Anvers, a més del pianista Solé amb qui va tenir una gran amistat a Londres. A la part superior de l'obra, hi ha representats diferents indrets de les ciutats que han tingut relació amb Abelló com és el cas del cementiri de l'illa de Man, la Sagrada Família de Barcelona, unes cases del *Gran Palais* d'Anvers, etc. Com veiem, tot té relació amb moments i situacions viscudes per l'artista. Entre tot aquest garbuix de circumstàncies, personatges i geografies, trobem, als peus de l'abans citat ou, uns gàngsters que juguen al pòquer, mentre a l'angle inferior dret, una efígie de perfil contempla tot el panorama atentament: aquest és Abelló que observa expectant tot el que va succeint.

Tancant el tríptic, els dos laterals tenen representacions de la vida quotidiana. A la banda esquerra hi ha representada la vida banal, del carrer, de la prostitució i les tavernes, on apareixen uns mariners amb unes dones mundanes, tot coronat per la casa d'un antiquari d'Anvers. El lateral dret representa la fonda d'Anvers on va estar allotjat Abelló, coincidint només amb dos personatges més. Casualment, un d'ells era, ni més ni menys, el Chacal, l'agitador polític que fou contractat per atemptar i assassinar el general Charles De Gaulle. L'altre era un policia secret encarregat de vigilar el primer. Abelló es va trobar enmig dels dos personatges, que rivalitzaven en amabilitat i intentaven saber quina relació tenia l'artista amb cadascun d'ells. Aquest fet tan singular va fer que Abelló pintés aquesta situació com a símbol del binomi entre la sinceritat i la hipocresia que hi ha en general en el valor de la nostra societat i, en general, en totes les relacions humanes.

Josep Fèlix Bentz i Oliver

Historiador de l'art

Publicacions del Centre d'Estudis Molletans

Col·lecció Vicenç Plantada

La Col·lecció Vicenç Plantada té com a objectiu publicar, de manera rigorosa i divulgadora alhora, estudis i materials relatius a Mollet del Vallès.

La col·lecció pren el nom de Vicenç Plantada i Fonolleda (1839-1913), l'estudiós molletà que tan importants contribucions va realitzar al coneixement de la seva ciutat.

1. Obres completes de Vicenç Plantada 1. Cròniques i articles en La Renaixença

Edició a cura de Ferran Pérez i Gómez

Centre d'Estudis Molletans i Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, Col·lecció Vicenç Plantada 1, 263 pàg.

Mollet del Vallès. 1997

Juntament amb el segon volum, aquest va ser el treball guanyador de la 1ª Beca de recerca Vicenç Plantada. Es tracta d'una aproximació a la figura de Vicenç Plantada i Fonolleda, molletà il·lustre i estudiós de les més variades disciplines. El llibre comença amb una aproximació a l'època en la qual va viure el protagonista (1839-1913). Trobem una completa biografia de Vicenç Plantada en les seves vessants de mestre i pedagog, veterinari i científic, naturalista, periodista i escriptor, polític catalanista, excursionista i folklorista. La base d'aquest llibre la constitueix el recull de les principals cròniques que va escriure a *La Renaixença* entre 1881 i 1905.

S'ha respectat la grafia original prenormativa emprada en els escrits originals de Vicenç Plantada.

2. Obres completes de Vicenç Plantada 2. Monografies i altres escrits

Edició a cura de Ferran Pérez i Gómez

Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada 2, 238 pàg. Mollet del Vallès. 1998

Segon volum de les obres completes de Vicenç Plantada, que aplega monografies sobre meteorologia, zoologia i geografia, diverses narracions breus de temàtica diversa aparegudes a *La Renaixença*, articles publicats al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, material folklòric, articles i cròniques publicats a les revistes *L'art del pagès i Agricultura*, *La Veu del Vallès* i *La Veu de Catalunya*, *Juny*, *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*. A més, podem trobar un curiós i divertit treball sobre homònims del Vallès.

Igual que en la publicació anterior, s'ha respectat la grafia original pre-normativa emprada en els escrits originals de Vicenç Plantada.

3. Gallecs, espai obert

Edició a cura d'Oriol Nel·lo i Colom

Centre d'Estudis Molletans i Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, Col·lecció Vicenç Plantada 3, 137 pàg. Mollet del Vallès. 1996. Exhaurit

Es tracta d'un recull de les actes de les Jornades *Gallecs. Els valors del patrimoni natural i cultural, i l'articulació de la seva protecció amb el planejament urbanístic*, que van tenir lloc a Mollet del Vallès, els dies 16 i 17 de juny de 1995. Els títols dels temes que tracta són: *Els valors geològics, vegetals, faunístics i paisatgístics de Gallecs*, *L'activitat agrícola a Gallecs i la seva relació amb el patrimoni històric i ambiental*, *La gestió dels espais naturals a la regió metropolitana de Barcelona: Gallecs i Collserola, dos casos extrems*, *Gallecs: temàtica, actors i dimensions d'un conflicte* i *Gallecs en el sistema d'espais oberts de la regió metropolitana de Barcelona: dinàmiques territorials i planejament urbanístic*. El llibre clou amb índexs d'antropònims, topònims i institucions.

4. La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès

M. Àngels Suárez i González

Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada 4, 369 pàg. Mollet del Vallès. 2000

Aquest va ser el treball guanyador de la 2ª Beca Vicenç Plantada. Es tracta d'una publicació que abasta un període curt però molt important de la història de Mollet del Vallès: el que va de la instauració de la 2ª República fins al començament de la repressió, un cop acabada la Guerra Civil. És un exhaustiu treball que consta de cinc parts ben diferenciades: la població i l'economia dels anys 30, la República, la Guerra Civil i la postguerra. La part

més important és la que correspon a la Guerra Civil, on l'autora ens parla de temes com la revolució social, els Fets de Maig, l'economia de guerra, els soldats molletans, les víctimes de la repressió a la reraguarda, els refugiats, els bombardeigs i l'ensenyament. El llibre acaba amb una completa bibliografia, a més d'un annex documental i tres índexs: onomàstic, toponímic i de fotografies.

5. Josep Fortuny i Torrents. Una biografia política

Joan Corbalan i Gil i Antoni Lardín i Oliver

Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada 5, 187 pàg. Mollet del Vallès. 2000. Exhaurit

Es tracta de la biografia d'una de les personalitats polítiques més rellevants del Mollet del Vallès contemporani. Josep Fortuny va ser regidor i alcalde de la vila durant la Segona República i la Guerra Civil, i va morir afusellat per les tropes franquistes l'any 1939.

El llibre consta d'una part biogràfica, que narra la vida de Josep Fortuny, totalment lligada a la història del Mollet dels anys 30. L'apèndix documental és la part més àmplia i consta de fotografies, articles publicats a diverses revistes, una Memòria sobre l'època de la Dictadura, els informes político-socials del processament, el judici sumaríssim, l'estada a la Model i la correspondència que en Josep Fortuny va mantenir amb la seva família. Com a annexos, destaquen diverses actes d'incautació durant la Guerra, un Informe per a la Causa General i un llistat d'organitzacions polítiques molletanes amb alguns membres locals (1936-1939).

6. Els noms de lloc i de persona de Mollet del Vallès

Enric Garcia-Pey

Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada 6, 413 pàg. Mollet del Vallès. 2001

Malgrat que els darrers anys havien aparegut diverses publicacions sobre els noms de lloc i/o persona a moltes localitats del Vallès Oriental, no n'hi havia cap que fes referència a Mollet del Vallès. Aquest llibre ve doncs a omplir un buit important.

L'autor fa esment al començament de l'obra de les fonts utilitzades, d'entre les que destaquen els manuscrits, mecanoscrits, plànols, arxius i una àmplia bibliografia.

El cos principal de l'obra, de 300 pàgines, es dedica al recull onomàstic. A continuació hi figura un índex onomàstic d'antropònims, classificats per

noms de fonts, cognoms, personatges i sobrenoms - motius, noms de casa, i un altre de topònims, classificats segons nom de la població, i temes com l'aigua, arbres singularitzats, construccions, culte, indrets arbrats, indrets singularitzats, masos, partides de terra, zones de pas, poblacions i parròquies; comarques i països i relleu. Aquest treball va ser el guanyador de la 3ª Beca Vicenç Plantada.

7. Joan Ambrós i Lloreda. *Per Catalunya i la Llibertat*

Joan Corbalan i Gil i Consol Garcia-Moreno i Marchan

Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada 7, 526 pàg. Mollet del Vallès. 2002

En Joan Ambrós va ser regidor de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, soldat i escriptor i va morir a l'exili a França.

Aquesta obra pretén retre un homenatge a tots aquells catalans que, com ell, van haver d'abandonar el seu país per poder seguir defensant els seus ideals de llibertat, democràcia i catalanisme.

El llibre conté una aproximació a la vida de Joan Ambrós, amb Mollet com a centre i amb l'exili com a punt de referència. La part més extensa de l'obra és un exhaustiu recull dels seus escrits de joventut i, sobretot, dels seus escrits de l'exili, que inclouen poemes i sardanes, articles i un epistolari. Com a apèndix, figura un recull de fotografies, un altre de documents, la bibliografia i les fonts documentals emprades i un complet inventari general d'escrits de Joan Ambrós i Lloreda.

8. Santa Maria de Gallecs: estudis de materials, tècniques constructives i estat de conservació

Joan Carles Ortiz i Chacón

Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada 8, 118 pàg. Mollet del Vallès. 2003

L'església de Santa Maria de Gallecs és un edifici d'estil romànic, situat en el paratge del mateix nom dins del terme municipal de Mollet del Vallès.

El llibre consisteix en un estudi acurat dels materials originals que es van utilitzar en la construcció de l'església i en les restauracions posteriors. Després d'un breu repàs històric i de les tècniques constructives, el cos del llibre se centra en els resultats analítics i de caracterització dels materials lítics, els morters i els elements ceràmics que formen part dels paraments de l'edifici. Finalment s'avalua l'estat de conservació, amb l'objectiu d'obtenir pautes per a futures obres de restauració.

Altres publicacions

Moledo – Mollet 993-1993

Joan Corbalan, Josep Gordi, Pere Gordi, Antoni Lardín, Jaume Noró, Xavier Pérez, Carme Pi, Lluís Vilà i Jaume Vilaginés
Ajuntament de Mollet del Vallès. 204 pàg. Mollet del Vallès. 1993.
Exhaurit

Síntesi històrica de Mollet publicada arran de la commemoració del seu Mil·lenari. Consta de set articles: "El marc físic", "Prehistòria i època antiga", "L'època medieval (segles X-XIV)", "L'edat moderna (segles XVI-XVII)", "El segle XIX", "De principis del segle XX fins als anys cinquanta" i "La població, l'economia i l'urbanisme (1950-1992)". El llibre acaba amb una cronologia fins l'any 1993, uns itineraris pel Mollet medieval i modern, i pel Mollet dels segles XIX i XX i el Mollet més recent, i una completa bibliografia de cada article.

SUMARI DELS VOLUMS PUBLICATS DE "NOTES" (1 AL 20)

Volum 1 (1987)

Presentació (VILÀ, V.)	7
Miscel·lània	
GORDI, J. Introducció geogràfica	9
GALTÉS, J. Orígens i formació del municipi de Mollet del Vallès	15
VILAGINÉS, J. Comentari al capbreu de Mollet de l'any 1144	19
CASTAÑO, P. El retaule de Sant Vicenç: noves aportacions per a la seva història	25
GALTÉS, J. El senyal heràldic de Mollet del Vallès	33
MASSAGUER, M.A. La segona república a Mollet	39
GORDI, J. Observacions climàtiques a Mollet	45

Volum 2 (1988)

Presentació (CONSELL DE REDACCIÓ I SALA FIVELLER)	7
Pròleg (SANZ, J.)	9
Miscel·lània	
VILAGINÉS, J. Mir de Mollet: un senyor feudal del segle XII	11
ROSELL, M. Mollet i el Vallès durant la Guerra contra Joan II (1462-1472)	17
GRANADO, D. Els comportaments de la població de Martorelles davant la mort (1700-1750)	25
GORDI, J. i GORDI, P. Anàlisi de la població de Mollet del Vallès en el 1986 ..	31
MASATS, J. Mercè Rodoreda, sempre	51

Volum 3 (1989)

Presentació (CONSELL DE REDACCIÓ I SALA FIVELLER)	5
Pròleg (TURA, M.)	7
Miscel·lània	
VILAGINÉS, J. Berenguer de «Bannalocha». Batlle episcopal de Mollet	9
BASSOLAS, A. Simó de Mollet. Rector de l'Ametlla del Vallès (1296-1344) ..	19
GRANADO, D. L'estructura del testament a dues comunitat rurals: Martorelles i Sant Pere de Vilamajor (1700-1750)	35

GARCIA, I. Cronologia d'alcaldes de Mollet del Vallès (1821-1987)	43
GORDI, J. i GORDI, P. Notes sobre el planejament urbanístic de Mollet del Vallès	51
VENTURA, J. Francesc Folguera i Grassí, arquitecte	63
MASATS, J. Un llibre són paraules que volen abraçar un tros de vida	73

Volum 4 (1990)

Pròleg (SANZ, J.)	5
Miscel·lània	
VILAGINÉS, J. Els templers al Vallès	7
PÉREZ, X. Sant Fost i la Cartoixa de Montalegre	29
MASATS, J. Aproximació a la vida i obra de Vicenç Plantada	37
VENTURA, J. Josep Goday i Casals, arquitecte	45
PI, C. Un rabassaire a l'alcaldia: Feliu Tura	51
CORBALÁN, J. Mollet del Vallès durant la II República: el bienni negre, 1934-1936	71
GALTÉS, J. Un rector de Mollet en temps malastrucs. Mn. Josep Casanovas i Casanovas (1934-1948)	81
GORDI, J. i LLORET, J. Aproximació a l'estudi de les relacions intermunicipals de treball de Mollet i rodalies	85
CORBALÁN, J. Una aproximació a l'escola pública primària de Mollet del Vallès en el s. XIX, segons la documentació oficial	97
ROS, F. Els inicis, fundació i desenvolupament de la Caixa d'Estalvis i Previsió Molletense (1907-1928 i 1940)	107
BARBERÀ, J. Ràdio Mollet, una realitat a mig gas	117

Volum 5 (1991)

Pròleg (BRUSTENGA, J.)	7
Miscel·lània	
VILAGINÉS, J. Dues mirades retrospectives: mil·lenari i carreratge (993 i 1393)	9
PÉREZ, X. Els Sant Vicenç, senyors de Cabanyes i de Mogoda	19
BOSCH, A. L'alcalde Fortuny. Notes biogràfiques	37
MACIÀ, M.C. Els primers anys de l'empresa Tenería Moderna Franco-Española de Mollet del Vallès(1897-1914)	61
BLANCH, J.M. L'hostal de la Marinette	75
VENTURA, J. Domènech Sugrañes i Gras, arquitecte	87
GORDI, J. i LLORET, J. El medi natural en el Vallès Oriental. I	93
VILLANUEVA, S. La pobresa a Mollet	101
MASATS, J. Els inicis del bàsquet a Mollet del Vallès	113
Relació de temes tractats en els volums anteriors	119

Volum 6 (1992)

Presentació (CONSELL DE REDACCIÓ I SALA FIVELLER)	5
Pròleg (TURA, M.)	7
Miscel·lània	
VILAGINÉS, J. El benefici de Sta. Maria de St. Vicenç de Mollet (s. XIV). Un estudi d'història social	9
GALTÉS, J. Mollet fa mil anys. L'església, la parròquia i el terme de Mollet del Vallès en el cartulari de Sant Cugat (segles X-XIII)	23
MACIÀ, M.C. El personal polític de l'Ajuntament de Mollet del Vallès de 1930 a 1942	33
BLANCH, J.M. Can Borrell o el gemec de les pedres	45
GORDI, J. i LLORET, J. El medi ambient en el Vallès Oriental. II	63
VILLANUEVA, S. Algunes consideracions sobre les sectes religioses destructives. Situació a Mollet del Vallès	79
VENTURA, J. Francesc Juventeny i Boix, escultor	99
PÉREZ, X. La Penya l'Altra Banda. Orígens de la U.E. Sant Fost C.F.	105
GALOBART, M. Mollet i el Vallès del futur	111
MASATS, J. Amb la lluna per barret	119
MASATS, J. Un cavall com no n'hi ha	123
MASATS, J. Li xang i el peix de plata	125
Relació de temes tractats en els volums anteriors	129

Volum 7 (1993)

Presentació (BRUSTENGA, J. i TURA, M.)	7
Miscel·lània	
GALTÉS, J. El Mil·lenari de Mollet del Vallès	9
BAS, C. Monument al Mil·lenari de Mollet del Vallès	13
BRUSTENGA, J. Ruta del Mil·lenari a Santa Maria de Gallecs	17
FORT, O. Descobrir un pou de possibilitats	31
VILLANUEVA, S. Francesc Maspons i Labrós, un folklorista del Vallès	35
VILAGINÉS, J. Huguet de Bígues	45
PÉREZ, X. El règim municipal al Baix Vallès en el s. XVI	59
BOADA, M. i GORDI, J. L'evolució del paisatge vegetal des de l'antiguitat fins al s. XVIII, al Vallès Oriental	77
BLANCH, J.M. Can Pacià. L'origen i l'ocàs de la pagesia	91
NORÓ, J. El «Manyo» del Ball de Gitanes de 1884	103
VILÀ, V. Les societats de socors mutus de la nostra ciutat. El «Mont de Pietat» de Sant Vicenç Màrtir	111
CORBALÁN, J. L'ensenyament públic primari a Mollet del Vallès durant la II República (1931-1936)	123

VENTURA, J. Santiago Padrós i Elies, pintor, mosaïsta i vidrier	137
BOIX, J. Joaquim Mir a Mollet	145
FONT, M.R. Els fons del Club Atlètic Mollet	151
ALIGUER, J. Personatges	163
MASATS, J. Quatre contes	171
Relació de temes tractats en els volums anteriors	179

Volum 8 (1994)

Pròleg (TURA, M.)	7
Presentació (CONSELL DE REDACCIÓ)	9
Miscel·lània	
VILLANUEVA, S. El poblat ibèric de Castellruf	11
VILAGINÉS, J. Gallecs, notícies històriques	31
PÉREZ, X. Conflictes territorials entre Mollet, Sant Fost i Martorelles als segles XIV i XV	47
GRANADO, D. Aproximació a la vida i la mort de Francesc Bruy, pagès molletà de principis del segle XVIII	55
CRUELLS, M. En Joaquim Mir pinta figures, a Mollet. Noves aportacions	61
BLANCH, J.M. Can Pantiquet i can Flaquer	67
GORDI, J. i PINTÓ, J. Els incendis al Vallès Oriental	81
CARREIRA, M. L'estructura comercial a Mollet. Canvis en la demanda	95
VENTURA, J. Les organitzacions no governamentals a Mollet i a Catalunya	109
MILAN, T. Estudi comparatiu dels nivells de rendiment escolar a Mollet del Vallès des d'un punt de vista antropològic	123
PÉREZ, F. Comentari a «Una cassera en una nit dels morts» de Vicenç Plantada	131
BRUGUERA, M.M. En vida	137

Volum 9 (1995)

Pròleg (GORDI, J. i TURA, M.)	7
Miscel·lània	
BERTRAN, J. i TARRAGÓ, M. Sota els camps i l'asfalt: els fonaments geològics de Mollet del Vallès i els seus encontorns	11
BLANCH, J.M. Troballa arqueològica a can Flaquer	25
PÉREZ, X. Notes sobre la caça al Sant Fost medieval	33
BOSCH, J. Notícia d'un retaule del Roser i d'alguns episodis de la contrareforma a Sant Vicenç de Mollet	39
VILAGINÉS, J. Gaietà Ventalló, sobre la llegenda i la història	53
PÉREZ, F. Els orígens de l'excursionisme a Mollet del Vallès (1879-1912)	75
MACIÀ, M.C. Ball de gitanes: el record d'un passat agrari	89

CORBALÁN, J. Mollet del Vallès i «el Calderí»	99
GORDI, J. La transformació del paisatge urbà del carrer de Jaume I, Mollet 1900-1995	111
DURÀ, A. Migracions de Santa Coloma de Gramenet cap a Mollet del Vallès i el seu entorn:	129
BAQUÉ, E. Mollet: la gestió de l'aigua via satèl·lit	137
RENEDO, R. Els mitjans de comunicació de Mollet a les eleccions al parlament de Catalunya de 1995	145
FORT, O. Moledo Mundis I	165
VENTURA, J. Jaume Busquets i Mollera, dibuixant-pintor-escultor	175
VILLANUEVA, S. Joan Amadó i Gual, pioner de l'anàlisi clínica	187
BRUGUERA, M.M. L'Ayun... ..	209

Volum 10 (1996)

Pròleg (TURA, M.)	7
Presentació (GORDI, J.)	9
Miscel·lània	
GALTÉS, J. Els inicis de la revista «Notes»	11
ROVIRA, N. Què ha passat amb Castellruf? Unes quantes notes sobre el patrimoni arqueològic i la seva funció	13
GRANADO, D. Comentari al testament de Maria Camp, habitant de Santa Maria de Martorelles a principis del segle XVIII	29
VILAGINÉS, J. La batalla de Mollet de la Guerra del Francès	37
PÉREZ, F. Una excursió a Mollet l'any 1879	57
PÉREZ, X. La lògia maçònica «Luz del Vallés»	73
GORDI, J. Bosc i societat al Vallès Oriental	79
BERTRAN, J. i TARRAGÓ, M. Punts d'interès geològic de Mollet del Vallès i Gallecs	95
BOADA, M. El Montseny interpretat per dos geògrafs vallesans: Salvador Llobet i Josep Maria Panareda	111
ARIMON, G. Història de la delegació de pessebristes de Mollet del Vallès	127
VILLANUEVA, S. Jaume Foz i Casarramona	137
ROS, F. Recordança de fets i gent de l'homenatge a la vellesa. Mollet del Vallès 1953-1978	161
BLANCH, J.M. Can Lledó	173
BAQUÉ, E. L'aigua potable a Mollet	185
VENTURA, J. Francesc Vidal i Gomà. Pintor	193
BRUGUERA, M.M. La bèstia tricolor	197
Sumaris dels números publicats. Notes (I a IX)	205

Volum 11 (1997)

Pròleg (TURA, M.)	7
Presentació (CONSELL DE REDACCIÓ)	9
Miscel·lània	
PÉREZ, F. Conferència sobre Vicenç Plantada (22-01-1995)	13
DUARTE, A. A propòsit de l'edició de les obres completes de Vicenç Plantada	23
VILAGINÉS, J. Senyors i pagesos. Les relacions socials i la seva expressió en l'espai a Mollet durant la plena edat mitjana (segles XII i XIII)	27
PÉREZ, F. Un episodi de la Guerra dels Matiners: un text històric, un text literari	49
PÉREZ, X. Breu història de la Conreria	59
SUÁREZ, M.A. i VILÀ, L. Els bombardeigs a Mollet del Vallès durant la Guerra Civil	71
PUIGVERT, J.M. L'estudi de la masia i el Vallès	87
BLANCH, J.M. Escalada arqueològica urbana	97
VILLANUEVA, S. Frederic Ros i Chacón: un home de cultura	111
BOIX, J. En record i homenatge a Josep Solà i Pujol	129
VENTURA, J. Montserrat-Mollet	135
ROVIRA, A. Les fonts de Sant Fost de Campsentelles: història i perspectives de futur	145
GORDI, J. Un passeig pels boscos del Vallès Oriental (dels alzinars de Castellruf a la fageda de la Sauva Negra)	161
CARREIRA, M. Incidència dels fluxos migratoris metropolitans a Mollet del Vallès	179
GORDI, P. Mollet, el Baix Vallès i l'especialització dels serveis	195
CUCURELLA, S. Obstacle per a l'aprenentatge en ciències socials	213
BRUGUERA, M.M. Penjats d'un fil	219

Volum 12 (1998)

Editorial (CONSELL DE REDACCIÓ)	1
Presentació (TURA, M.)	3
Opinió	
SOLÉ, J. El dret d'autodeterminació avui	5
CUCURELLA, S. Autodeterminació	8
POZO del, J.M. El dret i el fet de l'autodeterminació en democràcia	11
GRANADO, D. Irlanda del Nord: història d'un conflicte	14
Miscel·lània	
ALBERTÍ, A., CARRILLO, I. i GORDI, J. El bosc de can Torres de Santa Maria de Gallecs	19
BLANCH, J.M. Santa Maria de Gallecs	29

PÉREZ, F. Mollet i la crisi colonial de 1898	41
MORERA, A. Història de l'hostal la Marinette i origen de la seva propietària, Marinette Damm Calàs	45
GARCIA PEY, E. Petit recull onomàstic de Mollet	61
FORT, O. Joan Brossa a Mollet	73
Monogràfic. Reflexions sobre el planejament urbanístic de Mollet del Vallès	
LUDEVID, X. Mollet del Vallès: «el model de creixement d'una ciutat mitjana» ...	81
LARROSA, M. L'encaix metropolità de Mollet del Vallès (una alternativa d'ordenació territorial)	103
Ressenya bibliogràfica	
BERNÍS, J.M. Obres completes de Vicenç Plantada, volum II Monografies i altes escrits (de Ferran Pérez i Gómez)	115
Fitxa artística	
BLANCH, J.M. Santa Maria de Mollet (1962) (de Sebastià Badia i Cerdà)	113

Volum 13 (1999)

Editorial (CONSELL DE REDACCIÓ)	7
Opinió	
TARRÉS, F. L'efecte 2000. Estan els ordinadors preparats per assimilar el canvi de mil·lenni?	9
GRANADO, D. Seixanta aniversari del començament de la II Guerra Mundial	14
MORENO, A. Sobre l'aparició de núvols de mosquits al Besòs aquest estiu,	17
Miscel·lània	
VILAGINÉS, J. Toponímia històrica del Vallès Oriental	21
PÉREZ, X. Sant Fost, santuari del carlisme català	37
Monogràfic. Ciutat i riu	
GORDI, J. Presentació	51
SAURÍ, D. Els rius i l'organització de l'espai urbà	53
ALARCÓN, A. La recuperació del riu Besòs a la desembocadura	67
PINTÓ, J. La recuperació de l'ecosistema fluvial del riu Sec al seu pas per Cerdanyola	79
VIDAL, P. El projecte del parc fluvial del Ripoll (Sabadell). Descripció del projecte, definició de propostes i resum de l'estat d'execució, en el període 1995-1999	91
Ressenya bibliogràfica	
BERNÍS, J.M. Àrea, Revista de Debats Territorials (Diputació de Barcelona, Àrea d'Espais Naturals)	117
Fitxa artística	
BLANCH, J.M. Baix relleu d'Àngel de J. Llitjós	119

Volum 14 (2000)

Editorial (CONSELL DE REDACCIÓ)	7
Presentació (TURA, M.)	9
Opinió	
BERTRAN, P. Cada cosa al seu temps i un temps per a cada cosa. La comptabilitat del temps	11
ESQUERDA, J.E. Una evocació estètica derivada del fet científic	17
VALLS, O. Algunes qüestions jurídiques sobre Gallecs	21
Miscel·lània	
VILAGINÉS, J. Mollet i el carreratge	25
MALLARACH, J.M. La importància dels connectors ecològics a l'àmbit metropolità de Barcelona	41
PINTÓ, J. i ALEMANY, F. La via verda de Gallecs	57
GORDI, J. Entre el gris i el verd. Reflexions sobre les relacions entre el creixement urbà i els espais rurals	65
SERRASOLSAS, R. El mercat de l'habitatge a Mollet del Vallès	75
Monogràfic. Les ciutats emergents	
NEL·LO, O. Presentació del monogràfic: ciutats emergents de la regió metropolitana de Barcelona	87
FONT, A. La transformació del territori metropolità: tendències recents	93
LARROSA, M. Les ciutats emergents de la regió metropolitana de Barcelona: Mollet i Cerdanyola com a exemples	121
ROSSELLÓ, J. Els espais econòmics emergents: l'exemple del sistema Sant Sadurní-Gelida	135
CLUSA, J. El sistema de ciutats metropolità: Mollet, ciutat emergent de l'àrea metropolitana	147
Ressenya bibliogràfica	
BERNÍS, J.M. Lauro 16 (Museu de Granollers)	177
Fitxa artística	
BLANCH, J.M. Dona, de Joan Borrell i Nicolau	179

Volum 15 (2000)

Editorial (CONSELL DE REDACCIÓ)	7
Opinió	
CUCURELLA, S. L'ensenyament de les ciències socials	9
MILAN, T. L'ensenyament de la història: un diàleg de sords	13
CORBALÁN, J. Tergiversar la història d'Espanya? I la nostra què?	17
GALTÉS, J. El jubileu cristià de l'any 2000	21
Miscel·lània	
VILAGINÉS, J. El lloçol com a renda feudal. Santa Perpètua en els segles XII i XIII	25

GONZÁLEZ, R.D. Gallecs, trenta anys de conflicte urbanístic i polític	43
Monogràfic. Retalls del segle XX de Mollet del Vallès	
VILAGINÉS, J. Presentació	57
PÉREZ, F. Mollet del Vallès a començament del segle XX	59
BERNAL, M.D., CORBALÁN, J. i LARDÍN, A. Mollet del Vallès als anys vint ..	69
SUÁREZ, M.A. Els soldats molletans a la Guerra Civil	87
PÉREZ, C. El Mollet de la Guerra Civil: de la industrialització a la fam de la postguerra	111
BOTER DE PALAU, R. Entrevista al Sr. Martí Moretó	121
Ressenya bibliogràfica	
BERNÍS, J.M. La resclosa (Centre d'Estudis del Gaià)	129
Fitxa artística	
BLANCH, J.M. Portal de la Farmàcia Amadó (de Joan Fortuny i Santamaria)	131

Volum 16 (2001)

Editorial (CONSELL DE REDACCIÓ)	7
Presentació (TURA, M.)	9
Opinió	
GONZÁLEZ, R.D. Segle XXI, globalització o antiglobalització	11
LUDEVID, X. La miopia conservadora posa en perill l'actual sistema de planejament urbanístic municipal	15
GRANADO, D. La Transició espanyola 25 anys després. Una mirada retrospectiva i sentimental	23
Miscel·lània	
PLANELLAS, M. Democràcia i Mollet	31
BASTARDAS, N. i PIRLA, M. Rutes arqueològiques pel Vallès Oriental	37
VILAGINÉS, J. Terres, vinyes, horts i pastures. El paisatge agrari de fa mil anys al Vallès	55
BARRACHINA, E. M3622: Joan Molins Maynou, la història d'un català a Mauthausen	69
BERNAL, M.D., CORBALÁN, J. i LARDÍN, A. Els alcaldes de Mollet del Vallès: del 1939 fins al 2001	81
CARRILLO, A. L'enginyer tècnic del vint-i-u	95
ALCAIDE, O. La Norma Granada: mètode de valoració de l'arbrat ornamental. Exemples d'aplicació a Mollet del Vallès	111
PEP SALSETES. La cuina del Vallès	123
BOTER DE PALAU, R. Entrevista a Salvador Pedragosa	127
Monogràfic. La gestió del territori del passadís prelitoral de Catalunya	
GRUP DE TREBALL DE GESTIÓ TERRITORIAL I SOSTENIBILITAT. Presentació ..	137

CUNILL, M. Reptes ambientals i territorials de la plana prelitoral	139
SALLAS, J.C. El corredor prelitoral del Vallès; la formació recent d'un territori metropolità a Barcelona (1975-2000)	153
GORDI, J. Contemplant el territori	163
Ressenya bibliogràfica	
BERNÍS, J.M. La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès (autora: M. Àngels Suárez i González)	178
Fitxa artística	
BLANCH, J.M. Finestres gòtiques del carrer Gaietà Ventalló, 2	180
Tocs d'art	
MASATS, J. i XICOLA, J. Tocs d'art	182

Volum 17 (2002)

Editorial (CONSELL DE REDACCIÓ)	7
Presentació (TURA, M.)	9
Opinió	
ESCURA, O. De què serveix aprendre's les comarques a primària	11
VENTURA, J. Una altra manera d'encarar la història	17
GRANADO, D. Reflexions sobre l'11 de setembre	21
PIRLA, M. Alguns interrogants sobre el conflicte de l'Afganistan	25
Miscel·lània	
GAMALLO, A. i MORENO, M.J. Estudi comparatiu de tres paràmetres climatològics en dues àrees del municipi de la Llagosta	33
BONET, M.A. i VALLÈS, J. Les plantes aromàtiques del Montseny	41
MATA, J. L'opció del Ecoparcs per a la gestió dels RSU	55
BOTER DE PALAU, R. Apunts d'una conversa amb la Magdalena Torras, de can Jornet de Gallecs	75
GORDI, J. 16 d'octubre de 1981. L'inici de l'urbanisme modern a la ciutat de Mollet del Vallès	89
Monogràfic. El preu de conviure amb la natura: els riscos naturals. Exemples aplicats al municipi de Mollet del Vallès	
BERTRAN, J. Presentació	125
BERTRAN, J. i TARRAGÓ, M. Els riscos naturals: definicions i exemples. Els riscos que poden afectar el municipi de Mollet del Vallès	127
BERTRAN, J. i TARRAGÓ, M. Els terratrèmols. El risc sísmic al Vallès i al litoral maresmenc i barceloní	145
BERTRAN, J. i TARRAGÓ, M. Les inestabilitats de vessants. Exemples del municipi de Mollet del Vallès	165
ISNARD, M. Les inundacions. Zones de risc en la conca del Besòs i en el municipi de Mollet del Vallès	177

MORENO, A. Anàlisi dels incendis forestals com a risc natural: els exemples del Vallès Oriental i Mollet del Vallès	193
MAS, J. Els riscos naturals i els plans de protecció civil	223
MAURI, J. Els riscos naturals i l'educació	231
Ressenya bibliogràfica	
BERNÍS, J.M. El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segles X-XII) (de Jaume Vilaginés i Segura)	244
Tocs de literatura	
MASATS, J. Tres poemes	249
BRUGUERA, M.M. Una particular família o bé una família particular	257
Tocs d'art	
ESTOPINÁN, E. Tocs d'art	265

Volum 18 (2003)

Editorial (CONSELL DE REDACCIÓ)	7
Presentació (TURA, M.)	9
Opinió	
FORT, O. Els orígens del Centre d'Estudis Molletans	11
BRUSTENGA, J. La Sala Fiveller i el Centre d'Estudis Molletans (CEM)	15
VENTURA, J. El CEM, petita anàlisi	18
BENTZ, J.F. La casa del pintor Abelló	21
Miscel·lània	
TRUJILLO, M. i VILLALOBOS, E. La dona propietària dels seus béns. Evolució de la propietat femenina a Mollet (1894-1994)	25
SANTOS, M. i BARBERÀ, O. El franquisme i la repressió cultural a Mollet del Vallès	31
SANTALICES, A., GÓMEZ, J.X. i SAN JOSÉ, A. Coneixements sobre la SIDA i actituds de prevenció entre el jovent de Mollet del Vallès	39
VILAGINÉS, J. Aigua i molins en el segle XV. Disputa per l'ús de l'aigua del Tenes en el segle XV	53
VILÀS, E. Agregacions al segle XIX. El cas de Santiga, 1836-1847	67
PUJOL, A. i RENEDO, R. Aproximació al sistema de partits molletà. Primera part (1977-1982)	79
LISTA, A. Moviments migratoris metropolitans a Mollet, 1996-2001	95
BOTER DE PALAU, R. i PALACÍN, S. Apunts per a la història de la indústria ciclista de Mollet. Una conversa amb Antonio Basolí i Rabasa	113
BERNAL, M.D. i CORBALÁN, J. Entrevista a Lluís Sala i Sala. 122a brigada mixta de l'exèrcit popular de la República	129
FANDOS, M. Les dones i la república 1931-1936	149

SERRALLONGA, J. Una petita reflexió sobre l'associacionisme a Catalunya, 1931-39	157
HERNÁNDEZ, F.X. Ensenyament de la història i República	165
Monogràfic. Projectes arquitectònics singulars que han marcat la transformació urbanística de Mollet del Vallès	
LUDEVID, X. Presentació	173
ESCALA, R. i SARDÀ, J. El patrimoni urbanístic de Mollet del Vallès	179
GALLEGO, M. El complex esportiu de ca n'Arimon	197
BASTERRECHEA, J.F., ORTIZ, J. i RODRÍGUEZ, M.A. El Museu Joan Abelló	207
SERRA, E., VIVES, L. i CARTAGENA, J. La nova Casa de la Vila	213
GARCÉS, J. Els 200 habitatges i el parc de Can Borrell	225
MATEO, F. Passeig fotogràfic	231
Ressenya bibliogràfica	
BERNÍS, J.M. Joan Ambrós i Lloreda, per Catalunya i la llibertat (autors: Joan Corbalán i Gil i Consol Garcia-Moreno i Marchan)	246
Fitxa artística	
BENTZ, J.F. Nena estiuejant (autora: Marian Pidelasserra i Brias)	248
Tocs de literatura	
SÁEZ, J.A. Els altres artistes de Mollet	252
Tocs d'art	
VIZCARRA, J. L'art i la fotografia	260
Publicacions del Centre d'Estudis Molletans	271

Volum 19 (2004)

Editorial (CONSELL DE REDACCIÓ)	7
Presentació (TURA, M.)	9
Miscel·lània	
FORT, O. 10 anys del CEM	11
GARCIA, A. L'obra i la figura de Francesc Bas i Orodea	25
VILAGINÉS, J. Els orígens de Parets (904). El primer document i els seus protagonistes	49
VILÀS, E. La industrialització perpetua del segle XX. Sta. Perpètua de Mogoda, els pobles veïns i l'Humet Hidràulica	67
PLANELLAS, J. i PLANELLAS, M. Curiositats de Mollet, del 1880 al 1893, de la llibreta d'en Joan Tura i Pedragosa	91
FRANCOLÍ, A. L'Ateneu de Mollet: influències en un poble	99
CORBALÁN, J. Els primers temps de la repressió franquista a Catalunya. «Sumàrissims d'urgència»	107
PASCUAL, S. Les barreres arquitectòniques de Mollet del Vallès	133

Monogràfic. Empreses emblemàtiques de la industrialització de Mollet del Vallès

BOTER DE PALAU, R. Presentació	143
PLANAS, J. De poble agrícola a ciutat industrial: els inicis de la industrialització a Mollet del Vallès	145
MORETÓ, J. La Farinera Moretó	163
GUIU, J. La Pelleria	185
RABASA, A. DERBI: vuitanta anys d'història. De com un modest taller de bicicletes va poder arribar a ser campió del món de motociclisme	199
RELAT, P. Les Indústries Químiques del Vallès: més de seixanta anys tenint cura dels conreus	209
SUÁREZ, M.A. De Can Fàbregas a Sedunión	213
ARIMON, G. Record (per no perdre la memòria)	231
MATEO, F. Passeig fotogràfic: el silenci de les màquines	243

Ressenya bibliogràfica

BERNÍS, J.M. Ressenya bibliogràfica: Santa Maria de Gallecs. Estudi de materials, tècniques constructives i estat de conservació (de Joan Carles Ortiz i Chacón)	254
--	-----

Fitxa artística

BENTZ, J.F. Rocibaquinante (de Salvador Dalí i Domènech)	256
Publicacions del Centre d'Estudis Molletans	259

Volum 20 (2005)

Editorial (CONSELL DE REDACCIÓ)	7
Presentació (MONRÀS, J.)	9
Miscel·lània	
CELIÀ, L. i GRAU, I. Els invertebrats de Gallecs: primeres passes cap al seu coneixement	11
BONET, M.A., CAMPRUBÍ, J., ROLDÁN, M. i VALLÈS, J. Nota biogràfica d'Andreu Malgà i Bonastre (1873-1919), prevere i botànic	19
LASO, P. i LUDEVID, X. Gallecs, vers el final de 30 anys de lluita	33
VILAGINÉS, J. Pere de Rovira, un templer del Vallès	43
DÍAZ, A. i SANTIAGO, N. Estudi de les primeres fonts publicades de Parets del Vallès (s. X-XII). Toponímia, onomàstica i història	63
MACIÀ, M.C. La segregació de Parets del Vallès	75
BUSTO, A. La masia de Can Coll: símbol de la pagesia benestant de Lliçà de Vall ..	91
VILÀS, E. Federalisme i Segona República a Sta. Perpètua (1931-1936)	113
PALMA, A. i SEGURA, M.M. Com i què votem a Mollet? Anàlisi del comportament electoral a Mollet del Vallès (1977-2004)	131
GARCIA-MORENO, C. i SÁEZ, A. La XCEM, un projecte global per a l'ensenyament obligatori a Mollet	145

Monogràfic. El Baix Vallès: realitat o ficció?

GARCIA-MORENO, C. i LUDEVID, X. Presentació	161
FORT, O. El Baix Vallès: una comarca sense fronteres	163
ROCA, J. Cap a una nova organització territorial de Catalunya? El cas del Baix Vallès	171
TORT, J. Interrogants sobre el Vallès	187
ESTEBAN, J. Planejament territorial de la regió metropolitana de Barcelona ..	211
TORRENTS, R. El Baix Vallès a debat	233

Ressenya bibliogràfica

BERNÍS, J.M. Els paisatges de Gallecs (de Joan Manuel Riera i Vidal)	241
--	-----

Fitxa artística

BENTZ, J.F. La Pedra Filosofal (de Joan Abelló i Prat)	243
Publicacions del Centre d'Estudis Molletans	247
Sumari dels volums publicats de "Notes" (1 al 20)	253

Estor!

**Centre
d'Estudis
Molletans**

Ajuntament de
Mollet del Vallès